

LUND UNIVERSITY

Från pressarkivet 1800-1899 : en källsamling

Jarlbrink, Johan; Lundell, Patrik

2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jarlbrink, J., & Lundell, P. (2012). *Från pressarkivet 1800-1899 : en källsamling*. (Mediehistoriskt arkiv; Vol. 21). Kungliga biblioteket.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

JOHAN JARLBRINK & PATRIK LUNDELL

FRÅN PRESSARKIVET 1800–1899 EN KÄLLSAMLING

MEDIEHISTORISKT ARKIV 21

**DEN HÄR BOKEN ÄR UTGIVEN MED EN
CREATIVE COMMONS-LICENS:**

Erkännande, Icke-kommersiell, Inga bearbetningar 3.0.

FRÅN PRESSARKIVET 1800–1899

EN KÄLLSAMLING

JOHAN JARLBRINK & PATRIK LUNDELL

MEDIEHISTORISKT ARKIV 21

KUNGL. BIBLIOTEKET

BOX 5039

102 41 STOCKHOLM

© FÖRFATTARNA & KB

FORMGIVNING: JENS ANDERSSON/BOKOCHFORM.SE

TRYCK: GÖTEBORGSTRYCKERIET, MÖLNDAL 2012

ISSN 1654-6601

ISBN 978-91-88468-26-0

BOKEN HAR TRYCKTS MED BIDRAG FRÅN RIDDERSTADS

STIFTELSE FÖR HISTORISK GRAFISK FORSKNING

OCH FRÅN KONUNG GUSTAF VI ADOLFS FOND

FÖR SVENSK KULTUR. ARBETET HAR DELVIS

FINANSIERATS MED MEDEL FRÅN RIKSARKIVARIEN

INGVAR ANDERSSONS FOND.

INNEHÅLL

7. PÅ SPANING I PRESSARKIVET

21. 1800–1824

60. 1825–1849

118. 1850–1874

170. 1875–1899

241. SELEKTIV BIBLIOGRAFI

245. REGISTER

PÅ SPANING I PRESSARKIVET

DEN HÄR BOKEN är en källsamling. Den består av bilder och texter från år 1800 till år 1899 vilka på olika sätt belyser och kommenterar tidningspressen. Boken utgör på så vis ett utsnitt ur 1800-talets pressarkiv. Någon kanske roas av en sträckläsning, en annan föredrar möjligen att bläddra lite på måfå. Tanken är att boken ska fungera som ett åskådningsmaterial och att den till exempel ska stimulera till uppsatsämnen och nya forskningsuppgifter inom allehanda sammanhang där pressens och överhuvudtaget mediernas historia antingen utgör huvudsaken eller åtminstone med nödvändighet aktualiseras.

1800-talets tidningspress kan givetvis inte fångas inom dessa knappa sidor. Syftet med boken är snarare att locka den som vill studera pressen till vidare sökningar i arkiven och biblioteken, men också till att lämna de mest vältrampade empiriska stigarna och dra in alla möjliga typer av material i tolkningarna. Vi vill härigenom också uppmuntra till reflektion kring arkivens och bibliotekens möjligheter och problem för den mediehistoriska forskningen. Vad finns det överhuvudtaget för material som kan hjälpa oss att förstå både pressens historia och en vidare mediehistoria? Och vilka frågor och problem kan olika typer av källor egentligen belysa? Hur vi har gjort vårt urval kommenterar vi lite utförligare längre fram, men det ska redan nu sägas att det präglas av ett stort mått godtycke: varje exempel kunde bytas ut mot något annat. Detta ska inte förstås som en brist utan som en del av själva poängen.

Arkiv styr vårt kollektiva minne. Arkiv är hierarkiska; de strukturerar och normerar. Genom att bevara något och göra det mer eller mindre lättåtkomligt tillskrivs det relativ vikt och mening. Arkivens innehåll och organisation är delvis bestämda av materiella omständigheter; en del saker går bara inte att bevara. Annat har hamnat där av en slump, och åter annat är ideologiskt betingat. En annan central faktor är förstås den ekonomiska; att förvara och katalogisera kostar pengar. Arkivens tillkomst, organisation och tillgänglighet är med andra ord inte "naturliga", och arkiven återspeglar inte rakt av gångna tiders medielandskap.

Samlingar med urval av enskilda svenska skribenters presstexter eller texter från särskilda tidningar finns det flera av.¹ Det finns också utgivna textsamlingar med ambitionen att lyfta fram vad som uppfattas som centrala presstexter av tongivande skribenter. Urvalet i *Pressens profiler*, från 1991 och redigerad av Ingemar Oscarsson och Per Rydén, både avspeglar och upprättar en presshistorisk kanon, och tyngdpunkten ligger på innovationer, stilbrott och goda exempel att ta efter. *Tidningskvinnor 1690–1960*, sammanställd av Kristina Lundgren och Birgitta Ney år 2000, är tillkommen som ett svar på att så få kvinnliga skribenter fanns med i *Pressens profiler*. Också denna samling är något av en kritikerprodukt, det är de goda exemplen som finns med.²

Några brittiska samlingar innehåller historiska texter som istället handlar om pressen och journalistiken. Ett exempel är *A journalism reader* från 1997, utgiven av Michael Bromley och Tom O'Malley. Av tjugotalet texter kan flera kallas klassiker. I första hand är det frågor rörande politisk opinionsbildning och nyhetsjournalistik som berörs, ofta i utförligt resonerande artiklar eller i utdrag från mera omfattande bokverk. I *Victorian print media* från 2005 av Andrew King och John Plunkett är ambitionen att ta ett vidare grepp om en avgränsad epoks samlade tryckmedier. I drygt sextio texter, främst från tidningar och tidskrifter, avhandlas allt från tryckfrihet, läspraktiker, författar- och journalistroller till populärlitteratur, nyhetspress och grafik- och trycktekniker. Både kanoniska texter av samtidens tongivande debattörer och bortglömda insändare av anonyma skribenter finns med. Samlingens övergripande syfte är att belysa tryckets roll i samhället, men också att öppna för nya frågeställningar och nya sätt att tänka och forska kring tryckta medier. Mångfald och en ambition att öppna för nya frågor präglar också den tyska textsamlingen *Medientheorie 1888–1933* från 2002, redigerad av Albert Kümmel och Petra Löffler, med sextio-

talet analytiska texter kring några av periodens medier – filmen, fotografiet, radion, fonografen, pressen – ofta relaterade till varandra eller till fenomen och händelser i samtiden. Flertalet texter är hämtade från tidskrifter eller böcker och kan klassificeras som vetenskapliga eller populärvetenskapliga, inte sällan präglade av fascination och teknikoptimism.³ Gemensamt för de här tre utländska samlingarna är att de i första hand innehåller utredande samtidsanalyser i offentliggjorda texter. Under arbetet med *Från pressarkivet 1800–1899* har dessa källsamlingar tjänat som inspirerande förebilder, men också som något vi definierat oss emot. Vårt riktmärke har framförallt varit att åstadkomma bredast möjliga urval, både vad gäller innehåll och publiceringsmedier.

Den mångmediala tidningspressen

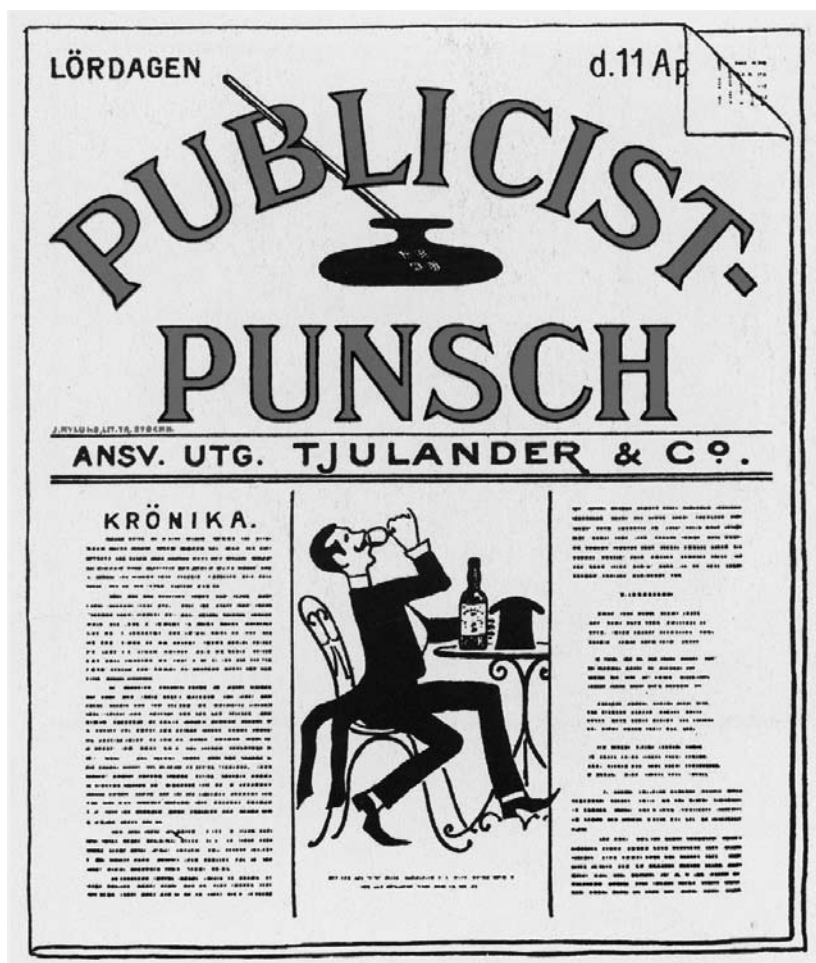
Pressarkivet – som vi använder termen här – rymmer allt som på något vis kastar ljus över tidningspressen: tidningssidan använd som tapet, romanen med en kort passus om tidningsläsning, rättegångsprotokollet med den åtalade tidningsmannen, dagboksanteckningen om de senaste läsefrukterna, karikatyren över den självode publicisten, den vetenskapliga avhandlingen om tidig svensk tidningshistoria, riksdagsanförandet om stämpelskatten, det imposanta tidningspalatset med dunkande snällpressar och modern centralvärme, uppslagsordet ”elände” i ett komiskt lexikon eller ”publicist” i ett seriösare, landshövdingens rapport över allmogens läsvanor, gravvården över en redaktör, tabellen över postförsända tidningsexemplar, brevet som lamenterar över att tidningarna uteblivit de senaste dagarna samt givetvis alla tidningarna och tidskrifterna. Detta totala pressarkiv är med andra ord inte en institution, inte ett fysiskt arkiv som man kan besöka och göra en beställning hos. Det är istället summan av alla tänkbara arkiv, bibliotek och museer men också till exempel byggnader, kyrkogårdar, gamla vindar, uppbrutna brädgolv eller loppisar där man kan finna spår (i form av till exempel askkoppar eller vykort med tidningsloggor) som på olika sätt kastar ljus över tidningspressen.

Från pressarkivet 1800–1899 är med andra ord ett slags impressionistiskt register till detta totala pressarkiv. Vår förhoppning är att det ska stimulera den forskande fantasin. Om varje exempel visserligen kan bytas ut, har ledstjärnan alltså varit bredd, både vad gäller perspektiv och mate-

rialtyper. För tidningspressen är och har varit mer än bara tidningar. Vill vi förstå pressen som institution eller tidningen som medium (och inte endast på ett begränsat sätt något av detta mediums innehåll) måste vi lyfta blicken från tidningsspalterna. Detta är förstås ingen radikal ståndpunkt, och presshistoriker har genom åren utnyttjat även annat material än tidningstext. Det kan ändå hävdas att presshistoria oftast tenderat att vara tidningshistoria i den meningen att de periodiska trycken eller de institutioner som producerat dem på ett självklart sätt uppfattats som såväl analytisk fokus som primärt källmaterial. Tidningsmän och -kvinnor har emellertid sysslat med mer än nyhetsrapportering och politisk eller litterär idédebatt. De har även tagit emot folkets hyllningar, suttit i fängelse, skålat med kungen och marknadsfört sig själva och sina idéer i pamfletter och på affischer. Dessutom har långt fler än tidningsmedarbetarna själva kommenterat, beskrivit och försökt förstå vad pressen är för något. Och tidningar har inte bara lästs utan också använts till exempel som sociala markörer, som skydd mot kyla, regn eller blickar och som tapet. Att se dessa företeelser som sekundära i förhållande till någon egentlig presspraktik är inte bara snävt i största allmänhet utan det innebär att alltför okritiskt anamma pressens egen självbild.

En viktig utgångspunkt för den här boken är alltså att både den institution som i snart tvåhundra år kallats pressen och de periodiska trycksaker som benämns tidningar och tidskrifter har manifesterat sig och representerats i långt fler medieformer än just tidningar och tidskrifter. Föreställningar kring vad pressen är, och idéer om vad en tidning, en tidskrift, en journalist eller en tidningsläsare är, har förmedlats väl så mycket genom medieformer som porträtt och skillingtryck, rättegångsprotokoll och affischer, nidteckningar och hagiografier. Det går inte att på förhand avgöra vad som är primärt respektive sekundärt, vad som är centralt respektive perifert. Det måste alltid bero på vilka frågor man vill ha svar på. Text är inte i sig vare sig över- eller underordnad bild; tunga traktater är i sig inte viktigare än efemära banderoller. Den faktiska begravningen av en tidningsman med kändisstatus påverkade somliga som var på plats troligen mer och på ett annat sätt än tidningarnas rapporter om och illustrationer av densamma. Men oavsett om en tidning i förbigående skrivs in i en roman, någon marknadsför en starkvara med namnet "Publicist-Punsch", eller en medalj präglas i guld över en framstående publicist, *både* säger dessa mediala uttryck något om den kulturella och sociala betydelse som

tillskrivs pressen *och* bidrar de till att tillskriva den denna betydelse. De är både mått och medel, eller hellre: både mått och medier. Medaljen, punschmärket eller tidningen i romanen är inte endast passivt speglande utan aktivt formerande. All denna meningsproduktion i allehanda medieformer återger inte bara verklighetens tidningspress; den skapar den också.

Spritetikett, ca 1900. Ur Wilhelm Odelberg (red.), *Guldet i flaskan: Historia kring starka drycker i Sverige* (Stockholm, 1967).

Kulturhistoriska perspektiv

Även vanliga tidningstexter som programförklaringar, ledare och nyhetsartiklar finns emellertid representerade i den här boken. I rikt mått dessutom. För det finns förstås ingen anledning att utesluta dem. Däremot har de kanoniserade exemplen undvikits. *Aftonbladets* första nummer hittar läsaren till ändå.⁴ Ett undantag bland bokens exempel är möjligen den ofta omnämnda men sällan återgivna tryckfrihetsförordningen. De kanoniserade texternas betydelse är hursomhelst på intet sätt absolut, och dessutom förstås de bättre om till exempel deras sällan reproducerade kritiker tas på allvar eller om de som var sysselsatta med helt andra problem uppmärksammas överhuvudtaget. En fortfarande fokus på de etablerade storheterna och en fortsatt fixering vid en teleologisk utveckling och på pionjärinsatserna gör presshistorien mer rätlinjig och homogen än den i själva verket var. Vår utgångspunkt är att historien är krokig, heterogen, motsägelsefull, ofta trög och rik på återvändsgränder. Något av detta har vi velat fånga: att till exempel produktionsförhållandena på en del håll var närmast 1700-talsmässiga samtidigt som industrialiseringen på andra håll kommit långt; att tidningen för somliga läsare kan beskrivas som ett nytt medium samtidigt som andra blivit blasé i det mediala överflödet; att användargenerat innehåll (för att använda en nutida term) har setts som en omodern rest snarare än en innovation.

Dessutom har vi valt texter och bilder som också belyser andra sidor av pressen än dem som vanligtvis uppmärksammas. Historieskrivningen om 1800-talets tidningspress har generellt koncentrerat sig på politiska skeenden, och tidningarna och deras företrädare har ur ett sådant perspektiv framförallt intresserat som politiska arenor och aktörer. Ett annat centralt tema i tidigare forskning har delvis att göra med att mycken pressforskning bedrivits inom litteraturvetenskapen. Politiken och litteraturen finns representerade även i det material vi har samlat här. Men därutöver behandlas också sådant som pappersbrist och postturer, Stockholms tjuvläsare och torparens tidningstapeter, snällpressens svårighet att konkurrera med den muntliga kommunikationen i en småstad och hur publicisten hanterar tryckarens brist på bokstaven S.

Ett annat sätt att uttrycka detta är att perspektivet är kulturhistoriskt (vilket självfallet har både litterära och politiska aspekter); vi är intresserade av tidningspressen som kultur och av tidningspressen i kulturen. Vilken bety-

delse tillskrevs till exempel en tidningsläsare i mitten av 1800-talet? Hur gick detta tillskrivande till? Vilka aktörer agerade, och hur då? Genom vilka medieformer fick tidningsläsaren sin mening? För vem spelade denna mening någon roll, eller annorlunda: vilka implikationer hade denna mening för andra delar av kulturen? Och hur förändrades detta, och varför? Den här typen av frågor kräver oftast att vi tar del av mer än bara tidningarnas redaktionella material. Olika typer av material kan dessutom ge inblickar i olika typer av sammanhang. I anmälningar och pamfletter framställde sig publicisten gärna som folkets allvetande målsman; i brevet till brukspatronen som tillhandahöll tryckpress och stilar kunde det låta helt annorlunda: "Okunnig var jag, okunnig min kompanjon, okunnige arbetarne" (1839). På samma sätt kan exempelvis privata dagböcker ge inblickar i läsarnas vardag (se 1804, 1843, 1861, 1864 och 1865).

Men man kan också betrakta det på rakt motsatt vis: En empirisk öppenhet väcker andra frågor än om vi utgår från att till exempel ledarspalter och nyhetsartiklar på något naturgivet vis ska stå centrum. Hur ska vi till exempel förstå att en punschfabrikant väljer namnet Publicist-Punsch för en av sina produkter? Och vad betyder det för konsumtionsmönster och nyhetsvärdering att vissa tidningar under vissa perioder bands in och sattes i bokhyllan medan andra alster hamnade på avträdet? En sådan empirisk öppenhet manar oss att förstå medierna även som artefakter, som fysisk materialitet. Den tvingar oss också till en insikt om att inget enskilt medium kan förstås utan hänsyn till den mediekultur, det medielandskap eller det mediesystem det är en del av. Den kräver att vi reflekterar över hur mening skapas och transporteras mellan olika medieformer och kulturella sammanhang. De ömsesidiga utbytena mellan samtida medieformer, liksom den mellan äldre och nyare medier, kan sedan analyseras i termer av intermedialitet och remediering, det parallella och heterogena i förflutenhetens föränderliga mediesystem liksom historiens egen medialitet kan tydliggöras, och själva mediebegreppets gränser kan prövas.

Det här sättet att bedriva kulturhistorisk medieforskning presenteras utförligare i tidigare böcker i den här skriftserien. I till exempel 1897: *Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, från 2006, beskrivs en komplex mediekultur med trådar som löper både bakåt till äldre audiovisuella attraktioner och framåt till våra dagars digitala "revolution". Samtidigt analyseras utställningens alla medieringar som ett arkiv, som identiska med minnet av utställningen. I en annan antologi, *Mediernas kulturhistoria*, som

kom 2008, belyses en rad mediepraktiker från skriftkulturens förändring av statsapparaten kring 1700 till dagens realtidsövervakning med skärmbildsteknologier samt diskuteras massmedier som teve, film och internet men också äldre medieformer som posten och ornamentik. I en tredje bok i samma skriftserie, *1800-talets mediesystem*, från 2010, studeras hur nya former, tekniker och praktiker interagerade med gamla och hur innehåll cirkulerade mellan olika medier, och de empiriska exemplen innefattar bland annat telegrafens relation till järnvägen och hästskjutsarna samt sockenbibliotekens förhållande till kaféerna.⁵

Men om det nu kan hävdas att mediehistoria bäst bedrivs i pluralis, som ett studium av system, kulturer eller landskap, varför har då boken en fokus på just pressen? Varför Pressarkivet och inte Mediearkivet? En alternativ titel på den här boken kunde vara "Från pressens mediearkiv". Och på samma sätt kunde man tänka sig motsvarande bok om till exempel filmens mediearkiv. (Eller, för att ta något helt annat: kvinnorörelsens, raggarnas eller Lunds universitets mediearkiv.) Man kunde för all del också tänka sig ett mediernas mediearkiv. Men även om man inskränker mediebegreppet till att omfatta endast sådant som i dagligt tal kallas för medier, såsom tidningar, böcker, film och kanske en del andra sorters bilder blir projektet snabbt ohanterligt redan för 1800-talet; är man generösare och innefattar även sådana medier som förpackningar, visitkort, telegrafi, arkitektur, statyer och fonogram blir det närmast omöjligt att täcka mer än en mycket begränsad period. Pressen ska i den här boken alltså uppfattas som en analytisk fokus; det handlar *om* pressen. Empiriskt däremot ges allt rum som på något vis kommenterar denna press – det vill säga: ett pressens mediearkiv. Att vi valt just denna fokus har att göra med att vi tidigare på olika sätt framför allt intresserat oss för just tidningarna och tidskrifterna. Samtidigt är det tveklöst så att pressen om man ser till spridning, omfattning och innehållslig bredd under 1800-talet var ett mycket betydelsefullt medium. Som sådant utgör pressen ofta en referenspunkt då andra medieformer diskuteras (som när telefonen förstås i relation till tidningarna), den kommenteras i andra medieformer (som när teaterpjäsen lånar sitt tema från redaktionsmiljö) och den rymmer själv mängder med omnämnanden om och utläggningar kring både sig själv, andra medier och sambanden däremellan (vilket är anledningen till att en stor del av vårt material är just tidningstext). Detta sammantaget gör pressen under 1800-talet till en tacksam ingång både till sig själv och till det mediesystem som den var en del av.

En viktig poäng med att belysa ett helt århundrade snarare än att låta sig styras av och framhäva till synes givna brytpunkter (till exempel 1830 till 1897 eller 1809 till 1914) är att illustrera det godtyckliga i sådana hävdvunna indelningar. Det nya är sällan helt nytt, och gamla mönster lever ofta seglivat vidare parallellt med innovationerna. Att vi valt just 1800-talet beror återigen på våra tidigare intressen. Samtidigt är det (återigen) tveklöst så att dessa hundra år på många sätt var mycket omvälvande, och att mycket idag fortfarande i hög grad präglas av sådant som fick sin form under 1800-talet. Pressen blev till exempel en masspress vars produktion industrialiserades och vars utövare började professionaliseras. Mycket som hände under 1800-talet är därför väl ägnat för att förstå hur vi hamnat där vi hamnat men också för att förstå vart vi kan tänkas vara på väg, det vill säga för att historisera de mer eller mindre omvälvande förändringar som pågår i vår egen tid och på så vis nyansera den ibland nog så historielösa samtida diskussionen.

Urvalet

Hur har då urvalet gjorts? Syftet är alltså att återge ett brett urval av medie-material som på olika sätt handlar om, kommenterar eller representerar den svenska pressen från år 1800 till år 1899. Vår ambition har inte varit att vända på de hierarkier arkiven och biblioteken reproducerar eller att endast leta efter luckorna. Det hade landat i det rent kuriösa. Däremot har vi strukit hierarkierna mothärs och ständigt försökt påminna oss själva om dem. Svårast är kanske en del av luckorna, sådant som bokstavligen inte kan finnas kvar som mer eller mindre ritualiserade mänskliga praktiker (exempelvis publiker, processioner, läsakter), tidningen använd som omslagspapper eller för att få fyr på elden, tidningssidan som skräp, flytande i rännstenen eller fångad av vinden. En del sådant har vi fått med, på omvägar, återgivet i andra medieformer. Exempelvis meddelar ett parodiskt lovtal hur man slår in "diverse flottiga artiklar" i tidningspapper. Eftersom vi är begränsade av bokmediet (men inte ens modern, digital medieteknik hade alltid hjälpt oss), har vi nödgats ta omvägar även för sådant som verkligen finns kvar: den medalj som här finns med återges till exempel som den avbildades i en tidskrift. (Ett spännande alternativ hade förstås varit att skicka med en avgjutning.) Men detta är inte bara en brist.

Ur ett annat perspektiv är det tvärtom, då det pekar på hur olika medieformer förstärker eller på annat vis har återverkningar på varandra. (Just denna medalj debatteras i annat exempel redan två år innan den ens slagits, vilket bland annat antyder medieformens, låt vara indirekta, genomslag.) Läsaren uppmanas till uppmärksamhet härvidlag liksom på det faktum att samtliga våra exempel är ryckta ur sina ursprungliga sammanhang. Den motstående sidan, artikeln bredvid eller annonsen i hörnet ovanför har vi inte haft plats för, och föredragshållarens röst och atmosfären i lokalen är för alltid borta. Att antingen exciperera och återge en text som just text, eller skanna in i den och återge den som bild, som faksimil, är inte något självklart och enkelt val. Svårtydda handstilar och tryck i fraktur ökar inte tillgängligheten. Någon enkel lösning finns inte, men en medvetenhet om problematiken är viktig.

För att kunna överblicka materialet och få med så många perspektiv som möjligt har vi formulerat fyra teman som vi haft som målsättning att kontinuerligt täcka in. På en övergripande nivå handlar det om pressens funktion, förutsättningar, plats i samhället och *relationerna* mellan pressen, dess medarbetare och publik – om lagstiftning, pressens förhållande till makthavare, medborgare och massa, relationen till andra medier, historisk beskrivningen om pressen et cetera. Ett annat tema handlar om *pressens produktionsled*; vem som är avsändare, vilka det är som skriver och klipper, äger och trycker tidningarna. Här återfinns bland annat biografiska skildringar, sådant som berör tidningsmännens organisering, deras politiska ståndpunkter och kontakter, deras sociala status, löner, arbetsmetoder och idealföreställningar. Ett tredje tema omfattar material som ger perspektiv på *pressen som produkt*, dess form och innehåll. Det kan här handla om pressens materialkategorier, genrer och hur dessa är redigerade. Det rör sig om hur olika tidningstyper är beskaffade och hur de förhåller sig till varandra, men även om illustrationer, rubriker, annonser, priser och upplagor. Ett sista tema fokuserar på *mottagarna* och på hur tidningar sprids, tas emot, läses eller används på andra sätt. Frågor som berörs här är vem som är publik och hur den beskrivs och påverkas, hur tidningar riktar sig till olika publiksegment, samt sådant som berör läsecirklar och andra läspraktiker, prenumerationer, posttaxor och postturer.

Indelningen är till viss del godtycklig och det finns inget egenvärde i att sortera och kategorisera på detta sätt. Den ska heller inte ses som ett ställningstagande för en traditionell kommunikationsmodell som bygger

just på indelningen i sändare, medium och mottagare. Tematiseringen har gjorts för att underlätta ett medvetet urval som belyser pressen ur så många synvinklar som möjligt. I praktiken glider temana in i varandra, och frågor om exempelvis lagstiftning kan också handla om innehållet, publikens läsvanor och tidningsmännens ekonomiska villkor. Någon strikt formel för hur mycket material som tagits med från respektive år har vi inte tillämpat. Mängden och variationsrikedomen ökar dock med tiden, rent av mer än vad vårt urval visar; detta trots att betydligt fler exempel återges ju längre fram under 1800-talet vi kommer.

Pressen framträder på andra sätt när annat material än de kanoniska texterna plockas fram. Medieformer som medaljer, romaner, statistik och skillingtryck visar hur pressen var en del av ett vidare mediesystem och att den inte kan förstås i ensamhet och för sig själv. En del bidrag i urvalet är nog så perspektivrika medan andra i förstone kan förefalla ganska stumma. En del är långt, annat kort. Somligt är roligt och lättläst, annat torrt och svårforcerat. Vad för slags historia, eller rättare historier, det följande urvalet kan antyda och locka till vidare efterforskningar kring vill vi styra så lite som möjligt. En del förhållanden och förändringsprocesser är dock oavvisliga nog, och de korta introduktionerna vi placerat före varje tjugofemårsperiod är avsedda att tillhandahålla i alla fall en del sådant. Att vi helt lyckats avhålla oss från egna tolkningar inbillar vi oss dock inte. Till hjälp finns sist i boken ett register. I slutet återfinns även en kortare förteckning över nyare svensk press- och mediehistorisk litteratur.

Noter

1. Se till exempel Henrik Bernhard Palmær, *Beska droppar*, i urval av Göran B. Nilsson (Stockholm: Aldus, 1975), C. J. L. Almqvist, *Journalistik*, I–II, urval, inledning och kommentarer av Bertil Romberg (Hedemora: Gidlund, 1989), Axel Danielsson, *Urval av Axel Danielssons skrifter*, med levnadsteckning och karaktäristik av Bengt Lidforss (Malmö: Fram, 1908; nyutgåva 1983), Elof Ehnmark, *Urden gamla Stockholms-posten*, en samling artiklar, valda och utgivna av Elof Ehnmark (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1931).
2. Ingemar Oscarsson & Per Rydén, *Pressens profiler* (Lund: Studentlitteratur, 1991); Kristina Lundgren & Birgitta Ney (red.), *Tidningskvinnor 1690–1960* (Lund: Studentlitteratur, 2000).

3. Michael Bromley & Tom O'Malley (red.), *A journalism reader* (London: Routledge, 1997); Andrew King & John Plunkett (red.), *Victorian print media* (Oxford: Oxford University Press, 2005); Albert Kümmel & Petra Löffler (red.), *Medientheorie 1888–1933: Texte und Kommentare* (Frankfurt am Main: Suhrkamp-Taschenbuch, 2002).
4. *Aftonbladets* första nummer kom ut den 6 december 1830 och dess första sida är tveklöst den mest reproducerade svenska tidningssidan. För att antyda något: Ett miniatyrexemplar av numret ingick i vart och ett av de 150 kuverten på Grand Hotel i Stockholm då Publicistklubben den 23 januari 1901 uppmärksammade grundaren Lars Hiertas hundraårsdag; hela numret i originalstorlek återgavs i faksimil i Henrik Schücks och Karl Warburgs illustrerade litteraturhistoria från 1915; dess första sida finns reproducerad i Gunnar Bjurmans bok *Den tredje statsmakten* från 1935, liksom i en rad presshistoriska och kulturhistoriska översiktsverk från de senaste decennierna. I Patrik Lundells bidrag till *Signums kulturhistoria* (2008) finns den rentav med mot författarens uttryckliga önskemål. Sedan några år tillbaka finns tidningens förstanummer även som pdf på runeberg.org. Sannolikt är det dock så att denna tidningssida är betydelsefullare som bild och symbol än som text.
5. Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars (red.), *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006); Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars (red.), *Mediernas kulturhistoria* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2008); Jonas Harvard & Patrik Lundell (red.), *1800-talets mediesystem* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2010). Bredare mediehistoriska perspektiv har också visat sig fruktbara i våra grannländer Norge och Danmark. I Henrik G. Bastiansen & Hans Fredrik Dahl, *Norsk mediehistorie* (Oslo: Universitetsforlaget, 2003) försöker författarna visa hur de enskilda medierna hänger samman och korsar varandra ekonomiskt, politiskt, yrkesmässigt, innehållsligt och genremässigt. Press, film radio och datorer står i centrum, men de lyfter även fram bland annat telegraf, telefon, fonograf och fotografi. I Klaus Bruhn Jensen (red.), *Dansk mediehistorie*, I–IV (Köpenhamn: Samleren, 1996–1997; Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2003), uppmärksammas på ett motsvarande sätt medierna som ett kommunikationssystem mellan individer och institutioner i samhället, samt relationen mellan olika medier. I fokus står tidningar, tidskrifter, böcker, film, radio, teve och datormedier, men dessa sätts också in i ett vidare medielandskap bestående av bland annat telegraf, panorama, fotografi, visitkort, telefon, affischer och grammofooner. Några av de mest betydelsefulla internationella arbetena för denna typ av mediehistoria är Jay David Bolter & Richard Grusin, *Remediation: Understanding new media* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999), Lisa Gitel-

man & Geoffrey B. Pingree (red.), *New media, 1740–1915* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003) och David Thorburn & Henry Jenkins (red.), *Rethinking media change: The aesthetics of transition* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003). Bland de studier som anlägger bredare perspektiv på tidningspressens historia kan nämnas Aled Jones, *Powers of the press: Newspapers, power and the public in nineteenth-century England* (Aldershot: Scolar, 1996) och Mark Hampton, *Visions of the press in Britain, 1850–1950* (Urbana: University of Illinois Press, 2004).

Litteratur

- Almqvist, C. J. L., *Journalistik*, I–II, urval, inledning och kommentarer av Bertil Romberg (Hedemora: Gidlund, 1989).
- Bastiansen, Henrik G., & Hans Fredrik Dahl, *Norsk mediehistorie* (Oslo: Universitetsforlaget, 2003).
- Bjurman, Gunnar, *Den tredje statsmakten: Tidningspressens utveckling och nutida ställning* (Stockholm: Bonnier, 1935).
- Bolter, Jay David, & Richard Grusin, *Remediation: Understanding new media* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1999).
- Bromley, Michael, & Tom O'Malley (red.), *A journalism reader* (London: Routledge, 1997).
- Bruhn Jensen, Klaus (red.), *Dansk mediehistorie*, I–IV (Köpenhamn: Samleren, 1996–1997; Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2003).
- Danielsson, Axel, *Urval av Axel Danielssons skrifter*, med levnadsteckning och karaktäristik av Bengt Lidforss (Malmö: Fram, 1908; nyutgåva 1983).
- Ehnmark, Elof, *Ur den gamla Stockholmsposten*, en samling artiklar, valda och utgivna av Elof Ehnmark (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1931).
- Ekström, Anders, Solveig Jülich & Pelle Snickars (red.), *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006).
- Gitelman, Lisa, & Geoffrey B. Pingree (red.), *New media, 1740–1915* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003).
- Hampton, Mark, *Visions of the press in Britain, 1850–1950* (Urbana: University of Illinois Press, 2004).
- Harvard, Jonas, & Patrik Lundell (red.), *1800-talets mediesystem* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2010).
- Jones, Aled, *Powers of the press: Newspapers, power and the public in nineteenth-century England* (Aldershot: Scolar, 1996).

- Jülich, Solveig, Patrik Lundell & Pelle Snickars (red.), *Mediernas kulturhistoria* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2008).
- King, Andrew, & John Plunkett (red.), *Victorian print media* (Oxford: Oxford University Press, 2005).
- Kümmel, Albert, & Petra Löffler (red.), *Medientheorie 1888–1933: Texte und Kommentare* (Frankfurt am Main: Suhrkamp-Taschenbuch, 2002).
- Lundell, Patrik, "Pressen", *Signums svenska kulturhistoria: Karljohantiden* (Stockholm: Signum, 2008).
- Lundgren, Kristina, & Birgitta Ney (red.), *Tidningskvinnor 1690–1960* (Lund: Studentlitteratur, 2000).
- Oscarsson, Ingemar, & Per Rydén, *Pressens profiler* (Lund: Studentlitteratur, 1991).
- Palmær, Henrik Bernhard, *Beska droppar*, i urval av Göran B. Nilsson (Stockholm: Aldus, 1975).
- Schück, Henrik, & Karl Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, D. 4, Bd 1, *Svensk litteratur under realismens och efterhumanismens samt naturalismens tid (från senare hälften av 1830-talet till inmot sekelskiftet)* (Stockholm: Geber, 1915).
- Thorburn, David, & Henry Jenkins (red.), *Rethinking media change: The aesthetics of transition* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003).

TIDNINGSTEXT I BÖRJAN av 1800-talet var som regel satt i fraktur (den tyska stilen); den stil vi är vana vid, antikvan, användes nästan bara om en skrift var vetenskaplig eller av andra skäl riktade sig till en exklusivare publik. En tidningssida från den här tiden kan lätt förväxlas med en ur en bok. Formatet var för det mesta firsidig kvarto (det vill säga ett ark, cirka 50 gånger 70 centimeter, vikt två gånger), texten var satt i en spalt, bilder förekom i stort sett aldrig, rubriker var långtifrån en självklarhet och en annons utmärkte sig inte grafiskt utan bestod ofta av en till några anspråkslösa rader. En artikel kunde avbrytas utan annan hänsyn än till utrymmet för att fortsättas i något följande nummer. Det var också vanligt att årgångar samlades och bands in, inte sällan med ett register. Anspelningen i vårt exempel från 1821 – att det grova och slitstarka lumppapperet användes för att slå in matvaror i – är ett ganska ovanligt fynd.

I början av 1800-talet utgavs tidningar i nitton svenska städer, huvudstaden inräknad. Dessa var samtliga, med undantaget Norrköping, stifts- och residensstäder, från Lund i söder till Gävle i norr. Upplagorna är många gånger okända, men möjligheterna att få ganska hyggliga bestämningar ökar markant från år 1824 då den så kallade stämpelskatten infördes. Detta innebar att allt tidningspapper beskattades och försågs med en stämpel. Skatten medförde ökade kostnader för utgivarna, men också portofrihet; en stämplad tidning skickades med posten utan extra avgift.

Prenumerationspriset per år för en tidning var omkring två till fyra riks-

daler banko under 1800-talets första decennier, före stämpelskattens införande tillkom porto. Detta kan jämföras med löner och priser på andra varor. *Dagligt Allehanda* kostade två riksdaler 1804, lika mycket som nio dagslöner för en hantlangare i Stockholm. *Carlscrona Weckoblad* kostade lika mycket 1810, motsvarande priset på 48 skålpund ost. År 1815 kostade *Allmänna Journalen* fyra riksdaler per år, detsamma som en dräng betalades för tio dagsverken.

Ett landsortsblad kunde fortleva år efter år med en upplaga under 200 och betraktas som en klar framgång om siffran istället närmade sig 500. En framgångsrik stockholms tidning som *Argus* kom under glansåren på 1820-talet ut i ett par tusen exemplar. Dessa siffror säger något om såväl tidningarnas sociala räckvidd som produktionstekniken, vilken i stort var densamma som under Gutenbergs tid. Det mesta gjordes fortfarande för hand. Flera av de anmälningar – uppmaningar att prenumerera – som tagits med här visar vem som gav ut tidningar och vad de hade för prioriteringar. ”Med lika stilar, nummer och arktal, som hittills skett, är under teckad sinnad att fortsätta denna Tidning för detta och nästkommande år”, heter det i lundatidningen *Nytt och Gammalt* 1802. Det tidiga 1800-talets tidning gavs i de flesta fall ut och redigerades av en tryckare. Mycket förblev sig därmed ganska likt jämfört med 1700-talet.

Antalet tidningsorter kom å andra sidan att nära nog fördubblas under de tre första decennierna av seklet, och till fabriksstaden Norrköping, som haft tidning sedan mitten av 1700-talet och som utmärkte sig också genom sin relativa storlek, sällade sig nu även andra och betydligt mindre orter utan vare sig biskopssäte eller residens. Inte bara antalet förändrades. Nyssnämnda *Argus* var den tydligaste exponenten för ett nytt slags politiskt opinionsbildande tidning, och dess redaktörer intog en ny roll i offentligheten: publicistens, experten på det allmänna. Också i retrospektiv – här i ett exempel från 1828 – framstod perioden som en avgjord brytpunkt: ”Tidningarne antogo nu en annan character.” Och i ett exempel från 1810 antyds också en bredare flora av tidskrifter för nöjes skull, låt vara att just dessa planer på en modetidskrift med handkolorerade planscher aldrig realiserades. En detaljerad genomgång av tryckarens, utgivarens och redaktörens olika roller återfinns i texten från *Carlscrona Weckoblad* från 1822.

Starkt bidragande till expansionen liksom till nya ideal och praktiker var den nya tryckfrihetsförordningen och överhuvudtaget den nya konstitutionen, resultaten av den oblodiga revolutionen 1809. Tryckfrihetsförordning-

en 1810 innebar ett markant brott mot den allt rigorösare och allt ängsligare övervakningen under de så kallade järnåren under Gustav IV Adolfs styre, i det här urvalet till exempel antydd i rättgångshandlingar från år 1800 rörande en landsortsredaktörs lika suspekta som "omätteliga nyfikenhet" och klart uttalad i ett förbud mot införseln av franska tidningar från 1804. Samtidigt är arvet från 1766 års tryckfrihetsförordning uppenbart. Föreställningen om tryckfriheten var sedan länge etablerad; inskränkningarna i denna – under gustaviansk tid och därefter – betraktades som just inskränkningar, av både medborgare och statsmakt. Och inskränkningarna fortsatte. Inte utan skäl, kan man tillägga. Den lössläppta tryckfriheten uppfattades till exempel ganska allmänt som orsaken till det fersenska mordet sommaren 1810, då riksmarskalk Axel von Fersen beledsagande kronprins Carl Augusts lik genom Stockholms gator lynchades utan att vakttrupperna ingrep. Den före detta revolutionsgeneralen och landets nye kronprins, sedermera kung Karl XIV Johan, vidtog flera grundlagsvidriga åtgärder och såg inte minst till att en ny tryckfrihetsförordning klubbades 1812. Där infördes den så kallade indragningsmakten, ett instrument varigenom statsmakten på tämligen lösa grunder kunde hindra vidare utgivning. Här meddelas delar av 1815 års version av tryckfrihetsförordningen.

Men tryckfriheten återgavs också i en tid på många sätt annorlunda än den förrevolutionära, och just indragningsmakten kom man ganska snart på hur den skulle kringgå genom att dels ändra tidningens namn, dels använda en bulvan, en så kallade ansvarig som formell utgivare. Och dessutom, åtminstone enligt kritiken, kunde en indragning närmast vara meriterande. Om det vittnar till exempel det ironiska stycket från 1820. Mellan revolutionsåren 1789 och 1848 fick många centrala begrepp – som opinion, parti, politik och nämnda publicist – sina moderna innebörder; detta inte utan häftiga ordstrider och utdragna definitionsdiskussioner, vilket flera av bidragen är mer eller mindre direkta exempel på. I anmälningar, pamfletter och andra diskussionsinlägg beskrevs vad tidningar var och borde vara, vem som hade rätt att tala till publiken och vem som ansågs tillhöra denna publik. "Den äkta Publicistens verksamhet består i ett offentligt samtal med de *bästa*, de mest upplysta, de utmärktaste bland sina landsmän", heter det exempelvis i *Swensk Litteratur-Tidning* 1823.

Också på den mer handfasta kommunikationens område sågs en del nyheter. År 1810 togs de första spadtagen på Göta kanal. Långsamt började merkantila och industriella krafter göra sig märkta. Det skramlade från

mekaniska verkstäder och slamrade från maskindrivna vävstolar. Kanalen invigdes först 1832, men redan år 1818 etablerades den första ångbåts-
trafiken i landet, på Drottningholm. Attraktionskraften från tidningen *Anmärkarens* maktgranskande insatser kring det så kallade Värmdöålet var direkt kopplad till denna nymodiga ångfart, låt vara inte utan hjälp också av ett slags ny reportagestil (jämför bidraget från 1819). Samma kommunikationsmedel kunde förstås å andra sidan tjäna makten. Med den nya ångbåstekniken – snart konkurrerade flera bolag på den populära rutten – tog sig människor ur bredare lager allt oftare till Gripsholm och världens första nationalporträttgalleri, med guideböcker i händerna för rätt tolkning av porträtten. I gallerimediet kunde den nye kungen utgöra sista ledet i en lång rad av monarker, därtill med tydliga likheter med landsfadern Gustav Vasa, och samtidig inplaceras som den främste bland andra och mer samtida förtjänstfulla medborgare.

Förutom i bildkonst och monument, genom tal, skaldestycken och operor, via pamfletter och de så kallade salarierade tidningarna (det vill säga kungligt understödda blad) medierades kungamakten i olika noggrant iscensatta ceremonier i samband med begravningar, kröningar, bröllop och dop. Ett massmedium med oerhört inflytande men som lätt glöms bort var det allmänna kungörelsesystemet som innebar att makten genom predikstolen nådde snart sagt varje invånare. I ett brev från 1814 framgår hur detta nyhetsmedium kunde fungera parallellt med och i samspel med tidningarna: "I tidningarna har ni säkert redan läst, att Te deum blef sjunget uti kyrkan dagen efter kronprinsens hitkomst. Det var ofantligt mycket folk i kyrkan vid detta tillfälle. Hela berättelsen om fälttåget blef uppläst". (Se även exemplet från 1813.)

Mer typiska för den här tiden än frampilande ångbåtar är ändå klagomålen över långsam eller utebliven postgång. En utländsk betraktare i början av seklet (1803) gjorde den bedömningen att svenskarna på grund av den usla postgången var "otroligt okunniga om deras eget tidehvarf", åtminstone de som bodde i det inre av landet: "Det goda folket *kan* i sanning icke annat". Snabb nyhetsförmedling var ett försäljningsargument, och snabbhet förstås något relativt. Att det tog både dagar och veckor för utrikesnyheterna att färdas hit, förändrar inte att uteblivna tyska tidningar med just dagens post störde rytmen, om det vittnar här bland andra Årstafrun i noteringar från 1804.

Anhålles ödmjukeligen, at de, som bekommit de tils dato utkomne Numror så wäl af denna Tidning, som Götheborgs Allehanda, men ej ännu därpå betalt Pränumeration, behagade erlägga den genast antingen på Boktryckeriet hos undertecknad eller ock till dem som bära ikring dessa Dagblad. Götheborg d. 4 Febr. 1800.

Sam. Norberg

(*Götheborgs Nyheter* 8/2 1800.)

En wandrande Bokförare,
Nyheterne kringbärare,
Hos samtliga Afnämare
Ödmjukast vågar därom be:
At som de tidens dyrhet se
Åt Lars Bolin de täcktes ge
En nyårgåfwa som tör ske
Blir minst två Daler eller tre;
Och i glad öfwertygelse
Om ynnest och bönhörelse,
Han låfwar sin tacksägelse
I all tjenstwillighet bete
I handkyssning och bugelse,
För de gynsamme gifwarne
Opudrade och pudrade.

(*Götheborgs Nyheter* 27/12 1800.)

Fördenskull och emedan alt detta sammanlagt med den omständighet, at Björn flere dagar före uploppet, warnat sit Folk för deltagande i slika upträden, hwilket rimligen ej kunnat ske, utan at Björn förut om anläggningen til det werkeligen följde utbrottet haft kännedom, i betydli-

gaste måtto grundlägger trowärdigheten af de brottsliges hwar för sig afgifne owan omförmälte bekännelser, wid hwilka, oakadt alt af Björn anwändt bemödande, desse personer stadigt och oförändradt förblifwit; ty anser jag för min del Boktryckaren Björn som före detta ådagalagt sin benägenhet, at, emot särskildte författningar, genom Trycket utsprida sådane ämnen, hwilkas läsning kunnat hos mindre uplyst Folk åstadkomma för Samhället skadeliga begrep och intryck, derföre ock Björn flere än en gång ådragit sig tiltal, genom alla desse omständigheter, wara med mer än halfwa skäl beswärad, at icke allenast uti anläggningen af de här timade orolige upträden, som haft til ändamål, at, med föragt för Lagar, Konungens Embetsmäns bud och befallningar, samt Medborgerlige och undersåtlige plikter, störa allmänt lugn, säkerhet och ordning, samt wäld, buller och owäsende å bane bringa, hafwa ägt den närmaste del; utan ock om utbrottet deraf wart underrättad; dock som i så beskaffad Sak wärjemålsed ej äger rum; och Björn emot sit enständiga förnekande af alt hwad han ansedt kunna honom i någor måtto til last komma, icke eller kan til Saken fällas; alltså måste jag med påstående emot Björn om straff och answar i detta mål för närwarande innehålla; men då alt hwad i ofwanberörde måtto inlupit och uplyst blifwit, tydeligen gifwer tillkänna Björns oroliga och för Samhällets lugn mera skadande än gagnade Lynne, hwilket fullkomligen uppenbaras så wäl af hans omätteliga nyfikenhet at komma til kunskap om händelser å andra ställen, hwilka til hans forskning aldeles icke hört, såsom ock af hans outrötteliga nit at blanda sig uti och befordra stridigheter Medborgare imellan, hwarom fråga aldrig kunde wäckas, utan at förorsaka oenighet, missnöje och förbittring bland en hel Class af människor, med hwilkas enskildta angelägenheter Björn i öfrigt hwarken bordt eller kunna såsom stilla och laglydig undersåte sig befatta.

(Ur hovrättsnotarien Pehr Norells slutpåstående den 1 mars 1800, i *Protocollet, hållne wid Linköpings magistrats och rådstufwu-rätt angående de, å Stadskällaren och arrendatorernes afhusbehofs-bränwins tilverkningen, ägande bränneri-hus, den 4 Januarii 1800, föröfwade wäldsamheter*, Linköping, u.å., s. 138ff.)

1801

Den Anonyme Författaren som för någon tid sedan i Couvert inlemnadt til Redacturen af denna Tidning, twenne Poetiska stycken kallade, den ena "Til mig sjelf på min födelsedag," det andra "Lotta til Werthers skugga," warder härmedelst underrättadt, at desse bägge stycken icke kunna få något rum i dessa Blad. De kunna på PostContoiret återfås. Skulle författaren mot förmodan tro, at man grundat sitt omdöme på et ensidigt tycke, will man icke underlåta att genom några små profbitar rättwisa sig för Allmänheten oansedt denna rättwisa torde beklagligen blifwa mindre tilfridsställande för den Anonyme Auctorn.

(*Carlstads Tidningar* 9/5 1801.)

1802

Hos Judiske Handlanden Aron Abrahamsson, från Utrikes Orter nyligen hemkommen, finnes till salu åtskillige Utländske sorter Postliner och Glas-Kronor, fina Musliner och Kläden, Fruntimmers-Skor m.m.; hwilket till Allmänhetens, men i synnerhet deras wänners och wanliga kunders underrättelse tillkännagifwes.

(*Karlskrona Weckoblad* 13/11 1802.)

Författaren till den Annonce, som utan min kännedom kommit att inflyta i Karlskrona Weckoblad, förleden Lördag, rörande Handels-Bokhållaren Aron Abrahamsson, och hwilken af honom icke ärkännes, utan för falsk förklaras, uppmanas, att å Tryckeriet återtaga detta förhastade prof af wälmening; eller i widrigt fall utställer jag särskild belöning för den, som inför Domaren bewisligen upptäcker upphofsmannen för denna tillställning, som äfwen synes hafwa för afsigt, att härmed blottställa Utgifwaren.

(*Karlskrona Weckoblad* 17/11 1802.)

Med lika stilar, nummer och arktal, som hittills skett, är underteckad sinnad att fortsätta denna Tidning för detta och nästkommande år. – Så wäl Utländska som Akademiska och Stiftsnyheter blifwa här införde, äfwen som alla slags annonser, som kunna angå Allmänheten i mer eller mindre mån, oförtöfwadt skola blifwa intagna Likaledes förbinder jag mig att till tryckning emottaga Bihang, enär den som sådant åstundar, antingen genom bref eller personligen adresserar sig till mig derom; dock intagas inga Bihang, som antingen strida emot de för Boktryckerierne utfärdade stadgar, eller innehålla personliga anfall och bitterhet. – Pränumeration erlägges efter wanligheten, wid första numrets uttagande med En R;dlr, och anhålles tillika, at resp. Herrar Pränumeranter, så snart ske kan, behagade anmäla sig, på det upplagans storlek därefter må rättas. Lund den 9 Junii 1802,

Christ. Fr. Berling

(Nytt och Gammalt 16/6 1802.)

1803

Swerge har ännu ingen, i Tyskland så kallad, ordentligt farande Post. Jag hörde öfwer denna omständighet en förklaring af en infödd Swensk, hwilken icke torde förtjena någon uppmärksamhet, och hwilken jag önskade och wille hoppas att finna wederlagd. Det är åtminstone wisst, att man för det närwarande i Swerge med mycken swårighet förskaffar sig utländska böcker på andra orter, än de i de nära wid hafwet och segelbara floder belägna städer. Men ehuru sådana böcker äfwen på dessa ställen falla sig ganska dyra, så läsa ändock menniskor af medelståndet i nästan alla hamnstäder, en mängd af dessa skrifter på Tyska, Franska och Engelska (hwilka trenne språk nästan hwarje odlad person på sådana orter förstår); och äro wanligen så rika af kännedom i sakerna, så upplysta och bildade, som i Berlin och Köpenhamn. Inrättningarna för sakers transporterande innom landet, äro af elak beskaffenhet, och i synnerhet icke lämpliga för böckers och skrifers utspridande. Och wille man betjena sig af Brefposten till att fortskaffa böcker, så måste man wara en rik eller slösare. Ett Oktavband, skickadt ifrån Köpenhamn, Helsingborg eller Götheborg, till Stockholm eller Upsala, och twertom,

skulle kosta ända till 2 eller 3 Riksdaler i postpenningar. Jag får derföre, anlitad derom af flera Lärda i Swerge, (särdeles i Upsala) och i dessa Herrars namn, på det högsta anhålla hos alla Tyska Författare och Förläggare, att de icke måtte sända några skrifter på posten till Swerge, och att de utom skeppslägenhet till den ort der personen bor, till hwilken man bestämt sin beskickning, icke afsända annat än lätta bref. Ty endast vägen emellan Stockholm och Upsala, ungefär 10 Tyska mil, förorsakar en betydlig kostnad postpenningar för tunga bref och paketer med böcker. Några Professorer i Upsala wisade mig Akademiska disputationer och programmer, hwilka af Tyska Professorer blifwit dem tillsända landsvägen, och med posten. För hwar och en af dessa disputationer etc. hade dessa Lärde måst betala twenne Swenska Riksdaler i post-porto. Det gjorde dem ondt, att nödgas undanbedja sig tjenester, som man wiste dem af wänskap och för wettenskapernas bästa. På lika sätt fick en Tysk Professor, hwilken jag känner, för några år sedan en skänk ifrån Swerge, bestående af ett icke widlöftigt litterärt werk, och måste betala två dukater för transporten. Det hade gått med brefposten till lands, genom Swerge, öfwer Seland, Fünen, Jutland, Sleswig och Holsten: hwilket utgör post-wägen emellan Swerge och Westra Tyskland.

Man har således i Swerge nästan alldeles ingen lägenhet, att midt in i landet förskaffa sig utländska böcker, litterära annonser och tidningar; ja ända till de Swenska kunna med swårighet bekommas. En Svensk som bor in uti landet kan i flera år sakna tilfälle att förskaffa sig en bok, som är tryckt på 30 eller 50 mils afstånd ifrån hans ort, och finnes på alla boklådor till försäljning. Utom sjöstäderna finnas icke heller boklådor, som egentligen kunna förtjena namn af sådana. En sådan in i landet begrafwen Svensk, är ofta utan tilfälle att underrätta sig, om en för honom nyttig bok är utkommen, så framt den icke skulle finnas angifwen uti den i Stockholm utgifna politiska tidningen.

Det är torde hända äfwen en följd af bristen på tillbörliga post-inrättningar, att större delen af *Studerade* Swenskar, och Lärda af alla slag, i det inre af Riket, äro så otroligt okunniga om deras eget tidehwarf, eller rättare sagt, ännu så mycket bakom det samma. Det goda folket *kan* i sanning icke annat.

(Chr[istian] Fr[sic! Ludwig] Lenz, *Resa genom Tyskland, Danmark och Swerge*, Stockholm, 1803, s. 109ff.)

Nej icke heller får T. *nu* förteckning på Subscribenterna å Patr. Catechesen. Jag brillerar just icke med mitt Presterskaps empresement i denna väg. Præn. må man ej nämna, knapt subscriptioner. Men jag hoppas icke dess mindre genom egen åtgärd kunna debitera 1 el annat hundratal, i synnerhet om Tit. lemnar mig det till Subscriptions el Præn.pris. På dessa villkor kan mitt stift angifvas minst för 100 Ex.

Af alla mina Ämbetsdetaljer är ingen så efterhängsen, så ofta återkommande, så litet verkande, som anbud på böcker. Icke en månads Tidning, el. Circulair, der icke sådana annonser förekomma, och just derföre tröttnar Allm. vid dem, och försummar lika både goda arbeten och sämre. Döm huru decourageant det är att subscribera och prænnumerera, då af dem som Præn. på Åbo litt. Tidn. som erlagt till och med postpgr ännu ingen i stiftet, utom mig, fått någon enda numer till sig. Jag har flere gånger skrivit till B. Tengström derom men ännu har ingen rättelse följt.

De begärta documenterna, *Minne öfver Lidén, Disput. om Stegeborg, Skolehusets invign.* i Norrk, samt Contin. af Tidn skola komma, om icke förr, i slutet af Aug. månad då jag V.D. såsom Revisor i Banken skall inställa mig. Men förrut behöfver jag underrättelse ifrån hvad tid contin. skall begynna.

(Ur Jacob Lindblom till Carl Christoffer Gjörwell 31 juli 1803, Brev till Gjörwell, Ep.G.7:35, Kungliga biblioteket.)

1804

Under den 26 sistledne Augusti har Kongl. Maj:t, genom Nådig Skrifwelse, behagat mig förständiga, huru redan för längre tid tillbaka förmärkts den brist på tilbärlig aktning för Konungar och Förstar, samt i allmänhet för Lagliga Regeringar, som utgjort rådande tonen i de flesta Franska Journaler och Dagblad; at då denna brotsliga wanart alt mera tiltagit och följderna deraf nyligen varit synbara i en af de mäktigaste Tidningar, hwarest man vågat anföra förgripeliga utlåtelse emot Konungens Egen Höga Person, samt följakteligen emot Des Rikes wärdighet; Så har sådant icke kunnat obeifradt lemnas; hwarföre ock Kongl. Maj:t funnit godt i Nåder stadga:

1:o At ifrån den stund då detta Nådiga förordnande kungjordt blifwer, all införsel af Franska Journaler, Weckoskrifter och Dagblad, är uti Swea Rike och Des underliggande Provincer alfwarligen förbuden, så at der-uti inga undantag kunna bewiljas eller få begäras;

2:o Förbjudes likaledes införsel af alla Böcker och Skrifter, hwilka hädanefter i Frankrike tryckas; warande således de hittils utkomne icke härunder begrepne, så framt icke deras innehåll skulle strida emot gällande Författningars föreskrift: Likwäl kan, hwad hädanefter utkommande Franska Böcker angår, undantag äga rum, då genom Konungens Hof-Cantzlers-Embete underdånig anhållan derom göres.

Hwilken Kongl. Maj:ts Nådiga Wilja och Befallning jag härmedelst til efterrättelse allmänneligen kungöra bordt.

Stockholm den 7 September 1804.

C.B. Zibet.

(Konungens Hof-cantzlers-embetes kungörelse, angående förbud mot införsel af franska journaler, weckoskrifter och dagblad, samt böcker och skrifter, hwilka hädanefter i Frankrike tryckas, Stockholm, 1804.)

Januari

8 Söndag. En stormig natt. Utaf Tyska avisorna förnummo vi i går, det Hans Kungl. Höghet Hertig Fredric Adolf den 12 sistl: December blifvit död i Montpellier.

Dagen var nu klar, men ganska sträng köld. Förmiddagen var Friman här, sedan hitkom Skräddaren Lundqvist med min släta grå taftskläddning, den han ändrat och för hvilken han tog 40 sk: samt för mina gröna Capote 2 RD^r 32 sk: i arbetslön. Han åt här middag.

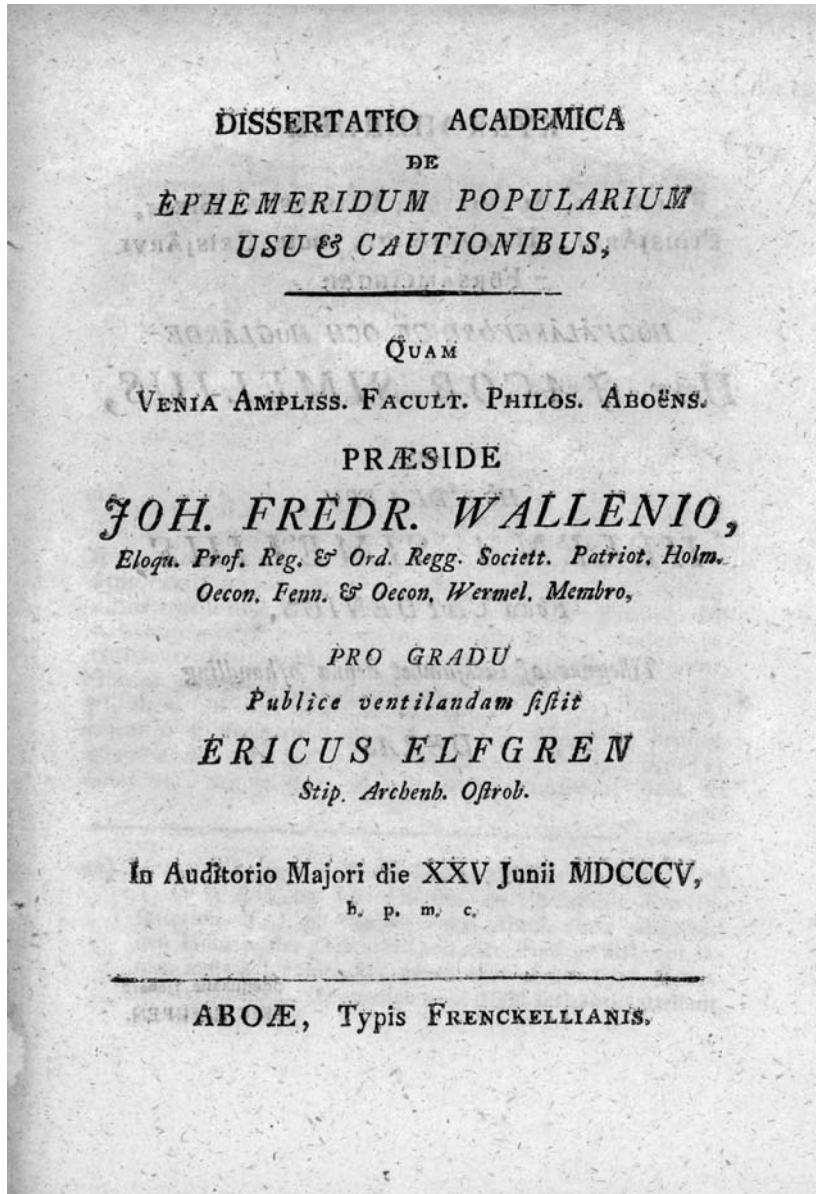
Maj

18 Fredag. Vacker klar luft, men likväl kallt. Tyska Aviserna underrättade oss, att förste consuln i Frankrike Napoleon Bounaparte blifvit nämnd till kejsare och att kejsarevärdigheten i Dess slägt blir ärftelig.

I dag började jag ock ett arbete, som efter mig torde blifva ärfteligt, nämligen jag upplade och började sticka framstycken till en skälig fin bomullsväst åt Hans Abr., hvilket arbete visst blir drygt för mig.

22 Tisdag. Härlig väderlek. Våra 5 får klipptes. Store Gumsen hade 6 fb [skålpund] och 4 tackorna ihopa 6 fb samt 3 fb smuts, skräp och bakull. Medan jag under fårens klippande var Beatas Surveillante, fällade jag en halsduk åt min son. Han fiskade, Sarf till middag och Löjor till aftonen. Eftermiddagen tvinnade jag silke, gult och svart ihop, till randning i en väf. Min Gubbe var åt Sjön och i trädgården, men för ro skuld eller af ålders capricer fann sig missnöjd åt allt, hvad andra gjorde. Härtill bidrog ock, att i dag inga Tyska avisor kunde fås, emedan Posten klockan 6 om aftonen ej var anländ till Stockholm. Quelle malheur.

(Märta Helena Reenstierna, *Årstadagboken, 1793–1812*, Stockholm: Generalstabens litografiska anstalts förlag, 1966, s. 306, 311.)

Joh. Fred. Wallenius, *Dissertatio academica de ephemeridum popularium usu & cautionibus* [...] (Aboe, 1805). Titeln kan översättas ungefär med "Akademisk avhandling om för- och nackdelar med dagstidningar".

1806

Till Recensenten i Bihanget till Lunds Tidning N:o 21 den 10 Sept. 1806

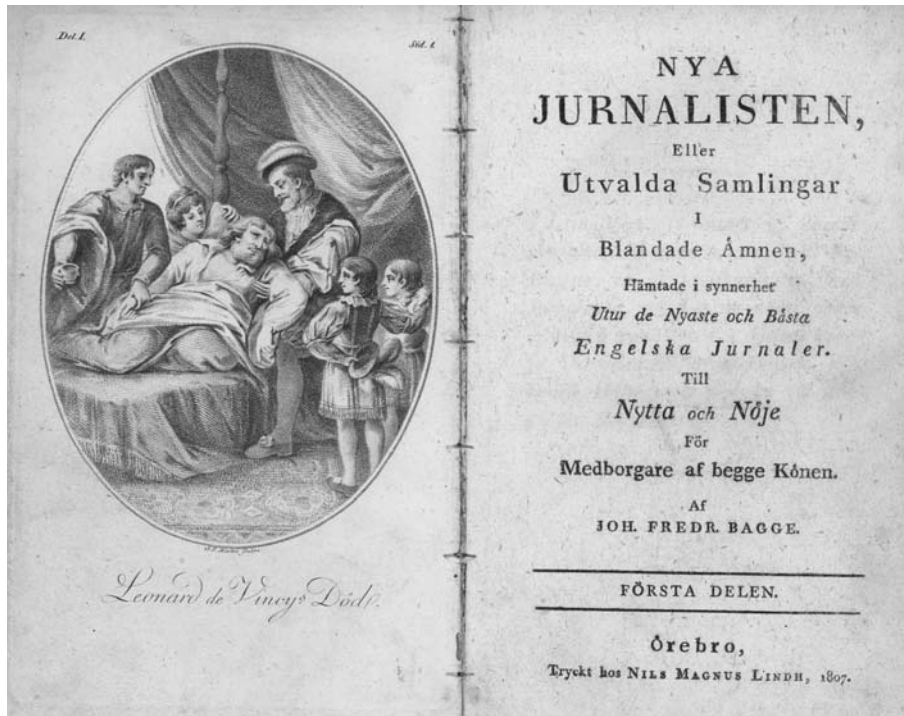
War oss en blid Magister!

Sjelfwa det owanliga i företaget att i en offentlig tidning recensera en disputation, längesedan ventilerad, och som dessutom mera hör under Fakultetens än publikens dom, lemnar strax i början intet förmånligt begrepp om Recensentens opartiskhet. Pröfwostället för en Akademisk afhandling är Auditorium Academicum; hwad kunde hindra Recensenten att personligen eller genom ombud infinna sig der? eller i händelse han werkeligen war der, hwi glömde han så plötsligen sin lexa? Skulle åter närwarande Kritik innehålla ett Fakultatiskt angrepp mot disputationen, hwarför är då Recensenten anonym, hwarför beröfwar han allmänheten det nöjet att weta hwem hon har att tacka för detta rara exempel af kritisk grundlighet och rättwisa?

Händelsen är så unique att ehuru det icke egenteligen hör hit att undersöka Recensentens afsigter, man likwäl ej kan undgå att fråga sig, hwad som kunnat förmå honom till detta sällsamma företag. War det nit för wettenskapen? Men huru kan man nitälska för hwad man så litet känner? Eller för Akademiens heder? Men det tyckes icke wara Recensenten som skall befordra den. Eller är anfallet mindre riktadt mot saken än mot författaren; will Recensenten, af goda grunder, mindre upplysa ämnet än skada personen? Jag wet icke; jag frågar blott dem som weta det.

(Bihang till *Lunds Weckoskrift Nytt och gammalt* 26/11 1806.)

1807

Nya Journalisten, eller Utvalda samlingar i blandade ämnen, hämtade i synnerhet utur de nyaste och bästa engelska journaler. Till nytta och nöje för medborgare af begge könen. Af Joh. Fredr. Bagge, Första delen (Örebro, 1807).

1808

Ett nytt försök har blifwit gjordt att förleda Arméens trohet och undersåtliga pligt medelst ett Bref som Ryske Generalen Grefwe Buxhöfden ägt fräckhet nog att med Parlementaire afsända till Grefwe Klingspor, hwilket blef obeswaradt. Detta Brefs innehåll är så owärdigt, att den anständighet, som i allmänna Dagblad bör wara rådande, icke tillåter dess aftryckande. Det bewisar emedlertid fullkomligen att Grefwe Buxhöfden ej lärar wara nogräknad att sätta sitt namn under hwad som helst.

(Inrikes-Tidningar 18/3 1808.)

På Post- och Inrikes-Tidningarne för innew. år 1809 erlägges Prenumeration, i Isaac Utter & Comp:s Boklåda i Storkyrkobrinken med Twå R:d. 24 skill. Banco för begge Tidningarne tillsammans, eller En R:d. 12 skill. samma mynt för hwardera särskildt. Post-Tidningen utgifwes wanligen Måndagar, Torsdagar och Lördagar, samt Inrikes-Tidningen de öfrige söcknedagarne. Utdelningen sker kl. 8 om mornarne i ofwan-nämnde Boklåda, der äfwen allt sådant inlemnas, som i dessa Tidningar bör blifwa infördt.

(Stockholms Post-Tidningar 14/1 1809.)

Till Allmänheten.

Sedan behofwet af en Tidning, mera odelt ägnad åt Witterheten och Litteraturen, redan länge insedt och dess afhjelpande hittills af Allmänan rösten förgäfwes påkalladt, får man härmed underrätta Litteraturens Wänner, det en sådan, enligt följande i Nåder gillade Plan, med denna dag begynt utgifwas. – 1) Då Utländska Nyheter nu mera icke, utan at göra Allmänhetens smak och håg för Lecturens nöjen den största orättwisa, kunna anses som ett nödwändigt vehikel för en egenteligen Litterär Tidning, inskränker man sig här endast till införande af *hufwudsakliga Statspapper* såsom *Proklamtioner, Manifeste, Traktater*, m. fl. och ämnar äfwen, så widt rummet tillåter, en gång i Månaden lemna *ett kort historiskt-politiskt Sammandrag af den förflutna Månadens märkwärdigaste händelser*, hwarigenom en lättare och redigare öfversigt af samtidens Historia skall winnas och de egenteligen politiska Tidningarne blifwa af en redbarare nytta. Ett omständligare upptagande af denna Artickel skulle icke kunna ske utan på bekostnad af de öfriga mera rikhaltiga och lätteligen förwandla Tidningen till en wanlig Gazett. – 2) *Skaldestycken* i alla ämnen, Originaler och Öfversättningar. – 3) *Dramatik* och allt hwad dermed äger gemenskap, Afhandlingar i dithörande ämnen och Theater-Andekdoter; men i synnerhet granskning af uppförde Theaterstycken, så wäl i anseende til Författarnes, som de spelandes förtjenst. – 4) *Historietter* eller kortare Berättelser och Romaner. – 5) Korta, populära *Afhandlingar i politiska, moraliska och witra*

ämnen. Reflexioner och strödda tankar i samma ämnen. – 6) Geografiska och statistiska Underrättelser. Besynnerligheter hos särskilda folkslag, deras lynnen, plägseder m.m. Physiska märkvärdigheter i särskilda Länder, Besynnerligheter i den Organiska Naturen. – 7) Korta Historiska Taflor öfwer wissa, wigtiga Epoker af Werldshistorien, och märkwärdiga folkslag. Bidrag till Ordenshistorien, i synnerhet den äldre. Handlingar till upplysning i vår egen Historia, förut ej genom tryck meddelade eller mindre kända. Anekdoter ur äldre och nyare Historien om namnkunniga Statsmän, Hjetar, Lärda och Konstnärer, äfwen som korta Lefwernes-beskrifningar öfwer sådana. – 8) Recensioner af utkommande Swenska Skrifter, hwarwid man ämnar iakttaga en medelwäg imellan det altför wettenskapliga och ytliga Behandlingssättet. Skrifter af mindre betydighet anmälas endast med ett kort angifwande af deras värde. Underrättelser om Arbeten, som Utomlands utkomma, hwilka antingen för sitt klassiska värde förtjena att kännas, eller ock för det samband de äga med Fäderneslandets Historia, Geografi och Statistik, eller för den nytta vår Hushållning, Handel eller Näringar deraf kan tillfalla. – 9) Lärda Nyheter. Lörd Nekrologi. Underrättelser om namnkunniga, lefwande Författare, och Konstnärer, samt deras Arbeten. Om nya upptäckter i Wettenskaper och Konster. Nyheter från våra inhemska Lärosäten. Underrättelser om Lärda Societeters och Konst-Akademiers utsatta Prisämnen och utdelade Belöningar – om Donationer och Inrättningar till Litteraturens och Konsternas förmån, äfwen som i Allmänhet allt hwad som kan tjena till upplysning om Litteraturens och Konsternas tillstånd. – 10) Sista sidan af hwarje Nummer ägnas, efter omständigheterna, åt Annonser i Litterära ämnen.

På 76 Nummer af denna Tidning, emottages i Herrar Utters & Comp:s Boklåda Prenumeration med En Rikdaler Tjugefyra Skillningar Banko, eller lika med hwad för Riksdags-Tidningen erlægges, hwilket, i anseende till stegradt pris på tryck och papper och öfriga till Bladets underhållande nödwändiga kostnader, ej torde kunna anses dyrt. Till en början utkomma Trenne Nummer hwarje wecka, af ett half Ark hwardera, neml. *Måndagar, Onsdagar och Fredagar* – beroende det för öfrigt af den bewågenhet hwarmed Allmänheten behagar understödja Utgifwarnes företag, huru snart de kunna uppfylla sin önskan och sitt egenteliga syftemål, att i ett ordentligt *Dagblad* få förwandla sin Tidning. Som Upplagan ej blir stor, säljas till en början inga särskilda Nummer, på det fullständiga sviter för Prenumeranter i det längsta måtte blifwa att tillgå. Annonserna betalas efter sam-

ma beräkning som i de öfriga Tidningarna, och inga flera emottagas än de, som med säkerhet kunna i nästa dags Blad införas. De som behaga i något af ofwanstående ämnen hedra Tidningen med Bidrag, aflemna gerna dem, under Adress *till Utgifwarne af Journal för Litteraturen och Theatern* i Herrar Utters & Comp:s Boklåda, der Bladets utdelning besörjes.

(*Journal för litteraturen och theatern* 17/7 1809.)

1810

Papper har jag ej än kunnat få. Den lössläppta tryckfriheten har gett anledning till dess förbrukning.

(Ur Per Elgström till Vilhelm Fredrik Palmblad 10/9 1810, G. 61, Uppsala universitetsbibliotek.)

Hos undertecknad emottages Prenumeration å Journal för Fruntimmer och Moder, som utgifwes i Linköping af Herrar Groth och Petré och kommer at innehålla Historietter, Recensioner af de nyare Utländske Romaner, korta Moraliska Afhandlingar, Anecdoter och en Artikel om Moder. Hwarje qwartal utkommer ett häfte af Tre ark, med en illuminerad Plansche, föreställande ett Fruntimmer i nyaste Costume; graverad i Stockholm af en Svensk Mästare. Prenumerations-Summan för 4 häften är 2 Rd. B:co hwaraf hälften erlägges wid Prenumerations-Sedelns uttagande, med förbindelse, att då 3:dje häftet utkommer erlægga en lika stor Summa. Prenumerations-Tiden uphör med Maji månads slut.

D. Ström, Junior

(*Fahlu Weckoblad* 10/3 1810.)

En Tidskrift, ämnad att bland Nationen väcka och underhålla intresset för Ungdomens tillbörliga uppfostran och undervisning, torde hos oss ännu icke kunna anses öfverflödig. Den kallas *Magasin*, emedan deri

skola samlas, så från alla Rikets provinser, som från främmande land, så från forntiden som den närvarande, tankar, förslag och upplysningar rörande den tillvexande generationens bildning, och emedan deri böra sammanställas alla de underrättelser och uppgifter, som blifva nödiga för en framtida Reformatör af vårt Läroverk. *Föräldrar och Lärare* taga den närmaste del i dessa ämnen, hvarföre Utgifvaren hoppas och önskar, att de gerna skola rikta detta för dem öppnade Magasin med pedagogiska rön och uppgifter, frågor och svar, insedda svårigheter och funna lättningssmedel, önskningar, förslag, nya metoder o. s. v.

Ämnets vigt och afsigten med detta företag försäkra Utgifvaren om sina landsmäns deltagande och understöd, och han hvarken bör eller kan frukta, att i förtid nödgas upphöra ett arbete, hvarpå han länge förberedt sig, och som han hoppas ej skall blifva utan allt gagn för Nationen.

(*Magasin för föräldrar och lärare*, första bandet, utgifvet 1810 af C.U. Broocman.)

1811

Anmälan

En politisk Tidning, som ger en allmän öfversigt af werldshändelsernas lopp, och derwid anmärker i hwad mån den ena eller andra befrämjar eller hindrar, antingen medelbart eller omedelbart, mensklighetens verkliga lycksalighet, det will säga, dess närmande till fullkomlighetens ideal; en sådan Tidning kan uti intet Land wara öfwerflödig. Det har nyaste tider blifwit mode att skrika mot alla politiska resonnementer af enskilda, såsom en sak, hwilken wore utom deras krets och endast anginge verkliga Statsmän. Och man måste medgifwa, att så, som detta politiserande en lång tid blifwit drifwet i Tyskland, kan det wara både onyttigt och till och med skadligt. Då det urartar till ett kannstöperi, som bemäktigar sig alla folkklasser, äfwen de lägsta, till den grad, att de tro sig kunna begripa allt, förutse allt; då är det en verklig sjuka, som nödwändigt måste förswaga krafterna och slappa energien, och som blir ännu farligare, om den äfwen sprider sig till Arméerna. Den alstrar der, icke blott feghet och liknöjdhet, utan ofta motwilja, olydnad och stundom förräderi. Kanhända är detta en af hufwudorsakerna till Tysklands olyckor. Men för det en sak kunnat missbrukas, äger man ej rättighet att helt och hållet fördömma den, och politiserandet har sin goda, äfwen så wäl som sin skadliga, sida. Frågan är

blott på hwad sätt det drifwes. Ostridigt är, att de fleste Tyske Tidnings-skrifware mera skadat än gagnat, emedan de, helt olika Tysklands öfriga Författare, icke wetat att se någonting ur en högre synpunkt, endast uppehållit sig wid minutiösa intressen, obetydliga, enskilda, ögonblickets fördelar, och derwid alldeles förglömt mensklighetens stora intresse. Det wore således ingen förlust, om alle sådane Tidningar upphörde, i synnerhet då de icke kunna säga allt hwad de borde. Men just dessa Tidningars onyttighet eller skadlighet bewisar gagnetligheten af en annan, hwars syftning wore motsatt, som sträfwade att åter wäcka en förslappad kraft, att ge en ädlare rigtning åt det allmänna tänkesättet, så att uppmärksamheten fästades mera på det allmänna och mindre på det enskilda intresset, samt att förwandla det otidiga kannstöperiet i ett förnuftigare och fogligare bedömande, som gjorde afseende mera på tidens och nödwändighetens fordringar, än på det, som förr warit möjligt, mera på den tillkommande nyttan än den närwarande, mera på mensklighetens fortskridande än på generationens sällhet. En Tidning af denna tendens är ett werkligt, stort och trängande behof, i synnerhet hos oss i närwarande tidpunkt, då man anwänder så mycken flit att motarbete all högre själslyftning, all renare dygd, att förlöjligen den entusiastiska försakelse af lifwets fördelar, som är sitt eget ändamål, med ett ord, att qwäfwä den bättre anda, som här och der börjat röja sig, och som just nu behöfdes, om wi någonsin skola återwinna hwad wi förlorat. Att uppfylla ett så angeläget behof, att arbeta på den goda esprit's bibehållande och utbredande, att förskaffa mera allmän uppmärksamhet åt det som nödwändigt är hwarje tänkande warelses wigtigaste angelägenhet, mensklighetens förädling, se der hwad denna Tidnings åsyftning är, lika lofwärd, änskönt den ingenting skulle uträtta.

(Allmän Politisk Jurnal 1/6 1811.)

1812

”Åter en ny Tidning!” Wärdä Allmänhet, föundra dig ej deröfwer! Har du då icke på den korta tid af två år, som wårt kära Fädernesland warit i åtnjutande af Tryckfriheten sett halft annat dussin Tidningar uppkomma och upphöra? Och är ej, i detta ögonblick, nästan ett annat halft så godt som upphört? Och du skulle missunna dem en lifstid, som netto är

en månad på dem hwardera? Omöjligt! Låt då vår lilla swamp skjuta i din fredliga skugga! Wi kunna försäkra – och du tror ju alla Utgifwares försäkringar? – att den, i jemförelse med en del af sina bröder, skall blifwa ganska *pudique*, och om just icke duga att äta, likwäl blifwa, som de, ehuru i en annan mening, ganska nyttig för köken.

Men, hvad säga wi? Swamp! Hwilken blygsamhet, och tillika: hwilken oförsigtighet att tala om Swampar i vår tid! Nej, Wårda Allmänhet! det är en Tidnings-Ek wi wilja plantera, det är ett arbete för Sekler, som wi ämna grunda. Ja, – och som wi alltförwäl weta, att ingenting skulle skada oss så mycket som den ton af blygsamhet, hwari wi började, så få wi försäkra med all nu för tiden bruklig och gynnad Författar-oblyghet, att Wi äro, på samwete sagdt, de största Snillen och de Lärdaste Män i Norden, om icke i Europa, och att det arbete, hwarpå wi nu Nådgunsteligentillåta dig att prenumerera, är det första och enda i sitt slag, allt sedan Tryckswärtan uppfanns, kortel:n ett arbete, som intet öga sett och intet öra hört. Icke nog således, att Wi, lika med f. d. Extra-Posten, afstå alla gifta åt Inrikes-Tidningen och tillägga såsom wängåfwa alla döda; wi afstå till och med den sista nya Kometen, så billigt det än wore att behålla den, och lägga den med nöje i brödraskipt imellan Stockholms Posten och Journalen: med ett ord wi ha föresatt oss att gå vår alldeles egna väg till äran, och ingen af våra tidningar skall nånsin kunna beklaga sig att wi gripit in i deras ämnen.

Då några Wår Stallbröder både med lära och exempel, i qwart- oktaf- och fickformat (det mest passande för bestämmelsen af deras skrifter) outtröttligen arbeta på att få bort Smaken ur vår Witterhet, hafwa wi trott oss skyldiga, att äfwen, i mån af våra krafter, bidraga till dess befrielse ur denna Hydras klor och dymedelst till Fäderneslandets ära, i förmodan att de nya Theféerna icke skola missunna oss ett blad af de rika lagrar, som skugga deras hjessor. Som Smaken ifrån Tungan, som är hans första, enda och rätta fält, dristat förwilla sig in i Konsterna och i synnerhet ändå in i Witterheten, och den anställt och anställer gräseliga förödelser, så hafwa wi förmodadt, att, då den nu genom meranämnde våra tappra Stallbröder ganska hårdt ansättas i sin inkräktade besittning och med Guds hjälp snart derur fördrifwes, det just nu wore tid att öppna för flykten hans ursprungliga fristad och göra den för honom så angenäm som den nånsin kan blifwa, förutsättande wi, med stöd af Historien och erfarenheten, att Smaken, en gång riktigt återförd till gom

och tunga, liksom i Caligulas och Vitellii Rom, sedermera aldrig skall få luft att befatta sig med något immaterielt, såsom i Césars och Augustii.

Wår afsigt – ty det torde wara tid att säga den – är nemligen att med nästa qwartals början utgifwa ett periodiskt blad, som skall heta:

Kalas-Tidning
Journal med kritik,
till skillnad ifrån alla andra, som utgifwas utan kritik.

(Ur ”Prospektus till en ny Tidning”, *Journal för litteraturen och Theatern* 18 & 20/1 1812.)

Prenumeration på Trettionde Samlingen af Fahlu Weckoblad, bestående af 50 Numror är En Rd. Banko för de som får Bladet sig tillsändt hwarje Lördag och 40 sk. dito för de som låta hemta det sjelf från Tryckeriet. – Alla de Kungörelser och Annonser som i tryck kan utgöra en half sida och derutöfwer böra wara inlemnade Thorsdagen, och de mindre aldrasist til Fredags middagen, då kontant betalning bör medfölja.

(*Fahlu Weckoblad* 10/10 1812.)

1813

Förteckning uppå de personer, som wid laga Tinget med Fryksdals Nedre Tingslag den 26 Mars innewarande år, warit under ransakning, dels för bruten försegling å deras brännings-redskap, dels ock för det densamma ej warit förseglad, öfwer hwilka alla Utslag å samma Ting den 17 påföljande Maj blifwit Afkunnadt, hwarefter bland annat, deras namn skola utsättas uti Inrikes Tidningen samt Länets Dagblad, och deras förbrytelser i den Församling der de skedt, från Predikostolen kungöras.

Uppå åkärande af Expeditions-Fogden
Leonh. Carlgren.

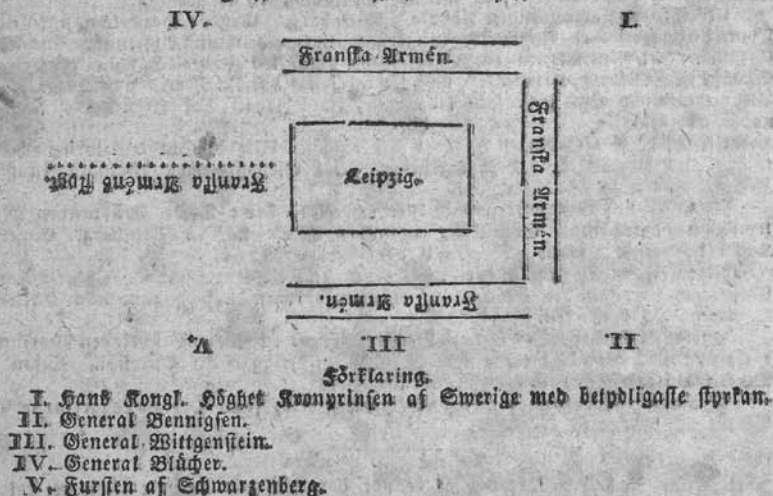
Måns Olsson i G:a Arneby, för bruten försegling å dess brännings-kärl, bestående af kanna och hatt af koppar, Jan Bengtsson i Askjersby [osv.]

(*Inrikes-Tidningar* 4/11 1813.)

utan att borga för dess autenticitet, torde vi ej bedraga oss i vår förmodan, att befordra Allmänhetens nöje, då vi meddela följande utdrag af ett privat bref:

”... Ja, mine Herrar! föregående händelser under detta fälttåg hafwa författ oss i nedvändigheten, att wäga ett afgörande slag. Wi hafwe ingen tid att förlora. Jag förtiger den känsla af enskilt harm, som måste uppträ inom mig, att erfara otäck och oförlighet af de Nationer, jag själf gjort lydliga, och will nu endast gifwa rum åt det förtroende jag sätter till Er lidlighet, och mina Soldaternas mod och tapperhet. En dag väntar oss, lika ärofull, lika stön, som den wid Musterlis och flera. Wi äro på Tysklands fält, och hwem säger, att Tyskland icke ännu darrar wid åsonen af våra Örnar? — Hwad har den ofantliga massan, som rest sig emot oss, hitills uträttat? Fästningar och Städer af betydhet äro ännu i vårt wäld. Hela Konungariket och Landskaper lyfna ännu till våra laggar. — ”Lyfkan har wändt oss ryggen.” Har den det? det skott, som dödade en Moreau, war mer än nederlaget af en hel flendtlig här, mer än en hel segerfrönt kompanj. Det war Himlens straffdom öfwer förrädaren af sitt land och sin wän. ”Frankrikes härar hafwa sammansmält.” Har då Frankrike inga resurser qwar? I detta ögonblick organiserar den en här af nära tre millioner. . . . Jag går att själf anseå mina tappra frigare, understödd af Er lidlighet, Er tapperhet, Er medverkan, mina Herrar. Äter förestår ett afgörande proffslag i mitt öde. Jag har ej förlit i dag prisgläwit mitt lif för Frankrike, och hoppas ej eller för sista gång göra det i morgon. Segra eller dö! (Gdet wille intetdera) — Endast i det förre fallet återser jag Eder.”

Härarnes uppställning i Slaget wid Leipzig den 18 Oktober, så godt det utan grafstickelns tillhielp kan wisas.

Den 5 November war Kursen i Banko: Sedlar:

På London	7 N:d. 16 20 a 24 fl. 2 1/2 s.
— Dito	7 N:d. 20 a 22 fl. 90 d. b.
— Peterburg	22 a 22 1/2 fl. 14 d. Sigt.

”Härarnes uppställning i Slaget wid Leipzig den 18 Oktober, så godt det utan grafstickelns tillhielp kan wisas.” *Carlskrona Weckoblad* 17/11 1813.

1814

Den 2 sept. I dag synes konungens hälsotillstånd vara ganska godt. Vädret bidrager äfven härtill, ty det är härligt. Adjö! Jag måste sluta nu. Om någonting blifver afgjort rörande vårt öde före nästa postdag, skall jag då meddela eder det, eller i annat fall från Göteborg, om vår afresa härifrån skulle helt hastigt blifva bestämd. Emottag försäkringar om min synnerliga högaktning.

I tidningarna har ni säkert redan läst, att Te deum blef sjunget uti kyrkan dagen efter kronprinsens hitkomst. Det var ofantligt mycket folk i kyrkan vid detta tillfälle. Hela berättelsen om fälttåget blef uppläst, och vi afgåfvo våra tacksägelser för detsammas lyckliga avslutande samt för att konungen och kronprinsen blifvit skonade.

Som jag hade glömt att omtala detta, har jag velat tillägga det, innan jag tillsluter detta bref.

(Sverige och Norge 1814: Skildringar af H. M. drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, utdrag ur hennes brevväxling med H. Exc. Herr Grefve E. Ruuth, utgifvna av Carl Carlson Bonde, Stockholm, 1896, s. 133.)

1815

§ 1:4 Utgifware af Dagblad eller Periodiska Skrifter anmäle sig, jemte titeln och tryckningsorten, hos Hof-Cancelleren, som äger, att, så wida Sökanden ej för nesligt brott blifwit dömd, eller förklarad owärdig föra andras talan, meddela bewis at intet bjuder emot Skriftens utgifwande förekommer.

§ 1:7 [---] Utgifware af Dagblad och Periodiska Skrifter ware alltid, i afseende på anwaret, ansedde såsom Författare, åliggandes dem under lika förbindelse att tillse, det de wilkor, som wid utgifwandet deraf i denna Lag ytterligare stadgas, warda noga iakttagne.

§ 1:9 Hwarje Skrift ware Författarens eller dess rätts lagliga innehafwares egendom. Hwilken som Skrift trycker eller eftertrycker, utan Författarens eller Förläggarens skrifteliga tillstånd, miste upplagan, eller böte dess fulla värde, ägarens ensak.

Lag samma ware, om någon trycker eller eftertrycker den öfversättning af Utländsk Skrift, som annan man utarbetat, eller låter sin Öfversättning för annans anses; men ej må öfversättarens ägande rätt till sitt arbete förhindra någon, att en annan Öfversättning af samma Skrift utgifwa.

Utgifware af Dagblad och Periodiska Skrifter hafwer ej brutit emot Författares ägande rätt, då han, i dem, insände anonyma Skrifter utgifwer. Hwilken som å en Skrift bedrägligt Titelblad eller orätt Författare- eller Utgifware-namn utsätter, straffes enligt Missgernings-Balkens 8. Cap. Diktadt namn, hwarmed ingen verkelig person utmärkes, ware ej förbudet, att på titelblad utsätta, då Auctors rätta namnsedel lämnad är.

§ 4:7 Utgifware af Dagblad och Periodiska Skrifter, hwilka, såsom i 1. § 7. Mom. stadgadt är, ensamme äro underkastade Författares ansvar, ware framför andra erinrade om ett rätt bruk af Tryckfriheten, och umgälles Utgifwarens förbrytelse, genom sådant blad, dubbelt i alla de fall, der med penningar pliktas.

§ 4:8 Anser Hof-Cancelleren ett Dagblad eller Periodisk Skrift, wådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bewis förnärmande personlig rätt, eller af en fortfarande smädlig egenskap, må han äga, att i Stockholm genom Öfwer-Ståthållare-Embetet, och i Landsorterne, genom Konungens Befallningshafwande, genast låta inställa Dagbladets eller Periodiska Skriftens vidare utgifwande, intill dess, efter underdånig anmälan hos Kongl. Maj:t hwilken sist inom åtta dagar bör äga rum, sedan Hof-Cancelleren om qwarstadens verkställande blifwit underrättad, och sedan Justitiä-Cancelleren äfwen blifwit hörd, Kongl. Maj:t i Statsrådet förordnat, huruwida den inställda Skriftens fortsättning må vidare tillåtas; och ankommer det på Kongl. Maj:ts Nådiga förordnande, huruvida Utgifwaren af en sålunda indragit Dagblad, eller Periodisk Skrift, må något annat Dagblad eller Periodisk Skrift framdeles kunna utgifwa.

(Ur *Kongl. Maj:ts och Riksens Ständers fastställda Tyckfrihets-Förordning; Dat. Örebro den 16 Julii 1812. Med de sedermera af Konungen och Riksens Ständer antagne förändringar*, Stockholm, 1815.)

1816

Är det glädjande för det medborgerliga sinnet, att då och då se en ättling af det fordna svenska allwaret framträda och en Journal för Landets statistik och ekonomi ställa sig bredwid den återförwärfwade tryckfrihetens förstfödda och hyllade foster; så är det icke mindre glädjande och upplyftande, att se fosterlandets äkta söner så allmänt uppstiga och bjuda denna gäst ibland sig wara wälkommen. 11, till 1200 Prenumeranter, som i de hittills utkomna häften uppräknas, är något alldeles owanligt, när fråga är om ett arbete som rörer Sverige, ett arbete, författadt af Svensk man och utgifwet på svenskt språk. Det anses ju för ett godt tecken, när en sjuk åter börjar hoppas och will lefwa. Så glädjoms då åt de tecken, som tillkännagifwa, att fäderneslandet är swensken kärt; glädjoms åt hans högt förklarade wilja att töcknet och okunnigheten och dess foster skola wika från fädernejorden.

(Ur ”Recension: Journal öfwer Svensk Statistik och Allmän Hushållning för år 1816, utgifwen af Carl M Schoerbing. Första Häftet. 124 sidd. med Tab.; Andra Häf- 124 sidd. med Tab. Stockholm, Grahn, 1816 8:o”, *Swensk Literatur-Tidning* 6/4 1816.)

1817

Gymnasiet ansees for det største i Riget, og skal, Trivialskolen iberegnet, tælle henved 300 Disciple, som undervises af – *syv* Lærere; dets Bibliothek kommer jeg siden nærmere til at omtale. Linköping har ogsaa et gammelt Slot, bygget mod Slutningen af det femtende Aarhundrede, som nu er Landshøvdingens Bolig, og et nyt *Theater* – hvor der tillige er Dandsesal og *Källare*, eller Tracteursted – en stor broget Træbygning, med en usædvanlig Mængde Vinduer, der synes at være Symbolet paa den *Oplysning*, man gjør sig til af i denne Stad. Thi, efter hvad man har berettet mig, skal Tonen i Linköping være meget fornem; en Mængde af Landskabets Adel søger hid om Wintren; den franske Smag bestræber man sig for at hylde saa godt man kan – hvorfor man endog, til liden Opbyggelse for det hæderlige Borgersab, der icke ændser sligt, har gjort

sig den Umage at indføre Satirer over de nye svenske Æsthetikere i *Linköpings-Bladet*, stadens Avis – og paa Grund af den herskende Fornemhed, den franske Selskabstone og Hyppigheten af Forlystelser har man nu og da kaldet Linköping *det lille Stockholm*.

(Christian Molbech, *Breve fra Sverige i Aaret 1812*, III, Kiøbenhavn, 1817, s. 70f.)

1818

Men afsigten med dessa fordringar må hafva varit hvilken som helst: otaliga skrifvande personer skyndade sig emedlertid att, allt efter olika förmåga och intresse, söka uppfylla dem, och Statistiken utträngde för en längre tid all annan förnuftig och oförnuftig litteratur från våra bokpressar. Romaner, Poesi och Naturvetenskaper, som perioden förut selsatt den läsande Allmänheten, – sjelfva verldspolitiken, måste lemna rum för Statistiska Journaler, så kallade välmenta uplysningar öfver Jordbrukets, Slöjdernas och Handelns tillstånd och tillgångar, o. s. w.; med ett ord för allt som på ett eller annat sätt kunde bringas i räkning och tabellform.

(*Anmärkaren* 15/4 1818.)

Svenska hemväfda Tyger

Vi frukta ej at förebrås af våra Läsarinnor, om vi sluta denna Årgång, utan att lemna en mode-costume från andra länder; fast mera äro vi öfvertygade at vår goda afsigt erkännes; då vi i det stället lemna verkliga prof på hemväfda tyger, dels til mönster åt deras egen flit, dels til bruk för dem som älska det inhemska. De äro i och för sig sjelfva så vackra och användbara för den allvarsamma husmodern som för flickan, då de icke vilja eller behöfva visa sig i en grannare costume, at vi endast behöfva i korthet säga hvar de finnas och till hvad pris.

N:o 1 håller 1 1/8 aln i bredden och kostar 2 R:dr Riksg. aln.

N:2 håller 1 1/8 aln i bredden och kostar 2 R:dr Riksg. aln.

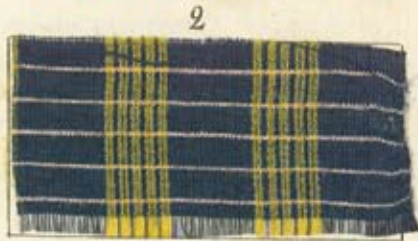
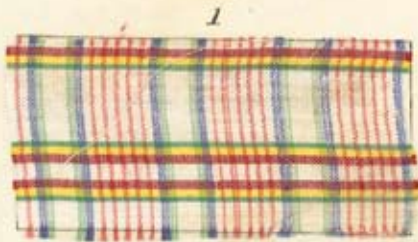
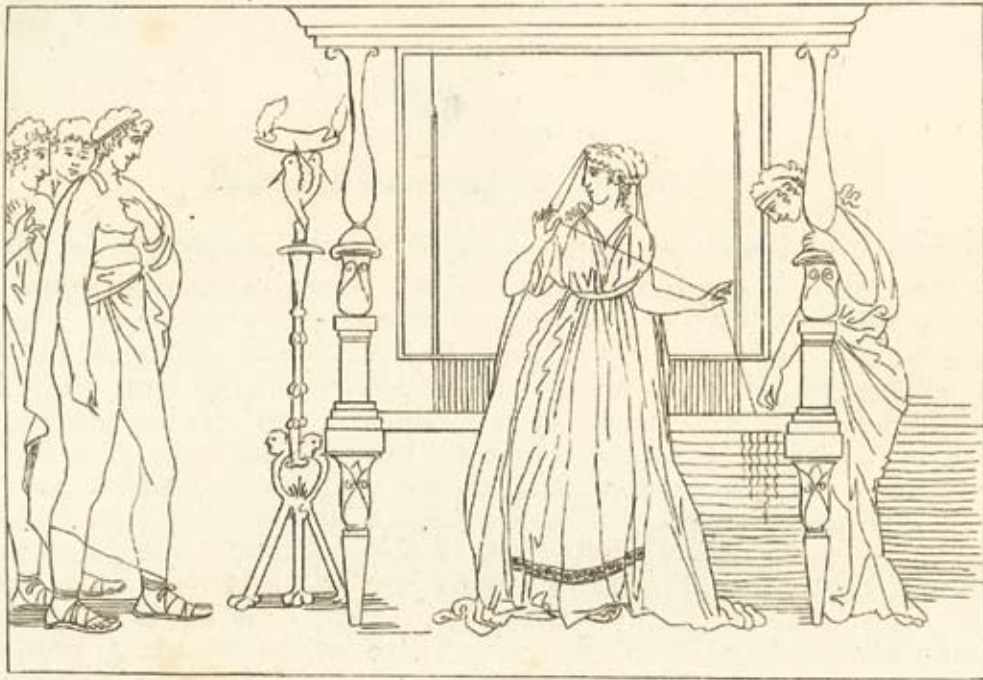
N:o 3 håller 1 1/8 aln i bredden och kostar 3 R:dr Riksg. aln i minut, men 2 R:dr 40 sk. i parti.

N:o 4 håller 1 2/3 aln i bredden och kostar 2 R:dr Riksg. aln. Alla dessa tyger tillverkas på Hr E. Ullbergs Fabrik och finnas till salu hos honom på Vesterlånggatan, i hörnet af Tyska brinken, Huset N:o 1 Qvart. Cybele*).

N:o 5 håller 5/4 bredd och kostar i minut 1 R:dr 32 sk. men i parti 1 R:dr 29 sk. Riksg.; är af Hr Apelroths Fabrik och finnes hos Hr Ullberg

N:o 6 håller 5/4 bredd och kostar i minut 1 R:dr 24 sk. men i parti 1 R:dr 16 sk. Riksg., är af Hr Goutelles Fabrik, och finnes äfven på ofvannämnde ställe.

Då vi önskade at äfven pryda denna lilla profkarta med någon passande decoration, kunde vi icke misstaga oss i valet at föreställa detta mönster af maka och äkta trohet, Drottningen på Itaka, Penelope, som om natten ref up hvad hon sjelf hade väfvit om dagen, för att få tidsutdrägt at förklara sig emellan den mängd af friare som besvärade henne och dem hon lofvat et afgörande svar så snart hennes väf hunnit bli färdig. Huru Penelope en gång öfverraskades i sin väfkammare af sina tillbedjare, som dragit misstanka om någon list, emedan väfven aldrig blef färdig,

hvilket egentligen är föremålet för denna teckning efter Flaxman, derom läses mer i andra boken af Homers Odyssé.

*) På samma Fabrik göras äfven vackra Shawlar i madras-väfvnad ifrån 8 till 10 och 12 qvarters fyrkant.

(Konst och nyhetsmagasin för medborgare af alla klasser nr 48 1819.)

Som det händt, att Annoncer till införande i detta Weckoblad mig tillsändas utan någon medföljande intimations afgift, men med begäran, att jag wille till Annonce-insändarne skicka räkningar öfwer intimationskostnaden, hwilka räkningar sedermera esomoftast aldrig blifwa liquiderade, så får jag härmedelst tillkännagifwa, att hädanefter sålunda insände annonser icke i Weckobladet warda införda, förr än behörig intimations afgift för dem blifwit erlagd; dock härifrån undantagne alla annonser rörande gåfwor till nödlidande och olycklige, med flere af dylik beskaffenhet, hwilka annonser gratis uti Weckobladet införas. Lund den 19 April.

Carl Fr. Berling

(Lunds Weckoblad 21/4 1819.)

Här skall man få se und peskåde das allerprächtigste und wunderligste Meisterstick. Aber Potz tausend Element und alle Wetter, meine hochzuintereffanten und charmanten, excellenten und eminenten Herrn! Kike man nun mit micken attention, jag ber! Ty här ser man ja, hur die Wundertafle presentirt sig pro primo liksom en dubbel tafle – aber den är doch naturellemang blott en enkel tafle – aber da presentiert sig sich durch einmal som en dubbel tafle – – Ja! Und das schangschangte wunderschtyck soll föreställe den allmänne Opinion und den Ångmaschin. Bliz Wetter! Das sind überaus pompöse und luminöse Sachen, som den schture Englische Mekanikus da på den Kongsholm har verdient micket penger på. Ja! die Engländer, die kan doch gøre något med sine händer. Na! Här ser man, hur den Opinions-Wunder-Schwänger har en ganz schtrykende fart, so att det säger Huitsch in die Luft- und Watten-Ele-

menter, und die fugler und fischer flyge hals öfwer hufwed putsweg – – ty när die ånger börje koke und sjude und brause und fräse, så börjer auch den Opinion med sin rummel och tummel, und so snart den Opinion rulirt, so komme flink floribus alle munner und penner in gang und rulanx von Stockholm till Drottningholm, von Drottningholm till Faxholm, von Faxholm till den nye Kanal in Södertelje, renommirt für sine Kringler und Skjutshäster – Aber in den Kanal gör den Ångmaschin haveri, und das kommt davon, das die Teljeboer nix will wete af någen Opinion, und die Stockholmske Handelsmän hafwe so ein sur öge till det Kanalwäsen. Doch in Faxholm regiert nun den Maschin so micket besser, und so att säge ganz despotisch, nemlig mit seine operationen in den renommirte Fermdö-Prozess, den die Utländninger hafwe inventirt, såsom mange Awisskrifwer und andre Skrifwer insinuiert, aber doch mange andre disputirt – bis ändtlig das ganze Opinionswäsen kastet sig mit stöfler und sporrer in den wunderschwärmende und stormende Anmärker-Post, der rider mit kurir 2 dager i wecken kreuz und qwer durch den Skantinafische Halfö, von Ystadt till Torneå, von Göt-hepork till Süderköping und alle landsänder.

([Bengt Johan Törneblad], *Gubben med skåpet. Tredje Wandringen*, 3:dje förbättrade upplagan, Stockholm, 1819, s. 44ff.)

1820

Ja visst är en journalist den nu lefvande mensklighetens högsta auctoritet. Likasom propheterna i gamla tider är han tolk af himlarnas vilja, förkunnar folkens röst, bestraffar folkens förstar och äldsta, afgör hvad som är sanning, rättvisa och skönhet, är den högsta Domaren i sista instancen öfver allt vetande, all handling, alla förhållanden, det enda Orakel som numera kan vinna förtroende. En journalist är fullkomligt ofelbar, i synnerhet kan han aldrig misstaga sig när han klandrar. Att klandra är hans pligt – och allmänhetens pligt är att tro allt hvad han säger. Dessa Reflexioner sväfvade för mig, när jag beslöt att kalla min journal Klandraren. Det var en lugn sommarmorgon i samma stund solens första stråle upplyste horisonten, som denna bleka tanke hos mig uppgeck. Under ett lyckligt medvetande att se mig nalkas min bestämmelse, såg

jag mig i min öfverlägsenhets glans, hvälfva sanningens och rättvisans vågskål, afgöra människors goda namn och rygte, benåda somlige med mitt skydd, andra med min tystnad, hota alla med mina bestraffningar, sänka vissa i afgrunden: jag såg mina landsmän skocktals lyssna till mina läror och mina domslut; men framför allt såg jag deras tacksamma nit att prænumerera på min Klandrare; och jag lofvade att göra den begärlig så att den skulle svara mot det förtroende som betygats mig. Jag gjorde då upp följande plan för min journal.

Med vetenskapliga forskningar skall den aldrig befatta sig. Den skall sky allt hvad som är abstract: den skall vara i den ytterligaste grad populaire – passande för den talrikaste classen af folket. Det är en aristokratisk nedrighet att skriva endast för de lärda och mera bildade classerna. En hederlig författare som vill rätt sprida upplysningen sänker sig till mängdens fattningsgåfva och ton. Den skall afsky allt smicker: det som är godt är godt, utan att det berättas af journalisten, och han blir lika låg som fade om han erkänner någon ting för godt. Min Klandrare skall derföre fördöma allting. Det är lätt att göra, ty ingen ting är fullkomligt, och derföre bör han vara missnöjd med allt. Dessutom, den som visar sig missnöjd, synes alltid klokare inför den stora mängden, än de som nöja sig med allting. Politik skall bli hufvud föremålet för Klandrarens uppmärksamhet, dock ej den utländska, utan den inhämska. Dess högsta bemödande skall bli, att forska efter sådana saker, som på flera sätt kunna förstås och uttydas. Alla författningar, i synnerhet de oeconomiska erbjuda minst två sidor. Min Klandrare skall alltid se den skadliga, och dristigt påstå att man haft för afsigt att befordra de skadliga följderna: sålunda skall Klandraren blifva hufvudman, för det i alla monarchiska stater så nödvändiga oppositions partiet. Men att endast anfalla sattser och stadgar, gör föga effect: man måste uppsöka personer hwilkas afsigter utverkat och understödt dem. Personer som alltid äro till hands för sådana beskyllningar, äro statens ämbetsmän, och nationen betalar dem ju, för att om dem få tänka hvad den behagar. Min Klandrare skall hålla strängt efter dem, och straffa dem värre än lagen förmår. Den skall behaga publiken, som alltid glädes att finna någon som agar en buse. Lätt kan väl hända att min Klandrare försyndar sig mot tryckfrihets-lagen. Men detta är just hvad jag bör önska; ty den skall derigenom blifva så mycket mera begärlig. Det är ju bevis på ett stort hjeltemod att våga bryta mot en grundlag, och detta

hjeltemod bör belönas. Skulle det hända att min Klandrare blefve så hårdt straffad, att han i likhet med fordom Magistraten i en viss småstad kan skrika öfver prejudice, så har han gjort lycka för hela sin lifstid.

En ämbetsman kan ej rätt bedömas i sin publika lefnad, utan att man känner hans husliga och enskilda förhållanden. Dit intränger sällan allmänheten. Min Klandrare skall bemöda sig derom. Han skall röja, att A, har en otrogen hustru, B, en som duger till intet, C, förvärfvat sig förmögenhet genom misstänkta medel, D, slår sitt husfolk, E, super, F, tager mutor, G, utarmar sina underhafvande, H, betalar illa sina skulder, – och af allt detta skall han draga tydliga slutsatser, att A. B. C. D. E. F. G. H. &c. äro stora skälmar, som måste vara skadeliga vid de befattningar de innehafva. Om dessa omdömen komma att sakna logiskt sammanhang, så skola de kryddas genom bittra uttryck, för hvilkas behag allmänheten lockas att se förbi meningens orimlighet, vredgas endast på personen och derigenom afstår ifrån all ytterligare pröfning af saken.

Min Klandrare skall i allt rätta sig efter allmänhetens lynne. Den skall räkna ut hennes tycken och ställa sig derefter. Den skall blifva föreståndare för allmänhetens både hemliga och uppenbara polis: den skall lätt följa i spåren på hvar och en som på något sätt väcker allmänhetens uppmärksamhet, och om han märker att allmänheten vredgas, skall han genast anfalla densamma, och efter omständigheterna göra de beskyllningar som tjena till ändamålet. All beskyllning är redan ett halft bevis, och mera behöfves ej för att förnöja hopen. Den läser genast gerna, och tror ännu häldre. Men jag bör ej vidare skryta med mina egna förtjenster. En annan Biograph må efter min död göra mig rättvisa. Jag har haft företrädare på journalistbanan, som låtit pensionera sig för att tystna. Jag ber Gud icke inleda mig i frestelsen: men skulle det hända, så skall jag väl icke försaka den mig erbjudna pension, men för att visa character vill jag då kalla min Klandrare för Klandrarne, låta en annan bära namn för dess utgifvande, och på den ena handen emottaga min pension och på den andra låta publiken betala sin älskade rabulist. Det är en skicklighet värdig mitt snille, att på en gång söka gunst hos två sins emellan stridande partier. Inför mitt samvete har jag, ehvad som händer, alltid ett ganska enkelt försvar: verlden vill bedragas, därför må den bedragas.

(En journalists biographi öfver sig sjelf, Norrköping, 1820, s. 10ff.)

Försök till ett loftal öfwer Awisor, funnet i en afliden Wisgubbes gömmor

O! I, småtäcka korta krönikor, som i krigstider lemnen folket hastiga underrättelser om Arméers fram- och åter-marscher, om förpost-affärer och reduters intagande, som på ögonblicket sägen oss, när fienden mistat en kanon – I, som äfwen nu under tidens lugna skiften ej ledsnen att berätta, utbasuna, högt utropa, hwarje liten förpost-affär, både inom och utom hus, uppwakta Allmänheten med nyheter, små historier, då och då små nätta wäl destillerade Squaller-rapporter – helt oskyldiga, det förstås, – då nu mera inga Bulletiner gifwas, så gifwen I oss del af edra egna Bulletiner. – O huru upplysande och lärorik ären I goda wänner – huru nöjsamma för alla källarbussar och wandrande bröder af det stora skrået – huru högt beprisade af hwarje äkta kanstöpar-frater! I ären ett slags resande skolmästare, wäl danade af edra naturliga föräldrar, som friwilligt uppfren eder frihet, för att instängas och uppfylla de trånga och kanske annars allt för låsta postwäskorne – O! I sockersöta pappersbitar! huru mången ärlig man hafwen I icke danat? huru mången skyndar icke wid er ankomst kurir-mässigt ifrån sitt embetsrum, sin handelsbod, sin verkstad, för att med skarp syn, lik Argus, granska, anmärka, och med wällust insupa alla edra med Extra – och icke Extra poster ankomna meningar, fraser, wändningar och swängningar, tadel och sjelfberöm – det är ju I, som gjort och gören folket ärligt, klokt, ärbart, laglydigt, beskedligt och ödmjukt efter Evangelii Bud? – Förr trodde man, att det war Theologien, som lärde menniskorna bästa sättet att förbättra hjertat – nu hafwa wi fått lära att endast genom er utströmmar upplysning; igenom er skola folkslagen höjas öfwer gruset: höjas till fullkomlighet, höjas med ett ord öfwer allt, undantagande öfwer – er. Ingen klagar öfwer er – alla fråga efter er. De enda, som kanske oförskämdt klaga öfwer er fruktbarhet, äro posthästarne, som skola kringbära allt för stora bylten af er lifgifwande balsam, men I kunnen ju dem till trots kringresa Landet på deras ryggar, som er aflat hafwa – om I gören edra föräldrar någon möda, så är det ju deras pligt, att något litet lida för sina älskade Barn, det är ju af er som de lefwa – det är också de som hafwa sagt oss, att I ären nyttigare än wi weta. Oförståndigt folk fråga wäl, hwari nyttan består; men det angår icke den oförståndige: genom

er stiger sparsamheten till en ofantelig höjd, ty en Nation som jemt har ögonen på er, har ju hwarken lust eller tid att äta eller dricka – hwilken härlig nytta i swåra tider! – O! ädla slägte, förökens till tusende tusende, till alla pappersfabrikers sälla bestånd. Dock jag ryser, då mina tankar genomwandra er framtid, er ålderdom; huru obarmhertigt insweper man icke diverse flottiga artiklar i ert dyrbara sköte – o! fåfånglighet.

(*Carlshamns Tidning* 13/4 1821.)

1822

Något om Tidningsutgifware, Redaktörer, och deras åtgärder. (Ur Carlshamns Tidning.)

Det gifwes förhållanden, der menniskor äro föremål för en allmännare uppmärksamhet, och deras handlingar mer än eljest äro blottställda för de mest olika omdömen. Sådant inträffar, ibland andra, med Tidningsutgifware och Redaktörer, om hwilka wi här företage oss några Anmärkningar.

Innan wi gå längre, blir det nödwändigt att göra några distinktioner, så att det efterföljande må blifwa mera tydligt för Läsaren.

Till Tidningars och Dagblads utgifwande fordras befattningar af 3, 2, eller ock en enda person, som hos sig förenar de öfrigas. – Dessa äro: Boktryckaren, genom hwars åtgärd Tidningen får sin materiella tillwarelse, Utgifwaren, som fått tillstånd att utgifwa Tidningen, hwaraf han således drager inkomsten, och ändtligen Redaktörn, som biträder denna nyssnämnde wid walet och i ordningställandet af de uppsattser, hwilka i Tidningen inflyta. Dessa 3:ne skiljaktiga befattningar förenas dock ofta hos en enda, då nemligen Boktryckaren sjelf är både Utgifware och Redaktör, eller ock finnas de hos två personer, då antingen Utgifwarn, utan att wara Boktryckare, tillika besörjer redaktionen, eller då Boktryckarn, som sjelf utgifwer Tidningen, anliter en annan person att biträda sig wid redigeringen. Dessa 3 anförda fall äro de wanliga, och sällan eller aldrig lærer den händelse inträffa, att Boktryckare, Utgifware och Redaktör, äro 3:ne särskilta individer.

Boktryckarn, endast såsom sådan betraktad (d. w. s. då han ej är Utgifware) har i och för Tidningar, som hos honom tryckas, intet ansvar. Han låter blott betala sig för sätt- och tryckning, och besörjer, att den

riktigt verkställes. Annorlunda förhåller det sig med Utgifwarn eller Redaktörn, ehwad dessa befattningar af en eller twenne individer handhafwas. Han har både positiva och negativa pligten emot den allmänhet, som läser hans Tidning. Han står liksom på en högd, der alla rigta sina blickar, merendel känd af alla, utan att sjelf känna alla. Hans läsare bedöma, hwar på sitt sätt och efter sin smak, hans litterära produktioner, eller dem han, genom införande i sitt Blad, anses gilla. Lemnar han Utländska Nyheter, misshagar han dem, som, utan sinne för politiska tillståndet i werlden, wilja hafwa ämnen af moraliskt innehåll. Införer han moraliska Reflexioner och Anmärkningar, beskylles han för torrhet och tråkighet af dem, som endast roas af Anekdoter och Infall, Historietter, Charader, eller andra smärre Poemer. Dessa åter anses för en alltför lös själaspis af en annan klass läsare, som blott wärderar det praktiskt brukbara, ekonomiska rön, nya upptäckter i hushållningen m. m. Några afpektera en öfwerdrifwen finhet i känslan för det anständiga, och förkasta allt burlesktlöjligt, om än verklig anständighet ingalunda såras. Att göra alla dessa olika tänkande och olika bildade till nöjes, gränsar till det omöjliga, och Tidningsutgifwarn får trösta sig med det medwetande, att han wäljer sådana ämnen, som böra, åtminstone efter hans omdöme, intressera, om ej alla, dock större delen af sina läsare. Det är imedlertid hans positiva åliggande: att alltid iakttaga ett wärdigt och hyfsadt språk: att, i mån af tillgången på tjenliga materialier, hafwa något intressant för hwarje af dessa klasser, och att, genom omwexling så widt sig göra låter, arbeta för allas tillfredsställelse, hwilket, fastän alltid wanskligt, och måhända omöjligt, åtminstone är ett mål, som han bör eftersträfwä. – Om han iakttagar detta, kan han med temlig likgiltighet anse de flerfalldiga skiljaktiga omdömen, som än i större Societeter än i Familjekretsarne fällas öfwer honom. Det är sannt, han får kanske sjelf höra minsta delen deraf, men hwad som deraf kommer för hans öron kan icke dessmindre, om ej just såra, likwäl känbart nog låta honom erfara det kritiska och stundom oangenämna i hans belägenhet.

Wi öfwergå nu till hwad som utgör en Tidningsutgifwares eller Redaktörs negativa pligter, och här föras wi ut på ett widsträcktare fält. – Af det wi ofwanföre sagt om hans positiva pligt, följer naturligen, att han bör underlåta allt hwad som deremot strider. Här måste wi också göra skillnad emellan det särskilta answar, han ådrager sig inför Allmänna Opinionen, och det som drabbar honom inför werldslig Domstol.

(Moraliskt och Legalt ansvar.) Hwad som inför den förra är tadelwärdt, är det ej alltid för den sednare. En Tidningsutgifware skall gå temligen långt, om han blottställer sig för laglig beifran, men icke dess mindre kan han redan hafwa förlorat i Allmänhetens omdöme. Wi wilje ej nämna de händelser då han, genom en eller annan satirisk framställning, råkar att wisa i löjlig dager wissa besynnerligheter eller karaktersdrag hos wissa Samhällsklasser eller Stånd, och derigenom göra sig misshaglig för någon, som tager det åt sig. Sådant kallas ett Dictum de omni et de nullo (utsago om alla och ingen) och bör ej med skäl af någon enskilt person illa upptagas. Det träffar alla och ingen, och exempel derpå finner man i alla tider, från Plautus och Aristofhanes ändå till Molière och flera både Teaterskrifware och andra Författare på Vers och Prosa. Skulle någon individ möjligen anse sig personligen träffad af en dylik Artikel, eller störa sig öfwer en eljest oskyldig framställning, wore det blott ett bewis på en stark egenkärlek som kommit att såras, oaktadt författaren, som icke känt personen, icke haft minsta afsigt att förolämpa. När man känner, huru många misstydingar, den oskyldigaste sak kan antaga, inser man, att ingen Tryckfrihet skulle kunna existera och wore de facto förswunnen, om en hwar, på hwilken en så beskaffad satir möjligen kunde tillämpas, trodde sig wara personligen utpekad, och ägde rätt att deröfwer beswära sig, då twertom tystnaden derwid betager den hela sin förmenta bitterhet, och allusioner tillintetgöras bäst derigenom att man låtsar ej förstå dem. (Forts. e. a. g.)

(”Något om Tidningsutgifware, Redaktörer, och deras åtgärder. (Ur Carlshamns Tidning.)”, *Carlskrona Weckoblad* 18/5 1822; texten fortsätter den 22 och 29/5.)

1823

Anmälan

[---] Lyckligtwis äro begreppen *folk* och *folkmassa* icke de samma; lika litet, som begreppen *publicist* och *nouvellist*. Den äkta Publicistens verksamhet består i ett offentligt samtal med de *bästa*, de mest upplysta, de utmärktaste bland sina landsmän; ty *dess* endast utgöra för honom det Folk, för hwilket lärdom och witterhet, för hwilket själsodling i högre bemärkelse gifwes. Från sådana läsare, af hwilka Publicisten har åtmins-

tone lika mycket att lära, som de af honom, skall genom begges harmoniska wexelwerkan, i småningom allt mer och mer utwidgade kretsar, den ljusare, den förädlande bildningen sprida sig till den klass af allmänheten, som antingen icke sjelf är i tillfälle att medelst läsning rikta sitt kunskapsförråd, eller ock, hwilket är wida sämre, hellre riktar det ur tidningsblad än böcker. Alla tidningar och tidnings-lika ströskrifter, utan undantag, äro ett uselt surrogat för böcker; och wore det Redactionens afsigt, att göra sin egen tidning till ett nyhetsberättande flygblad af det wanliga slaget, så borde hon twifwelsutan förgäfwes påkalla de läsares uppmärksamhet, hwilkas bifall annars blefwe den mest uppmuntrande belöningen för hennes oförtrutna mödor. [---]

(*Swensk Litteratur-Tidning* 7/1 1823.)

1824

Efter sedermera vexlande skiften har ett nytt tidehvarf uppgått för Sverige. Det dyrköpta arf af kunskaper, det adertonde århundradet öfverlemnadt det nittonde, och den nya Samhälls-Ordning, en mild Försyn midt under stormarne gifvit oss, äro de grundvalar, hvarpå detta tidehvarfs förhållanden för Skandiens halfö hvilat. Måtte Försynen, som så faderligt under årtusen vakat öfver våra öden, allt framgent från oss undanhålla alla inre och yttre skakningar, så äger Sverige i sitt folks ärfta och *oskiljaktiga* kärlek för lagkrönte Konungar och lagbunden frihet en säkrare borgen, än någon inre eller yttre förbundsakt förmår gifva, att städse under tidernas tider stiga i ära, sällhet, välstånd och trefnad.

Bland de gåfvor, vår nya Samhälls-Ordning gifvit oss, är en i Grundlagarne stadgad tryckfrihet icke den minsta. Om än den första rigtning, dess begagnande tagit, icke alltid varit den mest önskansvärd, om man ej sällan med ledsnad sett offentlighetens vanliga organer, tidningarne, välja till föremål, och kanske då med största framgången, personliga anfall, smädelse och bittra insimulationer, samt äfven stundom tillåta sig en ton af ofördragsamhet, som väl ingenstädes är mindre på sin plats, än på fördragsamhetens egentligaste fält, tanke- och tryckfrihetens; så förfäras detta oss ingalunda, eller minskar hos oss värdet af tryckfriheten,

eller de framtida förhoppningar, vi på den grundat. *Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia autem confirmat*, säger en gammal författare, och sanningen af hans sats hafva 18 århundraden bekräftat.¹ Med de ögonblick, som dervid fäst ett öfvergående intresse, skola de personliga anfallen, smädelsorna och insimulationerne försvinna, men det upplysande, det rätta, det sanna skall qvarstå, och allt efter som fältet för offentligheten blir mera öppet och ädelt, utbilda det *allmänna vett* och den *allmänna upplysning*, som, om än alltid dagens organer komma att helst välja dagens färgor, likväl skola undanhålla ensidigheten, personligheten, bitterheten och den lömska smädelsen, samt under omdömenas fria och öppna strid bana väg för sanningen till Folkets begrepp, till dess Styrelse och till dess Lagar.

([Bernhard Rosenblad], *Några ord om publicitetens uppkomst och öden i Sverige i synnerhet emellan 1719 och 1772; jemte En blick på detta tidehvarf*, Stockholm, 1824, s. 102f.)

1. Ungefär: "Tiden suddar ut opinionens/fördomarnas kommentarer, men den bekräftar naturens omdömen", Cicero (utg. anm.)

1825–1849

MED TIDNINGEN *NORDPOLEN* sträckte sig tidningskartan 1846 upp till Piteå, som vid mitten av seklet utgjorde en av fyrtioalet orter med tidning. Antalet tidningar, uppgav en hävdatecknare 1841, var nu 112, eller mer än fyrfaldigt fler jämfört med sekelskiftets 25. Siffrorna är något osäkra, men de antyder expansionen och vittnar dessutom om att pressen allt oftare blev föremål för historiska betraktelser. På en del orter fanns nu både två och tre konkurrerande blad, ett faktum som enligt vissa kritiker bidrog till politiseringen, ty vad återstod annat än att då, som det heter i ett exempel från 1839, "slå sig på oppositionen" i jakten på läsare och annonsörer.

Tidningarna blev alltså fler. Konkurrenten tilltog. De utkom oftare, och oftare i det större folioformatet (ett ark vikt på mitten). Mängden tidningstext upplevdes överskölja landet, om detta vittnar flera av våra exempel. Än mer text kunde tryckas in med en uppdelning i spalter, vilket hos de ovana kunde ge upphov till lustiga läsningar på tvärs över spalterna, åtminstone om vi får tro en skämtare från 1835. Även annat gjorde att tidningarna alltmer antog ett utseende vi fortfarande känner igen. Bilder började dyka upp; xylografin slog igenom på allvar under andra halvan av 1840-talet. Rubriker började bli regel, inte undantag. Populär blev i inledningen av 1840-talet följetongen, placerad "under strecket" och avsedd att attrahera inte minst kvinnorna och ungdomen (se exemplen från 1843, 1844, 1846 och 1847). Annonserna utformades med allt större konstfär-

dighet och tog ett allt större utrymme i anspråk. En del tidningar övergav frakturen för antikvan; andra blandade stilarna.

Till detta kom en allt tydligare åtskillnad mellan redaktionellt och annat material. Att hålla sig med så kallade korrespondenter, eller utlova bi-träde av några "unga litteratörer", som det heter i ett exempel från 1835, och att erbjuda originalartiklar blev nya konkurrensmedel. (Se även till exempel bidragen från 1830 och 1842.) Upphovsrätten diskuterades. Och från den här tiden härrör termer som "pressen" och "den tredje statmakten", och det var nu som Riddaren på allvar etablerades som metafor för den frihetskämpande tidningsmannen. (Se till exempel 1825 och 1828.) Pressen började även nå bredare sociala skikt, särskilt framemot sekelmitten och mest så i huvudstaden, även om man som här i ett bidrag från 1844 kan se hur också landsortens redaktörer vidtog mått och steg för att göra det möjligt för mindre bemedlade att hålla sig med tidning. Från redaktörshåll var detta en strävan i samma anda som den år 1842 införda obligatoriska folkskolan, medan andra aldrig tröttnade på att förklara tidningarnas underlägsenhet som bildningsmedel. Hur spridningen av tidningar kunde gå till framgår bland annat av annonserna för en tidningscirkel i Västerås 1831 och Norrköpings läsesällskap 1834.

Trots att tidningen kunde kallas en "industri-produkt" (1847) kan det noteras att kopplingen till boktryckerinäringen – som i sig expanderade kraftigt – fortfarande var mycket stark: utgivare, redaktör och boktryckare var ofta en och samma person. Den snällpress som togs i bruk 1829 i Örebro endast inledde en process som tog lång tid på sig. Trots att det allt oftare finns fog för att tala om redaktioner (de antyds i en rad exempel), var dessa i regel mycket små och enmansföretag alls ingen ovanlighet. Vissa som prövade lyckan på denna marknad hade mycket vaga begrepp om vad de gav sig in på; så ses här en blivande redaktör 1830 rekvirera "så mycket stilar som äro passande för ett Tidningsblad" och samtidigt fråga om "hur många blad eller prenumeranter fordras för att betäcka kostnaderna". Fyra sidor var fortfarande standard, och med senare tiders mått är bildfattigdomen stor. Upplagorna var alltjämt tämligen blygsamma och prenumerationerna relativt kostsamma. En årsprenumeration på *Argus* 1830 motsvarade lönen för nästan fjorton dagsverken, och för *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* 1835 betalade man mer än för en hel tunna råg. En föreställning om de begränsade upplagorna ges när tidens i särklass framgångrikaste tidning, *Aftonbladet*, 1845 omtalades för sin "oerhörda cirkulation" om 5 000 exemplar.

Den som navigerade på denna expanderande marknad rörde sig också i en tydligt politiserad värld. Revolutionsåren 1830 och 1848 hör till bilden i denna tid där ismerna är svåra att räkna och ännu knepigare att ringa in. Liberalism, konservatism och socialism, förstås, men också radikalism, rabulism, anarkism, rojalism, servilism, ultraism med flera. Den gamla alltförenande Upplysningen var på väg ut, och mest av allt ville de flesta göra liberalismen till sin, härav talet om "liberalismens missbrukade namn" (1835), "den falska liberalismen" (1836) och "de s.k. liberala" (1839). De som vi i efterhand kallar liberala var framgångsrikast, både i politiken och på tidningsmarknaden, vilka tvivelsutan hängde ihop. Hans Järta ses här 1835 klaga över att många meningsfränder (det vill säga de vi kallar konservativa) dels såg ned på medieformen, och därför inte nedlät sig till att skriva tidningsartiklar, dels inte var speciellt duktiga på att uttrycka sig populärt. Året därpå konstaterade en annan att motståndarna (alltså de vi kallar liberaler) hade en omkring tjugo gånger så stor publik. För att ge denna publik ett korrektiv till den ensidiga föreställningen om "stridens beskaffenhet" de sålunda måste ha, hade han tagit sig före att sammanställa goda exempel i bokform ur den konservativare delen av landsortspressens fatbur. (Relationen mellan boken och tidningen ses för övrigt kommenterad i flera bidrag, bland annat från 1835, 1839 och 1847.) Den liberala dominansen röjs också i ett samlingsporträtt från 1847: sex av de åtta publicister som omger Lars Hiertas självskrivna plats i mitten är liberaler.

Porträttet kan här få illustrera även helt andra förhållanden än inbördes strid. Det är en bild av en ny elit och en maktfaktor vars existens ingen längre kunde ifrågasätta. Den pekar framåt mot gemensamma strävanden som inledningsvis förenade liberaler och konservativa mot socialister och senare skulle ta en än mer inkluderande och organiserad form. Vägen till denna status hade bland annat gått över indragningsmaktens reella avskaffande 1838 och formella 1844, och över yrkanden på en representationsreform vars genomförande år 1847 inte var en fråga om om, utan om hur och när. De så kallade crusenstolpeska kravallerna 1838 kan sägas vara en första klimax i medelklassens och tidningspressens makterövring i kölvattnet av Parisrevolutionen 1830. Den regimkritiske Magnus Jacob Crusenstolpe hade otillbörligen kritiserat en ämbetstillsättning och därför dömts till tre års fängelse. På ett mycket aktivt vis gjordes han av de liberala bladen till en martyr för den allmänna opinionen, och när han skulle

överföras till Vaxholm utbröt våldsamma upplopp i huvudstaden med ett par döda och ett okänt antal sårade. Men vägen hade också gått över gemensamma intressen tvärs över politiska meningsskiljaktigheter inom landsortspressen då denna ifrågasatte huvudstadspressens dominans och arrogans. Från början rörde det sig om en konservativ kritik som så småningom förenades med och omsider togs över av starka liberala landsortsredaktörer. (Se till exempel 1835 och 1839.) Huvudstadspressen skulle fortsätta att dominera, men de debatter som fördes hade fått en mer nationell förankring och förgrening.

Tidningspressen som maktfaktor, alltså. Samtidigt måste detta nyanteras och relateras till andra medieformer. Det kan göras genom att uppmärksamma att till denna period också hör uppkomsten av en rad ”frågor”, enkannerligen nykterhetsfrågan, fattigvårdsfrågan och den sociala frågan. Dessa backades upp av mer eller mindre organiserade rörelser – detta är associationernas tidevarv – vars själva huvudsyfte var en mediering av budskapet, med alla upptänkliga till buds stående medier. Tidningarna utgjorde här bara en kanal jämte tal, böcker, möten, stadgor, broschyrer, riksdagsanföranden, sånger, böner, formulär, årsberättelser, pamfletter, processioner, predikningar, affischer, brev, byggnader. Och i dessa strävanden framkommer också då och då en typ av mediekritik som varit fortsatt aktuell: ett professionellt kontrollerat medium begränsar per definition medborgarnas inflytande och insyn.

1825

Till Argus den tredje

Der satt på en af Dagens throner
en Publicist i utdödt hof,
och skallran, med de gälla toner,
låg på hans magra arm och sof.

Han var ej mer, som förr, den glade
Studenten, känd af stad och land,
ty mörkret redan ofta hade
uppå hans dagblad laggt sin hand.

Då reste sig Journalers slägte
med skrån, ur tryckeriers natt;
de väsnades, men ingen räckte
den thron, der tidnings-fursten satt.

Gick så en gubbe med sin lyra
den heta tummelplats förbi;
han fann väl slagsmål, gräl och yra,
men ingen mening deruti.

”Hvad vill, sad’ han, det långa kifvet,
och gnabb i fiol och gnabb i år?
Från högre styltor ser *han* lifvet,
hans fot på bättre källrar går.”

”Hell Dig! bland Grew’smöhlska ruiner,
Du unge, käck och undransvärd,
som i din pappers-rustning skiner,
en konung i vår avis-värld!”

”Fast qvistar svängas, löfven stanna
omkring din fot. Du, oförskräckt,
åt hopen ter en härdad panna,
en kind, den ingen rodnad täckt!”

Så talte han och ödmjukt lade
kring skrytarns hår en sopqvast-krans;
en passlig prydnad, ty han hade
just ingen sämre då till hands.

Och natten nedsjönk öfver jorden,
tog sonen upp i modersfamn:
ett annat slägte kom i Norden,
det hade aldrig hört hans namn.

(Ur [Berhard von Beskow], *Freds-förslag imellan hans publicistiska majestät Argus den tredje och den argusiska dynastien å den ena, samt de med honom krigande dagblads-furstar, å den andra sidan*, Stockholm, 1825.)

1826

Anmälan

Hos undertecknad kan med 32 sk. prenumereras på 18 N:o af *Borås Weckoblad*, som utkomma under loppet af detta år. De som åstunda Bladet sig tillställt genom Kongl. Post-Contorets försorg betala 1 R:dr, allt Banko. Planen för nämnde Blad blir enligt förut tryckta och kring-spridda Anmälan. Att uppfylla allas fordringar, wore ett förmätet hopp, med hwilket icke en gång den bäst redigerade Tidnings-Utgifware kan smickra sig; och vågar man hoppas öfwerseende med de brister från hwilka detta Blad ej torde kunna frikallas. Nästa N:o af Bladet utgifwes ej för än den 14 Sept., och inom denna tid torde alla som åstunda mera-nämnde Blad, benäget antekna sig, på det jag med säkerhet då må kunna bestämma upplagans storlek. Efter d. 14 Sept. kommer Bladet owilkor-ligen att utgifwas en gång i hwarje wecka. Boktryckeriet är i Almströmska Arfwingarnes Gård wid Sandgårdsgatan. Borås d. 1 Sept. 1826.

N. E. Lundström

(*Borås Weckoblad* 1/9 1826.)

ÄMBETSMANNEN

För Guds skull! tala sakta! Detta ord
Från grofva tider, kan oss bägge stöta! –
Ja, då och då han syr ett plagg, af gunst
Mot patrioter: det vill säga, kunder,
Som aldrig räkna efter hur de prejas;
Men annars sitter han, som nyss ni hört,
I Publicisternes Opinionsråd.

ASTOLF

I Publicisternes?

ÄMBETSMANNEN

Ja; vet ni ej,
Att våra Dagblad-skrifvare så kallas? –
Hvar jul, då stora Ochlos sammanträder,
Det väljer ut ibland dem hundra män,
Som nämnas till Opinionsråd; tio
Bland dessa bli Ephorer, och regera
Sin souverain, det souveraina Folket.
Men som de käbbla ständigt sins emellan,
Så står en General-Stats-Opinant i spetsen,
Som färdar ut, hvar morgon, ett edict
Hvad man bör för *den* dagen tro och mena.

ASTOLF

Vidunderligt regeringssätt!

([Per Daniel Amadeus] Atterbom, *Lycksalighetens ö. Sagospel i fem äfventyr. Sednare Afdelningen*, Upsala, 1827, s. 27of.)

De stora händelser och uppträden, som under sist förflutne 30 åren sig tilldragit, hade bland Folken upväckt en allmän förundran och sensation. Upmärksamheten, länge fästad wid Fransyska rewolutionen, tillwäxte under den händelserika epoken af Napoleons krig, och spändes ytterligare under den sluteliga kampen emot Frankrikes öfwerwælde. Ifrån denna tidpunct företrädeswis, kan man räkna att hågen för Tidningsläsning egentligen mer allmänt upkom. Det war wanligt, att alltid se tidningarne upfyllde med berättelser om eröfringar, lysande segrar, mördande nederlag, omstörtade throner och styckade länder. Händelserna följde så tätt och woro så förwånande, att man näppeligen hann reflectera deröfwer, innan upmärksamheten rigtades på nya tilldragelser, som woro lika, om ej mer, anmärkningsvärde. Tidningarne utträngde småningom all annan lecture.

Så länge underrättelserne om dessa omhvälfningar fortforo att wara stående articular i tidningar och journaler, woro de endast referenter af werkelige händelser. Krigen och frederna, som afgjorde Staternas tillväxt eller förstörelse, uphöjelse eller förnedring, och hwilka inom korta mellanskof omväxlade, woro rikhaltiga tidnings artiklar. De öfwerlemnade sig då icke åt spetsfundiga undersökningar öfwer gränssorne för de styrandes makt, eller fördjupade sig i betraktelser öfwer widden af Folkens rättigheter.

Imedlertid hade tiden förändrat sig. – Ett länge önskad fredstillstånd inträdde och omständigheterna gåfwo anledning att hoppas det långwarigt. Europas Monarker förenade sine bemödanden att stadga grunder för en allmän endrägt Staterna emellan.

Men detta passywa tillstånd kunde ej publicisterne fördraga. De hade nu en gång erhållit existence. Den borde bibehållas, tryggas, förkofras. Hågen för tidnings läsandet, en gång väckt, skulle bli större, än den förut warit, om man sedan den allmänna politiska oron war stillad, kunde wända upmärksamheten på föremål, som satte passionerna i rörelse. Man borde därför bemäktiga sig alt; skrifwa om alt; reta nyfikenheten, göra sinnena oroliga, häftiga, trotsiga; upväcka misstankar, förswaga eller tillintetgöra förtroendet Folken och de Styrande emellan.

Till den ändan woro de i flere af Europas Stater, å den tiden, företagne Constitutionella reformer, ett tjenligt ämne att föredraga och bearbeta.

Man skulle slå sig till Riddare på Constitutions wäsendet och radikal reformer.

Tidningarne antogo nu en annan character. Cabinetternas förbund förklarades för en sammanswärfning emot Folkens frihet. Man borde göra folken upmärksamme på de faror, som hotade, och journalisterne blefwo deras sakförare.

Genom sammanblandning af sanna och falska idéer, genom ett lifligt förbryllande tal, sökte man bewisa, att regenternas makt utgeck och härledde sig från folket: att folket förlänade regenten rättigheten att styra under wilkor, (Constitutioner) hwilka likwäl woro nog obestämda för att lemna rum åt all den förtydning, som Democratiska intesset deråt wille gifwa: att Regeringarne woro underkastade Folkens granskningsrätt, utöfwad genom Folks-Representanterne och Tidningarne, såsom opinions representanter: att då en Regering afwek från de politiska eller administratiwa Maximer, som Opinionen (Tidningarne) yrkade, uphörde den att bibehålla Folkets förtroende och borde frukta för dess missnöje.

Med ett sådant språk gjorde man folket myndigt och inbillskt.

([Johan Ludvig Neijber], *Tidnings-wäsendet till character och tendens*, Upsala, 1828, [3]ff.)

1829

ASTOLF

Med möjligt vis, en annan hud
Omjordad, skall Journalen,
Ett *neutrum* gå, och hålla ljud,
Som förr, på *tidnings-balen*:
Der han i strid med *Argus* och
Med andra, ändtligt skall stå bock. –
”*Han gammal är i gåle*”. –

Half *Opponent* och half *Servil*,
Skall efter tidens vana,
Han genomlöpa, som en pil,
Ett år utaf sina bana;

Men innan det till ända gått,
Skall han ha inrymt mycket *smått*, –
På ganska hög befallning. –

Ur *Sun* och *Temis*, *Courire* och *Globe*
Pays-Bas, *Gazette* och flera,
Skall han dra ut en *a la daube*,
Som flera skall *goûtera*. –
Och ”*strödda ämnen*” stufva opp,
Att samma under årets lopp,
Förföra torde mången. –

Inunder titeln: ”*Insändt*”, han
Skall hvarje dag förkunna:
Hur som publiken ändtligt fann,
För *skrifklådan* en tunna;
Der hon får ständigt ösas ut;
Men utaf hvilken dock till slut,
Är alltid mycket öfver. –

Om *bränvin*, *hållskjuts*, *clereci*,
Export, *import* och *skogar*,
Om *jordbruk*, *välstånd*, *tiggeri*,
Procenteri och *krogar*:
Man deri dagligen skall se,
Afhandlingar, som skola ge
Oss: mycken lust att nysa. –

Theatern han ej mera skall,
Uppå tapeten sätta
Som förr, – ty den i alla fall
Står svårligen att rätta: –
Så länge *monopolium*
Är *pjesen*, som för publikum,
Alldagligen uppföres. –

Hvarenda syndig stympare,
Som har en skärf att gifva,
Till någon ömklig rimmare

Skall prompt besjungen blifva. –
Ty i *Journalen* hvarje lik,
Far alltid *bums* till himmelrik
Förbi herr *Charons* färja. –

Ej någon *småstads* äkta *par*,
Och intet *par på landet*,
Som *presten för betalning* har,
Förent med blomster-bandet;
Skall der undgå *förgudadt* bli,
Igenom mager *poesi*, –
Från alla väderstrecken. –

([Johan Peter Krok], *Frithiofs spådom, om Stockholms tidningars utseende år 1830*, Stockholm, 1829, 31ff.)

1830

Förord

Under titel af *Den nyaste Journalisten* är man sinnad att i fria häften, hvilkas upläggande skall påskyndas i den mån företaget synes vinna förtroende och framgång, utgifva en samling af smärre afhandlingar och uppsatser rörande allmänt intressanta ämnen, fragmenter ur resebeskrifningar, poemer, noveller, notiser, anekdoter, m. m. dyl. som hör till den så kallade lätta lecturen. Det mesta kommer att bestå af öfversättningar, med möjligaste omsorg i afseende på graden af interesse utvalda ur de nyaste utländska collectioner, tidskrifter m.m. men äfven originaler skola icke här sakna en plats, då de anses äga det värde man åt samlingen på det hela önskar gifva. Utgifvarne skola med tacksamhet erkänna, om bidrag, stående i öfverensstämmelse med arbetets anda, blifva till införande i samlingen dem tillsända.

(*Den nyaste Journalisten*, I bandet, I häftet, Norrköping, 1830.)

Finska kriget erinrade han sig ungefärligen så, som en annan erinrar sig Eric den Heliges krigståg. Sjuåra kriget kände han endast af krigsbönen samt deraf, att han saknade sina Soldater på läktaren och vårdade deras Änkor. Men krigsämnet war lika obekant för honom och hans bönder. I hans hus fanns aldrig någon awisa. Han förde ingen brefwexling med någon, utom sin Härads-Probst. En bok papper war honom tillräcklig för 2 år.

(Ur Samuel Ödmann, *Hågkomster från hembygden och skolan*, Lund, 1830, kap. ”Ett presthus i Småland från förra århundradet”.)

ANNONS. Nu för tiden *annonsera* oskyldiga flickor om sin goda och tillräckliga mjölk, och snart skall man kanske få se – hemligheter utbudna i dagbladen – till salu. Att i *Post- och Inrikes-Tidningen* annonsera t. ex. om böcker, är förknippadt med ganska – ringa utgifter, hvilket hedrar *Svenska Akademien*, hvars förnämsta åliggande är, att underlätta vetenskaper-nas och upplysningens *hastiga* spridande inom landet.

AVISA. *Gazette. Tidning*. Litterärt obductionsbord.

ELÄNDE. *Eländighet*. Hufvud-ingrediensen i våra journaler och nyare skrifter i allmänhet.

HACKMAT. Den bastanta rätt som dagligen framställes för allmänheten – på våra periodiska obductions-bord. Att kockarne äro mästerkockar, förstås af sig sjelft.

HÄTSKHET. Journalist-merit.

INSÄNT. Detta ord är det ogenomträngliga harnesk, under hvilket, likasom en, till SlotsCansli.betjeningen utlemnad revers döljer procentaren eller roffaren, cacherar detta *insänt* den nedriga förföljaren, som vill skjuta skottfri mot personlig heder och ära i våra tidningar. Om häla-ren icke är stort bättre än stjäla-ren, så måste följaktligen hvarje Tidnings-skrifvare, som inför en personlig heder och ära förnärmande anonym artikel, i sin tidning, derigenom gjort sig saker till enahanda ansvar inför opinionens domstol, som den låge författaren? – Detta tyckes dock i all-

mänhet icke ännu vara fallet, ty ganska ofta händer, att Tidnings-utgifvarne sjelfve författat hvad de genom ett *insändt* söka påbörda någon inom den fria gissningens verld. Hvad kan vara lågtänkare?!

JURNALIST. *Tidnings-utgifvare. Redaktör.* En viss Journalist har i ett förtroligt bref till en vän ärligt meddelat sin bildnings-historie så här: "Jag var en fattig satan utan anseende (som jag, mellan oss, utom i egna ögon, väl ännu det gudnås är!) då en förträfflig man, som förstod sig på handtverket, upplyfte mig på ett slags *Guldtopp* och lärde mig: att lofva mycket i min prospektus, men hålla litet i sjelfva tidningen; att utkrysta all qvickhet och djupsinnighet vid prenumerationstidens annalkande, men derefter vara medelmåttig då jag icke rent af var usel; att antaga en månglård och suffisant mine, på det hopen må tro att jag redan växt ur student-fracken; att sålunda af ett godt verk göra en dålig hackmat; att skaka omkring dess fragmenter som raffeltärningar; att bedömma encyklopedier och real-lexiker efter företalets första tio rader, såvida jag ej bestämt sättet för dess recenserande efter författare-namnet på titelbladet; att derunder citera det bästa jag kunde uppleta, i såkallade stora författares eller mina vänners arbeten, och deremot det sämsta eller ock alldeles ingenting vid klandrandet af motsatta personers alster; – att alltid först efterhöra hvad väder som på högre orter blåser; att berömma usla författare, då de antingen voro mina vänner eller innehade Öfversterang; att med yttersta förakt upptaga allt hvad som flutit ur en antagonists, om det än vore ett snilles penna, hvilken ännu icke hunnit blifva Konungens trotjenare; att sätta det skyddande '*insändt*' öfver eller en afledande '*initital-boskaf*' under allt hvad jag blyges för att sjelf ha författat; – när jag lärt mig dessa vackra konster, tog jag tjenst ombord på en litterär corsar; – jag recenserade och kritiserade till höger och venster, med den högdragnaste 'förståsigpåare' min, utan vett och utan val, utan kännedom och utan försyn: min kritik ljungade drabbande *poeten* och *krögar-societeten*, *BondComministern* och *PremierMinistern*, *RiksBaronen* och *Goda tonen*, *Generalen* och *Operabalen*; Inländska och Utländska författare, döda och lefvande: *Virgilius* och *Valerius*; *Racine* och *Melin*; *Oken* och *Kroken*; *Alkman* och *Löhman*; *Wren* och *Dahlgren*; *Werner* och *Sundler*; *Cederschjöld* och *Hammarusköld*; *Winckelmann* och *Wadman*; *Holberg* och *Rådberg*; *Menander* och *Nicander*; *Sturleson* och *Thorbjörnson*; *Horatius* och *Afzelius*; *Cnattingius* och *Juringius*; *d'Urfé* och *André* o. s. v. i oändlighet; kort sagdt, jag lög som en karl och borttog och tillsatte förtjenster

allt efter omständigheterna, mot belöning af – allmänhetens åtlöje och vatten och bröd.”

(Ur J[ohan] P[eter] Krok, *Komiskt lexikon*, 1–2, Stockholm, 1830–1834.)

Lycka och framgång på det nya året för dig och ditt företag, som är vackert och patriotiskt, men i sanning vidtutseende. Vårt publicum, i synnerhet det Dagbladsläsande, vänjes icke så lätt ifrån fronderi och sladder hvarmed det i så många år blifvit matadt: det blir svårt att återhålla det från att återgå till sina spyo. Att genom Tidningar uppfostra Allmänheten som ingen annan uppfostran fått, är ett vanskligt problem i Pædagogiken, och likväl erkänner jag att för närvarande intet annat medel finnes att tillgripa. Den objudne Gästen gjorde under sitt korta besök mycket i detta afseende och återförde en och annan till sansning; men besöket var tillfälligt och samtalet som rörde trätoämnena för dagen måste derigenom bli polemiskt och stundom litet bitande. Men all dag är icke Riksdag och Minerva bör kunna gå en lugnare gång. Af de många politiska Blad som nu utkomma tänker jag att intet öfverlefvat Riksdagen utom Argus och med den bör du snart kunna bli färdig i det sjukliga tillstånd hvori han länge befunnit sig. Det är för öfrigt en ganska riktig idé att Minerva, så Gudinna hon är, dock ej bör göra sig för lärd och förnäm, utan åtminstone till en början tala dagens språk, äfven om det ej skulle vara så klassiskt; ty det är icke de bildade utan de obildade man måste leda och undervisa. Popularitet är ett nödvändigt villkor icke blott för Dagblad, utan äfven för alla andra fria konster; genom tråkighet, huru djupsinnig och höglärd den än må vara, vinnes den icke.

(Ur Esaisas Tegnér till Johan Christoffer Askelöf 10/1 1830, *Esaisas Tegnér's brev*, VI, 1830–1832, Malmö: Allhems förlag, 1958.)

Högädle Herr Brukspatron

Flere vänner hafva föreslagit mig att inrätta en tidning för denna orten; den kunde vara nyttig för hela trakten från Medevi till Eksjö som nu saknar mycket genom brist af flere oeconomiska underrättelser, men jag

fruktar att jag dock ej får nog subscribenter. Emedlertid anhåller jag att H Brukspatron ville vara god att låta åtfölja så mycket stilar som äro passande för ett Tidningsblad; om sådande finnes som i Linköpings bladet voro väl ty de tyckas mig passande. Äfven torde jag kunna få de af K. M. för denna stad stadfästade oeconomiska ordningar att trycka och anhåller derföre att några såsom flera stilar, som till ett Titelblad, torde få åtfölja. Efter min beräkning så hoppas jag att det ändock ej ska öfverstiga den utstakade summan.

På högersidan om vägen härifrån – Mosås bor, där gamla Gästgivaregården var, en bonde vars förnamn är Gustaf, men hans tillnamn vet jag ej. Jag skrifver till honom anmodande att skynda på hela anstalten, hvilken jag nu önskade att erhålla med det allra första, för att försöka med min tidning att så vida jag erhåller prenumeranter, kunna börja med nyåret. Jag vill blott utgifva ett halft ark i veckan. Var god visa mig den ynnest att säga mig hur många blad eller prenumeranter fordras för att betäcka kostnaderna. Jag anhåller att Herr Brukspatronen täcktes skrifva till mig en eller 2 Postdagar förut när det skall afgå på det jag må vara hemma och kunna emottaga dem –

Förlåt att jag besvärar med herföljande brefs förhållande. Åtager sig Gustaf faran så körer han ända hit, hvilket vore bäst – Jag ber honom genast att derom gifva besked. I annat fall torde den ställas till Gustaf Abrahamsson: Askersund –

(Ur Jacob Philip Tollstorp, Vadstena, till N.M. Lindh 28/10 1830, Ep.L. 19:6, Kungliga biblioteket.)

1831

Något om tryckfrihet och tryckfräcka

Med denna öfverskrift finnes en af D:r Moritz Seeburg författad uppsats införd i N:o 2 den 5 Januari 1831 af Leipziger Tidningen "Das Vaterland, Blätter für Proposition und Opposition," hwars utgifware är Professoren i historien W. Wachsmuth. Wi införa denna artikel så mycket heldre i sin helhet uti vårt blad, som inledningen ådagalägger, att författaren är långt ifrån att wara obenägen tidsandans rigtning och en del

nya läror; och den utveckling, han gifwer ämnet wisar, hwilken djup afsky, hwilket oinskränkt förakt, frihetens warmaste wänner hysa för tryckfräckheten, denna medelmåttans och de lömska planernas bundsförwandt, men det redliga sinnets och det allmänna wettets dödsfiende. I N:s 4 och 5 af denna Tidning den 9 och 10 December 1830 hafwa wi uti en uppsats om Jurnalismen, äfwensom uti N:o 3 och 4 innewarande år den 7 och 10 Januari i artikeln Beröm och taddel, redan antydtt wår åsigt af ämnet. Läsaren torde inse, at den fullkomligen instämmer med den, som blifwit framställd i det Tyska Fäderneslandet, och att den enda olikheten, som härutinnan råder mellan detta och det Swenska, härrör hufwudsakligen från skillnaden i samhällsförhållanden.

”Tyskland, kanske hela Europa, står på trösklen till en ny epok af sin historia. Att ej wilja betänka och öf[wer]wäga detta, kan endast skada. Ty sjelfwa tidsandan är en stor nyhetsmakare. Hon utkräfwet sin rätt i kraft af civilisationen. Att sätta sig deremot är, att wilja hejda farten af ödets hjul. O, att statskonsten icke glömt, att staterna sjelfwa äro moraliska personer, som ej kunna rädda sitt lif, om de ej allwarligt wilja det ewiga blifwandet och framåtskridandet! Werkningarna af det motstånd, som träder i vägen för tidsandan, kunne icke säkert beräknas. Det blott är wist, att genom detta motstånd framkallas en utvecklingsstrid, hwilken ej borde benämnas: Revolution, emedan den icke är annat, än det sista utbrottet af en sedan långliga tider tillbaka, småningom till mognad bragt nödwändig förändring. Oberäkneliga äro, såsom nyss nämndes, verkningarne af en sådan strid, mellan den nya, häftigt trängande tiden, och den gamla. Ty allt för lätt uppstiga och förena sig ideerna, och eldbränderna kastas, medelst tidens stormwind, till och med öfwer hafwen. Redan 1826 yttrade Canning: 'Jag fruktar, att Europas nästa krig antager ett hotande utseende. Det blir ett krig, ej blott mellan stridande härar, utan mellan kämpande meningar. Jag känner, att om England inläte sig i detta krig, skulle det under sitt baner, samla alla missnöjda och oroliga hufwuden i tidehwarfwets lagfärdige, alla de, som äro illa tillfreds med det närwarande tillståndet i sin hembygd. Kännedomen om denna sakernas ställning låter mig frukta allt. Det öfwertygar mig, att en makt förefinnes, som möjligtwis kan blifwa farligare under Englands anförande, än någonsin hittills i werldshistorien synts spår till.' Förgäfwes har den store Britten sett med sin snilleblick. Förgäfwes har han talat till Europa med sin åskstämma. Han afsomande, ännu under feber-

yrseln och i dödskampen drömmande om sitt fäderneslands wäl. Med honom är den kraftiga arm bruten, hwilken kunde, ej mindre föra detta ideernas baner, än jaga tidens storm tillbaka i sin klyfta. I hwilken annan skepnad skulle ej werldshändelserna hafwa framställt sig, om Canning längre, kanske blott till slutet af 1832 hållit StorBritanniens mäktiga roder? Så skall den forskande häfdatecknaren en gång fråga. Gerna helsa wi redan i dag denne själsförwant. Wi hafwa afwikit långt från det föresatta målet, emedan wägen dit erbjuder så mycket stort och skönt, men ock så många farhågor, att man gerna, ehuru försigtigt, längre uppehölle sig på denna wäg, om endast tid och utrymme medgåfwo. Således tillbaka till dagordningen. Twänne anspråk will tidsandan göra gällande: Grundlagar och Tryckfrihet*). Wi äro öfvertygade, att lika säkert, som lifegenskapen upphört och borgerliga friheten intagit dess rum, lika säkert skola de Europas stater, hwilka ännu ej erhållit syftesenliga grundlagar, innan kort tid komma i åtnjutande deraf. Denna förutsättning, hwilken, efter vår tanka knappt är underkastad något twifwel, skall, då den blifwit verkliggjord, nödwändigt medföra en mängd wigtiga följder. Den första är tryckfriheten. Utan tryckfrihet, sade Talleyrand gifwes ingen Representation. Representativa statsförfattningen, yttrade nyligen Marskalk Maison i Deputerade Kammaren, är ett offentlighetens och öfwerläggningarnes regeringssätt. Wid sidan af en konstituion, skref förra Ryska StatsRådet Jacob, måste i alla representativa statsskick finnas tryckfrihet, annars äro de omöjliga. Och likwäl fruktar man tryckfriheten, wilkoret för det konstitutionella lifwet, dess oskiljaktiga följeslagare, och det allmänna tänkesättets uppfostrare? Censursystemet, hwilket upphäfwet ansvarigheten och sätter förmynderskap i stället, är ingalunda tjenligt, att öppna banan för en konstitutionel styrelseform.

Om tryckfriheten emedlertid wore en oinskränkt tillåtelse att skrifwa och trycka allt hwad som faller någon in; gafs det ingen rättslinea för denna frihet, inga straff för pressens förolämpningar, i sanning! då skulle wi med nöje underskrifwa Rousseaus paradoxa påstående, att kulturen är fördorlig för menniskan och folken, och af innersta hjerta beklaga Carl X:s öde, hwilken i alla fall, nolens volens, måste erkännas för en af werldshistoriens mest inflytelserika personer. Men den fria pressens område slutar, der andra rättigheter börja. Den som genom frihetens bruk förnärmar andras rätt, öfwerträder sin egen rättsgräns, handlar orätt och förtjenar straff. Om man af kärlek till fördomar och för att afböja förseelser, upprät-

tat ett sådant förmynderskap öfwer menniskorna i alla andra hänseenden, som det, medelst censuren, skett med hänsigt till pressen: hwilka skuggor af statsborgare skulle ej ett sådant Paraguayskt regeringssystem framställa! Utan frihet i handling, gifwes ingen dygd, gifwes intet straffbart förehafwande. Öfwerallt i staten står friheten i handling wid sidan af ansvarigheten. Denna hotar frihetens öfwerträdare, lagbrytaren med rättmätigt straff, och lofwar den förfördelade upprättelse. Här äro de klippor, mot hwilka lagstiftningskonsten, hwad pressen angår, ändå hittills strandat. Hwad tryckfräckheten bröt, skref man på tryckfrihetens räkning. Man gjorde henne till intet, då man underkastade henne censurens förmynderskap. Denna inrättning kan aldrig blifwa plantskola för konstitutionella samhällens offentliga lif. Aldrig kan tidsandan försona sig med trycktvånget. Aldrig kan ej eller det allmänna tänkesättet uttala sig för tryckfräckhetens öfwerdåd. Skole wi tala alldeles oförtäckt, – och detta är vår pligt, då wi orda öfwer och för tryckfriheten – så måste wi tillstå, att vår lagstiftningskonst hittills ty wärr wisat sin oskicklighet, att åstadkomma en lag för den fria pressen. Med tacksamhet böra wi erkänna, att i vårt fädernesland, Saxen, Regeringen nyligen gjort ett försök, att bewilja en widsträckt tryckfrihet i afseende på de inre angelägenheterna. Kasta wi åter våra blickar på de frukter, som den medgifna tryckfriheten burit, under loppet af dessa månader, så måste wi beklagligen tillstå, att periodiska pressen befordrat förbrytelser af alla slag. *Hela swärmen af dessa eländiga dagskriblerer, hwilkas enda hopp om afsättning utaf deras usla arbeten, hwilar på språkets fräckhet och skymfandet af allt ädelt, alt utmärkt, nedsmutsa vår Tidningslitteratur. Våra dagblad framställa under alla skepnader: personlig hätskhet; bemödanden att göra de mest wälmenande förehafwanden misstänkta; de pöbelaktigaste smädelser; och förseelser af alla slag.* Det är i sanning smärtande, att se friheten på detta sätt missbrukas. Det sårar djupt, att nödgas tillstå, att rättskänslan ännu ej blifwit så allmän, som offentligheten gör till pligt. Det smärtar mest, att den mening högt uttalar sig: så kan det icke fortgå. Wi äro ännu ej mogna för tryckfriheten. *Denna hårda dom, huru origtig den än må wara, hafwa wi eder, eländiga warelser att tacka för, som äro owärdiga, att någonsin understå eder att tala till Allmänheten. Eder träffar den allmänna förtrytelsen; ty I hafwen ej blott försyndat Eder mot enskilda, utan fastmer emot fosterlandets heliga sak!* Wi sade, att förenämnde dom, föranledd af vår tryckfrihets missbruk, war origtig. Wi anse oss derföre böra anmärka, att så länge censurens förmynderskap fortfar, hwarigenom en stor del af ansvarighe-

ten wältras på censorerne, kan icke allt det hat drabba tryckfräckheten, som den förtjenar **). Men hwad som genom den icke upphäfna censur-ens efterlåtenhet syndas mot samtid och efterwerld, kan lika litet anföras emot företrädet af principen om den fria pressen anwarighet, eller emot tryckfriheten sjelf, som det är afgjort, att censuranstalten aldrig kan be-traktas såsom tjenligen förberedande, för den hädanefter outhärliga pu-bliciteten. Äfwen utom vårt fädernesland har jurnallitteraturen gjort sig skyldig till stora förbrytelser. Derföre blef också beslutadt wid det höga Tyska Förbundets 39 sammankomst den 25 November sistlidet år: 'Att censorerne jemwäl skola rigta sin uppmärksamhet på sådana dagblad, hwilka, utan att befatta sig med utländska angelägenheter, blott behandla inre förhållanden, emedan äfwen dessa, genom en obegränsad tygellös-het, förswaga förtroendet till Regeringen och de lagliga myndigheterna, och dymedelst indirekt reta till uppror.'

Genom detta förbundsagens beslut är för närwarande tryckfriheten i vårt fädernesland, hwad de inre angelägenheterna angår, ånyo grund-lagsenligt inskränkt, och *hwarje fosterlandswän tänker härwid med smärta på de orsaker, som härtill föranledt* ***). Dock, äfwen sanningarna hafwa, liksom frukterna, sina årstider. Hwad som icke frodas i dag, frodas en annan tid. Snart tilläfwentyras helsa wi den dag, då wi, skyddade af lagar-na, hylla *tryckfriheten* och bryte stafwen öfwer *tryckfräckheten*.

*) Författaren afser således här påtagligen endast de länder, der Konsti-tution och Tryckfrihet saknas.

**) Det kan och det förtjenar det så mycket mera i länder, der censuren icke äger rum.

***) Jurnalismen, icke att förgäta.

(*Fäderneslandet* 28/1 1831.)

Tidnings-Cirkel.

Uti undertecknads, läses följande tidningar: *Aftonbladet*; *Argus*; *Conversations-bladet*; *Correspondenten*, från Upsala; *Dagbladet*; *Fäderneslandet*; *Gran-skaren*; *Heimdall*; *Journalen*; *Medborgaren*; *Minerva*; *Post- och Inrikes Tidning*;

Samlaren, från Strängnäs; *Skånska- och Stockholms-Posten*. Någre lägenheter för hemlåning äro ännu att begagna. Westerås den 3 Februari 1831.

J. G Björnståhl

(*Westmanlands Läns Tidning* 10/1 1831.)

1832

Jag saknar wäl den lyckan att wara Tit bekant, och är hvad i afskrift bifogade konstförwandsbref wittnar, allenast Proffessionist; men wördnad för Lagarne och varma tänkesätt för Konung och Fädernesland skola städse blifva föremålet för mina handlingar och de ämnen, hwilka min präss kan förmå framlägga.

(Anders Gustaf Öbom anhåller om tillståndsbevis den 20 november 1832, Hovkanslerämbetets arkiv, 78, Riksarkivet.)

1833

- 48. C.W. Hufelands Journal der Pract. Arzneykunde 1–25 D:n Jena 1795.
- 108. Berzelius Journal för Läkare. Stockh. 1810.
- 124. Magazin för Populaira medicinen af Tidén. 2 delar Stockh. 1811.
- 183. Läsning i blandade Religionsämnen af Bure. 6 häften. Stockh. 1808.
- 186. Journal för Rel. Lärare 2 delar, Lund 1812.
- 248. Journal för Prester. Linköping 1797.
- 257. Läsning i blandade ämnen 5 Tomer.
- 258. Journal öfv. Sv. Statistik, 24 häften. Stockh. 1816.
- 381. The Observer. Vol. 1–4. London 1788.
- 386. The Tatler. Vol. 1–3. London 1774.
- 496. Ecclesiastik tidskrift för Prester. Ups. 1825.
- 509. The Edinburgh Magazine 23 Tom. från och med 1793–1806.

(Ur *Förteckning på framlidne med. professoren m.m. herr doctor J.H. Engelharts efterlemnade boksamling som kommer att säljas på Stockholms stads bok-auctions-kammare den 27 april 1833*, Stockholm, 1833.)

"Hela naturen är ett thema i oändlighet variationer," säger en snillrik Författare, "och röjes öfverallt, den största olikhet i likheten, och likhet i olikheten." Allt kan således jemnföras; ja, låtom oss göra våra liknelse-försök på Aftonbladets bekostnad!

Aftonbladet liknar *Boktryckare-svärten*, ty det *svärtar*; det liknar en *glädjeflicka*, ty det spar inga medel för att *behaga*; – det liknar en *Majstång*, ty det är själf bart, och endast smyckad med lånade *blommor*, hvilka vissna med ögonblicket; det liknar en *Almanacka*, ty det hugger i vädret; det liknar en *mjölkhandlerska*, ty det utspäder sina, ur utländska tidningar, mjölkade godbitar; det liknar en hund, ty det skäller på månen; det liknar ett fat *mjölgröt*, ty det är ofta tjockt; det liknar en underkjortel, ty det är ej alltid rent; det liknar en ödemark, ty der finnes ingen själföda; det liknar en sugga, ty det rotar i allt; det liknar en trädgård, ty der finnes ogräs; det liknar ett apothek, ty det sammanrör all slags smörja; det liknar en bondspelman, ty det spelar stundom falska toner; det liknar en jägare, ty det håller skall efter Länsmansqvickheter; det liknar en fattig skärgårdsbo, ty det fiskar alla årstider, utan urval, efter nyheter; det liknar ett barn, ty det förnöjer sig med ordlekar; det liknar en tvåskillingsdank, ty det sprider ingen upplysning; det liknar en full bonde, ty det skräder ej sina ord; det liknar en maskerad, ty det är svårt att der utleta den utspökade sanningen; det liknar en hyrkusk, ty det kör åstad blott för hackans skull; det liknar en fjäril, ty det fladdrar från det ena outredda ämnet till andra – – Det liknar en *Oxe*, ty det råmar groft – det liknar *"den näsvisse Getingen,"* ty det är stundom näsvist o. s. v.

([C.F. Jacobsson], *Getinge-smällan eller Liktal öfver "Den näsvisse Getingen"*, Stockholm, 1833, s. 10ff.)

Carl Johan Ljunggren, Kaféinteriör 1833 © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

1834

Lokala underrättelser

Mot slutet af förlidna året annonserades af undertecknad ett förslag till bildandet af ett Läsesällskap härstädes, egentligen i beräkning att för en större publik bereda ett lätt tillfälle att taga kännedom och följa den utländska periodiska litteraturen. Detta Läsesällskap har nu tagit sin början. Lärummet, som hålles öppet alla dagar, från kl. 9 f.m. till kl 1 eft. m., samt från kl. 3 till 8 eft. m., är vid Drottninggatan i samma hus der min bokhandel finnes. Afgiften är för helt år Åtta R:dr; för halft år, Fem R:dr och för fjerdedels år 3 R:dr, allt Banko. Resande, då de införas af någon Sällskapets Ledamot, äga fritt tillträde såvida de ej öfver 8 dagar i Staden quarblifva. För hvarje påföljande vecka betalas 16 sk. Banko.

Läsesällskapets tidskrifter få, sedan de 14 dagar varit tillgängliga på läsbordet, och tidningarne sedan de blifvit inhäftade, utan särskild afgift hemlånas i den ordning de förut blifvit betingade. [---] Allgemeine Zeitung; Morgenblatt für gebild. Stände, nebst Litteratur- und Kunstblatt; Göttingische gelehrte Anzeigen; Le Voleur; The Hamburg Reporter; New Monthly Magazine; Finlands allmänna Tidning; Norska Morgenbladet; Danska tidn. Dagen. Särskildt komma att finnas på Läsbordet, ehuru uteslutne från hemlåning: Svenska Litteratur-Föreningens tidning; Svensk Bibliografi; Hamburger Correspondenten

Abr Bohlin

(*Aftonbladet i Norrköping* 29/1 1834.)

1835

Tidningsläsaren

En person, som låg sjuk, befalte sin betjent läsa tidningen för sig. Karlen var icke särdeles hemmastadd med denna befattning, och som tidningen var tryckt i spalt, men han läste twert öfwer, uppkommo deraf bland annat följande sällsamma meningar:

Ett ungt fruntimmer
af god härkomst
och försedt med de
bästa betyg åstundar

tjenst hos ett herrskap
såsom Stalldräng, eller i
brist deraf, att bli antagen
till Postiljon.

Åtskilliga slags Bomulls-
och Ylle-mansstrumpor

ha förskaffat sig tillfälle,
att utkomma ur härwarande
arrest.

En hantverkares hustru
har härstädes blifwit
förlöst med 3 döda barn

och skall till Påskmarknaden
en ny upplaga utkomma.

En transport utmärkt
wackra holsteinska
hästar

spisade i Wersailles
och hade sedan den
nåden att kyssa deras
Majestäters händer.

Förlidit år ankommo
till härwarande hamn
102 fartyg

de erhöillo först
kåkstrykning, brännmärktes
derefter och skickades
sedan till spinnhuset på
lifstid.

(Ur *Tidningsläsaren*, hwarefter följa: *Twenne wackra och nya Kärleks-wisor*, Jönköping, 1835.)

[Olof Erik Bergius], *Journalisterne eller Resan till hufvudstaden. Lustspel i fyra akter* (Stockholm, 1835).

GYLLENHANE

Jag ville endast säga, att jag skulle kunna vara tjent med en respectabel mans påskrift: med författare-ansvar för en ny tidning jag ämnar utgifva; det är i sig sjelf bara en tom formalitet, som Tryckfrihets-Förordningen föreskrifver.

FIFFIG

Jag Tidnings-Författare! Det vore nytt!

GYLLENHANE

Det är hvarken svårt eller obehagligt, såsom saken nu är inrättad. Man författar ingenting sjelf, utom en eller annan träffande osanning eller annars bitande framställning i några rader. – Man samlar annars bara ihop hvad man finner i andra tidningar eller i böcker, eller hvad man hör å gator och gränder, på caffe-hus och krogar, hvilket man inhemtar förmedelst en eller annan rapportör, som man betalar för att uppsnoka hvad som pratas; man vrider litet grand om det – sätter till en eller annan glosa mot Kungar och Regeringar – och skickar så bladet ut i verlden, der det snart förviner, som om det aldrig funnits. Den osynlige redaktören mår emedlertid som en Prins, röker med djupsinnig och oberoende mine sin cigar på alla offentliga ställen, yttrar sig i orakelsvar till dem som tro på honom; blir fruktad, kurtiserad och trakterad – och har utsigt på de högsta förtroende-sysslor – ehuru han stundom intet får dem.

FIFFIG

Det låter just intet så svårt eller ledsamt. – Jag skall tänka derpå.

([Olof Erik Bergius], *Journalisterne eller Resan till hufvudstaden. Lustspel i fyra akter*, Stockholm, 1835, 13f.)

Wördsam Anmälan

Linköpings-Bladet framträder nu inför allmänheten i ett annat skick*, hwilket redactionen efter bästa förmåga och med några unga litteratö-

rers benägna biträde will söka att göra swarande mot fordringarne af en i en residensstad utgifwen Tidning. En kort öfversigt af det både utrikes och inrikes wigtiga och interessanta skall meddelas, och en synnerligen uppmärksamhet egnas åt det, som enskildt angår Linköpings Län och Stift. – Icke hörande till något parti, ogilla wi lika mycket den skrytsamma med liberalismens missbrukade namn sig smyckande movementsandan, hwilken i statsinrättningarnes brådstörtade omskapning, i ett anarchiskt chaos tror sig finna samhällslifwets och mensklige frihetens idee realiserad, som den låga servilism, hwilken i den minsta förbättring och reparation af en åldrig samhällsbyggnad ser ett frö till statens upplösning och undergång. Wi hylle endast den sanna liberalism, som, med aktning för alla genom tidernes längd såsom duglige bepröfwade institutioner, endast fordrar ett med mogen och passionsfri öfverläggning verkställt undanrödjande af allt det, hwilket liksom öfverlefwat sig sjelft, och ej för det allmänna medförer båtnad. – För alla dem, som med oss i detta afseende öfwerensstämma, står Linköpings-Bladet öppet såsom organ för uttrycket af deras tänkesätt; och skall redactionen anse sig hedrad af hwarje med sans och klokhet författadt bidrag, som på ett eller annat sätt kan gagna allmänheten. Östergöthland har icke orätt blifwit kalladt en *terra ferax magnorum virorum*¹, och redactionen smickrar sig således med den glada förhoppning, att den mängd af lärde och kunnige Män, hwaraf vårt län öfverflödar, må genom vår Tidning i dess nya förbättrade skick *låta sitt ljus lysa för människorna*.

Linköping d. 12 Augusti 1835. Redactionen.

*Wi hafwa länge önskad att åtminstone åt Bladets yttre gifwa ett behagligare utseende, men hafwa nära halfannat år hindrats derifrån genom omöjligheten att i det önskade formatet erhålla riktigt godt papper. Oakadt den bästa wilja hafwa wi således icke warit i stånd att swara mot våra respective prenumeranters önsknings i detta afseende, och bedja dem godhetsfullt emottaga denna bekännelse såsom ett swar på de klagomål, som då och då yttrats öfwer vår tidnings mindre goda papper.

(*Linköpings Bladet* 12/8 1835.)

1. "Ett land rikt på stora män" (utg. anm)

Såvidt jag orkat och kunnat idka skrifweri har jag lämnat små upsatser åt Correspondenten. Men jag fruktar att jag ej länge kan fortfara dermed. Ohugneligt är det ock, då StatsTidningen swiker oss, LandsOrtsbladens enfans perdus. Det är skamlöst att så bedraga på en gång Regeringen allmänheten och sina guerilla-flockar som det skett af StatsT:s Styrelsen. Den har dock goda artiklar att använda, men trakterar istället publiken med L[agerbjelke]ska fantaisier och med Sigrid Storrådas krönika. – Att Minerva fästат upmärksamheten på LandsOrtsT:ne och aftryckt profbitar derutur har gjort god werkan äfwen här. De lärde tyckas eljest se med ett wisst förakt ned på de ”lumpna” bladen. Ingen af dem nedlåter sig att skrifwa något i Corresp:n och så godt kan det vara; ty i populärt framställningssätt äro de ej Mästare. Icke heller äro de lyckliga i skämt. Vore jag frisk skulle jag wäl kuna gifwa Corresp:n någon bit till hwar numer under den återstående tiden intill nästa prenumration. Men nu misströstar jag derom.

Min vördnad för din Fru och helsningar från min Hustru

Tillgifnast
Järta

(Hans Järta till Bernhard von Beskow 25/11 1835, *Hans Järtas och B. v. Beskows brevväxling III 1835–1840*, Stockholm: [Sv. akad.], 1931, s. 112ff.)

1836

L'opinion dirige le mond, mais ce sont les sages qui à longue direigent l'opinion.

Voltaire

Förord.

Striden mellan de gamla och de nya Ideerna i Samhälle och Stat fortgår öfverallt i Europa och är ingenstädes utkämpad. De förra ega det för sig, att under deras inverkan Samhällen blomstrat under mansåldrar, stundom under secler. De sednare, eller den nya tidens postuler, afse utslutande det bristfälliga i de gamla lärorna, stämpla deras sammanhållande krafter såsom blotta lemningar af feodalism, hierarki, aristokrati,

despotsim, o.s.v., samt lofva, genom Samhälls-inrättningens förenkling och ombyggnad en ny gyllene ålder för världen. De *lofva* detta; – men *hvar* hafva deras löften blifvit verkliggjorda? – Och är icke i sjelfva verket den strid, som nu föregår inom vissa delar af den politiska världen, densamma, som i en brytning af hvarje människolif eger rum imellan *ynglingens drömmar* och *mannens erfarenhet*?

Derföre ser man äfven vanligen det unga släktet antaga sig de nya lärornas sak, under det att de, som genomgått större delen af livvets skola, tveka att utbyta ett säkert, om än icke fullkomligt, närvarande, emot det bedrägliga skenet af förhoppningar, som så ofta gäckat.

Kunde striden hållas inom den lugna öfverläggningens gräns, så vore den snart afgjord. Men hvilken strid, vitter eller politisk, har väl stannat inom så fredliga rāmärken? Minst är väl detta tänkbart, då organerna för en generation vilja, så till sägande, nedrifva, hvad en annan uppbyggt. Också hafva anfallen mot försvararne af den gamla Samhälls-ordningen – hvilken utgjort våra fädens lycka och ära – varit utmärkta af en hätskhet, som på sin höjd kunnat ursäktas ungdom och oerfarenhet. Då de likväl fortsatts under årtal; då frågan börjat öfvergå från strid *om* sak, till strid *emot* personer, och då slutligen ingen Representant, ingen Ämbetsman, ja ingen enskild person kunnat yttra en skiljaktig mening med de nya lärorna, utan att i tusendetals dagligen öfver landet spridda Tidningsnumror stämplas såsom *obscurat, congreganist, jesuit, servil, salarierad, lycksökare, slaf*, o.s.v. – då kunde skarpare och mera tillrättavisande svar på dylika, utan återvändo upprepade, tillmälen, ej heller uteblifva; och då hufvudstadens Tidnings-Press, till större delen styrd af unga män, angrep det bestående i Stat och bildning, icke sällan med åsidosättande af all aktning mot de upphöjdaste, äldste och berömdaste namn inom Fosterlandet, gaf sig ogillandet deröfver luft i en mängd Landsorts-Tidningar, hvilka, oberoende af både maktens och opinionens-gunstens inflytande, ansågo för en medborgerlig pligt att, medan ännu tid var, söka hämma öfverhandtagandet af de villosatser och af det journalistiska skräckvälde, som hotade oss med en framtid af upplösning och barbari.

Frågans slutliga afgörande – ”Hvem har rätt?” – beror på Allmänhetens omdöme, sedan Publiken tagit *fullständig* kännedom af handlingarne. Det är, för at tillvägabringa nödiga upplysningar i denna del, som närvarande samling af Dagblads-artiklar utgifves, innehållande uppsatser i nästan alla de frågor för dagen, som utgjort sednare tidens strids-

ämnen. Då våra motståndares Blad räkna kanske tjugu gånger så stor publik, som de Tidningar, ur hvilka närvarande bidrag, till upplysande af stridens beskaffenhet, blifvit hemtade, och Allmänhetens kännedom af förhållandet således hittills måst vara *ensidig*, hafva vi trott oss göra den *opartiska* läsaren en tjänst, genom samlandet på ett ställe af hufvud-dragen utaf hvad vi och de, som med oss deltagit i denna polemik, yttrat. Läsaren blir då i tillfälle att bedömma, huruvida, såsom Aftonbladet påstått, de ”lumpna Landsorts-bladen *endast* svarat med *lögn*er och *skällsord*.” – Måhända skall tonen i en och annan af de meddelade uppsatserna synas någon fredlig läsare skarpare, än den behöft eller bordt vara; men vi bedja honom då erinra sig glupskheten af de gjorda anfallen – exempelvis blott de i Aftonbladet emot Nationens älsklingsskald, Tegnér – och läsaren skall troligen medgifva, att äfven den bitande och persiflerande tonen i några här befintliga repliker – häldst då man betraktar föremålets olika ståndpunkt – i mer än ett afseende låter försvara sig.

Men icke blott för närvarande stund synes oss denna läsning blifva upplysande. Den utgör äfven ett bidrag till Publicitetens historia i vårt Fädernesland; och den efterverld, som en gång dömmar vår tid, bör icke sakna denna historiska källa. Häfdatecknaren skall, genom dess tillhjälp, med sanningsenliga drag kunna måla beskaffenheten af det högsta i Staten, och han skall, med på facta grundad bevisning, kunna säga våra efterkommande, huru till karakter, sanningskärlek, rättskänsla och bildning beskaffad den förening af Publicister varit, som i *våra* dagar tillkämpat sig första rummet bland Tidnings-Pressens organer. Denna vidtbekanta Redaction finner måhända vårt för närvarande obemärkta rum bland publicister föga afundsvärdt; men ännu säkrare är, att vi långt mindre afundas densamma den plats, den en gång kommer att intaga i Publicitetens historia, när stojet tystnat, sophismerna äro uppdagade och den nakna sanningen qvarstår.

([Carl Erik Ekmarck], utg., *De constitutionella tidningarnes strid mot den falska liberalismen år 1835*, Strengnäs, 1836.)

Skulle verkligen den oskyldiga inblandningen uti nästans angelägenheter, som vi fruntimmer i våra sammankomster tillåta oss, hafva funnit en sådan nåd inför männerna, att de, ej belåtna med att såsom vi, under

hviskningar eller åtminstone inom lyckta dörrar, gifva stadga och form åt ofta grundlösa rykten, skynda att med trycksvärta, i Tidningsblad, ströskrifter, m. m. gå i borgen för squallrets sannfärdighet, skulle det så förhålla sig, då kunna vi stackars kaffesysstrar ej vara utan djupa samvetsförebråelser?

([Martina af Schwerin d.y.], *Småsaker af en nybörjare*, Första afdelningen, Lund, 1836, s. 95.)

1837

(*Insändt.*)

Müllerska Skådespelarsällskapet har funnit en särdeles nåd inför Malmö Tidning; derom vittnar det ständiga införandet ur andra Tidningar af alla till Sällskapets beröm ländande godbitar, äfwensom icke förglömmandes Red. bravur-recension öfwer Theater och Musik straxt efter Sällskapets härwaro första gången. Ända till den dagen war allmänheten okunnig om Red:s så nära bekantskap med den sednare af dessa sköna konster, hwarföre ock mången, som under representationerna yttrat sig mest belåten om de öronplägende Sångnummerna i de för öfrigt småntätta och lifliga Vaudevillerna warit transponerade till Generalpauser, nära blifwit solblind då Red. undan skäpporne hastigt framdrog sitt ljus och dermed upplyste den i mörkret famlande, att både körer och solo-partier woro alldeles förträffliga. Nu undrar mången, ej utan skäl, om eller hwarför icke Heusseurska Truppen i något afseende här gjort sig förtjent af den utmärkelsen att närmare skärskådad stå för Red:s mönsterbord, eller hwarför, heldre än beswära sig sjelf och trötta sine läsare med öfwersättningar af gamla sladängor [sic] och med sina egne hopskufwade originalartiklar, Red. icke i sitt blad aftryckt senaste Skånska Postens riktigt uppfattade redogörelse öfwer detta Sällskaps ståndpunkt på konstens gebit. Red. hade deraf fördelen att utan hufwudbry en gång fylla sina spalter med något läswärdt, och icke äfwentyra att som Recensent å nyo leka blindbock för sina läsare.

(*Malmö Allehanda* 29/3 1837.)

De stilla i landena, hvilka för det helas sammanhållning och bestånd betyda mera än man tror, hafva länge ogillat tryckpressens sednare utsväfningar, anande deraf en brytning, antingen till följe af en ohejdad inverkan på tänkesätten från ett ringa antal författare, hvilkas åtminstone synliga motif för mången tycktes förnämligen vara en underhållen, om möjligt ökad, afsättning af dagblad och ströskrifter; eller till följe af den reaktion mot nämnde inverkan, som den till skipande af ordning, lugn och rätt betrodde StatsMakten kunde anse sig böra, i så satta omständigheter, vidtaga. Vi betvifle, att någon fördomsfri åskådare af händelsernas gång bestrider denna utgångspunkt för de sednaste tilldragelserna inom tryckfrihets-området. Men samma lugna åskådare, som för några veckor sedan skakade hufvudet åt de alltmer bröstgänges gående anfallen från den ryktbare brochyrförfattaren och hans kommentatorer, skakade kort derefter hufvudet vid de åtgärder, som till deras hämmande förmärktes.

Första frågan var naturligtvis den, huruvida allmänna tänkesättet erhållit tillräcklig och mognad kännedom af de för lugnets och sedernas vänner oroade förebud, som lågo i den mindre och mindre tyglade anfallspressens järkecken. Det är icke utan, att ej denna erfarenhet var på god väg. Om än äfven sjelfva de så kallade loyala funnit, att mycket i Administrationen kunde vara annorlunda, fruktade de dock ännu mer anfallspressens ytterligare framskridande, helst det visade sig temligen klart, att frågorna öfverflyttat sig mer och mer från sakernas till personlighetens område, och att således den offentliga diskussionens gång, ifrån att hvälfva sig kring *åtgärd*, med dess ingripande följder, begynte med en förkastelsedom öfver den *person*, som innehade en *plats*, hvarifrån en dylik åtgärd *berättades vara å bane*, eller åtminstone *kunde vara att förmoda*. Så snart den offentliga öfverläggningen antagit denna karakter, är den redan omöjlig. Att i tusendetals dagblads-numror och flygskrifter påbörda sina motståndare allt det dåliga, som kan ligga inom uppfinningens område, och att innan derpå ännu är svaradt stå tillhands med mångdubbelt nya anklagelser, är ingalunda hvad Engelsmannen i sin parlamentariska stil kallar *fair play*. Öfvertygelsen derom var äfven, enligt hvad uppmärksamme betraktare tyckte sig vareblifva, temligen all-

män. Den verkställande maktens organer – ty några sådana måste den väl anses äga – tego, om af villrådighet eller föresats, tilltrrodde man sig på förhand ej afgöra.

Men nu älskar den sansade delen af folket verkligen ej, att se ett laglöst öfverflygling-system, det må komma från hvad sida som helst. Fördelen af en sådan opinion var otvifvelaktigt här på de angripnas sida. Dertill kom, att anfallspressens hugg redan en längre tid varit fjerran ifrån att tilldelas endast de så kallade "maktägande." De hade redan äfven blindvis fallit på de förnämsta inom litteratur och vettenskap, inom samhällslif och medborgare-förhållanden, ja äfven det enskilda livet var ingalunda fridlyst, om genom dess blottande skadeglädjen eller hånlöjet kunde tillfredsställas. Någon hvar började förmärka, att liksom man i andra länder nödgas i enskilda meddelanden, vare sig i tal eller skrift, alltid erinra sig Inquisitionens tillvaro, så nödgades man nu äfven i det konstitutionella och fria Sverige, i ett samtal mellan fyra ögon, eller i en biljett till en vän, erinra sig, att detta samtal, eller denna biljett, följande dagen kunde stå tryckt i en tidning, eller i en brochyr, hvilket stundom kunde kompromettera den enskilde lika mycket som en skrapa af polisen, och ofta ännu mer; att liksom i "lejon-gapen" i Venedigs statsfångelser inkastades anonyma anklagelser, hvilka ej behöfde bevisas, en enskilt ovän här kunde inkasta namnlösa angifvelser i en öfver hela landet spridd tidning, mot hvilkas väl beslöjade hänsyftningar intet annat svar gafs, än en tystnad, som af de för personer och förhållanden främmande vanligen ansågs såsom ett medgifvande; att om man som embetsman, domare, juryledamot, eller något dylikt, råkade misshaga en tidningsutgifvare, brochyrförfattare, eller någon af dess vänner, man kunde vänta se sitt porträtt annonseradt i en samling ökända eller borgerligen döda personers, sitt namn inmängdt i slagdängor för dagen, eller upptaget i annonser, som inom tryckfrihets-området efterträdt de fordna skampålarne; samt att följaktligen en förbrytelse emot den herrskande tryckpressen var i ett så kalladt fritt samhälle ungefär detsamma, som i ett despotiskt land ett brott mot sjelfherrskaren, alldenstund den sednare straffar en enskilt man med t. e. landsflykt eller Siberien, hvaremot journalisterna straffa honom medelst att göra hans land och ställning odrägliga för honom genom schavottering och moralisk tortyr; Sjelfherrskaren förhindrar den misshagliga Embetsmannens fortkomst förmedelst maktspråk, men tryckpressen genom att så ofta öfverhölja honom med skandal och åtlöje,

att han nödgas begära såsom en nåd af sin Öfverhet, att ej genom någon vidare befordran eller utmärkelse blifva föremål för stegrade anfall. Man ser, att despotismen i Kejsar-mantel eller dagblads-kläder är sig temligen lika. Napoleon lät skjuta Bokhandlaren Palm, som sålt en för honom obehaglig brochyr; Grevesmöhlen skröt deraf att han, med sina brochyrer och tidningar, lagt fyra af sina motståndare i grafven.

([Bernhard von Beskow], *Dagens händelser, bedömde af en landtman*, Upsala, 1838, s. 3ff.)

(Följande uppsatts är, som lätt torde röja sig, från början ämnad för en Tidning, men, under utarbetandet vuxen utöfver det vanliga omfånget af en Tidningsartikel, har förf. beslutat att, för att den skulle kunna läsas i ett sammanhang, ge ut densamma under denna form.

Kanske skall man kalla det råhet, att förf. låter sanningen framträda så fullkomligt obeslöjad som den här gör det, men då förf. håller för, att detta är de enda medel, hvarigenom samhället kan räddas ifrån en hotande upplösning, har han ansett det likgiltigt huru *sättet* bedömes.)

”*Dagens händelser, bedömde af en landtman*,” är titeln på en nyligen utkommen Brochyr, hvilken synes vara förtjent af en något mer än vanlig uppmärksamhet. Det är likväl ingalunda *nyheten* i de deruti framställda åsikter, som framkallar denna uppmärksamhet, ty hvad som säges deruti är af tusende andra sagdt förut, fastän med olika ord; men att döma af skrifarten tyckes det *denna gång* icke vara *endast* på beställning som arbetet kommit i dagen; och det är under den föreställningen, att det är en man med själfständigt omdöme som vi hafva framför oss, som det skall bli oss ett nöje att till oväldigt skärskådandet företaga hans opusculum. Det läger, i hvilket Styrelsens skriftställare hittills legat garnizonerade, har allt för mycket erinrat om det, med hvilket man fått göra bekantskap i Vaudevillen ”Nya Garnizonen,” för att det lönat mödan anställa en belägring med andra än löjets vapen, och det fägnar oss att vi ändteligen fått åtminstone *en* att strida med, som icke synes vara alldeles invalid.

Förf. till ”*Dagens händelser*” har först vändt sig till skaparen af den litteratur, som hade sin källa i ”Skildringarne ur det inre af dagens historia,” och sedermera, våg efter våg, sköljt öfver vårt land. Vi hafva ald-

rig varit, och blifva aldrig vänner af detta slags litteratur, men, fråga vi: hvem är det som *egentligen* har framkallat densamma? kunde man med den ringaste klokhet, verldserfarenhet och menniskokänedom bereda sig på att det skulle gå annorlunda än det gått? den som köper, *med konstanta pengar* köper en politisk öfverlöpare, är den väl det ringaste bättre än öfverlöparen sjelf, och kan man anse som en otillbörlig vedergällning om *han* får uppbära sina gerningars lön? och när man dertill har så kort minne, att man ej kommer ihåg fabeln om Borgmästaren och Oxarne, så, i sanning – man må skylla sig sjelf.

Man säger och det med rätta, att det icke är person utan sak man bör hålla sig till. Men må man också komma ihåg det gamla språket: ”hvad du ej vill att andra skola göra dig, det göre du ock ej dem.” Har man då, å Styrelsens sida, alltid varit så nogräknad i denna fråga? finnes det icke tusendetails exempel på hur man förföljt och trackaserat personer, dem man icke kunnat haft annat emot, än att de ställt sig i Oppositionens leder? ja, finnes det ett enda undantag bland dessa exempel?

Och hvad skall man säga, när personer, hvilka verkligen äga förtjenster om det allmänna, nödgas, för att komma in i den krets, der de kunna äga en för fäderneslandet nyttigare verksamhet, *låtsa* sig antaga principer, dem de i sitt hjerta hata och *böra* hata – ja, när det går så långt att de, för att lyckas häruti, måste af sina *vänner*, af Oppositions-pressen, utbedja sig som ett vänskapsprof att slippa beröm? vi tro icke att någon finnes så blind, att han icke inser, att under sådane omständigheter det är rent af omöjligt att bilda en opposition, sådan författaren till ”Dagens händelser” vill hafva den.

([Johan Magnus Rosén], *Kritik öfver brochyren ”Dagens händelser bedömda af en landtman”*, Stockholm, 1838, s. [3]ff.)

1839

Det är en irring, att broschyrer ej verka så kraftfullt som tidningar. De verka väl ej så hastigt, på lika stor yta; men deremot vida djupare och varaktigare; de äro att likna vid groft artilleri, som måste skjuta breschen, innan fotfolket kan storma. Fem eller sex, sedan sistlidne sommar utkomna, broschyrer, hafva redan beröfvat motståndarne mycken ter-

räng, och bragt dem på defensiven, der de äro svagast. Boklitteraturen vinner til en början blott de bildade – litteratörer, embetsmän, representer, possessionater, affärsmän o.s.v. – men från dem sprider sig tonen med en otrolig hastighet till massan. Hade ej galonerad och högadelig betjening slagits i främsta ledet, uti boklådorna, för att uppköpa den lösaktiga publicitetens foster, (ett nytt bevis, att det gifves lika väl en pöbel med crachaner, som en, utan desamma) och hade ej dylika skrifter – i brist af andra – utgjort samtalsämnet för dagen, så hade icke heller massans nyfikenhet och läsnings-begär blifvit så lifligt eggade åt samma håll. Men brochyren, beröfvade nyhets-ämnena för dagen, måste vara författade med större talang, om de skola tränga igenom.

([Bernhard von Beskow], *Har Sverige publicitet och publicister? En fråga, underställd minoriteten, eller de tänkande, af författaren till broschyrerna "Upplösning är icke upplösning" och "Dagens händelser, bedömde af en landtman."*, Upsala, 1839, s. xliii.)

Det är bekant, att en märkbar återgång röjt sig, både hos våra oppositionsblad och i det allmänna omdömet om dem. Redan i September månad förlidet år anmärkte tidningen Svenska Minerva*), att de s.k. liberala började tala ur en förändrad ton, rörande dagens bullersamma uppträden, och detta har sedermera blifvit, i vissa delar, ännu tydligare. Men derunder hafva de tillika ådagalagt de obotfärdiges ånger; de hafva vidgått, att pressen gjort sig skyldig till öfverdrifter, men ånyo återkallat det. För att sopa igen spåren öfver det onda de åstadkommit, har man, i sednare tider, hufvudsakligen sett dem äflas att uppduka allt det goda de frambragt. De föregifva, att de icke allenast icke medverkat till oordningarne, utan tvertom oafbrutet stillat dem, samt att lugnet ej hade blifvit återställt, utan deras fosterländska nit och kraftiga ingripande.

Tiden är inne, att närmare granska halten af den förträfflighet oppositionsbladen sålunda tillägga sig. En hvar som nitälskar för fädernesland, sanning och rätt, kan ej med likgiltighet åskåda detta bemödande hos dem, att till förtjenst upphöja misstag, felsteg eller elaka afsigter; att förvandla svart till hvitt.

Men för att, om möjligt, genast förekomma den s.k. liberala pressens vanliga konstgrepp, att förvexla tvisteämnet, börja vi med den bestämda

förklaring, att föremålet för denna undersökning blir endast *pressens missbruk*, hvilket utgör någonting *helt annat, än tryckfriheten*; ty denna sednare kan omfattas med den varmaste tillgifvenhet, äfven då man har de förra, eller rättare, sjelfva afskyn för missbruken, utgör det starkaste bevis för kärleken till en lag i [sic] grundad tryckfrihet. Vidare förklara vi, att klandret mot tidningspressens förfarande hos oss, ej tillika innefattar ett försvar för styrelsen och dess åtgärder. Dessa frågor äro fullkomligen skilda från hvarandra. Man kan uppdaga den ena stridande partens låghet och uselhet, utan att derföre ovilkorligen loforda den andres förträfflighet. Ett ogillande af anfallet, eller sättet hvarmed detta verkställes, är icke alltid ett försvar eller beröm för den anfallne. Det kan ju ej förmenas en författare, att behandla det ämne han för godt finner; man äger icke ålägga honom, att inlåta sig i tvister, som, för den gången, ej utgjorde föremålet för hans undersökningar; och allraminst bör man kunna i hans ord inlägga tankar, hvilka icke äro med dem uttalade.

Med denna förklaring har man velat förekomma våra oppositionstidningars kända osed, att öfvergifva ämnet, och omröra tusende saker, hvilka icke höra dit. Sannolikt skola vederbörande äfven nu bjuda till att kasta sig ur banan; men då har man åtminstone på förhand utpekat konstgreppet. Och i denna afsigt upprepa vi ånyo: *denna skrift är riktad endast emot missbruken hos vår s.k. liberala press; den loftalar icke regeringen eller dess åtgärder, den yttrar ej någon ovilja mot en i lag grundad tryckfrihet.*

*) N:o 110, 111.

([Ivar Adolph Arwidsson], *Rest-ransakning med den s.k. fria pressen. Anställd af Thorgeir Östgöhe*, Stockholm, 1839, s. 1ff.)

Då jag sagt *nästan alla* landsorts-blad, har jag, sanningen likmätigt, tillkännagifvit, att några finnas, som tillhöra antalet af den s.k. fria Stockholmspressens Seider. De äro, så vidt jag mins, *Götheborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, *Göthen* dersammastädes, (som ej är en Göth af det gamla slaget, hvarom Geyer sjöng: *Hans hand bar svärd, men ej hans tunga gift*) *Östgötha Correspondenten* (i Linköping), *Najaden* (i Carlskrona), *Carls hamns-Posten* (i Carlshamn), *Norrlands-Posten* (i Gefle), och ännu kanske en eller annan.

Jag bör likväl anmärka, att oppositionen hos flera af dessa, snarare torde vara en följd af utgifvares *position*, än af deras verkliga *opinion*. I städer, der nemligen förut ett enda blad funnits, i besittning af ortens annonsfördelar och som tillika varit till sin ton antingen *loyalt* – det vill i den fria pressens språk säga *servilt* – eller *neutralt*, har intet annat val återstått för den ortens bel-esprit, hvilken, hemsökt af samma onda som Matts i sagan om korfven, önskat dela denna korf med sin loyala medbroder, än att, till bemanande af den strid som han naturligtvis för detta ändamål måste börja och fortsätta med honom, *slå sig på oppositionen*, såsom i alla fall, i hans tanka, det mest lönande af skrifveri handtverken. Ganska konsequent har han då sökt inbilla staden och orten, att, liksom anläggandet af en egen helsobrunn hör till dess fysiska helsa, så hör stiftandet af en egen oppositionstidning till dess politiska, antydande tillika, att, då staden njöt den lyckan att äga en sådan man som han inom sitt sköte, den ej behöfver, som man säger, *gå öfver ån efter vattnet*, en vink, som smickrade dess fåfänga, hvilken, som man vet, aldrig förgäfves smickras.

([Pehr Adam Wallmark], *Reaktion och emancipation, eller Hvilken är i landsorterna opinionen om den s.k. liberala pressen i hufvudstaden? Också ett bidrag till Sveriges historia för närvarande tid*, Stockholm, 1839, s. 31f.)

Högädle Herr Brukspatron!

Tusen tacksägelser för Hr Brukspatronens godhet! Vi äro i synnerhet belåtna med pressen, som är förträfflig; och önska att den andra pressen vore komplett; ty *en* press är i alla händelser för litet, och vi nödgas etablera oss så, att våra arbetare h. e. äfven *tryckarne* hafva göromål fullt upp.

Den person som skrifver dessa rader, har ej den äran vara personligen bekant med Hr Brukspatronen; men jag är i kompani med Broder Kindlundh, bär dessutom hundhufvudet för Tidningen Östg. Correspondenten, och är således fullt kompetent att i angelägenheter som röra vårt lilla Boktryckeri och vår Tidning, tillskrifva Hr Brukspatronen.

Okunnig var jag, okunnig min kompanjon, okunnige arbetarne; och följden blef, att jag i natt kl. 12 väcktes med den nyheten: ”Herr Magister! nu hafva vi inga S mera i petiten. Att vi ej hafva någon petit ansio, vet Hr Mag redan, och Gud vet om Tidningen kan komma ut.” Aldeles ra-

sande – ty jag är temligen hetlefrad – störtade jag upp, och sökte ställa till rätta, så godt sig göra lät d.v.s. jag lät rifva en hel hop annonser, satta med petit, (för att få S) och lät dels utesluta dessa annonser, dels sätta dem med corpus. För att undvika dylika händelser och dylikt elände i framtiden, hoppas vi att Herr Brukspatronen öfversänder med görligaste fart, h. e. sjelf *tillser*, att stilar enligt ineliggande uppgifter blifva oss tillsände. Kindlundh nämnde, att Herr Brukspatronen lofvat oss *helt* ark af hvarje stil.

Vi hafva ej ens så mycket, att vi kunna trycka tidningen drägligt, långt mindre emottaga beställningar (och likväl hafva vi flera sådana). Hvad kredit skola det gifva oss, då vi nödgas svara: vi hafva ej stilar.

Dessutom önskar vi gifva ut under loppet af detta och följande år ett periodiskt verk, kalladt: 'Humoristiskt Läsbibliotek af Classiska författare'. Hertill behöfves också något.

Ju förr vi komma i gång, dess förr har Herr Brukspatronen sina pengar, med tusen tacksägelser på köpet. Dessa, ej mindre pengarna än tacksägelseorna komma nog ändå; men ju förr jag kan träda ur trashankareperioden, dess bättre. Man har repellerat mig på alla håll, der jag haft rätt att vänta min fördel; den borgerliga industrien är det som mig återstår, och jag hoppas Herr Brukspatronen i sin mohn bidrager att göra mina ovänners glädje kort.

Skicka oss hvad vi begära för *Guds* skull och *snart*, snart! Tag sjelf notis om denna affär, hur liten den också är. Jag skall ej vara otacksam.

Lofva formännen hvad frakt som helst. Vi betalar den genast.

Med sanna högaktning framträder jag

Högädle Herr Brukspatronen

Linköping d 3 April
1839

Ödmjukaste tjänare
H. B Palmær

P. S. Inneliggande förteckning uppsatt af min Factor, Herr [oläsligt], innehåller å ena sidan förteckning å *defecter af redan erhållna antiqva stilar*, samt å den andra en *förteckning af hvad som ytterligare fordras af samma slags stilar, på det att Tidningen skall kunna bära sig utan krångel och nattvak*.

(Henrik Bernhard Palmær till N.M. Lindh 3 april 1839, Brev till NM Lindh, Ep.L.19:5, Kungliga biblioteket.)

Gode vän och Broder!

Nyligen återkommen från en 3 veckors resa hade jag nöjet vid hemkomsten emottaga vänskapsfulla skrivelser af d. 16 dennes. Ehuru väl jag förut läst och återläst, samt fått tillfälle blifva egare af den, såsom allt ditt, sköna afskedshelsningen ifrån vår så rättvist och högt aktade Chef, var det mig dock en stor fågnad få emottaga den såsom gifven af din egen hand. Jag tackar för alltsammans och hoppas Du af anförde skäl ursäktar mitt fördröjda svar. Allt ifrån vår första bekantskap har jag mycket gladt mig att se mig räknad bland dina vänner: och har det med hvarje år varit mig en uppmuntran att beständigt kunna antaga detta förhållande oförändradt, ja befastadt och lifvadt till framgent oupphörligt bestånd, det jag lika mycket önskar som hoppas.

Våra dagblad, deribland Aftonbladet synnerligast, har jag hvarken tid, lust eller intresse, att läsa. Man har ansett det nödvändigt att läsa dessa blad, i synnerhet för en publik person, för att *känna* och *följa* tiden. Jag har på flera år icke läst dem, och är nu van vid denna af många så högt skattade privation, utan att derföre känna mig i saknad af det nödvändiga för mina plikter och min lefnad. Visst sitter jag i umgänget, der ingenting annat ventlieras, än dagblads-visheten, mera tyst än förr. Men när man en tid fått tillvänja sig, är det roligare att tiga, än tala. Genom samtals-squallret får jag höra allt hvad jag behöfver af dagens rhetorer, och kan således använda tiden hemma till det som är mera helsogifvande. Jag har och på nämde väg fått tillfälle att inhemta polemiken emot ditt vackra och hedrande arbete, den jag i öfrigt icke fått. Det behöfves ingen apologie. Men att den, Du utgifvit, vunnit allmänt bifall, har äfven fågnat mig. Det är bedröfvligt, att Tidningar, som göra anspråk på att vara nationens största och klaraste ljus-facklor, låta sig hyras till cloaker för dess orenlighet: och ännu bedröfligare, om de som borde vara upplyste, sacris initia-ti, låna sig till renhållnings-hjon. Satis autem de his nugis.¹

Jag har skrivit om resan till riksdagen och väntar med första svar. Jag vore till alla delar färdig att antaga ditt förslag, både i afseende på rum och pris och värdfolk. Det enda betänkliga är det långa afståndet från arbets-kraften. Men äfven denna betänklighet torde jag låta fara. Kunde jag blott få utbedja mig 2 a 3 veckors betänke-tid – utan att likväl

1. Ungefär: ”Nog om detta skräp.” (Utg. anm.)

vilja stänga värdinnan, om Hon innan dess får antaglig hyresman. Jag hoppas få snar decision af min correspondent och skall derefter ej längre dröja med svar. Hvarken den *ovise* eller *vise* Talmannens stol kommer jag att intaga; och skall snarast önska få sitta hemma bland de öfverklagande *vrångvise*, hvartill både mina år, min sjuklighet och mina sorger synas gifva mig rätt.

(Ur Johan Jakob Hedrén till Carl Fredrik Dahlgren 24/8 1839, Brev till C.F. Dahlgren, Ep.D. 2:4, Kungliga biblioteket.)

1840

Död och förbannelse öfwer Marats och Robespierres oroliga anda, alla upprors Stiftare, alla ondskefulla Tidnings Redaktörer!! När de utskicka sina Legater i Landsorterne att sprida osämja och oenighet bland folket, må de besinna, att ett utbrott mot desse tilläfwentyrs kan sluta deras och deras egna dagar på samma sätt, som Marats och Robespierres, att mängden fruktar Gud och ärar Konungen, att frid och enighet, wördnad för Konungen och Lagen uprätthålla och befästa samhällen, då deremot oro och osämja undergräfwä Staten, öka fattigdomen, befrämja ondskan och brott, och sönderslita Statens och enskilda Familjers wälstånd och trefnad. I vår fredliga Landsort utpekar man Rabulisten såsom Ulfwen i Fårakläder, afskyr honom såsom ett det grymmaste odjur, ty hwem will wäl sitta der de bespottare sitta, och utesluten från alla samhällskretsar är han för den rättskaffne undersåten lika fruktanswärd, som R – – för den trogne hunden under Röt månaden, andandes icke annat än oenighet och plundring. Sådan är en redlig Svensk mans tanka om dagens tilldragelser af Tryckfrihetens missbruk och Rabulismen. Må dessa Fridsförstörare inför sin wilseförda Pöbel anklaga mig för all möjlig Royalism; min ställning är icke sådan, att jag med någon skall trängas i Hoftrapporne; men några fega considerationer skola icke förleda mig att återwända, eller med någon twetydighet beslöja min åsigt om Rabulisternas och Tidningsskrifwarnes mer än rättslösa och otillbörliga förhållande. Dock må sanningen wåga, att wisa sig inför Konungen ohöljd och osminkad, när så behöfwes, men ej oblyg, ej oanständig och förolämpande någon. Må den lidandes klagande röst uphöjas inför Konungathronen, hwarhelst och på hwad tid rättwisan möjligen fordrade det;

men må denna röst vara nödwändighetens, menlöshetens, ja billighetens, och så länge förnuft och pligt owilkorligen ålägga det, tillika och framför allt wördnadens! Det är, jag förnyar det ännu en gång, en Redlig Svensk undersåte, som öfwer Rabulisternas utgjutna försmädelser wågar gifwa dem denna nödwändig Lexa af Konunga-wördnaden, och som så länge han ännu kan hålla en swag penna, aldrig hwarken sjelf skall fela deremot, eller tåla att någon gör det, så långt han förmår, ostraffadt. Man fråga derföre med stort skäl, hwar skall då tilltagsenheten omsider stanna? ty hwem som helst, som i sitt omdöme öfwer detta djerfwa Tidningsskrifweri will förena sanning och skonsamhet, skall wissierligen snart nödgas med ledsnad erfara, att man icke äger, och beklagligen icke kan äga i detta ämne mera än ett gemensamt uttryck af största missnöje och harm öfwer den djerfhet, hwarmed de anfalla, och den oförsämmdhet, hwarmed de wilja göra sin elakhet gällande. Återgå derföre, missfoster af menniskosläktet, till wördnaden för Konung och Lagen, I, som låten skicka Eder till de fredliga boningar, der I icke skolen skörda annat än afsky och förakt. Återwänden till edra Fasans predikanter om bättre och lyckligare tider – skynden att förkunna dem, att I hört Rabulismens döds Basuna-Ljud klinga för edra öron, och Folkets kärlek för sin åldrige Konung wara som Solens Eld outsläcklig, ja lika ren med dagens klarhet, att den med hwarje dag uppgår ny och förstorad. Tänken ett ögonblick på den mörka framtid, som förestår Eder, det oundwikliga öde I beredt Eder, alla de förbannelser I nedkallen öfwer Eder för det onda I åstadkommen, de unga hjertan, huru många eller få de äro, som I förleden och störten i förderfwet, och den hemskaste rysning skall genomfara Eder, de grufligaste samwetsförbräelser, en förkänsla af den ännu grymmare Helwetes Elden, tära Eder, och dertill skolen I ådraga Eder edra rättsskaffne Landsmäns stora förakt och hånande.

([Nils Bruzelius], *En röst bland folket eller Fragmenter om tryckfrihetens missbruk och dess olyckliga följder*, Lund, 1840, s. 23ff.)

Sjunde Taflan. Året 1849.

Alla folkclasser resa sig emot hvarandra och sönderslita den ena den andra. Lång och gräslig anarki samt fullkomlig samhällsupplösning.

En fientlig flotta nalkas Sveriges östra kuster. Lilla flottan, den enda, som nu mera finnes kvar, möter henne och blir skjuten i sank.

Kort derefter landstiger fienden vid Grisslehamn. Man improviserar ett slags regering. Denna låter på tidningen Frejas kontor höra efter de män, som en gång förut i Mellins dröm, vid ett lika tillfälle, frälst fäderneslandet. Redaktionen framhafver poeten Carlén, quickhufvudet Blanche, som å samma tid spelat rôlen af Gustaf Wasa, samt den store, obekante mekanikern Tollin, hvilken förrättat större underverk än trollkarlen Angelion. Dessa herrar sätta sig i spetsen för armeen och tåga mot fienden. Skärmytsling. Fienden skjuter på generalerna med löst krut – och de förskingras i alla vädersteck.

Fienden rycker närmare. Regeringen efterhör på f.d. Aftonbladscontoret, huruvida ej de fordne medarbetarne, som fordom så käckt utmanat samma fiende, som hånat militären och så nitiskt arbetat för armeers reduction, nu icke skulle benäget vilja åtaga sig fäderneslandets befrielse. Samtliga Ex-redactionen urskuldar sig, men erbjuder sig, att i stället författa ljungande proklamationer och enthusiastiska dagbladsartiklar, emot 3 Riksdaler banko spalten. F.d. Aftonblads-Utgifvaren hemskickar från London en bankonot på 5 pund sterling, såsom en tacksam gård på fäderneslandets altare, jemte ett fat whisky och ett halfan kar porter till lifvande af armeens courage.

Fienden står redan i Danderyds-trakten. Man nödgas då vända sig till den egentliga militären. Till högste befälhafvare utnämnes Capten Lindeberg. Emedan gevär icke under sista åren blifvit tillverkade, väpnar man sig med yxor, släggor, liar, slagor, eldgafflar m.m. Stort fältslag vid Skällnora Qvarn. Captenen formerar svinfylken, igelkott och trekantiga cuber, men blir anfallen bakifrån och dödligt blesserad, hvarvid han, tagande sig under ryggen, ropar: "Aj, aj, min Blanka, min Blanka!" – Än en gång drager hjälten ett tungt andedrag och utropar: "Lefve fri theater! Lefve Revolution och Republik! Lefve en liten tids Anarchi!"

([Wilhelm Fredrik Palmblad], *Politisk camera optica: Föreställande i åtta taflor Sveriges framtid; sådan radicalismen, ohejdad, skulle densamma bereda*, Örebro, 1840, s. 21f.)

§. 47. *Tidningar* börja med seklets [1600-talets] första år, men innehålla endast torra krigsberättelser, om 1 a ½ ark i 4:o eller 8:o, utan sammanhang sinsemellan.

§. 73. *Tidningar*, mest utgifna i hufvudstaden, hvilkas svaga begynnelse vi mot slutet af förra seklet anträffade, hafva under detta sekel [1700-talet] växt till en betydlig massa af mest kortlifvade efemerer, hvarken för snillrikare uppfattning, utsöktare skämt eller lyckligare framställning serdeles utmärkta, ehuru *Dalins* Argus och *Kellgrens* Stockholms Posten visserligen bidrogo att deri göra en förbättring. Icke heller voro de trogna spegelbilder af den politiska stämningen i landet, ty det förbjöd den inskränkta yttrande rätten 1740–72 och partiernas ensidighet under frihetstiden i hvar sitt uttrycksmedel, *Tidningar* eller politiska sagor etc. Deremot omfatta de alla seklets öfriga culturriktningar, dels litteraturen, t.ex. *Ol. Celsius*, *L. Salvius*, *Swederus*, *Regnér*, då vanligen utan sträng kritik, dels dagens små berättelser, ekonomien, moralsatiren, förströelse dels samlingar af historiska anecdoter och curiositeter t. ex. den outtrötliga *Gjörwells*, *Loenhoms* och *Ekholms*. Mot seklets slut möta oss gedignare alster af *O. Knös*, *Silfverstolpe* och *Adlersparre*, Åbo *Tidningar*, m. m.

§. 90. *Den periodiska Litteraturen* växte med hvart decennium under seklet [1800-talet] både i omfång och innehåll och omfattar nu alla det sociala och litterära lifvets rigtningar, 1) politiken i politiska *Tidningar*, mest i hufvudstaden, – de i hvarje landsortsblad utgifna reproducera nästan endast de förra –, discuterande dagens frågor, ej sällan med sakkännedom och lycklig framställning, mera sällan utan partisinne, 2) litteraturen dels i tidskrifter för särskilda grenar, dels i allmänna litteraturtidningar. Många hafva dock varit af kort varaktighet. År 1801 räknades 25 period. skrifter, 1821 48; 1831 80; 1841 112.

(Ur Carl Julius Lénström, *Sveriges litteratur- och konsthistoria i utkast*, Upsala, 1841.)

Förfrågas om man kan erhålla litet makulatur-papper der nere bland luntorna, ungefär så mycket som en Printer Devil kan bära utan att ge-

nera sig? om så är, så var god styr om det någon af dagarne. Biet och några tyska blad följa. Det är onödigt att vidare skicka de utländska tidningarne till mig, då der sällan finnas några underrättelser af värde i litterär eller artistisk väg, de redbaraste införas bland anekdoterna i bladet, och de få som komma mig till handa kunna icke bilda en daglig litteraturstafett; då det icke kan bli bra är det bäst att alls icke bry sig derom. Halfheter har jag i intet fall tyckt om, jag undantar gåshalfvor. Låt mig vid tillfälle veta hvad som pågår i läsbiblioth. samt när "Barnaby" skall börjas.

Ursäkta
W[endela Hebbe]–

(Rudolf Walls arkiv, brev vol. 30–31, Sveriges Pressarkiv, Riksarkivet. Wendela Hebbes brev är odaterat, men sannolikt från 1840-talets början.)

1842

Till Allmänheten.

Innan året tilländalupit, taga vi oss friheten, adressera oss till den läsande allmänheten, för att till det bästa rekommendera "Den Fl. Posten" för nästkommande år.

Först måste vi likväl utbedja oss publikens godhetsfulla öfverseende för de fel och brister som vidlådat tidningen under detta första år af dess tillvaro. Att dessa icke varit så få, tillstå vi uppriktigt. Men hvilka menskliga företag äro ej, i synnerhet i sin början, behäftade dermed? Vi våga derföre hoppas på ett skonsamt omdöme och ej alltför stränga fordringar för framtiden. – Då vi nu emedlertid hafva vunnit ett års erfarenhet af en publicists kall och vedermödor, må det icke anses förmåtet, om vi tilltro oss hädanefter vara i bättre stånd att uppfylla de anspråk och fordringar, som billigtvis kunna göras på en landsortstidning.

De hinder och svårigheter, som vår tidning haft att bekämpa, hafva varit större än man i allmänhet skulle kunna tro. Icke nog att den ständigt varit ett föremål för det skoningslösaste klander, – det har tillika gifvits så många, som haft sitt *eget intresse* af, att motarbeta och på allt möjligt sätt söka nedsätta densamma. – Dock har denna tidning äfven

haft lyckan tillvinna sig ganska många vänner och gynnare inom detta samhälle, hvilka i väsentlig mån bidragit till dess framgång. Till dessa hembära vi härmed vår lifligaste tacksägelse, och bedja att alltjemt få vara inneslutne i deras välvälja. Att göra oss deraf förtjente, skall blifva ett föremål för våra ifrigaste bemödanden.

För att så vidt möjligt kunna uppfylla vårt åliggande, att vara allmänheten till nytta och nöje, hafva vi för nästkommande år vidtagit åtskilliga arrangementeter, hvaraf vi anföra de väsentligare.

1:o Redigerandet af tidningen, som hittills ombesörjts af en ensam person, blir hädanefter fördeladt på tvenne, hvarigenom vi hoppas kunna sköta allt hvad dertill hör, med mera noggrannhet och fullständighet, än hittills möjligen skett.

2:o Handels- och Sjöfartsunderrättelser hafva vi satt oss i tillfälle, att meddela i ett så fullständigt skick, som i en tidning af detta omfång, kan låta sig göra.

3:o Under rubriken "Industri-bulletin" skola vi intaga alla intressantare notiser och artiklar, som röra detta ämne, för hvilket ändamål vi förskaffat oss en utländsk journal för fabriker och näringar.

Då ofvan anförda anordningar i betydlig mån föröka omkostnaderna i och för tidningen, finna vi oss nödsakade att för nästkommande år förhöja prenumerationspriset med 32 sk. banco, hvilket vi hoppas ej skall anses obilligt, med fästadt afseende på förutnämnde omständigheter. I betraktande af tidningens vackra typographiska utseende och mängden af ämnen, som den omfattar, torde den dock vara en af de billigaste landsortstidningar i riket.

Vi önska nu till slut få fästa våra läsares uppmärksamhet på följande anmälan:

Prenumeration för nästkommande år på "Den Flygande Posten" emottages på Östlund & Berlings Boktryckeri med 4 Rd. 16 sk. B:co samt öfriga Postkontor i riket med tillägg af det postförvaltare arvode, som kan betingas.

Redaktionen.

(*Den Flygande posten* 13/12 1842.)

1843

10 januari

T. Pastorskan Lundblad var på besök denna e.m. Charlotte Sunnerdahl kom även hit frampå aftonen. Jag läste högt för fruntimmerna Brauns "Adjutant", som stod i följetongen i Aftonbladet. Vi hade mycket roligt av den kvicke, satiriske Brauns Guvernante och i synnerhet av dennas poetiska utgjutelser. Stackars oss arma Guvernante, vi äro icke för väl ansedda, "suga oss fast som hästglar" bland andra vackra liknelser av den stygga Braun. Emellertid roade oss denna berättelse mig på det högsta och det är mycket lätt att förlåta sådana där små elakheter endast de äro kvicka.

(Louise Forsell, *Mamsell Forsells dagbok*, utgiven av Ingeborg Nordin Hennel, Malmö: Corona, 1988, s. 49.)

1844

Anmälan

Red. af *Gengångaren* har af flere bland Stadens och Ortens Publik blifwit tillstyrkt att utgifwa denna tidning oftare, än blott en gång hwarje vecka. Detta öfwerensstämmer derjemte med Utgifwarens egen önskan, helst mångfaldiga gånger åtskilliga för allmänheten intresserande nyheter, i brist af utrymme måst uteslutas, och innan påföljande Lördag förlorat nyhetens behag. Då Red:s syftemål varit och alltjemt skall blifwa att, utan afseende på egen pekunier förtjenst, kunna tillhandagå Resp. Publiken med allt hwad för densamma kan wara af wigt, och tillfälle dertill mest ändamålsenligt winnes genom Tidningens oftare utgifwande, har det beslut blifwit fattadt, att från och med nästa års början utgifwa densamma twenne gånger i weckan. Priset måste, i följd deraf, äfwen något stegras, hwarigenom någon swårighet möjligen kunde uppstå för mindre bemedlade, hwilka önska läsa Tidningen, men ej utan känbarhet kunna på en gång utbetala en större summa. Utgifwaren har trott sig till en del afhjelpa detta derigenom, att prenumeration äfwen emottages på kortare tid, eller halft och fjerdedels år; men för att trygga sig emot egna förluster, alldenstund upplagans storlek af denna orsak ej

kan på en gång bestämmas, måste priset för dessa sistnämnda något höjas i jämförelse med prenumeration på helt år.

Tidningen

Gengångaren

kommer alltså från och med 1845 års början att utgifwas twenne gånger i weckan, nemligen hwarje helgfri Onsdag och Lördag, kl. 12 på dagen. Red. kommer tillswidare att blifwa densamma hittills, och Tidningens hufwudsakliga innehåll blir således äfwen fortfarande detsamma, blott med den förändring, att wi, utom en del Stockholmstidningar, som komma att hållas för egen räkning, äfwen förskaffat oss särskild korrespondens och alltså blifwa i tillfälle att nogare kunna följa händelsernas gång inom hufwudstaden, än hwad hittills warit fallet. Hwad stadens och ortens angelägenheter widkomma skola wi, biträdde af åtskilliga korrespondenter från särskildta ställen, göra allt, för att utan uppehåll berätta hwad som kan wara på ett eller annat sätt intresserande, hwartill hör, att en gång hwarje wecka skall meddelas ett utdrag af allt det hufwudsakliga, som finnes intaget i Landshöfdinge-Embetets Allmänna Kungörelser.

Fastän wi för närwarande ärna widblifwa vår först fattade föresats, nemligen att undwika alla politiska twistigheter och i sammanhang dermed warande ämnen, skola dock insända artiklar, af hwad ämne som heldst, med tacksamhet emottagas.

Den lektyrälskande delen af Resp. Publiken skola wi äfwen fortfarande söka med smärre berättelser i en särskild följetongsafdelning underhålla.

Prenumerationspriset är: för helt år Tre (3) Rdr 16 sk., för halft år Twå (2) och för fjerdedels En (1) Rdr 16 sk. allt Banko. De inom staden, som önska Tidningen sig tillsänd, äfwensom de, hwilka requirera densamma på Kongl. Postkontoret härstädes, betala för helt år 3 Rdr 32 sk., för halft år 2 Rdr 10 sk. och för fjerdedels år 1 Rdr 22 sk. Banko.

Prenumeration till ofwannämnde priser emottages i Wadstena å Boktryckeriet i hörnet af Motalagatan och Kyrkoplan, i Skeninge å Hr Handelsman C. W. Åhgrens Kontor och i Motala hos Herr Handelsman Ljungqwist, samt å Rikets öfrige Postkontor med tillägg af det Postförwaltare-arfwode, som kan betingas.

(*Gengångaren* 14/12 1844.)

1845

Hierta har haft en högst märkvärdig lycka, det är obestriddigt, men få personer hafva också fått umgälla det med så mycket skällsord, som han. Lyckligtvis är han den, som kan besvara ett hvasst ord med ett annat, och för öfrigt är han dock redan, man säge hvad man vill, en man som har sitt blad i Sverges historia. Han har, naturligtvis icke ensam, men i alla fall i främsta rummet såsom anordnare, organisatör, sammanhållare, bragt sin tidning upp till en betydelse, hvarigenom den numera verkar temligen direkt på fosterlandets öden, och hela pressen har i och med detsamma blifvit hos oss en magt i staten, hvilken i det största, som det minsta gör sig gällande. Hiertas förnämsta förtjenst ligger utan tvifvel i hans fina instinkt att se hvad som för ett visst ögonblick eller ett visst ändamål är det tjenligaste och klokaste. Den mera ultraradikala fraktionen har icke alltid på sista tiderna varit nöjd med hans position och hans sätt att gå till väga, men det har ofta slutligen visat sig, att hans politik imedlertid icke varit så illa uträknad; och det bästa beviset för att han annars verkligen förstått det stora publikum riktigt, är den tillförne oerhörda cirkulation Aftonbladet nu eger. Femtusen abonnenter äro och förblifva dock ett godt testimonium, man må betrakta saken hur som helst.

Hierta är skapad till industriel eller till finansminister. För en annan skulle ett sådant blad som Aftonbladet ge alldeles tillräckligt att beställa, men han har dessutom tid till mångfaldiga olika verksamhetsarter. Hans boktryckeri sysselsätter hundra personer och en ångmaschin, hans förlagshandel är ytterst vidsträckt, han är dessutom fabriksidkare i icke obetydlig skala, något litet skeppsredare, har diverse municipala befattningar och är under riksdagarna ledamot af Riddarhuset. Skulle man tro att en människa med så många bestyr likväl kan ha lediga mellanstunder för att skämta i sin älskvärda familj, för att pyssla om blommorna i sin trädgård eller att ströfva Mälarens stränder omkring med sin lustjakt? Men jag bör tillägga, att det gå med en viss hast, hvad den gode mannen företager sig, och att denna hast icke tillåter någon öfverdriven grundlighet eller ordentlighet. Sålunda kan det visserligen hända, att när man är ute och åker, kör man hästarna vid en hastig vändning in i en hörnbutik, liksom, när man är ute och seglar, att man sätter en smula på grund här och der vid landtuddarna; men hvad mer? när man i alla fall

vet att åter reda sig ur affären! . . . Och detta är en konst, som Hierta alltid förstått, så det varit en förnöjelse att se derpå.

(Oscar Patric Sturzen-Becker, *Den nyare svenska skön-litteraturen och tidnings-pressen: En öfversigt i sex föreläsningar*, Kjöbenhavn, 1845, s. 215f.)

Om någon sanning är påtagligare än den, att ett rätt bedömande af hwilken fråga som häldst, ej kan alstras genom ett ensidigt betraktande af samma fråga; så är också behofvet lika påtagligt af organer, som kunna meddela de olika synpunkter, från hwilka frågan kunna betraktas, och de olika resultaten deraf. Angår frågan Stats-rättliga och Stats-oekonomiska förhållanden som således röra hvarje medborgare, så måste också de organer som skola bidraga till dess utredande wara för allmänheten lätt tillgängliga. De måste upenbara sig i tidningar för dagen.

Att i Sverige åter, nu då dessa rader nedskrifvas, ej finns någon sådan tidning af nödigt omfång, som ser de wigtiga samhällsfrågorna utur mer än en synpunkt, eller som tillåter att de i dess spalter från någon annan belysas; detta olyckliga förhållande, är ty värr, en lika bestämd sanning.

Undertecknade hafva derföre öfverenskommit att till Tit. hemställa, huruvida Tit. skulle wilja använda sin tid och sina krafter att fylla den befintlige bristen, genom utgifwande af en daglig tidning, hwari den förtryckta opinionen, af hwilken färg den ock wore, hade rättighet tillkännagifva sin tillvaro och förswara sina åsigter. Skulle Tit, lika med oss, finna detta mål sannt fosterländskt och således wärdigt sin uplysta kraftfulla medverkan så erbjuda wi härmedelst till tidningens grundläggande.

(Ur [John Swartz], "Ang. startandet af en dagl tidning", Diverse koncept, Norrköpings stadsarkiv, Släkten Swartz i Norrköping, BIIIc:37. Odaterat, cirka 1845.)

1846

Ett par insända artiklar twinga oss att för dagen utesluta den wanliga följetongen, för hwilken wi wid ett annat tillfälle skola lemna våra läsare ersättning, hwarjemte wi lofwa att framdeles, så widt möjligt är, söka

undvika dylikt för allmänheten föga intresserande kram. Wi hafwa för denna gång ej wiljat neka dess intagande, för att ej beskyllas för partiskhet, men vår tidning skall dock ej, hädanefter mer än hittills, göras till en tummelplats för enskilt käbbel.

(*Gengångaren* 21/1 1846.)

Det var Kellgren: En ung, redan för qvickhet och täcka verser känd Magister; informator i ett förnämt hus, och dymedelst försatt i ständig beröring med hufvudstadens högsta sällskapsverld. Han anmälte under riksdagen 1778 en tidning, som i sitt profnummer förkunnade sig ämnad, att, ”i fäderneslandets uppnådda lyckliga belägenhet, der det vore farligt att lemna honom åt den sysslolöshet, som en oafbruten sällhet nödvändigt medför, motverka ledsnaden, – denna förminskning af meniskans varelse, för hvilken hon har en sådan fasa, att hon hellre arbetar på sin skada, än gör alldeles intet; muntra och upplysa ett trumpet och okunnigt folkslag, som, under politiska tvister, föraktat Snillels läckra och oskyldiga nöjen; befrämja en kunskap, ledande till medborgerlighet; framställa Kritiken för Poetens fötter till en lykta, utom hvars ljus han sällan råkar till Smakens tempel, och särdeles nödig i Sverige, der ännu vägen ditupp är så obanad, och likväl så många löpa i mörkret att söka den”. Så uppkom den fordom så prisade *Stockholms-Posten*: under flera år den fullständigaste svenska spegelbilden, i ont som i godt, af den nyssnämnda bildningens öfvermått; hvars verkningar, dagligen *) spridda öfver stad och land i dess lätta flygblad, nu allmänna än någonsin gjorde sin väg genom ett skriftsätt, som på samma gång roade, beundrades och fruktades. Det hade nämligen den dubbelegenskapen, att i den kritiska tillämpningen af Redactionens öfvertygelser vara skoningslöst, och att öfverglänsa alla de andra svenska dagpapperen genom sin städning, sin liflighet, sin välgjorda vers och sin uddigare satir.

Vi kunna således ej undra, att denna tidning, som längre fram utvecklade en upphöjdare anda, visar oss under sina första fem eller sex årgångar, omkring medelpunkten af en afgudisk vördnad för de samtida fransyska mönstren, ett det fullkomligaste lilla sammandrag af hela det beteende, som var sjelfva förebilderna eget. Alltså: samma för vitterhet

och poesi glödande – o-poetiska tänkesätt; samma mot den gamla ”fanatismen” ifrande – nya fanatism; samma tolerans-predikande – intolerans; samma sekt-förkastande – sektmakeri; samma på fördomsfrihet yrkande – fördomsfullhet; samma än half-förtäckta, än temligen oförtäckta angrepp mot Christendomen, under skenet af angrepp endast mot Dogmatik och Prester; samma lust att vara stor – i *smått*, och därför äfven, vid Historiens betraktande, åt stora verkningar utfinna små orsaker **); samma låga åsigt af kärleken mellan könen; samma djupa förakt för qvinnan, under allt galanteri och ideligt besjungande af Aglae, Danae, Glycere, Chloe, Rosalie; samma skamplun af sköraktiga epigrammer och anekdoter; samma snäfva tillskärning af de ästhetiska begreppen och de litterär-historiska kunskaperna; öfverhufvud samma ytlighet, förflugenhet och spottska sjelfbelåtenhet. Rättvisan kräver det tillägg: samma förening af oneklig talent med lika onekligt nit att befordra förståndets upplysning, smaksinnets förädling, mensklighetens frigörelse ur en af de Mäktige missbrukad omyndighets fjättrar; hvarvid ock, såsom ett *företråde* framför mönstren, bör nämnas den redliga värma för Konung och Fädernesland, hvars verkningsbegär ville, från en rening af smaken, språket och versen, utsträcka sig till en rening af hela fosterlandskänslan i allmänhet. – Aktningsvärdt; men *medlen*!

*) Från d. 25 Jan. 1779; dessförrinnan utgåfvos, först blott två, och sedan blott tre, numror i veckan.

**) Så t.ex. tvangs Milton efter Cromwells död att flytta på landet, hade der ledsamt, blef därför Poet och skref *Paradise Lost*. Detta, och mera sådant, förtäljes i en artikel, enkom egnad att visa, ”huru blotta tillfälligheter ofta frambringa Stora Män” (1781, N:o 35).

(Den Kellgrenska Stockholms-Posten: Afhandling som med vidtberömda Philos. Facultetens tillstånd under inseende af Mag. Pehr Daniel Amadeus Atterbom Professor i Ästheten och Vitterheten, Ridd. Af K.N.O. En af de Aderton i Svenska Akademien, Ledamot af åtskilliga Lärda samfund för Philosophiska Graden utgifves af Jacob Fredrik Geijer af Vermlands Landskap och offentligen försvaras på Gustavianska Lärosalen d. 14 Dec. 1846 p.v.t.e.m., Uppsala, 1846, s. 4ff.)

1847

Vi *önska*, att alla våra författarinnor ville anse tidningen såsom kransen för det qvinliga skriftstället – och skynda att gifva hvar och en sitt blad till den – då den säkerligen äfven skulle blifva en smakfull guirland. Vi *önska*, att den förening i Vermland, som ryktet omtalar, inom hvilken circularer en blott skrifven tidning, ej tryckt – ville förena sig med *Fruntimmers-Salongens* redaction, och icke, litet afundsjukt, behålla för sig, hvad som säkert lika mycket skulle behaga i allmänhet, efter den öfvertygelse derom man erhållit af den sköna poesi, som derifrån var införd i Aftonbladet. Vi *önska slutligen*, att tidningen måtte blifva en föreningspunkt för fruntimrens sympatier för hvarandra och – att vi icke måtte önska allt detta förgäfvat.

(*Fruntimmers-Salongen*, nr 1–2, 1847.)

Wadstena

Det fordras wanligen af en Tidning att den hwarje gång hon utkommer, skall hafwa nyheter från orten att berätta, men då någre sådane ej finnes, hvad skall den då säga? Att tala om wäderleken är så gammalt, och som hwar och en af såwäl Stadens som Ortens innewånare sjelfwe hafwa känning af densamma, wilje wi ej tala om den, när wi likwäl jemföre wäderleken i år med den som förlidna året wid denna tiden rådde, är det verkligen ruskigt, nu regnar det och himmelen är alltid mulen, då wi deremot förra året wid denna tiden hade alns djup snö och kalt, i stället för den djupa smuts i hwilken man måste vada, Stadens gator likwäl undantagne.

(*Gengångaren* 8/12 1847.)

Ur 427 porträtter af namnkunniga svenske män och fruntimmer (Stockholm, 1847).

Tidningspressen, med sitt lösa kram, tillfredställer visserligen icke den allvarsamma läsaren; i synnerhet nu, då den uteslutande befattar sig – såsom en industri-produkt – med följetoner och annonser, samt visar att den derigenom icke allenast söker skilja människorna åt i alla de länder, der pressen är fri, utan även lyckas att skilja dem uti tvenne distinktiva delar, nemligen uti allvarsamma eller tänkande läsare, samt uti lättsinniga eller tidsfördrifsläsare; hvilka sednare hvarken tänka eller vederbörligen smälta vad de läsa. Jag påminner mig alltid, och har icke förtogat det för hvem som helst under flera år velat höra mig, hvad en gång salig konungen sade mig, då jag en afton 1841 kallade en tidningsredaktör för publicist. ”Ni bör, min vän, åtskilja journalister och publicister. De förra behöfva många medhjelpare, som mot betalning fylla deras spalter med uppsatser, stridande sins emellan och oftast med tidningens tendens, och hvilka hufvudredaktören måhända icke får se förr än de äro betalda. Om han sjelf eller hans närmaste man har tid att skrifva några ledande artiklar, får de icke vara för långa eller för omständliga, ty då trötta de tidningens ofta nyckfulla publik, de må vara kryddade så mycket som helst, enligt mängdens kanske äfven bortskämda smak; de blifva aldrig väl betänkta, utan merendels slarfviga arbeten, hvilka också sällan gömmas, och äro således mindre farliga för regeringarne, än mycket annat man skrifver emot dem. Publicisten deremot, som icke har så brådtom, sätter sig i god ro, skrifver då han tycker och har tid dertill för egen räkning uti ett visst af honom känt eller studerat ämne, hvarvid han lemnar en produkt i egenskap af brochyr eller bok, som sällan förstöres, utan gömmas; och se sådana skrifter äro farliga, om deras författare äro elaka medborgare.” Så der ungefärligen föllo orden, och man kan icke sundare eller till och med frommare yttra sig öfver pressens inflytande, än den skarpsinnige och erfarne monarken den gången gjorde.

(Johan af Wingårds *Minnen af händelser och förhållanden under en lång lifstid*, sjette häftet, Stockholm, 1847, s. 75f.)

Sedan Undertecknad försett sin Officin härstädes med nya, vackras och moderna stilar, Tabellinier, Fantasiinfattningar med mera, äfvensom med en ny Jernpress af Stanhopes modell, som, då wackert tryck afses, i

Stockholm utträngt alla andra pressar, samt jag dessutom från Hamburg erhållit svärta af god qvalitet och flera slag; så emottagas och utföras på denna Officin beställningar af alla vanliga Bok- och Accidenstryck, såsom Adress- Bjudnings- och Visitkort, Notifikation, Cirkulärer, Etiketter, Blanketter till alla möjliga Räkenskaper, Tabeller af alla dimensioner, Priskuranter och Konnossementer m.m.; och tryckas dessa såväl i svarta och andra färgor, som i guld, silfver och bronz. Elegans, skyndsamt expedition och billig effectuering kan så mycket säkrare utlovas, som tryckeriet nu skötes af en i sitt Yrke utmärkt skicklig och rutinerad samt för sitt ordningssinne i denna orten redan länge känd Faktor. Erforderligt papper och blanquetter, af hvarjehanda sorter, hemföväntas med det snaraste, för att på stället finnas att tillgå för billiga priser. På grund här af, får Undertecknad äran recommendera boktryckeriet hos den respektive allmänheten, under anhållan att alla dem som i denna väg önska något verkställt, täcktes – i händelse af min frånvaro – vända sig till Herr Faktor Flank.

Proftryck å de stilar och ornamenter, som för närvarande finnas å tryckeriet, skall med det snaraste meddelas.

Linköping den 8 December 1847
C.F. Ridderstad

(*Östgötha Correspondenten* 8/12 1847.)

1848

Rabulist-Wisa

Tillbaka, I goda baroner! En smula blott, jag ber! Edra ordnar och gullgaloner, De skrämman nu ingen mer.

Åt sidan, I värde prelater Med den strålande tiärn! Wi äro, om ej kamrater, Ju all likväl guds barn.

Ur wägen med edra lakejer! Skam den oss hindra will! Wi är wäl simpla plebejer, Men platsen hör oss till.

I styrt sedan långliga tider Med kräkla och med swärd; Nu önska wi sjelfwa omsider Ta hand om vår lilla werld.

Än skall som i Thorgnys dagar Wid tinget segra vårt ord, Och den wilja,
som oss behagar, Skall bjuda wid rådslagens bord.

För trots wi icke bäfwe, Men tro efter fädrens sätt På sanningens
stålsmidda näfwe Och på äggen af vår rätt.

Derför åt sidan jag beder, Du högförnäma tropp! Si folket i slutna leder
På banan rycker opp!

Och weten, I klerker och herrar! Wi äro fromma som lam. Men we
hwem wägen oss spärrar! Wi *wilja*, wi måste fram.

(Ur *Fem alldeles nya wisor*, Linköping, 1848.)

Periodisk skrift kallas sådana tryckta skrifter, hvilka utgifvas i nummer-följd och på bestämda tider. Den periodiska eller tidningslitteraturen har, genom den lätthet, hvarmed den kringsprides, genom mångfalden af sitt innehåll och ur ännu andra skäl ett stort inflytande – i de flesta fall större än boklitteraturen – på det allmänna tänkesättet. Att ordna dess juridiska förhållanden, så att missbruken förekommas, är tryckfrihetslagens svåraste och viktigaste uppgift. Med afseende å det stora inflytandet af dessa skrifter, har man i vår Svenska tryckfrihetslag belagt hvarje tryckfrihetsbrott, som begås medelst sådana skrifter, med dubbelt högre böter, än som eljest stadgas. Äfven i ett annat afseende är den underkastad en serskildt regel, nemligen att den ansvarige utgifvaren står för författare-ansvar för tidningens hela innehåll, ehuru detta i de flesta tidningar förskrifver sig ifrån flere författare. Det är också vanligt, att den ansvarige ingalunda är den verkliga utgifvaren, utan någon helt annan person, som icke har mera att beställa med tidningen, än att han undertecknat den anmälan om tidningens utgifvande, hvilken skall göras hos justitie statsministern. En sådan anmälan måste nemligen ske för att få utgifva en periodisk skrift; men justitie statsministern har ingen rätt att afslå densamma. Meningen dermed är blott, att justitie statsministern, såsom väktare mot tryckfrihetens missbruk, skall känna hvilka tidningar utgifvas och hvilka personer som äro ansvarige för dem inför lagen. Hvar och en medborgare, som icke blifvit dömd för nesligt brott eller förklarad förlustig att föra andras talan, äger rätt att utgifva periodiska skrifter. Men sker det utan tillståndsbevis af justitie statsministern, pliktär boktryckaren 100 R:dr och tryckningen inställes till dess tillståndsbevis blifvit erhållet.

Under begreppet periodisk skrift hänföres icke blott dagblad, utan äfven litterära journaler, hvilka utkomma i nummerföljd. För innehållet ansvarar utgifvaren, likasom författare i allmänhet, och rättegångssättet med jury är detsamma som i andra tryckfrihetsmål.

(*Svenskt konversationslexikon*. Tredje delen. Stockholm 1848, s. 181f.)

1849

Vi gå nu att mönstra några af våra väckare sedan 1809. Således gäller nu att framkalla en slags ”kyrkostötoscopia.” Dessa Erics Säbyenses äro vanligen af låg rang i samhället, men de ha rätt om ej att smått knacka de högsta i skallen med skallerkäppen, åtminstone skallra med densamma in i deras öron.

Vi kunna ej eller gruppera de periodiske publicisterne efter sina läror. Många om ej de flesta ha, liksom de förut bemärkte medborgerliga litteraturens män, *ömsat färg* och detta naturphenomen har visat sig så väl bland hararne – de servile – som bland vargarne – de oppositionella. Somliga ha genomgått flera förvandlingar än något känt yrfä.

Vi taga oss nu en farlig sak uppå. Att döma sjelfva domarne är ett domqval, som väl förer stort ansvar med sig. Men vi lofva en fortfarande oväld och hoppas att publicisterne med sin fortfarande förnämhet ej se något så obetydligt som detta arbete – t.o.m. om det trampar på någon deras liktorn der de gå fram ”med steg som likna snöplogens”, kastande, då de på på sin hemstads gator sin skugga på tornen i de aflägsnaste hufvudstäder.

Vi särskilja ej dem som egentligen för medborgerliga syften använt tidningspressen, från dem, som anlitat samma meddelningsmedel för vittra syften, som sällan hållit sig från att äfven tumma på politikens Zeusviggar.

(Peter Wieselgren, *Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar*, V, *Statens sköna litteratur*, IV, *Det politiska århundradet*, Uppsala, 1849, s. 202f.)

1850–1874

KRING 1850 FANNS tidningar på ett fyrtiotal orter i landet, ett tiotal av dem hade två tidningar och ett par stycken fler än två. I mitten av 1870-talet var antalet tidningsorter det dubbla och i cirka en tredjedel av dem utkom två tidningar eller fler. Särskilt i tidigare tidningstätta områden i söder blev tidningarna fler, men också i det glesare norr utökades antalet. År 1860 utkom tidningar i tio av de elva städerna norr om Dalälven.

Exakta uppgifter om upplagornas storlek är svåra att slå fast, särskilt efter 1872 då stämpelskatten avskaffades (en fråga som kommenteras i S.A. Hedlunds här återgivna riksdagsanförande år 1869). Enligt en uppskattning femdubblades den totala upplagan mellan 1865 och 1876, från 100 000 exemplar till närmare en halv miljon. De stora stockholmstidningarna kunde mot slutet av perioden komma upp i upplagor över 10 000 exemplar. I Göteborg och Malmö fanns några tidningar med upplagor på omkring 3 000 exemplar. På mindre orter fanns samtidigt tidningar med betydligt lägre siffror. Att en tidning trycktes i 200 till 300 exemplar var inte ovanligt. Mödorna för en tidningsutgivare i landsorten syns i här återgivna anmälan i *Philipstads stads och Bergslags tidning* från 1850 och i Carl Gustaf Rydins inlägg i riksdagen 1853.

Prenumerationspriserna varierade kraftigt mellan olika tidningar. I början av 1850-talet betalade abonnenterna ofta mellan två och fem riksdaler per år för en tidning som gavs ut en till tre gånger i veckan. De större städernas tidningar med utgivning sex dagar i veckan kostade i allmän-

het tio till tolv riksdaler per år, *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* dock så mycket som 18 riksdaler. Under 1850- och 1860-talen steg priserna successivt. I början av 1860-talet kostade de större stockholmstidningarna vanligen mellan 18 och 20 riksdaler. När *Dagens Nyheter* startade 1864 var emellertid priset ett viktigt konkurrensmedel och prenumerationspriset för ett år sattes så lågt som tio riksdaler, motsvarande drygt sex dagslöner för en arbetare.

Till pressens spridning och expansion bidrog flera faktorer. Omkring tre fjärdedelar av Sveriges tre och en halv miljon invånare var vid seklets mitt knutna till jordbruket. Jordbruket förblev den dominerande sektorn under hela 1800-talet, men från och med 1850-talet ökade takten i industrialiseringen, inte minst på landsbygden där råvarorna fanns. Den svenska exporten ökade, bland annat som en följd av Krimkriget. Järnvägsnätet började byggas ut och telegrafrådar drogs.

Med järnväg fraktades råvaror och industriprodukter som papper och tryckpressar, men också brev, tidningar och tidningsmän. Telegrafen var från början inte primärt en nyhetskanal i tidningarnas tjänst, men i den här återgivna texten från *Snäll-Posten* framgår att man redan år 1863 hade vant sig vid den snabbare nyhetsförmedling som telegrafen stod för. Av S.A. Hedins anförande på Tidningsmannamötet 1874 framgår emellertid också att Svenska Telegrambyrån ibland hade svårt att leva upp till föreställningarna om telegrafens hastighet.

En av de näringar som växte kraftigt var skogsindustrin. Det papper som tidningar trycktes på tillverkades ännu under 1850- och 1860-talen av lump. Lump var en kostbar resurs och papper ofta en bristvara; en skribent i *Lunds Weckoblad* 1857 uttalade sig mycket kritiskt om hur pappersmarknaden fungerade. Bara några år senare inleddes emellertid försöken att istället framställa papper av trämassa, och redan 1873 förklarades i *Svenska Familj-Journalen* att papperet i de stora tidningarna numera framställdes av trämassa. Detta innebar att formaten kunde utökas och priserna sänkas. Tidningspressens och pappersmasseindustrins expansion påverkade varandra.

Ökade upplagor och större format krävde ny tryckteknik, samtidigt som den nya tekniken krävde ökade upplagor som kunde finansiera investeringarna. Under 1850- och 1860-talen var snällpressen inte längre någon ny uppfinning, men det var nu som många svenska tidningar investerade i tekniken. I mitten av seklet blev illustrationer allt vanligare tack vare xy-

lografin, en tryckteknik som baserades på trästick. Att också fotografiet fick stor spridning under samma tid syntes bara indirekt i tidningarna. Tekniken tillät inte att fotografier reproducerades, men det var ibland fotografier som låg till grund för de teckningar som trycktes med xylografin hjälp. Till att börja med förekom illustrationer främst i tidningarnas expanderande annonsavdelningar där industrins produkter marknadsfördes, men också i folk- och skämttidningar som *Folkets Röst* och *Kapten Puff*, och i veckoblad som *Illustrerad Tidning*. Den senare hänvisade redan i sin anmälan – här återgiven från 1855 – till de nya tekniker som gjort det både lättare och billigare att trycka bilder. Många tidningar var emellertid även fortsättningsvis mycket bildfattiga och i dagstidningarna förekom bilder mycket sällan på redaktionell plats.

I flertalet storstadstidningar hade frakturstilen ersatts av antikvan, men i landsorten begagnades frakturen även under 1800-talets andra halva. Övergången gick långsamt och i flera steg. Det var inte ovanligt att olika stiltyper användes i samma tidning. Längst höll sig frakturen kvar i folkliga och religiösa tryck och tidskrifter.

Industrialiseringen och handeln underlättades av liberalare regler på marknaderna. Tullar togs bort eller sänktes och passtvánget slopades. En förordning om generell näringsfrihet antogs 1864. Under denna period diskuterades också formerna för den politiska representationen. Beslutet om en tvåkammarriksdag 1865 hade föregåtts av en intensiv debatt i pressen, och som ledande reformförespråkare framträdde flera tidningsmän. Andra frågor och händelser som engagerade var bland annat skandinavismen, Friskytterörelsen och fransk-tyska kriget 1870–71. Liberala tidningar som *Aftonbladet* tonade under 1850-talet ner sin radikalism till förmån för en försiktigare "harmoniliberalism". Som frispråkiga radikaler framträdde istället folktidningar som *Folkets Röst* och *Fäderneslandet*.

Pressens spridning och det ökade tidningsläsandet, vad som var lämplig läsning och inte, kommenteras och diskuteras i flera av de texter som här samlats. Att allt fler tog del av vad tidningarna hade att meddela sågs av vissa som mycket positivt. Andra var mer tveksamma och menade att man skulle gå försiktigt fram. Kritik fick bland annat de tidigare nämnda folktidningarna som anklagades för att smutskasta namngivna personer ur samhällets övre skikt. Frågan om hur pressen skulle regleras diskuterades exempelvis i Sven Lorens Theorells återgivna inlägg från 1850, där han föreslog att den som fått orättvis kritik i spalterna skulle ha rätt att få sitt

bemötande publicerat. Denna idé följdes upp och avvisades av professor i statsrätt Herman Ludvig Rydin 1859.

Tidningarnas och tidningsmedarbetarnas ställning får också sin belysning i ordböckernas definitioner. "Dagblads-" och "tidningsskrifvare" brukades år 1850 "nästan endast i föraktlig bemärkelse". "Publicist" hade vanligen en bättre klang, märkbart exempelvis i Johan Jolins skådespel *Smädesskrifvaren* från 1863. Tidningsredaktionerna bestod vid 1800-talets mitt som regel av en enda eller på sin höjd en handfull personer. Som skribenter medverkade emellertid en vidare krets, däribland författare (som Ferdrika Bremer 1852), politiker, ämbetsmän, präster och andra lärda på orten. Emelie Flygare-Carléns skildring av hur en tidning föds 1865 var i detta avseende mycket realistisk. Under denna period började pressens medarbetare samtidigt att organisera sig. Ett första nationellt "Tidningsmannamöte" hölls 1868 och Publicistklubben grundades 1874.

Från början fick bara män vara med i Publicistklubben, 1885 ändrades reglerna så att även kvinnor kunde väljas in. I de flesta offentliga sammanhang var det män som dominerade, understödda av en lagstiftning som höll kvinnorna tillbaka. Först 1864 fick ogifta kvinnor rätt att bli myndiga, gifta kvinnor fick vänta till 1921. 1870 fick kvinnor rätt att studera vid universiteten, en vanlig karriärväg för många manliga tidningsmedarbetare. Det saknades inte kvinnor i pressen – utöver Bremer kan nämnas Wendela Hebbe i *Aftonbladet* och Sophie Adlersparre, signaturen Esselde i *Tidskrift för hemmet* – men fram till 1900-talets början var de lätträknade. Som tidningsläsare gjorde sig kvinnor emellertid ständigt påmind, inte minst då modetidskrifternas nytta och skada diskuterades.

1800-talets andra halva var jubelfesternas och de offentliga spektaklens tidevarv. Baler, karnevaler, begravningsståg och minnesfester med hyllningstelegram, medaljer, orkestrar och fanor hörde till den kultur som pressen på samma gång var en del av och bidrog till att sprida. Festrefe-raten var vanligt förekommande i tidens tidningsspalter och inte sällan var det pressen och dess företrädare som själva var föremål för festligheterna. I vårt urval finns bland annat 1868 års stora sorgfest med anledning av August Blanchés begravning representerad – en händelse som enligt en referent lockade ut tre fjärdedelar av Stockholms befolkning på gatorna. Att följa den gamle tidningsmannen till graven och att lyssna på redaktör Harald Wieselgrens gravtal "å den svenska pressens vägnar" var något annat än att läsa den rapport i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tid-*

ning som återges här: Begravningen var en händelse att bevittna, höra och uppleva och de stockholmare som kantade gatorna där kortegen drog fram blev genom sin blotta närvaro en del av den sorgfest "hvars like vår hufvudstad aldrig sett". Rapporteringen i tidningarna gjorde det emellertid möjligt också för avlägsna publikert att ta del av händelsen – och det är bara genom de efterlämnade rapporterna som begravningen är tillgänglig för oss idag.

AVISA, àvi'sa, f. 1. Tidning. Brukas nu föga utom i plur. och i dagligt tal.

AVISSKRIFARE, avisskrí'vare, m. 5. Tidningsskrivare. Brukas numera vanligtvis i föraktlig mening.

DAGBLADSSKRIVARE, m. 5. Tidningsskrivare. Båda orden brukas nästan endast i föraktlig bemärkelse.

JURNAL, schurnál, m. 3 (fr. *Journal*) 1) Dagbok, daglista. – 2) Dagblad, tidskrift.

JURNALISM, schurnálism, m. sing. Tidningsväsende.

JURNALIST, schurnálism, m. 3. Tidningsskrivare.

MURFVEL, murrv'l, m. 2. pl. *murflar*. (fam. skämtv.) Menniska utan karakter och duglighet.

PUBLICIST, – – í'sst, m. 3. 1) Författare i ämnen, som tillhöra statsrätten. – 2) Tidningsskrivare.

TIDNING, f. 2. 1) Underrättelse, nyhet. *T-en om sonens död krossade den gamle. Glada, sorgliga t-ar.* – 2) Periodisk skrift, innehållande politiska, litterära eller andra nyheter. Läsas t-arna. – Syn. Avis, Gazett.

TIDNINGSANKA, f. 1. Ogrundad nyhet, som gör sin rund genom tidningarna.

(Ur Anders F[redrik] Dalin, *Ordbok öfver svenska språket*, I–II, Stockholm, 1850–1853.)

Tankan är ganska enkel, åtminstone deruti liknande de flesta andra, från hvilka något viktigt godt härflutit – och den är, såsom redan blifvit anmält, icke min. Den innefattas i en fordran, att utgifvare af periodiska skrifter, för hvarje gång de gifva offentlighet åt något, som länder till mehn vare sig för enskild person eller för framgången af en litterär produkt (en genom tryck offentliggjord skrift), må vara förpligtade att i fortsättning af samma litterära arbete, som varit organen för detta menliga yttrande, och

utan dröjsmål, än som pröfvas alldeles oundgängligt, gifva offentlighet, i lika stor och på lika sätt spridd upplaga af detta arbete, åt en uppsats af till och med dubbelt så stor vidd, som anförandet, hvaraf den föranleddes, när sådant begäres af den, som personligen blifvit af publicisten menligt om- talad, eller den författare eller öfversättare eller dess rätts innehafvare, hvars tryckta skrift varit af publicisten menligt omförmålt. Men dessutom behöfves ett tillägg, som måste komma i noga öfvervägande.

Det är från begreppen om *mehn* och *menlig*, som vid fråga om till- lämpning undanflykter skola hämtas, hvilka troligen icke utan särskild omsorg af lagstiftaren låta afhjelpa sig. Uttrycket syftar ej blott på såda- na anfall, som under namn af förklenliga kunna vara ansvar underkas- tade, utan ock på alla sådana, hvarigenom orättvis skugga kastas vare sig på personens lefnad, rättsförhållanden, förtjenster, eller på ett litterärt arbete, dess rätta förstånd, syftning, värde, genom hvilken orättvisa dels personens anseende kan lida, dels allmänna omdömet öfver ett litterärt arbete missledas. Genom lag låter icke bestämma och beskrifva sig hvar- je sätt, hvarpå ett så beskaffadt mehn möjligen tillfogas; och lagens till- lämpning skulle i oberäkneligt många fall komma att antingen bevilja för mycket eller för litet. Annan rättvisa kan således ej erhållas, än att gode män i hvarje fall utlåta sig hvad de anse *menligt* eller ej, och att deraf beror, huruvida den åskade skyldigheten skall publicisten åläggas.

Bättre vore säkerligen, om genom lag kunde stadgas en så bestämd skyldighet, att publicisten, som vägrade fullgöra den, ovilkorligen vore straffbar. Den upprättelse, som tillkommer den förnärmade personen el- ler sanningen, bör dröja så litet som möjligt; och gode männens anlitande vållar dock ett uppehåll, som icke alltid torde kunna blifva rätt kort. Valet af gode män måste naturligtvis ske efter vissa föreskrifter, och kan således vara underkastadt klander, som af domstol måste slitas. Utan tvifvel är dylik omgång en olägenhet; men den borttager dock icke det väsendtliga af syftemålet. Äfven i de fall, då tvångsmedlet måste anlitas, bör dess ver- kan oftast ej förfelas; bättre att upprättelsen kommer sen än aldrig; den verkar åtminstone alltid ofördelaktigt på den tredskande publicistens kre- dit, som tvingas att fullgöra den pligt, för hvilken han visat sig obenägen. Men tvångsmedlet skall jemförelsevis blott sällan behöfvas; i allmänhet skola publicisterna inse, att ett fruktlöst motstånd vore oklokt, och således sällan försöka det. Efter ett och annat rön med lagens tillämpning på en tredskande, skall det visa sig, att få lagar blifvit bättre åtlydda än denna.

Och när så sker, skall verkan deraf på den periodiska litteraturen icke

blifva ringa. När man hunnit besinna, att den båtnad, man kan hämta af oförrätter mot personer och sanningar, hvilkas försvar man skall nödgas sjelf offentliggöra, sällan blifva rätt stor, men försvaret stundom kan blifva fruktansvärdt, och efterlemnade alltför djupa refvor i populariteten; skall man tvifvelsutänkt snart nog börja besinna sig, och smädesskrifvandet förlora sitt rätta behag. Om en lag af förevarande beskaffenhet komme i utöfning under den grad af blomstring, hvori opinionsväldet t. ex. för närvarande hos oss redan sig befinner, och man då föreställer sig, att opinionsledarnes tidningar till en början ville låta sina utfall emot politiska motståndare och sina kommentarier öfver dessa skrifter fortgå oförminskade både till qvantitet och intensitet; så skulle spalterne, efter hand fyllda med tillrättavisningar och hårdsmält sanning från motståndarnes sida, icke dröja att blifva mindre begärliga för de förras lärjungar, hvilka, änskönt de lemnade motskrifterna olästa, likväl omöjligen kunde undgå att vid deras blotta åsyn betagas af en viss oro för den afbräck, mästaren genom dem lida hos alla läsare, som icke förbiginge dem. Huru länge skulle det väl kunna dröja, innan de opinionsmäktige antingen ledsnade vid publicistyrket, eller ock såge sig föranlåtne att för dess fullföljande välja en helt annan väg?

(Sven Lorens Theorell, *Rikets ständers justitiæ-ombudsmans embets-berättelse för år 1849*, Stockholm, 1850, s. 9ff.)

ANMÄLAN

Då vi nu gå att bjuda till prenumeration å denna Tidning för nästa år, sker det icke i medvetande af att hittills, under Tidningens korta tillvaro, hafva uppfyllt ens de fordringar allmänheten gör sig på en småstads publicist. En sådan har svårigheter att bekämpa, hvilka vi föga kunna smickra oss med att hafva öfvervunnit. Bland dessa är bristen på nyheter en ibland de väsendtligaste. Hvad kan väl också hända i en stad med elfvahundraelfva innevånare? Hvardagslifvet går der sin jemna gång så tyst, så tyst, att man kan höra en flugas surr.

Skulle Redact. någon gång komma i besittning af en äkta, veritabel nyhet, så kan man omöjligen vara absolut ensam om den samma och inom en half timme kännas det i luften, att den på ett annat sätt är spridd, ifrån den ena ändan af staden till den andra. Talet går nemligen,

i småstäder, ofta med vindens hastighet, och den yppersta snällpress kan icke täfla med en enda kaffesyster, af hvad kön hon än må vara. Oaktadt svårigheten, att på detta sätt göra tidningen intressant, för att icke tala om Redactionens ringa krafter såsom väsentligaste svårigheten, våga vi dock tro, att denna ort har behof af en Tidning för hvarjenanda communicationer emellan dess idoga befolkning, och vi skola efter bästa förmåga sträfva att fylla detta behof.

(Philipstads stads och Bergslags tidning 6/12 1850.)

1851

Om tidningspressen

[---] Att en fri tidningspress är oundgänglig i alla de land, der den allmänna wiljan, folkets önsknings, betyder något, och ett nödvändigt wilkor för hwarje samhälles framåtskridande, kan ingen nu mera bewisligen bestrida. Den är likasom den lifsluft, utan hwilken hwarje nation, som inträdt inom en högre ciwilisations område, skall qwäfwat under behofwet af, att göra sin bildning, sitt politiska medwetande, gällande. Den är det förnämsta wehikel, utan hwilket hwarje tanke, hwarje politisk handling skall stadna på halfwa vägen, och den närande kraft, utan hwilken hwarje ny institution, hwarje reform skall klämmas ihop till ett dwerglikt missfoster. Derigenom att discussionen öwfer alla ämnen lemnas fri, har snillet och talangen ett stort fält för sin verksamhet; kan regering och folk winna upplysning i de frågor som äro af wigt; den politiska bildningen och intresset för det allmänna nedstiga till samhällets lägsta classer; de generella och individuella meningarna och intressena få tillfälle att närma sig hwarandra, förmedlas och winna enhet. Men om dessa sanningar är numera hela den bildade werlden ense, och wi behöfwa knappast tala derom. Tidningspressen tala sjelf dagligen med tusen tungor samt framhåller sina förtjenster. Dess makt är stor. Från tronens trappsteg till de mest aflägsna wrår af samhället sträcker den sitt wälde, oemotståndlig; ty dess wapen äro tanken, ordet, ideerna.

Således finnes ej mera något twifwel om den fria pressens nödwändighet för hwarje samhälles framåtskridande. Försöken att organisera en styrelse, der nationens wilja betyder någonting; skaffen eder wal, kammare,

discussioner; ja, tagen till och med, om I så behagen, till mönster för eder stat – Nordamerikas former; om I undertrycken pressen, så har edert verk intet namn, eder organisation ingen garanti, edert politiska lif ingen rörelse. Edra talare discutera; men utan pressens tillhjälp stadnar deras röst i kamrarna. Edra ministrar föreslå förträffliga messurer; men utan pressen dö dessa förbisedda. Edra wal wisa oss ett mönster af fria, enligt heder och samwete företagna omröstningar; men utan pressen inskränkes verkningen af dessa wackra dygder till lokala intressen, och går förlorad för fäderneslandet i sin helhet. Följen dessutom i eder tanke alla hjulen i den sociala och politiska mechanism, som wi kalla styrelse, och I skolen finna att de alla grunda sig på offentligheten; men offentligheten, hwad är den wäl utan pressen? Redan för femtio år sedan, sade Sieyes: *att pressens frihet war ett sjette sinne, gifwet åt de moderna folken*; och ännu tydligare uttalade den store statsmannen Canning, betydelsen och wigten af en fri press, i dessa minnesvärda ord: *Sålänge parlamentet är samladt styra wi med det; under de öfriga sex månaderna öfwergår styrelsen till pressen*. Och denna sanning är obestriddig; ty publicismen beherrsakar samhället.

(*Nya Wermlands Tidningen* 17/12 1851.)

1852

Herr Magister Bergstedt.

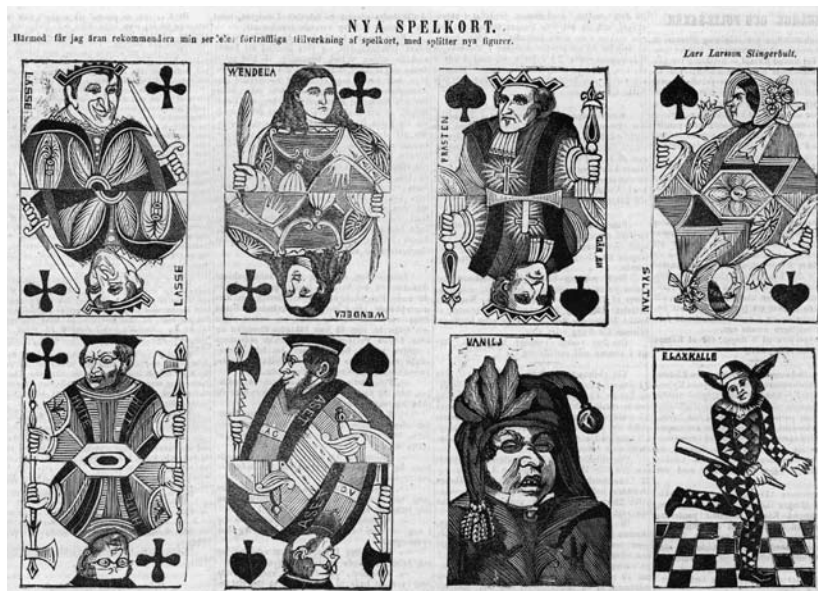
Härmed följa 8 sidor manuskript. Jag förmodar att dessa kunna förslå till morgondagens Följetong. I morgon skall jag skicka mera. Min afskrifvare är i efterhand. Jag tänker kunna sända ännu till två a tre följeter. Men sedan måste jag upphöra för omkring en vecka åtminstone. Vid *Stratford on the Avon* tänker jag mig ett nytt Kapitel. Det derpå följande Cap. handlar om Krystallpalatsets Exposition hufvuds. och vid dess slut vill jag wänta en tid.

I morgon mera!

F.B.

Onsdag ef.m. 7de Jan -52.

(Fredrika Bremer, *Brev: Ny följd. I, 1821–1852*, Stockholm: Gidlund, 1996, s. 426.)

Ur Folkets Röst 31/3 1852.

Fritz von Dardel, Salongsinteriör från Kobergs slott, Lagmansereds socken, Bjärke härad i Västergötland, 1852. Foto: A Hultgren, ©Nordiska museet.

Herr *Rydin*: Då jag troligen är den enda af Ståndets ledamöter, som sjelf befattat sig med utgifvandet af en landsortstidning, har jag ansett mig böra vitsorda, att Herr *Wallenberg* i sitt nyss afgifna yttrande rätt uppfattat saken och serskildt landsortspressens ställning. Det finnes i sjelfa verket ej någon rörelse i landet, så tungt beskattad, som utgifvandet af en landsortstidning. Utgifvaren måste nemligen betala serskild skatt, såsom boktryckare, ehuru i de flesta fall boktryckeriet endast är en bisak och ett nödvändigt medel för tidningens utgifvande, och serskild skatt, såsom tidningsutgifvare. Vidare måste han i tidningsstämplingsavgift betala tio procent af bruttoinkomsten, enär stämpelavgiften för en landsortstidning vanligen uppgår till 2 ½ runstycken, och lösnummerpriset till 2 skillingar banco; ytterligare är honom ålagdt att till vissa embetsverk samt till Academier gratis aflemna vissa exemplar af tidningen, äfven dessa stämplade; och slutligen nödgas han äfven, vid äfventyr af böter, att sjelf skicka nämnde exemplar till vederbörliga orter. På sådant sätt åtgå af inkomsten för tidningen minst 20 procent i contanta afgifter till Staten. Ganska riktigt anser jag derföre Herr *Wallenberg* hafva yrkat, att stämpelavgiften bör uppbäras af och ingå till postverket, samt drabba endast de exemplar af tidningen, som med posten befordras, men då jag instämmer häruti, anser jag mig böra tillägga, att avgiften rätteligen bör utgå endast för de exemplar, som befordras från ett postcontoir till ett annat, ty af landsortstidningarne inlemnas ej så få exemplar på närmaste postcontoir, för att derifrån utdelas bland allmänheten i den närmast kringliggande orten, och för dessa, hvilka ej befordras till annat postcontoir, bör desto mindre någon afgift till Staten erläggas, som postmästaren för sitt besvär njuter serskild ersättning af tidningsutgifvaren. Jag hemställer till Ståndets Ledamöter i Bevillnings-Utskottet, om de ej må finna skäl att förordna nedsättning i tidningsstämpelavgiften, helst naturligt är, att landets innevånare i sista hand få vidkännas nämnde afgift, då tidningens utgifvare alltid måste bestämma priset så högt, att det betäcker utgifterna. Man klagar, att landsortstidningarne äro små, men de kunna svårligen annat vara, så länge de äro så svårt beskattade, som för närvarande. Man borde dock besinna, om detta är klokt hand-

ladt, då man ej lærer kunna neka, att landsortspressen kan i märklig mån verka till spridande af upplysning och bildning bland nationen.

(Borgarståndet 1853/1854, band 1, s. 238f.)

1854

Att man inom Sverige alltmer och mer lär sig *inse nödvändigheten* af ett regleradt officiellt blad, visar sig påtagligen.

- a) Ju oftare omöjligheten för allmänheten att med lätthet åtkomma ett "officiellt blad", för iakttagandet af fatalier o. d. föranleder dertill, att man låter sig nöja med de ur P. T. sammandragna uppgifterna i andra, mera spridda och således med mindre besvär åtkomliga, privata tidningar, samt i följd af dessas tryckfel förlorar fatalier – desto klarare inser man, att om de förlorande egt vissheten att de vid varje kyrka kunnat finna alla fataliekungörelser i ett officiellt blad samlade, skulle de icke nöjt sig med lösa, oriktiga och missledande underrättelser*).
- b) Ju oftare obestämdheten af det nu så kallade officiella bladets verkligen officiella natur framkallar dröjsmål och trassel, – desto lifligare önskar den att få officialiteten snart bestämd**).
- c) I samma mån, en långt utvidgad tryckfrihet gifver rum åt ett förökadt antal oriktiga, vanställda och förvillande uppgifter, ofta i de allvarligaste ämnen – röjer sig saknaden af ett blad, der dessa uppgifter naturligtvis skulle *och måste*, under fullt erkänd ministeriel ansvarighet, finnas faktiskt belysta.
- d) Ju mera det konstitutionella samhällsskicket närmar sig sin utbildning, – desto tydligare inses behovet af en enda, gemensam källa för iakttagaren af statsmakternas lifsyttningar och förvaltningarnes redogörelser; och desto besvärligare blir att, ena året här, det andra der, ömsom i embetsverkens arkiver, ömsom i privata tidningar, nödgas *söka* de dithörande årsberättelser och rapporter, hvilka samlade i det officiella bladet, bort *och skolat* utan ringaste besvär på bestämda tider tillhandakomma.
- e) Ju snabbare och lättare kommunikationerna blifva inom landet, med ångans och elektricitetens tillhjälp, – desto högre växa anspråken, att äfven administrativa förfoganden och alla ärendens

gång så snabbt som möjligt och utan omvägar påskyndas och kungöres; hvilket sistnämnda *hastigare* sker i ett dagligen utkommande blad, än i arken af en lagsamling, hvilka stundom, för att blifva bättre fyllda, måste invänta ankomsten till tryckeriet af ännu ett par författningar, innan de spridas.

- f) Ju mera folkmängden stiger och ärendenas myckenhet tilltager, – desto starkare erfar man behovet af ett underlättadt expeditions-sätt för cirkulärer och dylika handlingar, ett sätt som någorlunda inskränker handskrifvandet och derigenom äfven begränsar kanslitjenstemännens antal, utan att expeditionsarbetet försenas.
- g) Ju tydligare man anar, hurusom vår verldsdel nalkas stora och hotande förändringar, – desto klarare faller hvar och en i ögonen outhärligheten af en *erkänd organ*, genom hvilken landets regering kan i farans eller nödens ögonblick hastigt och allmänligt meddela sig åt nationen i massa; frigjord från den långsamma formligheten inom de ordres- eller bulletin-*skrifvande* många administrativa instanserna.

De, som billiga dessa eller ännu andra skäl, hvilka ytterligare skulle kunna anföras, äro så många, att man gerna kan säga, det *önskan* om erhållandet af ett ordnad officiellt blad här i landet är nära nog odelad, om också tankarne rörande bästa verkställighets-sättet kunna vara olika. Vi hafva att undantaga härifrån endast några få, hvilka, utan att närmare öfverväga saken, i hastigheten omfattat en af ett eller annan mot densamma afogt och således egentligen jäfvigt privatblad och dettas närmaste framkastad, så vidt vi begripa rent af orimlig, farhåga: att en så beskaffad officiell tidning skulle kunna för tryckfriheten medföra vådor, de der, n.b., *utan* en sådan tidning *icke* skulle kunna lika väl låta tänka sig. Man kan omöjligen anförä namnet på ett enda land, der den ”officiella tidningen” undanträngt den privata tidningspressen. Ett sådant undantag är, i följd af den ”officielles” hela ställning och beskaffenhet, rent af omöjligt.

*) Det är isynnerhet vid denna tanke, den s.k. Richterska Lagberedningen, i sin underdåniga framställning till Kongl. Maj:t, fäst sig. (Se härom längre ned!)

**) Till och med i hufvudstaden har, icke längesedan (såsom man då af de dagliga tidningarne fick veta), en tulllembetsman vid en tullbehandling vägrat efterkomma lydelsen af en i Post-Tidningens officiella artikel in-

förd Kongl. Kungörelse, som i Svensk Författningssamling ännu icke honom tillhandakommit. Slutligen lät han öfvertala sig att åtlyda den, sedan sökanden med mycket besvär förskaffat honom *en pastorsadjunkts skriftliga försäkran*, att kungörelsen verkligen blifvit i St. Nikolai kyrka uppläst! Tjenstemannen hade, under nu gällande förhållanden, ganska rätt.

([Johan Carl Hellberg], *Förslaget om en officiell tidning (Till riksdagshistorien 1854)*, Stockholm, 1854, s. 8ff.)

1855

Anmälan

Nyare uppfinningar, som gjort det möjligt att numera i tryck kunna åstadkomma taflor och teckningar med en beskrifvande eller berättande text för ojämförligt billigare pris än förut, hafva under senaste årtionden öppnat nya banor äfven för tidningspressen. De ymniga källor till undervisning och till nöje, som den sköna konsten erbjuder, och som förut voro nästan uteslutande förbehållna den rike, hafva härigenom blifvit tillgängliga äfven för den mindre bemedlade, och kunna numera försköna lifvet lika väl i böndernas stuga och i arbetarens verkstad, som i den rikes palats.

Redan sedan flera år tillbaka ega de flesta bildade nationer, jemte sina politiska dagblad, illustrerade veckotidningar, som hafva till hufvuduppgift, att genom afbildningar åskådliggöra de viktigaste af dagens händelser, gifva porträtter af de mest framstående bland de handlande personerna och göra sina läsare förtrogna med de utmärktaste alstren af samtidens konst och industri. Så torde mången ännu med nöje påminna sig det rika galleri af bilder från den stora världsexpositionen i London, som *Illustrated London News* för ett par år sedan innehöll, och hvarigenom denna, numera den mest spridda af alla tidningar på jorden, gjorde den stora tilldragelsen till en världsexposition i ännu en ny mening. Likaså ha i våra dagar bilderna från krigsskådeplatsen uti samma engelska tidning, likasom i den franska *L'Illustration* och i den tyska *Illustrirte Zeitung*, med flera utländska illustrerade veckoblad, tillvunnit sig en uppmärksamhet, som numera gjort dylika tidningar till ett snart sagdt lika nödvändigt bihang som kartan till hvarje väl ordnad läsecirkel.

Men utom det att de engelska, franska och tyska illustrerade tidningarnas dyrhet och de främmande språk, hvarpå deras text är affattad, utgöra väsentliga hinder för deras spridande till den större tidningsläsande allmänheten i vårt land, ligger det i sakens natur, att man uti dem, såsom utländska, icke kan finna någon närmare uppmärksamhet egnad åt sådana ämnen, som endast för svensken äro fosterländska. Den nya tidning, som härmed anmäler sig hos allmänheten, vill derföre, så långt dess till en början inskränkta omfång medgifver, söka förena behandlingen af svenska ämnen med upptagandet af det förträffligaste och intressantaste af hvad de utländska förebilderna och andra tillgängliga källor innehålla till åskådliggörande af världshändelserna, och detta för ett så lågt pris, att äfven den mindre bemedlade bör kunna skaffa sig nöjet af dessa tidsbilders egande. Denna tidnings ändamål blir således icke egentligen att sjelf vara någon politisk tidning, utan fastmera att utgöra en vid sidan af de större politiska tidningarnes utförligare skildringar fortgående illustration i taflor af samtidens märkligaste händelser och personligheter, så inom, som utom fäderneslandet, åtföljd af en beskrifvande eller historiskt berättande text, närmast afsedd att förklara taflorna, men äfven i öfrigt, så långt utrymmet medgifver, upptagande nyheter af intresse. Vid tillfälle skola äfven upplysande kartor, afbildningar af märkvärdiga natur- och konstföremål, samt någon gång ett eller annat musikstycke upptagas.

Till ofvanstående, som för ett år sedan nedskrefs, har Redaktionen nu endast att tillägga, att hon, tacksam för den uppmuntran det nya företaget rönt, skall hafva all möda ospard att under det kommande året göra tidningen så till plancher som text så prydlig, innehållsrik och omvexlande som möjligt, på samma gång hon troget skall följa och i afbildningar söka återge de händelser, som lofva att göra det kommande året ej mindre än det närvarande till ett af de märkvärdigaste samtiden upplefvat.

Då Red. erfarit, att flera prenumeranter sätta värde på musikaliska bidrag, skall Red. sörja för att under det nya året flera sådana än under det sist förflutna komma att meddelas, utgörande dels kompositioner för sång, dels för piano ensamt.

(Bihang till *Illustrerad Tidning*, december 1855.)

1856

Hos La Croix

– Nå, hvad nytt i Aftonbladet?

– Åh, ingenting.

– Nej, jag kan väl tro det.

– Våra tidningar äro förbaskadt tråkiga nu för tiden.

Så säger den ene aftonbladsläsaren till den andre sedan han en timma haft sin fröjd af bladet.

Hvarpå den andre i sin ordning tar tidningen och lika länge som den förre har roligt af detsamma.

Och han har ändå icke läst den intressanta följetongen!

Emellertid sitter den tredje kunden i sin vrå och smuttar med högtidlig långsamhet ur sin thekopp, litet emellan afundsjukt sneglande på tidningsläsaren N:o 2, som tjurhåller det tråkiga bladet.

Ändtligen kommer turen till mig. Der är jag som är nummer 3.

Ja, i sanning, roligt var det icke. Denne pariserkorrespondent, som Aftonbladet för syndens skull fått på halsen, har ännu aldrig haft en notis som man icke hört förut eller ett omdöme som det var någonting bevändt med. Och den ledande artikeln, hvad går den egentligen ut på? Och notiserna – dem såg jag ju i Posttidningen i går.

Men Svenska tidningen då? är den treffligare? Gud vet. Aftonbladet är i alla fall en oppositionstidning. Ja, men är det väl riktigt säkert, det?

– Är Aftonbladet läst? frågar man mig.

– Var så god, svarar jag. Hvarpå jag börjar en revy med landsortstidningarna.

Der stöter jag öfverallt på programmet till den rysligt tillämnade ”Fosterländska föreningen”, den segaste ankstek hvarmed den tidningsläsande svenska allmänheten någonsin blifvit serverad.

Och efter de svenska bladen äro så innehållslösa och tråkiga kastar jag ögonen på de utländska; ty herr La Croix håller äfven några sådana.

Samma elände! Debats har ingenting att debattera öfver, Charivari ingenting att drifva nojs med.

Ha de ingenting? Åh jo, nog ha de; men de lägga band på sig.

- Eller med andra ord, man har lagt band på *dem*.
 - Nej, som jag säger; de franska tidningarna lägga band på sig sjelfva.
- De äro tråkiga för att återfå sin frihet.
- Och våra?
 - För att få behålla sin.

(*Kapten Puff*, nr 24 21/6 1856.)

1857

Pappersbristen och de höga papperspriserna

På sednare tiden har öfwer hela Sverige försports en allmän klagan öfwer minskad tillgång på papper i allmänhet och tryckpapper i synnerhet. Orsaken härtill kan ej wara någon annan än minskad produktion, hwilken åter torde hafwa sin grund i den eldswåda som förstörde Nyqvarns pappersbruk, hwilket åtminstone till stor del försedde hufwudstadens papperskonsumenter med denna wara. Då detta bruk först på hösten lærer ånyo börja sin verksamhet, tyckas de öfrige Swenske fabrikanterne hafwa welat begagna denna omständighet till sin fördel, då de icke så obetydligt höjt priserna på alla slag af papper och fortfarande gå på härmed, under förebärande att det förhöjda priset på lump *) tvingat dem härtill. Detta må nu till *någon del* hafwa sin riktighet, så äro likwäl tullafgifterna så till fabrikanternas fördel, att åtminstone sällan något tryckpapper, utan i högsta nödfall införskrifwes. En del finare papperssorter som af kringresande expediter från utländska fabriker utbjudas, äro af den beskaffenhet, att deras fabricerande dels icke kan åstadkommas, dels icke skulle löna sig för våra swenska fabrikanter, och häruti får orsaken sökas, att dessa fina papperssorter finna ingång, oakadt de dermed förenade högst betydliga kostnader.

Sedan denna godtyckliga beskattningsprocedur en gång är etablerad, hindrar ingenting att småningom fortskrida på den beträdda stråten, under föregifwande af ständigt stigande lumppriser, oakadt det är en känd sak, att H:rr Pappersfabrikanter i Sverige hafwa öfwerhufwud 20 % i nettobehållning, förutsatt att en sådan fabrik skötes som sig wederbör. Att ett sådant förhållande skall komma att högst menligt inverka på hela pressens verksamhet är tydligt och till förebyggande af sådant, skulle wi wilja föreslå, att en association af Sveriges betydligaste

papperskonsumenter bildade sig, för anläggande af en Pappersfabrik i hwad man kallar för stor skala och med alla de under sednaste åren gjorda förbättringar, ty komme en sådan till stånd, kunde den under året tillverka *minst* 50.000 ris, hwilket wäl skulle hjelpa något och om delegarne utom den fördelen att kunna erhålla papper till någorlunda billiga priser, dertill erhöles 8 à 10 % ränta på kapitalet torde de finna sig belåtna.

Det är i hög grad nödwändigt att de som det närmast rör, å sin sida rusta sig till kamp emot detta mot pressen etablerade stryps-system af några få individer (5 till antalet) som till följe af gynnande konjunkturer och höga tullfarter äro skyddade mot all konkurrens, och som tro sig berättigade att efter godtfinnande beskatta konsumenterna eller med andra ord – hela Swenska allmänheten.

*) Denna industrigren att samla lump bedrifwes hos oss ingalunda så som den borde och kunde, ty man har ej här som t. ex. i Frankrike, börjat sätta värde på äfwen de minsta småsaker, som kunna komma under benämningen lump. Man ser t. ex. i Paris hwarje morgon lumpsamlare genomströfwa de stora gatorna uppsamlande äfwen de minsta papperslappar som tidigt på morgnarna från husen utkastas. Endast hwad som på detta sätt uppsamlas går under årets lopp till enorma qwantiteter.

(*Lunds Weckoblad* 6/8 1857.)

1858

Ur den af Sekreteraren upplästa Årsberättelsen meddela wi följande utdrag. Sjelfwa Berättelsen kommer ofördröjligen att tryckas och kringändas till Stiftelsens ombud och öfrige wänner.

Angående *Skriftspridningen* yttras: . . . ”Under denna rubrik innefattar wi äfwen, att skrifter från trycket utgifwas, men egentligen består den deruti, att dels Stiftelsens egna skrifter, dels andra förläggares, till landsorterna utsändas och försäljas eller skänkas till menniskor. Hwad nu utgifwandet af andeliga skrifter angår, så har Stiftelsens Styrelse deruti haft en ganska bekymmersam uppgift. Den har nemligen till någon del förstått wigten af de skrifters beskaffenhet, hwilka erbjuda sig att säga odödliga själar, hwad deras frid tillhör, och gifwa dem anwis-

ning till det ewiga lifwets wäg. Wi hafwa till någon del besinnat wigten af sådane skrifers beskaffenhet, då wi erinrat oss, att det i skrift utgångna ordet kan icke blott utkomma till tusenden, ja millioner menniskor, utan ock kan fortlefwa genom flera menniskoåldrar och oupphörligt fortfara att verka, ondt eller godt, allt efter dess beskaffenhet; hwarigenom blott den tanken, att hwad som wäl i sig sjelft är riktigt och i sin mån godt, kunde dock wara ännu bättre, wara skrifwet med ännu mera kraft, mera klarhet, mera Andans smörjelse, ofta gjort oss betänksamma. Och wi besinne, att en skrifts brister i dessa hänseenden icke blott göra, att de stunder, som användas på hennes genomläsande, gifwa läsaren mindre winning, utan att denna skrift också har, under för hans lif kanske wigtigaste stunder, undanträngt någon annan skrift, som eljest kunnat på samma tid skänka honom mångfaldigt större wälsignelse. Sådant hafwa wi å ena sidan haft att betänka. Och å den andra åter hafwa wi tänkt, att på en tid, då så mycket nytt utgifwes och de flesta menniskor föras af det naturligt nyhetsbegäret att wilja taga del af hwad som för dagen utkommer, det wore godt att så mycket som möjligt af andelig och wäckande beskaffenhet blefwe utgifwet, för att i någon mån motsfvara läsbegäret och erbjuda detsamma åtminstone god näring, om ock icke alltid den bästa som kan tänkas. På detta sätt hafwa wälmenta tankar kämpat med hwarandra i våra öfwerläggningar om den och den skriftens utgifwande; och under sådana bekymmer, och icke utan böner till Gud om Hans Andes ledning, hafwa wi under det förflutna året utgifwit ett tiotal, större och mindre skrifter, sådana som: *"Sann och falsk friid"* af A. H-r, *"Hwad är bättring?"* af P. P. W-r, *"Den rätta bättringen, framställd i bref"*, af C., *"Tron och kärleken"*, af Luther, *"De heligas ewiga ro"*, af Baxter, *"Förklaring öfwer Esaie 53:dje Capitel"*, af Luther, o. s. w., samt flere sorter dubbla och enkla blad. Således äro wäl några nya skrifter utgifna i allmänt christligt och wäckande syfte; men deremot har Stiftelsen icke kunnat åstadkomma, hwad den ärnat, i afseende på *barnskrifers* utgifwande. Allt hwad wi i den wägen åstadkommit, är utgifwandet af *"Barnens Tidning"*, försedd med fina Engelska träsnitt, i hwilken wisserligen kan anses ligga en serie af barnskrifter. – Till skrifter för ungdom kan ej heller räknas flera än en: *"För tjänstflickor"*, hwilken wi detta år utgifwit. Och slutligen få wi nämna den med hwarje månad utkommande *Budbäraren*, hwilken Gudi lof, äfwen detta år rönt ett wälwilligt emottagande, då den redan har omkring 7000 prenumeranter, hwilket wäl är något mindre än under förra året,

men dock är tillräckligt för att wisa, att den i allmänhet tillfredställer de Christna inom landet. Äfwen *Barnens Tidning* har på flesta håll med glädje blifwit emottagen, och räknar öfwer 2,200 prenumeranter.

(*Budbäraren* nr 7 1858, s. 109.)

Till hr utgifvaren av "Illustrerad Tidsfördrif"

(C. M. Thimngrens boktryckeri,
Stockholm, Skomakaregatan n:r 30.)
(Insändt.)

I sin prenumerationsanmälan gör sig tit. bland andra den föreställningen, "att bladets lott torde blifva att i familjen vandra ur hand i hand, då unga och gamla slå sina kloka hufvuden tillsammans för att lösa dessa uppgifter, gåtor, charader m. m." Något nära under enahanda föreställning, efter att en *vald* samling af dylika ämnen kunde bereda ett *angänämmt och nyttigt tidsfördrif i familjkretsen*, hafva också måhända rätt många, likasom ins., prenumererat på detsamma. – Men då bland den i öfrigt temligen oförargliga spaltfyllnad, som i de hittills utgifva n:r af tit. blad förekommer, under namn af "smånätta, mestadels humoristiska noveller och skizzer", äfven en och annan sådan "skizz" fått inflyta, som, efter ins:s åsigter i dess egenskap af *familjfader*, här i den jemförelsevis alltid efterblefne landsbygden, förefalla nog slippriga, således opassande att med nytta och nöje utlemnas att gå "ur hand i hand" till den omgivande ungdomen; så nödgas ins. för öfrigt ej utan saknad, i händelse dylika hinder för bladets fr i a begagnande inom familjen under den återstående, första prenumerations tiden ytterligare skulle förete sig, vänligen bereda tit. på mistningen af åtminstone

en prenumerant.

(*Svenska Tidningen* 9/11 1858.)

Föreskrifter angående redactionen af tidningars innehåll.

Till följd af tidningspressens makt har man i åtskilliga länder ansett sig böra till de pressen i allmänhet gällande bestämmelser i afseende på beskaffenheten af en skrifts innehåll, villkoren för dess straffbarhet och det för brottslighet stadgade ansvar, foga vissa reglementariska föreskrifter för den periodiska pressen, hvilka innehålla å ena sidan skyldigheter för utgifvaren att med eller mot sin vilja genom tidningen offentliggöra vissa uppsatser och å andra sidan förbud att i tidningen beröra vissa ämnen. – Den mest afhandlade och prisade af föreskrifter af förra slaget är den i åtskilliga länders lagar stadgade, som tillerkänner hvarje i en tidning angripnen person eller myndighet, *rätt att i samma tidning, der anfaller skett, få ofördröjligen införd en uppsats till sitt försvar*. F. d. Justitie-Ombudsmannen Theorell i sin Embetsberättelse för 1849 förordar lifligt ett sådant stadgande och väntar sig deraf en välgörande verkan på den periodiska pressen. När man hunnit betänka, säger han, att den båtnad, man kan hemta af oförrätter emot personer och sanningar, hvilkas försvar man skall nödgas sjelf offentliggöra, sällan kan blifva rätt stor, men försvaret blifva fruktansvärdt och efterlemnna djupa refvor i populariteten, skall man börja besinna sig och smädeskrifvandet förlora sitt rätta behag. Genom ett dylikt stadgande hos oss infördt skulle spalterna, efter hand fyllda med tillrättavisningar och hårdsmält sanning från motståndarnes sida, icke dröja att blifva mindre begärliga för de förres lärjungar, hvilka, om ock de sjelfva lemnade försvarsartiklarne olästa, likväl omöjligen kunde undgå att vid deras blotta åsyn betagas af oro för den afbräck, mästaren måste genom dem lida hos alla läsare, som ej förbiginge dem. Det skulle ej länge dröja, menar Theorell, innan de opinionsmäktige antingen ledsnade vid publicistyrket eller ock såge sig föranlåtne att för dess fullföljande välja en helt annan väg. Denna rättsregel har blifvit först af den Fransyska lagstifningen upptagen och derifrån införd i åtskilliga Europeiska länders lagar, så i Österrike, Preussen och Belgien. – Ehuru ifrågasvarande rättsregel synes i sig sjelf billig och rättvis, kan den dock ej recommenderas som lagbud till följd af de praktiska svårigheter, som möta vid dess tillämpning, och hvilka antingen göra regeln betydelselös eller ock göra pressen stort förfång. Så riktigt det än är, att hvar och en, som

blifvit orättvist anfallen, må kunna försvara sig och vederlägga de honom gjorda förklenliga tillmälen inför samma publik som fått del af anfalllet, bör en dylik rättighet ej kunna utsträckas så långt, att pressens lagliga frihet derigenom inskränkes. Om man, såsom fallet är med Franska lagstiftningen i detta hänseende, ålade en tidningsutgifvare att ovillkorligen upptaga i sina spalter s. k. beriktiganden af en person, som i en tidning blifvit nämnd eller betecknad på ett sätt, som ej behagat honom, skulle en tidning, om den befattade sig med någon slags kritik, få sina spalter uppfyllda med repliker, dicerade af sårad fåfänga och sålunda äfventyra att, genom sina läsares uttråkande, duka under. För att en tidning skall anses skyldig att emottaga repliker bör således först vara styrkt, att den artikel, som replikens insändare vill besvara, genom *orättvist* anfall ländt honom till mehn. Huru skall detta kunna styrkas? Huru skall prövas, om den i tidningen införda kritiken af en person varit obefogad? Hvem skall bestämma huruvida en artikel är af beskaffenhet att påkalla ett genmäle eller icke? Att sådant måste bestämmas, föjer af hvad vi förut visat, att hvad som skall kunna anses för mehnligt för annans goda namn och rykte, ej får bedömas efter den enas eller andras subjectiva fin känslighet. Om derföre å ena sidan en tidningsredaction under påståendet att den artikel, som föranledt begäran om en repliks införande, ej varit af någon mehnlig beskaffenhet, vägrar att införa repliken, men den som insändt genmälet, fortfarande yrkar dess införande, måste tvisten slitas genom någon offentlig myndighets anlitande. Frågan blir då hvilken offentlig myndighet skall afgöra tvisten. Naturligvis blir detta i ett fritt land domstol. Ej kan man åt polismyndighet öfverlemna afgörandet häraf. Detta skulle innebära dennas förmynderskap öfver pressen, hvarefrån man just i nyaste tider lyckats befria sig. Om således en tidningsutgifvare ej skall vara förpligtad att tryckfriheten till förfång intaga likt och olik på begäran af personer, som omnämnts i en tidning, måste alltid, om vid vägran från redactionens sida af ett genmäles införande den, som det begärt, ej låter sig dermed nöja, rättegång härom anställas. Med ett stadgande, som skulle, om det ej innebure en orättvisa, leda till ett dylikt resultat, vore ingenting vunnet. En sådan rättegång måste nemligen, der den blir af, anses öfverflödig; en person, som blifvit orättvist anfallen – och andra förhållanden afser ju ej stadgandet – har nemligen utväg att genom utgifvarens instämmande till domstol för tryckfrihets missbruk erhålla önskad upprättelse. Vanligast blefve dock, att om man ej på an-

nat sätt än genom rättegångs anställande, skulle kunna tilltvinga sig införandet af ett beriktigande, man läte vid redactionens vägran bero. Theroell har till undvikande af dessa olägenheter föreslagit, att genom gode män, för hvilkas tillsättande serskilde regler af lagstiftaren borde utfärdas, skulle på förhand bestämmas, huruvida tredskande publicist skulle vara förpligtad att införa ett genmäle eller ej. Men för erhållande af gode män, som kunna under alla omständigheter afgifva rättvisa utslag härutinnan, möta samma svårigheter, som för erhållande af ofelbara censorer. Hvad våra förhållanden angår, förefinnes ej behovet af serskildt lagstadgande, som ålägger tidningsutgifvare att införa genmälen, ty i de tidningar, som vilja åtnjuta ett större förtroende af allmänheten, vägrar man sällan eller aldrig att emottaga de beriktiganden i sak, hvilkas införande en anfallen person skäligen kan fordra, och skulle någon tidningsutgifvare vilja undandraga sig att uppfylla hvad den moraliska förpligtelsen i detta hänseende fordrar, tvingas han dertill af den kontroll, öfriga tidningar öfver honom utöfva. Danska presslagen har i denna fråga träffat en klok medelväg, som vore förtjent af efterföljd hos oss. Den stadgar i 11 §., att hvar och en, som i en periodisk skrift anser sig personligen angripen eller önskar beriktiga meddelanden honom angående, eger fordra införande utan betalning i tidningen antingen af ett tillkännagifvande om verkställt laga åtal vid domstolen eller ock af en hänvisning till beriktigande i en annan skrift.

(Herman Ludvig Rydin, *Om yttrandefrihet och tryckfrihet: Försök till belysning af svenska press-lagstifningen*, Stockholm, 1859, s. 107ff.)

1860

Bidrag till den officiella tidningens karakteristik

[---] Bland åtskilliga andra förslag, hwarmed signaturen B-n i Posttidn. vill lyckliggöra samhället, har den ock nyligen börjat agitera för att allmoggen måtte komma att erhålla smak för tidningsläsning. Posttidn. framlägger alltså följande förslag: i hvarje socken inrättas icke endast ett sockenbibliothek utan äfwen ett ”*tidningskabinett*”, hwartill ”Folkskolelokalen är lämpligast på de tider då underwisningen icke pågår, således också under *söndagen*.” Prenumerationen bekostas genom frivilligt sammanskott inom

socknen, för att i tidningskabinettet må finnas hufwudstadens förnämsta och de bättre provinstidningarne. Till läsning på stället förwaras de tidningar som ankommit under weckan. Tidningarnes utlåning sker sedermera genom *folkskoleläraren*, och "*skolbarnen* äro de lämpligaste fortskaffare af tidningarne till hemmen". Posttidn. har ifrigt uppmanat andra tidningar att intressera sig för detta förslag, och har derwid jämwäl uppfordrat folkskolelärare-tidskriften "Föreningen" att yttra sig i ämnet. "Föreningen", som härwid af B-n erhållit loford, swarar tillbaka med att berömma B-ns "varma nitälskan för allt som kan bidraga till folkets upplysning", samt utfäster sig att i tidskriften nästa år öppna en diskussion i ämnet.

Ehuru wi medgifwa, att man kan fäga sig åt ett framtidsideal, då hela den stora massan af folket hade bekommit den bildningsgrad och ernått det yttre wälstånd att det kunde intressera sig för att taga kännedom om de wiktigaste tilldragelserna i werlden; så synes oss dock det nämnda förslaget förkastligt, dels emedan folket först måste grundligt inhemta de första elementerna af wetande och erhålla en sjelfständig bildning, innan det lockas in att njuta af det brokiga wirrwarr och mångahanda som tidningarne erbjuda, dels och emedan, på den sedliga och religiösa ståndpunkt i vårt land till en stor del nu intagit, tidningarne i allmänhet icke erbjuda folket någon gagnande läsning, och när folket sjelft ännu icke eger tillräckligt utbildadt omdöme att wälja de "bättre"*) tidningarne, så lär det wara fruktanswärdt att walet icke blir godt, helst då äfwen regeringens officiella tidning, till hwilken folket wäl borde kunna hysa något förtroende, befinnas wara sådana wi ofwan skildrat dem. Det bör kunna inses huru den gedigenhet som ännu finnas i vår allmoge, lätt skall kunna helt och hållet förfuskas genom näringen af en litteratur, der ytliga omdömen djerft och utan betänkande fällas i hwarje ämne, äfwen der den fullkomligaste brist på kännedom eger rum. Wi tro således att, under nu nämnda förhållanden, och då allmogen har så föga tid att sysselsätta sig med läsning, skulle man tillfoga den en stor skada, om man uti kommunerna genom föreningar på ett konstladt sätt lockade folket att använda den knappa ledighetstiden med att läsa tidningar i stället för goda böcker.

*) I samma nummer der P.T. först rekommenderar denna läsning för allmogen af hufwudstadens "förnämsta" och landsortens "bättre" tidningar, omtalar den ock med tillfredställelse tidningen Frihetswännen, som då nyligen utkommit. Detta blad, emot hwilket P.T. ingenting har att an-

märka, är dock ultraliberal, och man kan icke weta hwad skaplynne den än vidare kan komma att utveckla sedan den wäl lyckats winna terräng. Man har dock all anledning befara det wärsta då man wet att tidningens förläggare är förre prestmannen Åkerlund, hwilken i utgifna skrifter och i den numera upphörda tidningen Tiden (der månggifte försfwarades) haft tillfälle utveckla sina emot samhälle och kyrka fientliga läror.

(*Wäktaren* 20/12 1860.)

1861

Varmlufts-maskinen

Man går öfver Riddarholmsbron fram åt Riddarholmskyrkan. Dervid passerar man hwad som återstår af Geijerska huset, lätt igenkänligt af ett utsprång på byggnadens midt, der en inskrift visar, att ett boktryckeri finnes. Går man in uti den vänligt öppna dörren, så förnimmer man, att derinne råder lif och verksamhet. De små typerna rangeras i sina svarta ramar och många ljusa tankar antaga den läsbara formen, att lysa menskligheten, medan andra uppsätts för vardagslifvets små meddelanden.

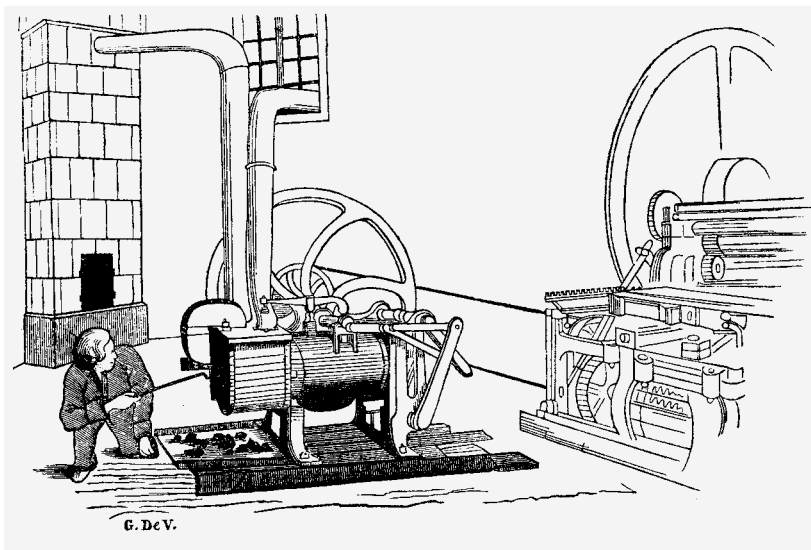
Gå emellertid raskt uppå trappan och in i det rum der värmen ej längre tillåter dörren stå igen, der andas en liten maskin varmt emot dig, hans regelmessiga slag skickar dig till möte en fläkt, så ren och god som en flickas andedräkt. Det är Eriksonska varmluftsmaskinen som är i full fart att draga en mekanisk snällpress, på hvilken en gosse nått opp hin- ner lägga ut ark efter ark, hvita som snö, och en annan att lika fort plocka undan dem, der de komma fram prydda med bokstäver och tankar.

Han är förunderlig den lilla maskinen der, ej större än en spinnrock af det gamla slaget, som kallas långrockar, med sitt hjul och allt. I eldstaden, om du öppnar dörren dertill, finner du några glödande kol, men låter du den stå igen som den bör, så anar du ej af det yttre hwad det är som ger den underbara inrättningen sin rörelse. Och ginge det att förse en ventil, som för hettans skull ej kan packas med något förbränneligt, med berglin eller något dylikt, så tror jag att hela apparaten ej skulle göra mera väsen af sig än en tyst mullrande spinnrock. Inget väsande eller fräsande, intet osande af olja eller sot; allt går så jemnt och stilla, som vore det tvänne, aldrig tröttnande, men osynliga armar som svängde det raska hjulet. Vill man att han skall stadna, så lyftes allenast på en liten

ventil och handen lägges såsom broms på svänghjulet, och han lyder genast; skall han åter gå, så vändes hjulet blott ett hvarf, och sedan fortsätter det sin rörelse och drar hela sin börda med sig tålig, oförtruten och rask. Det är i sanning ej allenast det stora i uppfinningen att tillämpa läran om värmets utvidgningsförmåga på drifkraften, utan det nätta och intagande i maskinen, som gör att man finner den oändligt intressant. Samma andedräkt som tilläfventyrs för ett ögonblick fyllde dina lungor, insupes det nästa i Eriksons matare och expanderas af det upphettade grannskapet till en mångfaldig volym att blåsa lif i ett par tusen bokstäfver. Naturen är i sanning rik, om vi förstå att använda dess förmåner.

Under den timma, som vi med nöje stadnade vid den lilla trefliga motorn, sågo vi ingen bry sig det mista om honom, annat än att en gång stadna och åter sätta honom i gång. Omkring två tunner coaks åtgår för hela veckans oafbrutna arbete, vida mera jemnt svarande mot 2 karlar, och reducerar kostnaden, efter uppgift, från 27 rdr till 2 rdr 50 öre. Det synes, som skulle för det mindre tunga maskin-arbetet ingen annan upptäckt drifkraft kunna jämföras med denna i lätthet att placeras hvar som helst, att skötas af hvem som helst och att användas till hvad som helst, der krets- eller som här, längd-rörelse erfodras.

(*Svea* 1861, s. 175ff.)

"Varmlufts-maskinen", ur *Svea* 1861, s. 175.

Allmogens tidningsläsning

[---] I den församling ins. tillhör har i dessa dagar blifvit bildad en större läsecirkel, bestående af församlingens presterskap, folkskolelärarne, ett par närboende ståndspersoner, 17 sjelfegande bönder och en skogsvaktare. De reqvirerade tidningarne äro Posttidningen, Wäktaren, Frihetsvännen, Föreningen, Läsning för Sveriges allmoge (utgifv. i Halmstad af rektor Åberg) samt länets "bäst" ansedda ortstidning, på den sistnämnde är prenumerationen gjord äfven för 5 större byalag, hvar för sig. Folkskolelärarne betala ingen afgift, men ombesörja tidningarnes kringsändande med skolbarnen, samt emottaga slutligen de lästa bladen och förvara dem, ifall någon efteråt vill se något deri. Det förmodas, att vid samqväm, der allmogen, prästerskap och skollärare sammanträffa med en eller annan af tidningscirkelns medlemmar, samtal om tidningarnes innehåll skall uppstå, och lärdomar eller nöje deraf vara att hämta äfven för dem, som *icke* läsa tidningar.

(Pastor i en af rikets större församlingar, "Allmogens tidningsläsning", *Föreningen*, 1861, s. 16f.)

L. 2 februari 1861

Kört 1 kolföra, skott kullan. vittjat laksfisket fått bra nog. vart till Sofringsbo med några lakar åt morbror, som är ganska klen fått Tidningen i Dormsjö Jannes hållit på med akskrindan Vⁿ S^{lig} formidd. V^{lig} och NV^{lig} ef.midd Töväder mulet f. midd. klart och frysande ef.midd.

(*Backåkers Eriks dagbok 1861–1914: Med inledning och register*. Vol. 1, 1861–1869, Uppsala: Gustav Adolfs akad., 1987, s. 5.)

1862

Att kunna tala till hela svenska folket är en heder, att kunna göra det till försvar för sanningen är en pligt, icke blott för tidningsskrifvaren ex professo, utan ock för andra medborgare. Så betraktades ock saken af Ankarsvärd, Atterbom, Björnstjerna, Cederschöld, Geijer, Hartmansdorff, Hazelius, Järta, Palmblad, Schwerin, Tegnér, S. L. Theorell m.fl. Ju mera lärdomen och ämbetsmannafarenheten, förledda af högmöd,

af lättja eller af feghet, undandraga sig detta åliggande, desto mera lider tryckfriheten, friheten och fäderneslandet.

Man tadlar tidningsskrifvaren, ej sällan med skäl. Huru orätt då att lemna uteslutande i *deras* hand ett så mäktigt vapen som publiciteten? Hvarför ej af kärlek till sanning och fädernesland söka förbättra samma publicitet och sjelf bidra till skapandet af en ny och ädlare.

(Anders Fryxell, *Bidrag till Sveriges litteratur-historia. Nionde häftet: Strödda anteckningar om tidehvarvet efter 1840*, Stockholm 1862, s. 105f.)

1863

Ringman: ”Jag bjuder dig en plats i min tidning som följetonist, vare sig du presterar originaler eller öfversättningar.”

Gunnarsson: ”Jag är således degraderad till skribent *under* linien. Mitt anbud till dig syftade dock till ett högre mål.”

Ringman: ”En sådan plats har du förverkat.”

Gunnarsson: ”Förverkat?”

Ringman: ”Första villkoret för en publicist är att vara – *hederlig karl*.”

Gunnarsson: ”Hederlig karl?”

Ringman: ”Ja, jag menar politiskt hederlig. Det vill säga tjena idéen, och icke de personliga intressena, tjena sanningen, men icke dess mer eller mindre falska apostlar.”...

Gunnarsson: ”Du anser dig då som publicist så ofelbar; du är då den ende, som alltid hållit samma kurs? Du har aldrig kryssat, slingrat och svängt, för att komma in i opinionens passadvindar?”

Ringman: ”Nej, min bror. Jag har hittills aldrig fikar efter den publicistiska lyckan, om man dermed menar *massan* af prenumeranter; Jag har aldrig skrivit för *massan*, aldrig smutsat min penna med angrepp å mannen bakom ordet, utan satt ordet framför mannen.”

(Johan Jolin, *Smädesskrifvaren, eller Vänner och ovänner: Skådespel i fem akter*, Stockholm 1863, s. 68f.)

[---] Det är icke så särdeles många år tillbaka, då man i landsorten war belåten med att erhålla underrättelser från hufwudstaden endast twen-ne gånger i weckan; och hwarje Onsdags och Söndags morgon hördes posthornets toner, medan den slamrande wagnen accompanerade musiken och postwäskan hoppade i takt, stundom med sådan liflighet, att när postiljonen kom fram hade wäskan dansat ifrån honom. War det dåligt wäglag, så togs det icke så noga om posten anlände en dag senare än den skulle. Någon tid derefter erhöles ex speciali gratia ett exemplar af Post- och Inrikes-Tidningen med snällpost, som anlände en dag före den ordinarie posten, och detta sågs som ett särdeles stort steg i postwäsendets utveckling. Men då blott ett enda exemplar fick följa med, så war det icke heller många, som fingo del af nyheterna. Detta exemplar war ett monopolium för postkontoret, der en samling af "Postgubbens" närmare bekanta träffades på förmiddagen, fingo läsa nytt och språka och skämta, och från dessa tider torde mången hafwa mer än en anekdot i behåll, mer än en upprymd stund i sitt minne.

Numera skulle man wara föga belåten med att få sina nyheter blott två gånger i weckan. Nu har man poster hwarenda dag och dertill hwad som är wigtigast – telegrafen, vilken berättar oss genast hwad som passerar. Man har blifwit så wand wid dessa meddelanden, att det är en stor saknad, så snart något afbrott lägger hinder i vägen för desamma.

Emellertid wille händelsen, att de häftiga stormarna söndersleto telegrafrådarna just dagen före den 28 Januari och wi woro här i fem dagar afskiljda från telegrafförbindelsen med hufwudstaden. Att wänta till posten kunde anlända ansågs nästan för omöjligt för den otåliga nyfikenheten, som undrade hwad som hade passerat i hufwudstaden på den dag, af hwilken man wäntat storartade opinionsyttringar, lysande tillställningar wid hofwet och hwarjehanda wedermälen af den Kungliga makten. Men nöden har ingen lag och man fick ge sig till tåls och afbida tiden. – Omsider anlände posten; den medförde underrättelser om stjernfallet, om en del utnämningar, – det förra så wäl som de senare icke i den utsträckning man hade förmodat; – man fick underrättelse om den lysande balen på hofwet, hwartill Rikets Ständer icke som förut, genom ombud, utan mangrannt blifwit inbjudna, vidare om fackeltåget och illuminationen, samt – Finansministerns skriwelse om bokslutet för

civil-listan och behowfet af förökadt anslag för denna senare. – Den sist-nämnda nyheten gjorde största effekten. Den har sedan dess varit ett stående samtalsämne och man har beklagat, att den mest olämpliga tidpunkt som kunnat wara möjlig att uppsöka, blifwit använd för nämnde skriwelses aflemnande.

(*Snäll-Posten* 9/2 1863.)

1864

S. 14 februari 1864

Ingen till Kyrkan – vart till Hällas med Rågen, fått forlön 2 Rd R.m.t vart hos Strömens, och läst Tidning etc Konventions Protocollet kom dit till underskrift af Ström – Fått, genom bref från Fahlun, veta att en af Danmarks starkaste fastningar blifvit Tagen af Tyskarne öfver hvilken post vi blefvo ganska både nedslagna och harmsna snö på morgon sedan uppehållsväder

T. 29 mars 1864

Ingen af karlarne i byn har gjort något, utom Jan Persson, – Uddjannes och Nergårds Petter, som kört vårt gamla redskapslider till Udden – Janes följt med till Ingeborgsbo Stina och Lars hem med häst – Jag vart hos Strömens och läsit Iillus. Tidning ef.midd. Snö och blåst –

(*Backåkers Eriks dagbok 1861–1914: Med inledning och register*. Vol. 1, 1861–1869, Uppsala: Gustav Adolfs akad., 1987, s. 116, 120)

1865

M. 16 januari 1865

Husförhör i Ingelsbo Far, Lotta, Jannes, Fia och Anders dit – Jag och mamma vart hemma 12^{mans} Johan hjälpt mig köra milved f.midd kommo hem från skogen Kl. ½4 – Dans i Ingelsbo ungdomen vart dit – Fick ett Profblad af Hedemora Tidning af Ström, tyckte ej om densamma Vⁿ S.O^{lig} Snö –

S. 22 januari 1865

Ingen till Kyrkan – Jag vart till Dormsjö tingat Tidningen – skulle få vara hop med Carl Forssberg och hans Svärfar i densamma – Lotta vart hem och lånt 1 fårskinn, Svärmor var dålig –

(*Backåkers Eriks dagbok 1861–1914: Med inledning och register. Vol. 1, 1861–1869, Uppsala: Gustav Adolfs akad., 1987, s. 155*)

”Staden är bra: den förstår att uppskatta snillet, skönheten och behagen, och det är mer än jag väntade mig. Men om den mot hvarje främling, som kommit att intränga sig på dess gebit, skulle varit lika frisinad, det är onödigt att utforska.”

”Men nu är frågan om hvad staden och poeten skola få för samband förutom skålarne och verserna vid middagsborden ... Skall du skrifva ett teaterstycke eller en ...”

”Tyst, tyst ... jag skall skrifva en tidning.”

”Skrifva en tidning – du ensam, älskade vän? Och hvar skulle den tryckas?”

”Man har här i denna goda stad ingen egen tidning och icke heller något tryckeri. Det ena kan för tillfället icke afhjelpas, men det andra åtager jag mig.”

”Huru menar du, käre Magnus?”

”Jo, under sista hälften af veckan utskrifver jag en mängd exemplar af den tidning, som jag författat första hälften. Politik, kritik, småsqvaller, anekdoter, versstumpar, orationer, parentationer, juridiska domar, olympiska domar, andliga domar, skepparhistorier, marknadsscener, balprogrammer och ett haf af diktade smånotiser – vill du ha mer? Den publik vore bra kinkig, som icke skulle finna sig nöjd med min prospektus, hvilken naturligtvis blir synlig i profbladet.”

”Du alldeles öfverflyglar mig, min vän!” svarade den unga frun, så hjertligt skrattande, att alla paljetterna i fru Majken Falks koeffyr flögo utåt golfvet.

”Jo jo, derpå litade jag. Och dessa blad skola sedan flyga omkring ... från Strömstad till Uddevalla, från Uddevalla till Göteborg ... Man skall citera mina stumpar och för sin ort begära bidrag. Jag blir eftersökt, och du får nog se, belle amie, att inkomstkällan icke är att le åt.”

”Det är då fullt allvar?”

”Kors, har du icke sett huru jag fäktat med pennan de här sista dagarne! Jag har samlat i förråd. Redan har jag talt med några af de förnämsta herrarne, major d’Orchimont, pastor Ekman, Norberg, Smithen, doktorn, som lofvat bidrag, och apotekarn, som lofvat både bidrag och afsättning. Alla spå godt och uppmuntra mig att skicka ut subscriptionslistor. Summan, sköna dam, är att er riddare skall med pennan förvärfva er de små bekvämligheter, som svärdet fick afstå från att gifva. Och under väntan härpå, min goda engel, kan du till firande af vår blifvande fortyn skicka ned till Smithens och taga tre buteljer rhenskt och ett stop kläret – på kredit, förstås.”

(Emelie Flygare-Carlén, *Skuggspegel: Tidsmålningar och ungdomsbilder*, del 1, Stockholm, 1865, s. 400f.)

ANMÄLAN

Tidningarnes antal i Sveriges hufvudstad har på sednare åren tilltagit i en – vi hade så när sagt: oroväckande grad. Dessa representanter af pressen, dels konservativa, dels liberala, dels ”sjelfständiga” (d. v. s. ej tryckas af hvarken penningar eller prenumeranter) dels grå (d. v. s. midt emellan) dels – ingendera delen, ha hittills bildat en alltför enrådande makt. Ty den kontroll, som de genom sin s. k. polemik utöfvat på hvarandra, har varit mera fingerad än verklig. Och ändå kan ingen bestrida, att, liksom andra höga herrar ha sina tuktomästare i tidningarne, behöfva äfven dessa en sådan; men det är ej nog med allmänhetens muntliga omdöme, det fordras ett offentligt organ. För att fylla denna lucka i pressen, framträder i dag för första gången en tidning, som – kanhända ej tillräckligt modest – usurperat det gamla namnet ”*Granskaren*”, ämnad att hufvudsakligen blifva en *Tidning för Tidningarne*.

(*Granskaren: Tidning för Tidningarne*, nr 1, 18 mars 1865.)

Tidningar, som till en början ensamt genom Postverkets försorg utgåfvos och i hvilka företrädesvis meddelades sådane underrättelser, som erhöållits från Kongl. Kansliet eller, rörande utländska förhållanden, från de särskilda kommissarier, som å utrikes orter underhöllos²) och snart äfven blefvo för postutvexlingens ombesörjande anlitade, åtnjöto portofrihet så väl under denna tid, som sedan befattningen med deras sammanskrifvande blifvit år 1685 skild från Postverket och åt särskild dertill förordnad person inom kansliet öfverlemnad³), likväl till en början med den inskränkningen att, enligt en år 1692 meddelad förklaring, från Stockholm icke mer än två eller tre tidningar skulle få till hvart postkontor med posten fortskaffas⁴).

Någon dylik förmon af befordran med posterne afgiftsfritt eller ens emot lägre afgift än den för bref och öfrige postförsändelser gällande, tillkom före år 1820 icke andra än särskildt privilegierade tidningsblad. Dessa utgjordes vid århundrades början hufvudsakligen af "Post- och inrikes tidningar", "Riksdagstidningen"⁵), en också i Stockholm utkommande "Handelstidning"⁶), samt "Journal för litteraturen och teatern"⁷) äfvensom "Medicins tidning"⁸); hvarförutan enahanda förmon som dessa svenska tidningar år 1815 äfven tillades "Norsk Rigs-tidende"⁹).

Framställningar om nådigt medgifvande, att mot viss årlig afgift få äfven andra tidningar med posterne fortskaffade, hade blifvit gjorda redan i sednare hälften af förra århundradet; med anledning hvaraf likväl förklarades, att "på sökanderne och andra utgifvare af sådane skrifter bör ankomma, att sjelfve, på sätt som hittills skett, besörja om deras kringsändande till landsorterne"¹⁰). Rättigheten åter till *afgiftsfri* postbefordran ansågs icke kunna till något större antal tidningar utsträckas utan fara för att posterne, som vid denna tid sällan om ens någonsin fortskaffades med mera än en häst, skulle alltför mycket förtyngas¹¹).

Först år 1820 öfvertog Postverket i någon vidsträcktare mon spridandet till landets särskilda delar af utkommande dagblad, då i nåder stadgades att alla slag af tidningar skulle genom posterne befordras mot en afgift af $\frac{1}{8}$ af brefportot, med tillgodonjutande af vanlig portomoderation¹²).

Utom det att, särdeles i den mån tidningsbladen tilltogo i omfång, denna afgift blef ganska tryckande, voro emedlertid med detta betalningssätt ännu förenade alla olägenheterne af så väl hvar särskild tidningsbundts vägning, som äfven olika taxering af tidningar, hvilka skul- le till mer eller mindre aflägsna orter fortskaffas.

Till häfvande av dessa olägenheter beslöto omkring tre år derefter Rikets Ständer att, ”emot tidningarnes förseende med en särskild, der- till inrättad kartasigillatastämpel, bevilja allmän portofrihet för dem, utan annan förhöjning än det postförvaltarne tillkommande arvode”.

Denna stämpelavgift fastställdes för tidning så väl som för dertill hö- rande bihang till 1 rst. banko för halfark, 2 rst. för helt ark o. s. v.¹³⁾.

Efter det att år 1845 beloppet blifvit nedsatt för helark till $1\frac{1}{4}$, för ett och ett halft ark till $1\frac{1}{2}$ rst. o. s. v., med förklarande derjemte att såsom halfark borde anses en yta af högst 150 qvadratdecimaltum¹⁴⁾, förhöjdes år 1851 afgiften i sin helhet med 100 % till 2 resp. $2\frac{1}{2}$, 3 rst. o. s. v.¹⁵⁾, men återfördes redan vid påföljande riksdag till det belopp, hvarmed den utgått före år 1851¹⁶⁾, och nedsattes år 1857 ytterligare i någon mon, då den bestämdes i riksmünt till $\frac{1}{4}$ öre för halfark, $\frac{5}{16}$ öre för helt ark, $\frac{3}{8}$ öre för ett och ett halft ark o. s. v.¹⁷⁾.

Slutligen förordnades år 1860 att stämpelavgiften skulle utgå för en yta af

200 qvadratdecimaltum och derunder med	$\frac{2}{10}$ öre,
utöfver 200 till och med 400 qvadratdecimaltum	$\frac{3}{10}$ ”
” 400 ” ” ” 600 ”	$\frac{4}{10}$ ”
” 600 ” ” ” 800 ”	$\frac{5}{10}$ ”

o. s. v., så att stämpelbeloppet ökas med $\frac{1}{10}$ öre för hvar tillökning af 200 qvadratdecimaltum¹⁸⁾.

2) Kongl. instruktionerne den 2 januari 1643, 19 juli 1645 och 10 juni 1673.

3) Kongl. resolutionen den 17 mars 1685; Kanslikollegii skrifvelse den 29 december s. å.

4) Kongl. förordningen den 16 december 1692.

- 5) Öfverpostdirektörsembetets cirkulär den 28 april 1829.
 - 6) Kongl. resolutionen den 21 oktober 1800; kongl. brefvet den 9 februari 1810.
 - 7) Öfverpostdirektörsembetets cirkulär den 30 augusti 1809; kongl. brefvet den 21 april 1814.
 - 8) Kongl. brefvet den 6 maj 1818.
 - 9) Kongl. brefvet den 5 april 1815.
 - 10) Kongl. brefvet den 20 december 1774.
 - 11) Kongl. brefvet den 26 juni 1811.
 - 12) Kongl. brefvet den 15 december 1820.
 - 13) Kongl. kungörelsen den 8, och kongl. brefvet den 14 januari 1824.
 - 14) Kongl. kungörelsen den 14 november 1845.
 - 15) Kongl. kungörelsen den 21 november 1851.
 - 16) Kongl. kungörelsen den 21 november 1854.
 - 17) Kongl. kungörelsen den 27 november 1857.
 - 18) Kongl. kungörelsen den 30 november 1860.
- (*Generalpoststyrelsens berättelse om Postverkets förvaltning*, Stockholm, 1866, s. 65ff.)

BILAGA litt. L.

Sammandrag af postanstalternes oppgifter rörande antalet requirerade samt med posterne försända tidningar och tidskrifter år 1864.

T i d n i n g a r,									T i d n i n g a r,								
afsände från	s o m u t k o m m o								afsände från	s o m u t k o m m o							
	6 gån- ger i veckan.	3 gån- ger i veckan.	2 gån- ger i veckan.	1 gång i vec- kan.	2 gån- ger i måna- den.	1 gång i måna- den.	1 gång hvar- annan månad.	1 gång i qvar- talet.		6 gån- ger i veckan.	3 gån- ger i veckan.	2 gån- ger i veckan.	1 gång i vec- kan.	2 gån- ger i måna- den.	1 gång i måna- den.	1 gång hvar- annan månad.	1 gång i qvar- talet.
Arboga	—	—	—	21	—	—	—	—	Transport	1,990	2,053	4,738	2,098	321	3,102	—	1
Askersund.....	—	—	—	22	—	—	—	—	Norrköping...	—	288	—	1,852	10	—	—	—
Borås.....	—	—	83	—	—	—	—	—	Norrteje.....	—	—	—	19	—	—	—	—
Cimbrishamn ..	—	—	—	3	—	—	—	—	Nyköping.....	—	—	202	104	—	—	—	—
Eksjö.....	—	—	62	—	—	34	—	—	Oskarshamn..	—	—	—	17	—	—	—	—
Enköping.....	—	—	—	77	—	—	—	—	Piteå.....	—	—	—	23	—	—	—	—
Eskilstuna.....	—	—	51	—	—	—	—	—	Sala.....	—	—	—	31	—	—	—	—
Falköping.....	—	—	—	180	—	—	—	—	Skara.....	—	—	—	198	3	—	—	—
Falun.....	—	—	—	770	—	—	—	—	Skellefteå.....	—	—	—	53	—	—	—	—
Filipstad.....	—	—	—	30	—	—	—	—	Sköfde.....	—	—	—	99	—	—	—	—
Gefle.....	—	153	50	—	286	362	—	—	Stockholm.....	7,045	—	7,583	8,077	268	929	84	366
Grenna.....	—	—	—	42	—	—	—	—	Strengnäs.....	—	—	—	34	—	—	—	—
Göteborg.....	1,990	—	—	—	14	341	—	—	Sundsvall.....	—	—	39	84	—	—	—	—
Halmstad.....	—	—	139	2	—	449	—	—	Söderhamn....	—	—	—	233	—	—	—	—
Helsingborg...	—	625	—	—	—	—	—	—	Söderköping..	—	—	—	22	—	—	—	—
Hernösand.....	—	—	225	23	—	—	—	—	Södertelje.....	—	—	—	62	—	—	—	—
Hjo.....	—	—	—	27	—	—	—	—	Sölvesborg.....	—	—	—	5	—	—	—	—
Hudiksvall.....	—	—	—	59	—	—	—	—	Uddevalla.....	—	—	351	—	—	—	—	—
Jönköping.....	—	225	280	7	—	1	—	—	Umeå.....	—	—	—	243	—	—	—	—
Kalmar.....	—	—	416	—	21	—	—	—	Upsala.....	—	—	202	—	2	—	17	27
Karlshamn.....	—	27	—	—	—	—	—	—	Wadstena.....	—	—	172	—	—	—	—	—
Karlskrona....	—	—	147	9	—	2	—	—	Warberg.....	—	—	62	—	—	—	—	—
Karlstad.....	—	—	479	—	—	—	—	—	Wenersborg..	—	—	286	10	—	—	—	—
Kristianstad..	—	—	181	300	—	—	—	—	Westervik.....	—	—	—	391	—	—	—	—
Kristinehamn ..	—	—	—	47	—	—	—	—	Westerås.....	—	—	272	18	—	2	—	1
Köping.....	—	—	—	69	—	—	—	—	Wexjö.....	—	—	294	8	—	10	—	—
Landskrona....	—	—	25	—	—	—	—	—	Wimmerby....	—	—	—	49	—	—	—	—
Lidköping.....	—	—	66	—	—	—	—	—	Wisby.....	—	—	—	63	—	—	—	—
Linköping.....	—	—	956	56	—	1,832	—	—	Ystad.....	—	—	200	—	—	—	—	—
Luleå.....	—	—	—	212	—	—	—	—	Åmål.....	—	—	—	89	—	—	—	—
Lund.....	—	—	409	56	—	52	—	—	Örebro.....	—	—	581	23	—	—	—	—
Malmö.....	—	1,023	803	36	—	7	—	1	Östersund.....	—	—	—	377	—	—	—	—
Mariestad.....	—	—	366	50	—	22	—	—	Summa	9,035	2,341	14,982	14,282	604	4,043	101	395
Transport	1,990	2,053	4,738	2,098	321	3,102	—	1									

Annons (annångs). Tillkännagifvande i en tidning.

Följetong. Afskiljd plats i en tidning för lättare ämnen.

Press. (fr.) Skrifters utgifvande från trycket (medelst tryckpressen); samtliga tidningar och öfriga skrifter i ett land, hvilka hafva afseende på de s.k. dagens frågor.

Publicera. Offentliggöra; utspida. Utgifva en skrift på trycket.

Publicist. Tidningsskrifvare.

Publicité. Offentlighet; samtligheten af tidningar.

Publik. Offentlig. – Allmänhet; antal personer, som tillsammans bevista ett skådespel, som läsa en och samma tidning o. s. v.

Publikation. Offentliggörande; tillkännagifvande i en tidning.

Puff. (eng.) Öfverdrifvet beröm, hvarmed ngt utbasuneras (t. ex. i en tidning).

(Ur *Konversations- och universal-lexikon. Allmän ordbok för alla samhällsklasser*, Stockholm, 1866.)

1867

En läsesalong för damer

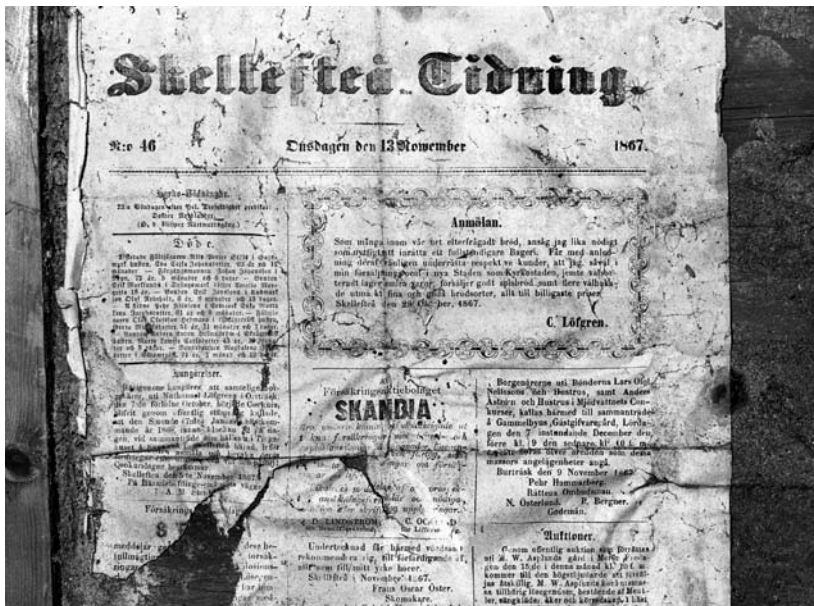
[---] ”Planen till en sådan läsesalong är redan uppgjord. En menniskovän, som vill förblifva okänd, har godhetsfullt förskjutit den till inköp af möbler nödiga summan. Man har hopp om, att Hrr tidningsutgifvare och förläggare skola bispringa anstalten genom att rikta dess litteraturförråd med goda bidrag. En förträfflig lokal har blifvit funnen, och slutligen har äfven ett bildadt och för saken nitälskande fruntimmer åtagit sig att förestå den blifvande Läsesalongen. Företaget är således, såsom man hoppas, på det bästa *förberedt*. Huruvida det sedan skall kunna fortgå och genom en möjligast rimlig afgift utsträcka sin bildande verksamhet till de personer, som deraf kunna vara i behof – det beror ytterst på dessa personer sjelfva. *Ju klarare de uppfatta fördelen af det erbjudna bildningsmedlet och ju skyndsammare och talrikare de infinna sig, för att draga nytta deraf, desto billigare blir också tillträdet dertill.*

”Företaget måste nemligen uppehålla sig sjelft. Dess ledare kunna dertill bidraga endast genom en hjertlig uppmaning till kraftig och enig samverkan bland alla dem, som nitälska för dess framgång.”

Att denna uppmaning ej var alldeles förgäfvad, det visar sig deraf att inom trenne veckor efter planens offentliggörande ett antal abonnenter tecknat sig, visserligen ej stort, men dock tillräckligt för att man kunde våga öppna Läsesalongen, dels ock af det lika glädjande som öfverraskande faktum att Läsesalongen, genom *frivilliga bidrag* bildade bokförråd för närvarande utgöres af omkring 500 volymer, oberäknadt tidningar och tidskrifter för 1866–67 till ett antal af 45*).

*) Vi begagna härmed tillfället att ånyo hembära vår hjertliga tacksamhet till de aktade förläggarefirmorna *Norstedt och söner, L. Hjerta*, samt *Adolf Bonnier* för de förträffliga och dyrbara arbeten, som af dessa blifvit Läsesalongen förärade, äfvensom till de respektive utgifvarne af *Aftonbladet*, *Posttidningen*, *Malmö Snällpost*, *Öresundsposten*, *Ny illustrerad tidning*, *Romanbladet*, *Litteraturtidskriften*, och *Nordisk Tidskrift*, inom Sverige, samt i Norge till utgifvarne af *Morgen- och Aftenbladet*, *Luthersk Kirketidende*, *Missionsbladet*, *Norsk Folkblad*, *Norden*, samt *Skillingmagasinet*, hvilka alla godhetsfullt skicka Läsesalongen sina tidningar och tidskrifter.

(Esselde, ”En läsesalong för damer”, *Tidskrift för hemmet* nr 1 1867, s. 60f.)

Tidningstapet från Byske i Västerbotten 1867. Foto: Henry Lundström, Skellefteå museum.

Den *andliga utvecklingen* bland allmogen och de arbetande klasserna i allmänhet företer en stadig tillväxt. Bland orsaker, som befrämja denna, böra i första rummet nämnas *folkskolorna*, hvilka under ledning och tillsyn af en nitisk Inspektör, understödd af presterskapet, utvecklat en både stegrad och mera omfattande verksamhet. Medgifvas måste äfven, att intresset för skolgång och kunskapers förvärfvande tilltagit hos de arbetande klasserna sjelfva, i samma mån undervisningen inom folkskolan blifvit mera praktiskt nyttig och fördelarne deraf för föräldrar och målsmän mera fattliga och i ögonen fallande, ehuru väl ännu mycket motstånd återstår att bekämpa, härledande sig dels från okunnighet och oförstånd och dels från omständigheter, som erfordra fattigvårdens mellankomst. Härtill kommer vidare inrättandet af allt flere *socknebibliotheker*, hvilka erbjuda en både nyttig och bildande läsning och på de flesta ställen flitigt anlitas. Angående dessa, blir Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i tillfälle att här nedan vidare sig yttra. Såsom en ytterligare orsak torde äfven kunna nämnas en mera utbredd *tidningsläsning*. Denna orsak kan visserligen synas vara af tvetydig natur, enär beskaffenheten af den bland allmogen mest spridda tidningslitteraturen oftast ej kan kallas vald, utan snarare egnad att väcka obelåtenhet och misstroende i sinnena, men den Svenska allmogens sinne för det rätta, hedrande och anständiga är emellertid så lefvande, att allt detta missledande ej förmått i märkbar mån förvilla tänkesätten och omdömet, medan man likväl tillgodogjort sig det upplysande, som den periodiska pressen ej kan undgå att innehålla, äfven i dess lägst stående organer. Hurusomhelst så har tidningsläsningen otvifvelaktigt samverkat med de nya kommunalrättningarne till väckande af allmän anda och sinne för offentliga angelägenheter, hvilket alltid vidgar den enskildes synkrets utöfver den torfva, från hvilken han hemtar sin dagliga spis. Den stigande upplysningen synes äfven utöfva ett godt inflytande på det sedliga tillståndet, hvartill naturligtvis äfven en bättre ekonomisk ställning bland den egentliga arbetarklassen bidragit. Brottens antal visa förminskning, antalet oäkta barn är ej större, snarare mindre än annorstädes. Dryckenskapslasten aftager fortfarande i sammanhang med en minskad förbrukning af brännvin, hvarföre ölet begagnas så-

som surrogat. Måhända har dock konsumtionen af kaffe och utländska spritdrycker varit i tilltagande.

(*Bidrag till Sveriges officiella statistik*. H Kongl. Maj:ts Befallningshafvares femårsberättelser. Åren 1861–1865. Örebro län, Stockholm, 1868, s. 3.)

Bref från Stockholm

(Till Handelstidningen.)

Stockholm den 6 Dec.

Tung och grå sänkte himlen sin molnslöja ned öfver Stockholm, liksom deltagande i den sorgfest, som i dag firats här – en sorgfest, hvars like vår hufvudstad aldrig sett och kanske aldrig kommer att åter upplefva. Men det var också Stockholmare *par preference*, Stockholmare *August Blanche*, hvars färd till det sista hvilorummet hans födelsestad ledsagade. Ty man kan utan att beskyllas för öfverdrift säga, att tre fjerdedelar af Stockholms befolkning deltog i Blanche's begrafning. Från hans Malmgård utefter Skeppargatan, Storgatan, Fyrverkargatan, Nybroplanen, Hamngatan, Drottninggatan, Norrtullsgatan, ända till nya kyrkogården stodo tvenne djupa leder af folk, mellan hvilka den storartade processionen framskred.

Främst tågade en afdelning skarpskyttar i gevär, derefter skarpskyttarnes musikkår, Par Bricolls, Skarpskytteföreningens samt Folksångföreningens sångkörer, hvartill en del Upsala-sångare slutit sig, så skarpskytteföreningens florbehängda fanor, så åter en trupp skarpskyttar i gevär och derutefter hela skarpskyttekåren, med sidogevär. Derefter följde likvagnen, omgifven af skarpskytteföreningens kompanichefer. Till likvagnen slöto sig närmast en mängd vagnar, hvari den aflidnes släktingar åkte. Närmast härtill slöto sig, efter att ha samlats å Blanchs kafé och der inväntat tåget, nästan allt hvad Stockholm egde i artistiskt och litterärt hänseende: Strandberg, Lindström, Carlén, Dietrichson, Lundin, Wieselgren, v. Bergen, Wetterhoff, Pehr Thomasson, Scholander, Hallbäck, Wallander och alla vi andra. I ett led syntes Hedberg, Hodell och Ernst Wallmark. I öfrigt såg man af Stockholms dramatiska teaterverld hrr Fredrik Deland, Hartman, Josephson, Fürstenhoff och Callmén. Lyriska

scenens artister följde ungefär samtidigt sin aflidne kamrat Rud. Walin till grafven. – Till artisten och litteratören anslöto sig en hel del enskilda vänner, riksdagsmän samt Arbetareföreningen, Handtverksföreningen och Typografernas förening, de trenne sistnämnda med sina standarer.

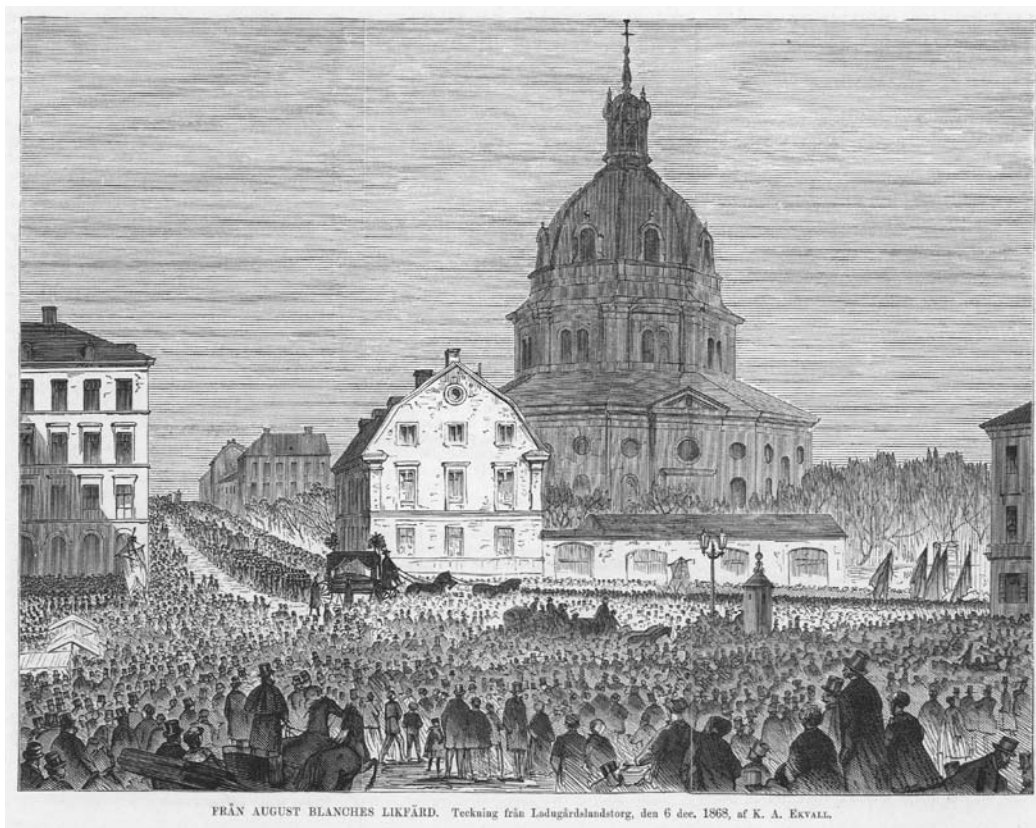
Klockan var öfver 3, då processionen kommit fram till kyrkogården. Under det musikkåren blåste en sorgmarsch (med motiv från A. F. Lindblads vemodiga sång: "Se konvaljerna små"), lyftades kistan af skarp-skyttekompanicheferna ned från likvagnen, bars in på kyrkogården och nedsänktes i grafven. Kyrkoherden i Ladugårdslandsförsamlingen, hr *Lindsten*, förrättade jordfästningen, efter hvars slut han höll ett tal, som lockade till tårar i ögonen på de mångtusende, hvilka tydligt uppfattade talarens ord. Han framhöll huru få menniskor af all god gåfvas gifvare blifvit så begåfvade som den man, vid hvars stoft man nu samlats, men huru ock få på ett sådant sätt som han användt dessa gåfvor till utbredandet af allt godt, rätt och skönt på jorden. Tal. påminde huru i denna månad för 10 år sedan Blanche till den graf, som nu öppnats för honom, under den bittraste sorg följt sin moder. Tal:n slöt: "Hvile du nu lugnt, ädle broder August Blanche, vid din älskade moders sida, lika lugnt som du en gång hvilade vid hennes trogna barm – och:

"Nu, jord, slut den ädlaste sonen,
slut menskan till moderligt sköte,
dess lemmar, de dyrbara lånen,
förvara till gifvarens möte!"

En koral sjöngs nu, ackompanjerad af musikkåren, hvarefter Aftonbladets redaktör, d:r *Sohlman*, uppträdde och framhöll i ett längre föredrag August Blanches betydelse såsom menniska, författare, folkrepresentant och, framför allt, befrämjare af folkbeväringsidéens realiserande.

Sedan Ny Illustr. Tidnings redaktör, hr *Harald Wieselgren*, talat å svenska pressens vägnar och på kistan nedlagt en lagerkrans, framträdde den unge d:r *Adolf Hedin*.

(*Göteborg Handels- och Sjöfarts Tidning* 8/12 1868.)

"Från August Blanches likfärd", *Ny Illustrerad Tidning* nr 51 1868, s. 405.

1869

Herr Hedlund: Man hade verkligen under förra riksdagen förhoppningen om, att General-poststyrelsen skulle inkomma med förslag till omregleringen af förhållandena i fråga, och jag beklagar att tiden icke medgifvit den nitiska Styrelsen att fullgöra hvad man af densamma väntat. Att en reform i afseende på stämpelafgiften är af behovet påkallad, torde icke kunna bestridas; och om Utskottet icke har sig bekant någon allmän klagan öfver den nuvarande tidningsstämplingen, så kommer detta troligtvis deraf, att tidningsutgifvarne äro så beskedligt folk, att de icke beklaga sig öfver missförhållanden som röra endast dem sjelfa. Att så-

dana existera kunde visas genom många exempel. Så måste en tidning betala tusentals riksdaler i stämpelafgift, oaktadt endast 7 à 8 exemplar af densamma anlitate postväsendet, hvilket varit fallet med Stockholms Dagblad. En tidningsredaktör måste dagligen skicka massor af papper till ett stämplingskontor, der stämplingens utförande inom rättan tid är beroende af en gammal kvinna, som verkställer detta arbete. Tidningens utgifvande i det format man önskade är mer än en gång häraf beroende. Man måste i sanning förvåna sig, öfver att något sådant kan ännu passera; och det kan endast förklaras genom vanans magt. Jag föreställer mig, att man, till ömsesidig vinst för Statsverket och allmänheten, skulle kunna ersätta denna utgift genom att låta tidningens redaktion erlägga till Postverket för de exemplar, som anlita posten, en viss procent af dess prenumerationspris.

Då jag emellertid hoppas, att General-poststyrelsens förslag i ämnet icke alltför länge skall låta vänta på sig, vill jag icke göra något annat yrkande, än att Herr Ahlgrens förslag icke må ”för närvarande” föräleda till någon Kammarens åtgärd.

(Riksdagens protokoll 1869, Andra kammaren, första bandet, Stockholm, 1869, s. 411.)

1870

Anmälan

Sydsvenska Dagbladet utkommer hvarje helgfri dags morgon; och afgår med morgontåget kl. 7 utefter jernvägslinierna samt utdelas här i staden kl. 9 f.m.

Tidningen skall i sansad liberal anda från sjelfständig ståndpunkt deltaga i diskussioner af för vårt land viktiga, politiska och ekonomiska frågor samt särskildt egna sin uppmärksamhet åt de angelägenheter, som för större eller mindre delar af södra Sverige kunna ega speciel betydelse.

Af utrikes förhållanden skall tidningen söka gifva den möjligast fullständiga öfversigt, samt dels genom att draga fördel af vår stads närhet till utlandet och dess snabba postförbindelse med detsamma, dels genom dagliga telegrafiska meddelanden, göra allt för att hastigt bringa de utländska nyheterna till sina läsares kunskap.

Litterära alsters anmälning och granskning af fackmän, månadsrapporter för landtbruket, en god följetong samt en omsorgsfullt skött afdelning för handel, industri och sjöfart ser den sig i stånd att utlofva.

Till prenumeranterna i Malmö hembäres tidningen utan särskild afgift.

Prenumeration emottages:

i Malmö å Tidningens kontor, Djeknegatan n:r 2.

i Lund å Herr Ph. Lindstedts Bokhandel.

i Christianstad i Herr Hj. Möllers d:o.

samt å alla Postkontor och Postexpeditioner i riket med tillägg af postförvaltarearvode.

(*Sydsvenska Dagbladet* 29/4 1870.)

1871

I C. M. Sjöbergs Bokhandel

mottages prenumeration å följande i Sverige och i Utlandet utgifna Tidningar och Tidskrifter för år 1872:

Ny Illustrerad Tidning. – *Svenska Familj-Journalen.* – *Linnéa*, Tidning för barn. – *Barnens Tidning.* – *Tidning för Trädgårdsodlare.* – *Tidskrift för Hemmet.* – *Förr och Nu.* – *När och Fjerran.* – *Tidskrift för Matematik.* – *Ingeniörföreningens Förhandlingar.* – *Svensk Författnings-Samling.* – *Tidskrift för Folkskolan.* – *Framtiden.* – *Hamilton, Nordisk Tidskrift.* *Aulin, Pedagogisk Tidskrift.* – *Sv. Jägarförbundets Tidskrift.* – *Landbruks-Akademiens Tidskrift.* – *Landtbr.-Akademiens Handlingar.* – *Teologisk Tidskrift.* – *Forsell, Sv. Tidskrift.* – *Naumann, Tidskrift för Lagstiftning och Lagskipning.* *Tidskrift för Byggnadskonst.* – *Illustrerad Teknisk Tidning.* – *Evangelisk-Luthersk Kyrkotidning* m. fl.

Illustreret Tidende. – *Illustreret Modetidende.* – *Dagmar*, (Modetidende), m. fl.

Illustrierte Zeitung. – *Die Illustrierte Welt.* – *Europeische Modenzeitung.* – *Der Bazar.* – *Die Modenwelt.* – *Pariser-Modelle.* – *Victoria.* – *Ueber Land und*

*Meer. – Evangel. Lutherisches Missionsblatt. – Hermansburger Missionsblatt.
– Illustrirte Familien-Zeitung m. fl.*

The Illustrated London News. – London Journal. – The Art-Journal m. fl.

(Westmanlands Läns Tidning 29/12 1871.)

Öppen talan: Ännu ett ord om Modejournaler.

Ehuru Ins. ej tror sig vara den bäst kvalificerade att höja sin stämma mot den stränga dom, som i 3:dje häft. 12:te årg. af Tidskrift för Hemmet fälles "Om Modejournaler", af –In–, vill jag dock efter förmåga söka försvara dessa mina gamla vänner. Att intet finnes här på jorden som ej kan missbrukas, är en gammal erfarenhet, men att det derföre ej bör få finnas, skulle leda till många oriktiga slutsatser. Den värda –In– torde blott hafva betraktat den ena sidan af saken, och jag medger att hennes framställning af den verkan missbruket af en modejournal kan åstadkomma är ett ganska afskräckande exempel för den mor, som härom rådfrågat henne för sina döttrars räkning. Men då hon grundat ett allmänt omdöme hufvudsakligen på den erfarenhet hon gjort hos *en* af sina bekanta, så torde hennes påstående – om det ska anses giltigt – behöfva bekräftas af andras erfarenhet. Många, som i likhet med mig under en följd af år med stor fördel använt modejournalens mönster vid tillklippning och förfärdigande af egna och andras kläder och linne, hafva säkerligen icke rönt några af de verkliga högst fruktansvärda följder deraf, som –In– för oss utmålade. Jag förmodar att –In– icke har något att invända mot att hvarje qvinna själf kan förfärdiga eller åtminstone tillskära och ordna förfärdigandet af sina egna, sina syskons eller sina barns kläder och linne. Hvar och en bör kunna pröfva sig själf, så att härtill ej användes något af den tid och de krafter, som böra egnas åt högre och nödvändigare pligter och göromål. Om man nu för detta ändamål håller en modejournal, så behöfver man ju ej offra mycken tid att genomse hvart ankommande häfte; och att uppsöka det tillskärningsmönster, som man för tillfället behöfver, bör ej taga längre stund än man annars måste använda för att kanske på långa omvägar låna sig detsamma af vän eller väns vänner.

(Ur Alexia., "Öppen talan: Ännu ett ord om Modejournaler.", *Tidskrift för hemmet*, 1871: 3, s. 177f.)

Till allmänheten!

Tidningen Fäderneslandet har i snart två decennier utgjort svenska pressens skamfläck, svenska nationens nesa och otalig mängd hederliga och oförvitliga människors förargelse och skräck genom de oerhörda och infama lögner, som tidningen utspritt om redliga medborgare.

Tidningen har utgifvit sig för att vara de så kallade förtrycktes målsman och en kämpe för sanning och rätt. Aldrig hafva väl dessa uppgifter blifvit så hånade, dessa ord så nesligt förvrängda, som af "Fäderneslandets" redaktion. Hennes enda traktan och mål har varit att förtjena pengar, och sättet hvarpå detta kunde ske har fått vara hvilket som helst. För att nå detta mål har tidningens redaktion icke aktat för rof att häda religionen; att håna och lasta rikets styrelse; att smäda lagarne, lagstiftarne och lagskiparne; att uppvigla till att störta den bestående ordningen; att intränga inom familjelifvets fridlysta område och göra de förfärligaste och osannfärdigaste beskrifningar öfver ärbara qvinnor och oskyldiga barn; att beskylla fullkomligt redbara människor för att vara tjuvar eller på annat sätt vanhederliga; att begagna falska vittnen för att freda sig sjelf och söka binda oskyldiga människor till brott; att ockra på lasten genom att taga mutor för att icke uppdaga förseelser eller förbrytelser, som verkligen blifvit begångna; att beljuga de styrande från den högsta till den lägsta i alla landsändar och uppdikta den ena sanningsvidriga historien efter den andra om huru folket i landet förföljes, huru dess rätt kränkes, huru lagarne suspenderas och våld herrska; att på det gemenaste sätt söka förvränga all sanning och nedsvärta allt stort, skönt och ädelt; att kittla och reta lidelserna och sprida demoralisationens gift i hela befolkningen för att destobättre kunna ockra på andras okunnighet och sina egna lögner m. m. m. Och allt detta har skett sedan tidningen köptes af förre exekutionsbetjenten, numera boktryckaren *Jacob Fredrik Hagström*.

Under denna tid har tidningen nått en spridning, som ingen svensk tidning hittills haft; men synes nu vara i betydligt aftagande; ty vare sig allmänheten kommit underfund med tidningens verkliga syftemål och derföre rättvisligen börjat afsky densamma, eller att den öfriga, den hederliga tidningspressen lyckats sätta en gräns för det publicistiska skoj,

som "Fäderneslandet" såsom handtverk idkat; nog af: "Fäderneslandet" har sjunkit så, att enligt Stämpelkontorets utfärdade intyg hafva år 1870 för "Fäderneslandet" afstämplats trehundra- och femtio tusen (325,000) tidningar mindre än 1866; och vid början av detta år förlorade "Fäderneslandet" ytterligare omkring två tusen prenumeranter förutom en mängd lösnummerköpare.

Det oaktadt och ehuru tidningens läsekrets blifvit så betydligt inskränkt, har man likväl ansett tidningen vara spridd nog för att inför allmänheten framlägga en någorlunda utförlig beskrifning öfver hennes föregående och nuvarande redaktion och mera framstående medarbetare; och hafva derför några personer, som väl känna "Fäderneslandets" personal och dess antecedentia, beslutat att inför allmänheten blotta denna liga.

Den enkla och rena sanningen skall ligga till grund för alla våra uppgifter, hvilka dels äro grundade på fakta och dels på verkligen passerade händelser, som visserligen icke varit föremål för domstolars eller myndigheters undersökning eller behandling, men som icke destomindre timmat och kunna ledas i bevis, ehuru i flera fall preskriptionstiden är förfluten.

Taflan blir dyster och mörk, men vi kunna icke hjälpa det; ty det finnes knappast ett brott skrifvet inom ramen till Svea rikets lag, som icke är utaf en eller flera af redaktionens medlemmar begånget. Vi hafva här icke, liksom "Fäderneslandet" brukar, oförskyld angripit en mängd oförvitliga menniskor, utan vi hafva rent af ansett för en pligt att för allmänheten afkläda dessa samhällets prostituerade personer, hvilka utsått och utså så mycket ondt och frammana så mycken sorg, så många tårar och förbannelser.

Att "Fäderneslandet" nu skall hiskligt komma att skrika om skandal, inse vi nog, liksom att redaktionen skall vända sig emot oss personligen, i brist på annat, men sin vana trogen, med falska vittnen; men vi frukta icke "Fäderneslandet" eller dess redaktion, ty vi lita på sanningens seger, och vi våga hoppas, att allmänheten skall hålla oss räkning för att vi oförskräckt blottat nära nog hvad Sverige eger uslast och lägst.

Stockholm, 1 Mars 1872.

(Tidningen Fäderneslandets redaktion: "Fäderneslandets" mysterier uppdagade. 1872 års upplaga, Stockholm, 1872, s 3ff.)

Tumba pappersbruk

[---] Numera begagnas, som bekant, såsom råämnen för pappersfabrikationen, dels *lump*, hvilket är det värdefullaste, dels ock halm samt trämassa, hvilket sistnämnda materiel till och med börjat uttränga halmen. Ett säkerligen för de flesta af våra läsare okänt materiel för papperstillverkning är hästspillning, hvilket ämne på flera ställen i utlandet börjat begagnas och har för fabrikationen det företrädet framför halmen, att det redan genomgått större delen af den för dess användning nödiga malnings- och bykprocess. För att gifva en föreställning om den oerhörda qvantitet af papper, som tillverkas i Europa, kunna vi nämna, att en tillförlitlig uppgift uppskattar årliga tillverkningen till 60 à 70 svenska kvadratmil. Det är maskinpappersfabrikationens införande, som gör att man sålunda beräknar tillverkningen ”i långa banor” i stället för antal ris. Vi nämde här ofvan att lumpen är det värdefullaste råmaterielet, och om man jemför styrkan hos papper, beredt af lump eller till och med af halm, med det af trämassa, så finner man lätteligen, att det sistnämnda blir vida underlägset. För att förtydliga detta, må såsom exempel meddelas, att på sednaste tiden råämnet för papperet i våra större tidningar nästan uteslutande består af trämassa, och det är en allmänt känd sak, att det samma är så skört, att det knappt kan handteras. De allt flera trämassefabrikerna, som hos oss uppstå, göra emellertid att pappersfabrikationen betydligt utvidgas och bidraga i väsendtlig mån såväl till pappersbehovets fyllande som äfven pappersprisets bibehållande vid någorlunda normalt stånd; de fylla nu ett behof, ty tillgången i lump synes ringare och priset derå har höjts.

(Knut Tersmeden, ”Tumba pappersbruk”, *Svenska Familj-Journalen* 1873 nr 9, s. 274.)

Herr Hedins fråga (n:r 9 här ofvan) om telegramväsendet inleddes af förslagsställaren med ett anförande, i hufvudsak af följande innehåll:

Utgående från det antagande, att hvar och en, som egnat tidningstelegram-väsendet någon granskande uppmärksamhet, också måst iakttaga, att det vore med stora brister behäftadt, ville talaren till en början under vissa allmänna synpunkter sammanföra och med några i högen tagna exempel belysa dessa brister.

Först anmärktes, att *telegrafunderrättelserna*, hvilkas *snabbhet* blifvit en folktro, stundom kommit så sent, att de derigenom förlorat intresset, om de eljest egt något; i alla händelser vore det visst, att man betydligt öfverskattade den förmenta hastigheten. Såsom exempel å de flera fall, då man en eller flere dagar före ett telegrams ankomst kunnat i Stockholmsbladen efter den utländska tidningsposten meddela nyheten, anfördes att i numret för den 17 Juli af den Times-upplaga, som kallas ”The Mail”, berättades att grefve Schuvaloff utnämns till rysk ambassadör i London, och att detta Times-nummer ett par dagar funnits å Stockholms tidningsbyråer, när svenska telegrambyrån 25 Juli härom meddelade hufvudstadens tidningar ett telegram.

För det andra framhölls, att en ej ringa del af telegrammen omförmåla det allra mest *betydelselösa skräp*. Talaren hade sjelf en gång mottagit och till välförtjent hvila i papperskorgen befordrat ett telegram af omkring följande lydelse: ”Hamburg den 19. Florens den 18. Ingenting nytt af vigt att meddela”, detta i en tidpunkt, då man veterligen ej någonstades väntade någon märkvärdig nyhet från Italiens provisoriska hufvudstad. Hvad kunde det vidare angå svenske tidningsläsare, att ”fursten af Serbien ankom i går afton till Ischl”, eller att furstens af Rumänien hustru födt en son, eller att ”f. d. finansministern von der Heydt afled på morgonen den 13 af slaganfall”. – Deremot teg telegrafan, när Strauss dog.

Det samma gälde om en god del af dessa *rykten*, beriktiganden, nya rykten och nya beriktiganden, som korsade hvarandra angående ministerkriser, hemliga politiska öfverläggningar och samtal och allskonns ”kombinationer” i främmande land, hvilka utgjorde ett sådant virrvarr,

att man till slut vore oförmögen att utreda icke blott hvad som verkligen vore sant, utan ock hvad som enligt ryktessmidarnes önskan borde anses för sant.

Vidare finge man emellanåt hålla till godo med *rena galenskaper*. Exempelvis anfördes ett telegrafiskt referat af Disraelis tal vid den nyligen gifna lordmayorsbanketten. Man kunde hysa olika meningar derom, huruvida detta tal egde den stora betydelse för den svenska allmänheten, att telegrafan borde anlitas för att bringa den till hennes kännedom. Men derom borde ingen tvekan kunna ega rum, att – derest i talet någonting märkligt funnes – detta ej vore att söka i Disraelis fantastiska själfberöm, utan dels i hans påpekande af den vidtutseende konflikten mellan kyrka och stat, dels i hans rätt kraftiga antydningar, att den nuvarande regeringen ej hyllade det Gladstoneska kabinettets fullständiga indifferentism i förhållande till den europeiska politikens stora frågor. Men af allt detta funnes i det telegram, talaren uppläste ur en Stockholmstidning, icke ens skymten af ett spår! I Indép. Belge, i Kölnische Zeitung, i Arnheimsche Courant, i danska Dagbladet o. s. v. kunde man läsa dels riktiga dels åtminstone skapliga telegrafiska resuméer af Disraelis tal; men från svenska telegrambyrån, och endast derifrån, finge man ett meddelande, som, då det förbigått allt det väsentliga i talet, måste betecknas som en karrikatur. Till ersättning för det uteslutna, i någon mån viktiga, innehållet i talet hade telegrambyrån tillagt någonting annat, som vore alldeles meningslöst och om hvilket man vid första anblicken bestämdt kunde säga, att någonting sådant hade Disraeli aldrig yttrat: telegrammet låter nämligen Disraeli beklaga, att vissa europeiska stater hade ”helt och hållet otillräckliga försvarskrafter”. Sådana telegram bevisa tillräckligt, att en grof omdömeslöshet råder öfver urval och redaktion af telegrafunderrättelserna.

(Redogörelse för Fjerde Tidningsmannamötet i Örebro 4–6 Augusti 1874, Örebro, 1874, s. 17f.)

1875–1899

DEN SVENSKA PRESSENS upplagor hade ökat kontinuerligt under flera decennier när de stagnerade till följd av den ekonomiska krisen i slutet av 1870-talet och början av 1880-talet. Därefter fortsatte emellertid tillväxten igen, för både tidningspressen och ekonomin i övrigt. Nya orter blev tidningsorter och på många orter fanns flera tidningar att välja mellan. Under seklets sista två decennier grundades en rad socialdemokratiska tidningar, men också billiga nyhetstidningar som *Stockholms-Tidningen* och *Skånska Dagbladet*. Upplagan för den förra uppgick till omkring 100 000 år 1900. Den samlade svenska dagstidningsupplagan var då uppe i en miljon exemplar. Vid sidan om dagspressen etablerades vecko- och familjetidskrifter som *Allers Familj-Journal* och *Idun*.

Mångfalden av tidningar märks exempelvis i berättelsen om hur en tjuvläsare gick till väga år 1888. Berättelsen är också en påminnelse om att upplagesiffrorna inte nödvändigtvis säger något om hur många som faktiskt tog del av tidningarna. Att många läste för mycket ansåg bland andra Karl Kastman (1886) och Ellen Key (1897). Till tidningarnas spridning bidrog en allmän prispress i slutet av seklet. En del tidningar kostade bara tre till fyra kronor att prenumerera på per år, en summa som en industriarbetare kunde tjäna ihop på omkring tio timmars arbete.

I slutet av 1800-talet hade industrin och byggsektorn kommit ikapp jordbruket i fråga om produktivitet, men ännu sysselsatte jordbruket dubbelt så många som industri- och byggnäringarna tillsammans. Flera av de

nya tidningarna startades på orter som växt fram i industrialismens spår, i sågverkssamhällena i Norrland och där järnvägen drogs fram. Det var i ett sådant samhälle – Mjölby – som framtidens tidningsdrakar skulle ges ut, enligt Claës Lundins science fiction-roman *Oxygen och Aromasia* (1878). Kommunikationsteknologier som järnväg och telegraf fortsatte att fascinerar under denna period, men nu tillkom även telefon, fonograf och kinematograf. Det var också nya kommunikationer – de stora atlantångarna – som många av de hundratusentals svenskar begagnade då de valde att emigrera. I Amerika följde de händelserna i sitt gamla hemland i de svenskspråkiga tidningarna (se exemplen från 1883 och 1886). Tidningar och andra kommunikationer innebar, som en skribent i *Förr och Nu* 1879 påpekade, att "hvar och en hänger med osynliga trådar tillsammans med det stora hela". Nya kommunikationer innebar också att man kunde föreställa sig en framtid då ingen längre behövde tidningar, "endast telefon och fonograf" (1892).

I slutet av 1800-talet expanderade även bokmarknaden. Böcker som tidigare sålts i några hundra eller tusen exemplar kunde på 1880- och 1890-talen komma upp i tio tusen exemplar eller mer. Storsäljare var bland annat Zacharias Topelius *Fältskärens berättelser* och reseskildringar av Sven Hedin och Henry Morton Stanley. Ännu större upplagor hade emellertid *Läsebok för folkskolan* och olika religiösa skrifter. Berättelser och visor om aktuella händelser spreds också genom skillingtryck och muntliga framställningar på marknader.

Politiskt präglades 1800-talets slut av bland annat tullfrågan, rösträttsfrågan, unionen med Norge och arbetarrörelsens radikalisering. Många tidningar fungerade som politiska språkrör och pressen var därmed i hög grad drivande i de diskussioner som fördes. Utöver partipolitiska sammanslutningar gav också frikyrko- och nykterhetsrörelsen ut egna tidningar. Kvinnosaken hade sina förespråkare i *Dagny* och *Framåt*. Det var emellertid de socialdemokratiska tidningarna som uppfattades som mest hotfulla. År 1889 stiftades en lag för att förhindra propaganda som uppmanade till lagbrott och ohörsamhet mot ordningsmakten, den så kallade munkorgslagen. Till redaktörerna som dömdes till fängelse hörde Axel Danielsson på *Arbetet* och Hjalmar Branting på *Social-Demokraten*.

Sekelslutets tidningsredaktioner var i allmänhet större än redaktionerna under tidigare perioder. Arbetsordningen från *Östgötens* redaktion visar att tidningen hade fyra anställda 1893, fotografiet från *Göteborgs Handels-*

och *Sjöfarts Tidnings* redaktion visar tre gånger så många 1888. Ytterligare fler till antalet var i regel de som arbetade i sätteri och tryckeri, och det var också här som många av pressens kvinnor var anställda – några av dem syns på fotografiet från *Jämtlands-Postens* sätteri 1895. Utökade personalresurser innebar att tidningarna i ökad utsträckning kunde skicka ut referenter och korrespondenter att rapportera om vad de själva bevittnat i riksdagen och domstolarna, under strejker och krig. *Stockholms Dagblads* Johan Janzon, signaturen Spada, skickades ända till Bulgarien under rysk-turkiska kriget 1877–1878 (se utdraget ur hans krigsskildring från 1881).

Bland reportrar och korrespondenter som rörde sig på fältet etablerades intervjun som en ny arbetsmetod. Under Sundsvallsstrejken 1879 användes metoden för första gången i Sverige. Den som intervjuade var Isidor Kjellberg. Det kom dock att dröja innan metoden användes mer regelbundet. En anledning var att potentiella intervjupersoner bland politiker och makthavare ofta inte ville ställa upp. Skådespelare och musiker däremot var mer benägna att låta sig intervjuas. Intervjumetoden är ett exempel på hur svenska pressmedarbetare i slutet av seklet hämtade inspiration från den amerikanska tidningsvärlden.

Existensen av arbetsordningar och korrespondenter kan ses som ett uttryck för en ökad arbetsdelning och professionalisering. Olika personer hade olika roller och uppgifter, och personer som inte ansågs passa in kunde betecknas som "icke-journalister" (Marat, 1892). I handboken *Hvad skall man bli?* från 1884 kunde man läsa sig till vilka egenskaper och kunskaper en tidningsman skulle ha. Handboken talade ännu om tidningsmedarbetaren som "litteratör", men i seklets slut blev även "journalist" och "reporter" vanliga benämningar. Kvinnliga redaktionsmedlemmar synliggjordes med ytterligare ett ord i *Nordisk Familjebok* 1889, "redaktris", det vill säga "qvinna, som är redaktör".

En viss professionalisering kunde också märkas på reklamens område. I slutet av 1800-talet startade annonsbyråer som förmedlade annonser till svenska och utländska tidningar. Stora byråer var Gumælius annonsbyrå och Nordiska annonsbyrån i Göteborg. Vid sidan om handböckerna för redaktionella skribenter utkom även handböcker för reklamkare, exempelvis den samling "reglor för verkningsfull annonsering" från 1890 som återges här.

Till tidningarnas och tidningsmedarbetarnas ställning bidrog de skrifter som gav dem en historia. År 1883 gav politikern Emil Key ut första och

enda delen av *Försök till svenska tidningspressens historia*. Litteraturhistorikern Otto Sylwan gav ut avhandlingen *Sveriges periodiska litteratur under frihetstidens förra del* 1892, och uppföljaren *Svenska pressens historia till statshvälvningen 1772* fyra år senare. Mellan 1895 och 1902 publicerade biblioteksmannen Bernhard Lundstedt en av Publicistklubben finansierad bibliografi över den svenska pressen till och med 1899. Vid sidan om dessa översikter skrevs biografier över framträdande publicister som Blanche, Crusenstolpe och Hierta, andra gav ut självbiografier. Tidningarna i sig själva blev samtidigt historiska dokument att samla på och använda som kulturhistoriska källor. I *Aftonbladet* 1893 benämndes detta intresse "pressofili".

Vid 1800-talets slut var tidningspressen etablerad som ett massmedium. Tidningsläsningen var utbredd och redaktörerna hade i flera fall skaffat sig betydande positioner i samhället. När kung Oscar II skålade med de tillresta tidningsmännen på den internationella journalistkongressen i Stockholm 1897 tolkades det som att den första statsmakten nu hade erkänt den tredje. Den stora konst- och industriutställningen som ägde rum samtidigt som journalistkongressen gjorde det emellertid tydligt att tidningen var ett medium bland andra. På utställningen hade pressen en egen paviljong, men här visades även kinematografi och telefoner, fonografer och skrivmaskiner, dioramor och vaxfigurer. Alla medier var inte nya och pressen hade också tidigare samexisterat med andra medieformer. Och nyhetsmedier som film och vaxkabinett – som båda kunde visa upp aktuella händelser och personer – kom knappast att konkurrera ut den nyhetsförmedling som pressen stod för. Däremot kan man se ett tydligt utbyte mellan de olika medierna. Det var i tidningarna som filmvisningar och vaxkabinett marknadsfördes och dessa medier kom ibland att benämnas "tidningskinematografi" och "tidningar i vax".

1875

En man

vid 30 eller högst 40 år, med ett vänskapshjerta,
kan få sig en god maka men litet medel bör han
hafva och sinne för handel.

Svar med adress i biljet till "God maka" tor-
de inlemnas på Dagbladskonoret.

Allt ghyfel undanbedes.

Ur [Fritz von Dardel], *Dagblads-annonser med illustrationer af Stift* (Stockholm 1875).

Ett framsteg. Ännu för ett par decennier tillbaka nöjde man sig, särdeles i landsorten, med jämförelsevis ganska enkla materialier för boktryckerikonstens utöfvande, och böcker och tidningar trycktes för hand i så kallade träpressar; men stigande fordringar på boktryckerialstren, så väl med afseende på bättre tryck som större upplagor och skyndsammare utförande, framkallade snart anskaffandet äfven i landsortens städer af s. k. snällpressar, och på sista åren hafva jämväl åtskilliga af dessa boktryckerier för ett än mera snabbt och godt utförande af förekommande arbeten börjat använda ångkraftens mäktiga hjälp. *Det första av "Dalpilen" medelst ångmaskin tryckta nummer ligger nu i läsarens hand.* Det är för att inviga, om vi så må säga, den nya ångmaskinen och den jämväl nya, för första gången använda snällpress, hvilken i dessa dagar i tryckeriet uppsats, som vi idag presentera tidningen i ett större format än vanligt. Detta format torde hädanefter allt emellanåt komma att användas, dels när annonsafdelningens storlek så kräfver, dels ock för att bereda utrymme för följetongsafdelningen, hvilken vi, oaktadt den sist gjorda utvidgningen af tidningen, fortfarande nödgats inskränka mer än vi och tilläfventyrs ock tidningens läsare ansett önskligt. Skulle behofvet någon gång fordra, kan formatet nu mera till och med ökas ännu mer än hvad dagens tidning utvisar. En afdelning "för skämtets vänner" äro vi äfven betänkte på att inrymma och hafva för detta ändamål förskaffat oss en mängd illustrationer eller "gubbar", hvilka vi efter hand skola presentera för våra läsare och ju fler allt efter som prenumeranternes antal tilltager. För dagen hafva vi, för att profva den nya snällpressens förmåga att återgifva illustrationer, intagit en afbildning af vår gamle bekante och käre vän månen, som ju ock på sätt och vis kan betraktas som en "gubbe", väl icke af det komiska slaget, men likväl glad att skåda denna årsens tid och allra mest då han är "full".

(*Dalpilen* 18/11 1876.)

Telefon. Denna märkliga uppfinning, om hvilken vi hittills endast läst i utländska tidningar, har nu ändtligen hunnit hit till Stockholm. En norsk ingenjör, hr *Hopstock*, förevisade nämligen vid järnvägsmannasällskapets sammanträde i går tvänne apparater, medelst hvilka man på en vanlig telegraftråd utan batteri kan fortplanta ljud på långa afstånd. Dessa apparater äro mycket enkla; de är tillverkade af cederträ och likna till utseendet ett vanlig strykstickställ. I botten af den omkring en tum höga foten är ursvarfvad en urhålkning, hvars djupaste del slutar med ett hål af omkring ett par liniers diameter. Genom detta hål synes en mycket tunn hinna af s. k. typmetall, och ofvanför denna är på afstånd af 1/100-dels tum anbragt en magnet, som i sin öfversta ända hvilar mot en kautchukbädd. Rundt omkring magneten löper en spiral för ledandet af elektriciteten, och genom tvänne i apparatens öfre ända anbragta skrufvar utströmmar, genom den ena positiv och genom den andra negativ elektricitet. Tvänne vanliga telegraftrådar insättas i skruvarna och förenas med ledningen å en telegrafstation; på samma sätt förfäres vid en annan station, och så är talförbindelsen öppen mellan dessa båda ställen. Äfven kunna tvänne skilda rum genom en smal, med silke öfverspunnen metalltråd i stället för telegraftråd för detta ändamål och med samma verkan förenas. Den talande håller foten af apparaten nära munnen och uttalar med vanlig röst de ord, som han önskar få genom telefonen fortplantade, och dessa ord uppfångas tydligt af en på den andra stationen sig uppehållande person, som dock för detta ändamål måste hålla sin apparat nära örat, på samma sätt som det brukar tillgå, då man vill höra efter, om ett fickur är i gång.

Detta är i korthet innehållet af den redogörelse, som hr *Hopstock* i går lemnade öfver den af honom förevisade telefonen. Flere försök med de från Amerika hitförda apparaterna hafva förut egt rum, och vid ett af dessa var en af denna tidnings medarbetare närvarande. Centraltelegrafstationen och stationen å Grand hôtel voro då förenade genom tvänne telefoner. Hr H. sjelf befann sig på det förra och Dagbladets referent samt ett par andra personer på det senare stället. Han talade vid dem den ena after den andra och icke blott hans ord hördes tydligt och klart, utan man kunde äfven med säkerhet urskilja rösten. Konversationen fortgick utan afbrott en lång stund. Liknande försök lära här vara

anställda å härvarande telegrafbyrå i närvaro af flere telegraftjänstemän, och hr H. har haft tillfälle att med framgång förevisa sina apparater å k. slottet samt att för järnvägsmannasällskapets ledamöter visa dess praktiska användbarhet. Man skall till och med hafva försökt att medelst telefonen sätta sig i förbindelse med Kristiania. Men vare sig att afståndet var för stort eller att ogynnsamma förhållanden inverka störande på telegrafledningen; experimentet lyckades icke fullkomligt, enär inga tydliga ljud kunde förnimmas. Hr H antog den senare förklaringsgrunden såsom den sannolika, emedan han förut kunnat förena Bergen och Kristiania med hvarandra. Frågan om det längsta afstånd, på hvilket telefonen verkar, är dock liksom så mycket annat af denna apparats verkningar, ännu icke utredd.

(*Stockholms Dagblad* 23/8 1877.)

1878

”Hvar och en hufvudredaktör rådgör hvarje morgon med sina medarbetare, och de tjugufem hufvudredaktörerna komma till samman en gång om dagen för att samråda om tidningens angelägenheter. Fem af desse redaktörer äro tillika styresmän för ekonomien. Det hela går som ett urverk, och så mycket som möjligt skötes med maskiner . . . Men hvad är det man talar om där vid andra ändan af bordet? Är det fråga om någon ny tidning nu igen?”

”Ja, en stor, riktigt stor tidning, som skall komma ut i Mjölby,” upplyste någon vid andra bordsändan.

”Så-å, i Mjölby?”

”Det kan väl icke förvåna er. Mjölby är ännu en af våra förnämsta städer, hvars fabriker ju redan i förra århundradet öfverträffade Norrköpings. Det har icke gått särdeles fort för Mjölby, men så mycket säkrare, och den staden är i ständigt växande blomstring, under det många af våra andra stora städer, det vill säga de som *voro* stora för ett par hundra år sedan eller ännu längre till baka, såsom Hesselholm, Nässjö och flera, länge stått stilla i sin utveckling. Mjölby kan visserligen icke ännu jämföras med Göteborg eller Kristiania, men nog kan det bjuda både Stockholm, Köbenhavn och Drammen på en täflan.”

”Nå, hvad skall den nya tidningen i Mjölby heta?”

”*Morgondagens nyheter*, efter hvad jag hört, således en farlig medtäflare till det blad som innehåller blott senaste timmens nyheter.”

”Idén är god. Men jag ville ännu i dag föreslå, att äfven vår tidning börjar meddela hvad som tilldrager sig i morgon. Hvarför vänta ända till dess något skett? En flink tidning kan gärna tala om det på förhand.”

”Hvarför inskränka sig till morgondagen? Jag föreslår, att vi ändra vår tidnings namn till *Nästa Veckas Nyheter* och meddela allt som sker i den veckan. På det sättet skola vi väl kunna hålla stånd mot alla medtäflare.”

”Det är rätt. Allmänheten vill veta nytt, och ju mera sådant man kan meddela, dess bättre är det. Om det ännu tilldragit sig eller om det någonsin kan komma att tilldraga sig, är icke så viktigt.”

”Lefve *Nästa Veckas Nyheter*!”

(Claës Lundin, *Oxygen och Aromasia: En berättelse från år 2378*, Stockholm, 1878, s. 60f.)

Mångsidighet.

— Kan du då inte göra något nyttigare
än studera modejournalen?

— Jo, jag kan klä' mig efter den också.

Innan vi öfvergå till en kort framställning af byråernes verksamhet, torde det tillåtas oss erinra om den elektriska telegrafens märkvärdiga inflytande på det offentliga lifvet, som nu pulserar med en hastighet och intensitet, hvilka, i jämförelse med förflutna tiders, förefalla nästan feberartade.

Shakespears ord: "I'll put a girdle round about the earth in forty minutes" hafva blifvit en verklighet med de mest vittgående följder. Möjligheten af att med blixstens snabbhet utbyta tankar till och med på de största afstånd har naturligtvis, i förening med vår tids öfriga stora uppfinningar, haft till följd, att tankarnes resultat – handlingarna, händelserna – äfven utvecklats sig med en snart sagdt hejdlös fart. Vi genomleva nu på mindre än en vecka ett rikare lif, än det hvartill våra fäder behöfde mera än en månad, och hvad som i dag är nytt, förefaller redan i morgon gammalt. Äfven formen för detta lif har undergått en märklig förändring. Förr kommo underrättelserna, nyheterna, allmänheten till handa uti – om vi så få uttrycka oss – stora klumpar. Man intresserade sig då i främsta rummet för resultaten i deras helhet och undersökte först efteråt detaljerna. Nu deremot mottager man sina underrättelser så att säga under sjelfva handlingens gång. Man följer, oförhindrad af afståndet, händelsen i dess särskilda skeden. Det är detaljen som påkallar största intresset för ögonblicket, och slutresultatet kommer oftast icke oväntadt.

Af detta intresse, stund för stund och steg för steg i jembredd med händelsernas egen utveckling, följer att de telegrafiska korrespondensbyråerne erhållit till uppgift icke blott att sprida meddelanden om hvad som verkligt händer, utan äfven att avslöja opålitliga underrättelser och utgöra ett korrektiv mot den tallösa mängd af rykten, som korsa hvarandra och som blifvit satta i omlopp dels på god tro, dels i tendentiös afsigt. Ganska ofta är denna senare uppgift lika vigtig som den förra. Vi erinra blott om sambandet mellan den politiska världen, och huru ett falskt politiskt rykte i ett nu kan skaka alla börser och framkalla en passionerad svindel.

(A. H. E. Fisch, "Telegrambyråerne och tidningspressen", *Fria ord: En samling uppsatser utgifven av Publicistklubben*, Stockholm, 1878, s. 361ff.)

Press.

– I Amerika utkommer en tidning, hvars format är så kolossalt, att det ej ens tillnärmelsevis blifvit uppnådt af de största hittills utkommande tidningar och journaler. Utbredd håller den, med en vikt af 231 gramm, en ytvidd af 4 meter; den har 8 sidor, hvardera om 12 spalter med 367 rader, hvilket utgör 4,404 rader pr sida och 35,232 rader för alla 8 sidorna. Radinnehållet pr nummer representerar alltså, under antagande af 25 rader på sidan, ungefär 6 band i bokformat af omkring 15 ark eller 240 sidor pr band, och under loppet af ett år ett bibliotek af 300 band!

(*Ny Illustrerad Tidning* 1878, s. 211.)

1879

Olika slags nyheter

Nyheter, se der ett ord af mycket modern klang. Vår tid kan ej lefva utan nyheter. Att ej dag för dag få underrättelser om allt hvad som tilldrager sig i verlden, det vore för en nutidens menniska något så högeligen plågsamt, ett så urmodigt tillstånd skulle han knappast kunna sätta sig in i. Tidningarna hafva vant oss vid att i god tid få nyheter från alla verldens kanter, vanan vid nyheter har åter gjort oss tidningarna outhärliga. Det är en inbördes vevverkan, som nu i en följd af år fortgått med stigande styrka och intensitet. Sålunda måste vi alla hafva vår tidning, hvar och en söker der reda på de ämnen som intressera honom, diplomaten ögnar igenom de utrikes nyheterna, embetsmannen studerar utnämningar och förordnanden, politikern läser riksdagsredogörelserna, handelsmannen priso- teringarna på in- och utrikes orter. Ibland äro nyheterna goda, ibland dåliga, ena gången rifver man sig i hufvudet deråt, andra gången framkalla de ett belåtet leende. I våra dagar lefver ju ingen helt och hållet för sig sjelf, hvar och en hänger med osynliga trådar tillsammans med det stora hela, och huru ringa man än må vara, undgår man icke att få mer eller mindre kännning af de ryckningar i dessa trådar, som jordens store tillåta sig. Här ha vi t. ex. förre nämndemannen Jan Petter Andersson, en af potentaterna i byn Trekanten. Han tittar i sin tidning med ganska bekymrad min. Det också otur. I Afghanistan har det åter blifvit krångligt för engelsmännen;

ingen kan veta hvad emiren ämnar, och ännu mindre hvad ryssen ämnar, som gömmer sig der bakom. Till följd deraf hålla kapitalisterne tillbaka sina pengar; emedan inga pengar finnas på marknaden, är det ringa rörelse och föga efterfrågan på säd, och Jan Petter Andersson i Trekanten får se sig om huru han skall bli af med sin råg och sitt hvete. Men så händer det, att på ett stort meeting någonstades i England lord Beaconsfield håller ett fredligt tal och gifver landet de bästa förhoppningar om en snart instundande fridfull och gyllene tid. Strax blir det mera lif i rörelsen, pengarna krypa fram, man köper och säljer, och Jan Petter tänker: ”Det var då väl, att jag höll på min råg. Du är en slug pojke, min kära Jan Petter!” – Så olika nyheter kunna tidningarna bringa oss.

(Ur *Förr och nu*, 1879, s. 835.)

”Göran” contra L.J. Hierta.

Göteborgs-Postens bekante stockholmskorrespondent ”Göran” [P.F. Mengel] har tillsändt oss en så lydande skrifvelse:

Till red. af Dagens Nyheter

Då i en uppsats under rubriken ”Göran kontra L.J. Hierta”, intagen i eder gårdagstidning, förekommer, att undertecknad i en korrespondens till Göteborgs-Posten har riktat ”ett gement och taktlöst utfall mot minnet af L.J. Hierta såsom Sverges förnämste frisinnade publicist”, anser sig undertecknad böra mot denna tillvitelse protestera och anhåller, för att på det enklaste sätt styrka protestens befogenhet, att ni, jemte anförandet af denna skrifvelse i eder tidning äfven behagade meddela eder läsekrets *det* som i ofvannämnde korrespondens yttrats rörande L.J. Hierta, så lydande:

”Såsom hufvudmotiv för medlajpreglingen har uppgifvits att Hierta har grundadt ’den tredje statsmakten i Sverige’. Men de som påstå detta äro icke hemma i svenska publicitetens historia. Långt före Hiertas uppträdande på den publicistiska arenan häfdade Johan Johansson med mycken styrka tredje statsmaktens rätt. Hans tidning, Argus, blef flera gånger indragen af hofkanslern innan ännu Aftonbladet börjat att af Hierta utgifvas. För Johansson blefvo dessa indragningar ekonomiskt ruinerande. Då indragningar sedan drabbade Aftonbladet, förstod Hier-

ta konsten att göra dem för sig inkomstbringande. Hiertas största förtjänst låg icke deri, att han förde de liberala idéernas talan, ty det hade många före och samtidigt med honom gjort, utan i hans utomordentliga förmåga att sprida dessa idéer och sin tidning, att göra den inkomstgivande och att 'äta upp' andra tidningar som konkurrerade med hans. Om publicistklubben velat utöfva full rättvisa, så hade bort beslutas att en medalj skulle preglas öfver Johansson *och* Hierta. Men enda betänkligheten härvid är, att om bådas bild blifvit å medaljen anbragt hade de möjligen gjort grimaser åt hvarandra."

Om *ni* i det nu anförda fortfarande skulle finna något "gement och taktlöst" är fullkomligt likgiltigt för

"*Göran*".

Stockholm den 6 december 1879.

Vi erkänna gerna att ofvan reproducerade omdömen öfver L.J. Hiertas verksamhet ej äro stort gemenare och taktlösare än hvad man varit van att höra från det hållet. För den delen af allmänheten som har sig något bekant om Hiertas verksamhet till häfdande af pressens anseende och det fria ordets rätt, genom den mångåriga strid han som publicist förde mot allenastyrandet i regeringen, mot godtycket och barbariet i lagskipningen, mot fördomen, kastväsendet och tjenareslafveriet i de sociala förhållandena, mot obskurantismen och religionsförföljelserna på det andliga, mot skråtvång och näringsofriheten på det materiella området, – för den kan det ingalunda synas vara ett bevis på god takt eller aktning för den hädangångnes minne då någon framställer honom som en simpel handtverkare i publicitetens tjänst, hvars enda merit skulle ha bestått deri att han förstod "äta upp" andra tidningar. Denna insinuation liksom den förlöjligande slutmeningen, att Hierta och Johansson skulle göra "grimaser åt hvarandra", förtjena väl det vitsord vi afgifvit, både med hänsyn till den tidpunkt på hvilken de blifvit offentliggjorda och på grund af brevskrifvarens ställning såsom medarbetare i det af Hierta grundade Aftonbladet. Huruvida "*Göran*" efter detta förtydligande anser sig ha handlat taktfullt eller icke är fullkomligt likgiltigt för

D.N.

(*Dagens Nyheter* 8/12 1879.)

1880

– *Att annonsera* är en sak, som svenskarne hafva svårt att lära, och dock är annonsering det enda medel, hvarigenom en affärsman kan få sin vara känd och vinna liflig afsättning för densamma. Många draga sig för kostanderna, som dock äro ringa i förhållande till hvad genom annonsering kan skördas; många hålla före att affären nog går lika bra ändå. Så är dock ej förhållandet. Allmänheten måste ständigt påminnas att der kan de erhållas, der har det inkommit o. s. v. Genom den stora spridning tidningarna i våra dagar vunnit, hafva de blifvit en magt, som beherrskande trängt ned till alla samhällsklasser, och det inflytande de genom sina annonser hafva på en lifligare varuomsättning erkännes nu mera allmänt vara betydande.

Ett motstycke till förhållandena i Sverige är annonsväsendet i utlandet, framför allt i England och Amerika, der det är oerhördt uppdrifvet. För att belysa detta anföra vi, huru en engelsk firma på en enda dag lemnade på posten en hel vagnslast af sina annonser, vägande tillsammans 60 centner. Den hade att betala omkring 10,500 kr. i porto härför och försänder mången vecka ännu vida större massor. Sannolikt inbringa de stora utgifterna för papper, tryckning och porto en motsvarande vinst, i annat fall skulle säkert icke engelsmännen och amerikanarne vara nog dumma att bortkasta en sådan mängd penningar på annonsering.

(*Wernamo Tidning* 1/ 10 1880.)

Tryckfrihetsmålet emellan pastor J. A. Hollander, kårande, och tidningsmannen I. Kjellberg, swarande

[---] Sedan wi nu, så fullständigt som behofwet kunnat påkalla, och jemwäl sökt att genom ett prejudikat af ganska liknande art gifwa sjelfwa målet en wiss, från äldre tider sig daterade faktisk belysning, anse wi oss böra tillägga, att wi, lemnande i alla afseenden å sido de mindre gynsamma intryck, som tidningen "Östgöten" äfwen icke så sällan gjort på oss, uteslutande wägledds i vårt referat, och den ställning till frågan, som wi härmed intagit till densamma, af de mera hofsamma och försonliga upp-

fattningar, som wi, för vår del, anse i första rummet böra besjåla samhället och företrädeswis blifwa bestämmande för rättsförhållandena i allmänhet. Lika litet som wi klandra juryn, lika litet klandra wi domstolen. Wi hafwa endast med återgifwande af lagbestämmelsernas sakenlighet påpekat resultatet. Att en tidning för öfrigt, hwilken, såsom "Östgöten", under en följd af år framförallt sökt att söndra och splittra samhällsklasserna och derwid allt för ofta förvrängt och förwridit förhållanden, icke kunnat förwärfwa några sympatier på platsen, är och förblifwer en sak för sig. Derpå har den twifwelsutan sjelf förlorat mest. I sammanhang härmed kunna wi slutligen icke annat än beklaga den i botten rent samhällsupplösande och personligt kränkande ton, som en wiss del af vår svenska tidningspress på senare åren allt mer och mer antagit, hwarigenom framför allt de, för att så uttrycka oss, privata tryckfrihetsåtalen wuxit till ett för en 10 a 20 år tillbaka obekant antal.

(*Östgöta Correspondenten* 20/5 1880.)

1881

Mitt syndaregister var stort. Jag hade grundlagt en frisinnad tidning, "Östgöten", som lefwer än; jag hade betecknat ett och annat, tillhörande "den bestående ordningen", såsom förkastlig *oordning*; jag hade protesterat mot herr Curry Treffenbergs regemente i Norrland; jag hade hos arbetarne i Norge rekommenderat republiken; jag hade – *efter hvad man påstår* – varit nog distrahit att trycka notifikationen om ryska kejsarmordet inom *röd* ram och om svenske kronprinsens förlofning inom *svart*; jag hade börjat utgifwa "Skandinavien, *republikansk* tidskrift för Nordens enhet" (begagnar tillfället att rekommendera denna, liksom "Östgöten", till det bästa); jag hade gjort en witz om stiftets biskop och diktat en visa om Linköpings stadsfiskal; jag hade – ja, det vore lättare att uppräknat hvad galet jag *icke* hade gjort! Allt nog, jag var mogen för galgen, när k. m:t skulle fälla dom öfver mig med anledning af att en viss pastor Hollander utfärdat ett lagstridigt frejdebevis.

Och jag blef dömd, men – förunderliga nåd! – icke till döden, utan till två månaders cellfängelse.

För att i anseende till en förestående viktig affär komma på fri fot så mycket förr, tillät jag mig anhålla hos chefen för Linköpings magistrat, verkställaren af kgl. maj:ts allernådigaste dom, herr borgmästaren Stånggren, att blifva införfpassad till cellfängelset så snart som möjligt.

Denna anhållan föll sig lättare att tillmötesgå, än en annan, som jag en gång förgäfves framställde hoss herr borgmästarens broder, spritbolagsdirektören, om att få kasta en blick i bolagets räkenskaper.

Herr borgmästaren försäkrade visserligen icke att uppfyllandet av denna min begäran skulle bli honom ”ett sant nöje”, som frasen lyder, men han såg dock icke ledsen ut. Vid betraktande af att det var han, som förde ordet, då Linköpings rådhusrätt i det presterliga målet dömde mig till *tre* månaders fängelse m. m., får man taga för afgjort att herr borgmästaren nu kände sig högeligen belåten, om än icke *så* nöjd, som han skulle känt sig, hade öVERRÄTT icke afprutat en månad. Men kanske hade herr borgmästaren och de öfrige välvisse beräknat detta och anslagit den tredje månaden till prutmån ... Annars: *det* var väl egnadt att trösta herr borgmästaren, att han, strax efter att hafva dömt Östgötens utgifvare, blef af sin allernådigaste och konung hugnad med nordstjerneorden såsom ”ett synligt tecken af högst densammes välbehag...”

(Isidor Kjellberg, *Ur en cellfånges dagbok*, Linköping, 1881, s. 2ff.)

Då man väl får antaga, att stadsmyndigheternas kungörelser äro afsedde att vinna så stor spridning, som möjligt, bland den meninghet, för hvilka de utfärdas, men det under en följd af år i Linköping varit fallet, att nämnde myndighet i allmänhet offentliggjort sina kungörelser endast i den ena af de två här utkommande tidningarna, får jag härmed hemställa, att herrar stadsfullmäktige ville fatta det beslut, att alla tillkännagifvanden, som röra stadens angelägenheter, må införas äfven i Östgöten, hvars annonspris är lika med Östgöta Correspondentens.

På andra platser, der två tidningar finnas, är det brukligt, att myndigheternas kungörelser införas i båda.

De skäl, som föranleda min ofvanstående hemställan, äro, utom anförde angående ändamålet med kungörelsernas offentliggörande, i främsta rummet den stora spridning Östgöten under sin snart tioåriga till-

varo vunnit. Östgöten tryckes nämligen numera i en upplaga af 2825 exemplar, hvaraf 1141 utgöra postupplagan och till afnämare inom staden utgå ej mindre än 727 exemplar.

Då naturligtvis äfven desse 727 få betala skatt och således i sin mån bidra till omkostnaderna för offentliggörandet af myndigheternas tillkännagifvanden, tycker man, att de äfven böra få del af nämnde tillkännagifvanden, något som härvarande drätselkammare och magistrat torde hafva insett, då de börjat i Östgöten införa ett och annat tillkännagifvande.

Då man emellertid granskar desse i Östgöten införde annonser, öfvertygas man lätt, att de uteslutande, eller nästan uteslutande, gälla *skyldigheter* för stadens innevånare. Men då man väl får antaga att nämde tidnings läsare såväl som andre medborgare hafva *rättigheter motsvarande skyldigheterna*, tyckes billigheten fordra, att de äfven genom tidningen erhöilo upplysning om sådana saker, som rörde deras rättigheter, exempelvis angående val, sammanträden o.s.v.

För ett antal år sedan hyste äfven vederbörande myndighet den åsigt, att en så vidsträckt spridning af deras kungörelser, som möjligt, var lämplig, då nemligen en annan tidning, Linköpings Tidning, uppstått på platsen. Genast vid sin tillkomst och innan man vunnit den ringaste säkerhet för dess fortvaro eller kännedom om dess spridning och läsekrets, erhöil den samtidigt, i likhet med Östgöta Correspondenten, de offentliga myndigheternas kungörelser och detta oaktadt den endast hade ett fåtal läsare.

Fullständiga bevis för riktigheten af uppgiften angående Östgötens upplaga, spridning etc voro bifogade en till senaste stadsfullmäktigesammanträdet ingifven skrifvelse.

Med stöd af det anförda får jag således hemställa, att stadsfullmäktige ville fatta det beslut, att *alla tillkännagifvanden, som röra kommunens angelägenheter samtidigt lemnas till offentliggörande åt Östgöta Correspondenten och Östgöten.*

Linköping den Augusti 1881.

(Isidor Kjellberg, brevskiss 1881, Isidor Kjellbergs arkiv, vol. 1, Pressarkivet, Riksarkivet.)

Skjutningen vid stränderna begynte emellertid alldeles tystna af. Ryssarne tycktes, som jag nämnt, ej benägna att inlåta sig i en onyttig artilleritäflan, förr än stunden var kommen; turkarne å sin sida hade fattat det visa beslutet att ej visa tänderna, innan de sågo sina motståndare göra likaledes.

Så förflöto ett par veckor. I den talrika corpsen af korrespondenter gäspades det försvarligt. Man knotade öfver ryssarnes tröghet. Der funnos representanter för alla möjliga tidningar: engelska, amerikanska, tyska, österrikiska, franska, ungerska, grekiska, turkiska, schweiziska, belgiska, italienska. Särskildt erinrar jag mig en mager schweizare, hvilken korresponderade med åtminstone ett dussin blad och ändå hade tid öfver att företaga ridturer i nejden på en brun, dverglik häst.

Favoritnöjet var att sitta vid det lilla värdshuset utanför staden, som egdes af en besynnerlig, ljushårig, litet fjollig individ, på samma gång ungrare, engelsman, tysk och jude, och der mäta Donau-floden med melankoliska blickar eller förtära öl af bulgarisk fabrik. Tid efter annan gjordes en utflykt till Schumla eller Varna. Jernvägslinien kände man snart, som om man hade anlagt den själf!

I förstone var också den högvigtiga frågan om "Bouyourouldou" på tapeten. Ett förfärligt ord, liktydigt med att laga tillåtelse af auktoriteterna att följa krigsoperationerna. Vi hade nästan alla rekommendationer från Storviziren, krigsministern etc. Men i "kansliet" i Schumla förklarade man, att alla korrespondenter för att auktoriseras borde underskrifva vissa villkor, icke skrifva annat än på vissa språk – svenskan ej inbegripen – först uppvisa alla bref för vederbörande o. s. v. Påbudet väckte i början rättmätig skräck. Dock skrefvo alla under. Men ingen brydde sig någonsin om att uppfylla "artiklarnes" bestämmelser, och jag tviflar på, att Tewfik Bey fick många bref till genomseende! Naturligen förskaffade man dem icke med den turkiska posten, den slarfigaste af alla ännu kända.

Och friheten att göra, hvad man ville, var verkligen sedermera så obegränsad som möjligt. Man kunde stryka kors och tvärs i landet, utan att någon brydde sig om att fråga, hvart man gick. Det var icke tal om en "bouyourouldou".

(Spada [Johan Janzon], "Rustschuks bombardement", *Ströftåg i Orienten*, Stockholm, 1881, s. 127.)

Ur Ny Illustrerad Tidning 5/2 1881, s. 56.

1882

Det är snart sexton år sedan gasen tändes en afton på Operakällarn och det är ändå som det skulle ha varit i går. Toddygubbarne hade brutit upp klockan sju tröttnande på att vänta Posttidningen som aldrig ville komma ut denna kväll; första akten höll på att gå där uppe; det är tyst i källarsalen; det är för tidigt att äta och för sent att dricka toddy; en och annan ung man, blek om nosen, som kanske nu först lyckats anskaffa vad han borde ha haft mitt på dagen försöker i det längsta göra troligt att han äter kväll klockan sju. Första akten har gått; det gläntar och glappar i dörrarne, disken belägras, atmosfären doftar öl, brännvin och cigarettobak. Ingen Posttidning! Det ringer och belägringen upphäves; luften lättar igen och gaslågorna susa.

En ung man som är äldre än han ser ut träder in med en ljudlös gång, avtager sin rock med en resignerad min som om han avklädde den gamla människan, skjuter av sina lädergaloscher som om han avskuddade sig allt jordens eländiga stoft, frågar med en andeviskning den hälsande överkyparen om Posttidningen har kommit, erhåller ett ödmjukt nej, ber om ett glas Malaga och sätter sig vid ett bord mitt på golvet i stora

salen där han kommer i bästa belysning, ty han vet att alla resande och en mängd unga stockholmare gå in på Operakällarn för att se på porträtt. Han sitter en stund, ensam tyst, ordnar sitt Lamartinehår, förer sin Malaga till läpparne som om han tömde den bittraste kalk och försjunker i inre åskådningar. Då kommer som en kurir överkyparen fram och lämnar en våt Posttidning. Vår idealist, ty han har redan röjt sig för vår skarpa blick, kan icke hejda en rörelse av otålighet, men en otålighet som genast lägger sig. Han fattar den hopvikna tidningen, låter den långsamt utveckla sig till sitt fulla folioformat; läser på den gamla kära titeln; låter den skumma blicken överfara alla patentkungörelserna såsom varande alltför materialistiska, går med likgiltighet förbi domarne som av ängsliga hjärtan väntats i så många, långa månader, han ilar förbi dessa upprörande tillkännagivanden om olycklige som måst gå ifrån hus och hem för att betala sina skulder, stannar ett ögonblick mysande vid bekantgörandet av rättade misstag inom äktenskapet; vad rör honom allt detta livets elände eller som han kallar smuts, honom som lever i en annan högre värld. Han har kommit över första sidan och befinner sig vid vändpunkten, ty det är på andra sidan det står, där uppe i nordvästra hörnet.

Han vänder, vänder ut och in på bladet. Nu behöver man icke längre spela, ty man måste ju börja längst upp på första spalten, där det ödesdigra ordet *Utnämnde* står.

(August Strindberg, *Det nya riket*, 1882, efter Nationalupplagan, Stockholm, 1983, s. 115f.)

1883

217. *Tryckt papper* är olämpligt till omslag, emedan trycksvärtan färgar utaf sig på de inlagda sakerna och på den persons handskar, som bär paketen.

218. *Vid köp* i butiker bör man aldrig tillåta att det köpta inlägges i tidningspapper (något som sällan förekommer i eleganta butiker), ty hvarje handlande, som är mån om sitt anseende, bör anskaffa rent papper för detta ändamål, och det tryckta papperet kan ej räknas som rent.

219. *Gammalt tidningspapper* kan endast användas för att tända upp eld med eller att sveda fågel öfver.

Odugligt skrifvet papper skäres i remsor, doppas i fett och användes att dermed tända lampor. Dessa småsaker kunna synas allt för obetydliga, men all ordning och sparsamhet bidrager till trefnaden inom hemmet.

833. *Läsning* om aftnarne sedan man lagt sig är farlig både med hänseende till eldfara och till skada för ögonen.

1354. *Råd till hustrun*. Klaga aldrig öfver att er man är mera intresserad af tidningarna, än, som förr, af ett samtal med er. Göm dem ej för honom eller låt barnen rifva sönder dem; blif ej vid misshumör, då budet aflemnar dem, utan gå gladt och vänligt och lemna honom dem. Hvad vore mannen utan sin tidning, denna civilisationens hjälpreda, som äfven säkerligen åstadkommer mycket godt genom att för allmänheten offentliggöra alla dåliga mäns och hustrurs förvillelser? Rätta sättet att behandla tidningarna är att studera dem under mannens frånvaro i stället för att sqvallra med grannarne eller titta i fönstret, så att ni, då han kommer hem igen och åter tager upp sin tidning, kan börja tala om innehållet deri: ”om det rysliga tillståndet i Ryssland, om olyckshändelserna, om handel och sjöfart” etc.

Då skall han snart lemna tidningen för att höra nyheterna från edra läppar, och småningom kommer ett treffligt samtal igång. En väl använd tidning är således hustrun till mycken nytta; den håller mannen vid hemmet och förser dem med samtalsämnen i det hvardagliga lifvet.

(E. H. [Charles Emil] Hagdahl, *Fråga mig om all ting! Handbok för alla människor*, Stockholm, 1883, s. 50, 126, 199.)

Medan en underhållig bok ofta förvaras med omsorg, blir vanligen den bäst skrifna ”ledare” förstörd med bladet hvori han står, och är sedan endast i de offentliga boksamlingarna tillgänglig för forskaren. Det vederfäres sällan tidningarna den äran att sammanhäftas och gömmas, och när detta någon gång sker har familjen vanligen dragit försorg om att samlingen är defekt. Har en tidning emellertid genom någon Försynens omedelbara skickelse undgått alla de faror, som hotat dess lefnad N:o efter

N:o och lyckligen blifvit bunden, väntar den ett annat olycksöde. Böckerna, tillgängliga på hedersplatsen i bokhyllan, blifva lästa och omlästa; men tidningen blir till följe af sitt folioformat vanligen undanlagd i något vindskontor och der glömd tills den vid sterbhusauktionen bortslumpas som makulatur. Trots allt hvad den en gång i afgörande ögonblick ingripit i de största frågor, i samhällssomskapande händelser, slutar den alltför ofta med att uppskattas efter pappersvärdet i hvardagslifvets tjänst.

Hvad åter publicistkallets anseende beträffar, så torde ännu i dag, till och med bland vetenskapsmännen och litteraturens stormän, de finnas, hvilka se ned på en tidningsartikel ungefär som en kapellmästare lyssnar till en melodi spelad på dragharmonika; begagna de sjelfva tidningsinstrumentet, så sker det blott när det faller dem in att ställa till folknöje. Och om än detta uppfattningssätt nu mera endast undantagsvis anträffas bland bildningens hallstämplade målsmän, så har, trots allt, likväl ännu en icke så ringa del af den stora allmänheten en ganska oklar mening om att det icke är något nedsättande att skrifva i tidningar för penningar, att *hvarje* litterärt arbete är sin lön värdt, och att frågan blott gäller *huru* arbetet är beskaffadt och på hvad sätt lönen erhålles. Att dessa två ting: *arbetet i och för sig* och *arbetets art* ännu i fråga om tidningsalster kunna sammanblandas, ådagalägger mer än något annat att tidningsmannens författarskap är yngst af alla, och att han sjelf i litteraturen intill sista tiderna räknats som parveny. Och härigenom förklaras till en del det alltför ringa intresse som historien och litteraturkritiken hittills egnat publicisternas personligheter.

Numera blir likväl detta med hvarje dag som går alltmer förändradt. Det mer eller mindre varaktiga och omfattande i skildringen af tidningsmannens verksamhet under lifstiden, och minnet efter döden, skall snart bero uteslutande på arten af hans egen personlighet och på det betydande af hans lifsvärf.

(Emil Key, "Inledning", *Försök till Svenska pressens historia*, Stockholm, 1883, s. 6f.)

Den som så studerat igenom de femtiosex spalterna, inbegripet humoristiska bagateller och annonser om jernbanor, emigrantfartyg, patentmedicin, svenskt snus samt efterlysningar af släktingar, borttappade i

menniskovimlet eller i ödemarken, kan svårligen undgå att förvåna sig öfver åtskilliga saker.

Först och främst att dessa blad som i ett aflägsset land tryckas på svenskt språk äro både i bildlig och i bokstavlig mening så mångsidiga. Dernäst att de ega till sitt förfogande så pass betydande krafter. Icke just som man i dem påträffade någon genom snille och smak verkligt öfverlägsen penna. Men jemte åtskilligt annat som förefaller en smula barnsligt eller pojktaktigt, må hända till och med något rått, finner man så mycket mer af en för oss cirklade hemmasvenskar svårlärd förmåga att styra rakt på sak, att välja språket så, att det lämpar sig för läsekretsen, och att undvika den vanliga förvexlingen af tidningsartikel och tidsskriftsuppsats – det sista må hända af det skäl att äfven de mest bildade bland de svensk-amerikanska lärt mera af lifvet än ur böcker.

Dernäst öfverraskas man af rikedomen på svenska nyheter. I dessa blad får man reda på både ett och annat som ej influtit i ens egen dagliga lif- och hustidning hemma i Sverige. De svensk-amerikanska bladens flesta läsare stamma från landsbygden; följaktligen gör utgifvaren en ytterst sorgfällig skallgång i Sveriges landsortsblad. Hans skarpa öga och flinka sax låta icke det obetydligaste svenska villebråd undanslippa. De fångas och tillagas med en extra dos amerikansk trycksvärta.

Precis färsk kan naturligtvis steken icke serveras. Inga kabeltelegram. Alla svenska nyheter äro urklipp ur svenska tidningar. De äro tre veckor, en månad eller ännu äldre. Men de äro praktiskt sammanförda under sin ort. Under rubriken "Stockholm", "Upsala", "Gefle" o. s. v. finner man i sammandrag ortens hela krönika.

(Ernst Beckman, "Svensk-Amerikanska pressen", *Amerikanska studier I: Våra landsmän i Amerika*, Stockholm, 1883, s. 110ff.)

1884

Några ord om landsortspressen i våra dagar

af en medarbetare deri

[---] Den stora allmänheten känner föga till de inre förhållandena inom tidningspressen, hon endast känner dess verkningar, vet att vinden blåser, men icke hvarifrån den kommer eller hvart den far. För allmänheten

i gemen är tidningsbyrån ett mystiskt rum, och pressens slammer som ett mummel af okända magter.

Låtom oss kasta en blick in bakom ridån en smula.

Jag vill som exempel taga en stad på cirka 6 à 8,000 innevånare.

Der finnas – antaga vi – tvenne tidningar X-allehanda och X-bladet.

X-allehanda är det äldsta på platsen. Det kom till för många år sedan.

Orsakerna hvarför och sätten hvarpå en tidning i en småstad kommer till äro mångahanda.

Oftast är det endast en vanlig affärsspekulation, men lika ofta är det en följd af missnöje med den gamla på platsen. Antingen har denna varit för röd eller för grå; antingen har den sagt för mycket eller för litet. Kan- ske har den också med några hårda ord knuffat en man som har pengar och energi nog att sätta upp en ny för att ge svar på tal. Ofta har tidning- en för sin tillkomst att tacka någon afsigkommen eller af andra skäl ir- rande publicist, som med ljus och lykta söker efter en stad der plats fin- nes för en andra tidning, denna plats må nu vara aldrig så liten.

X-bladet kom till endast för att förtjena penningar. Hur gick det?

Förslagets upphovsman är låtom oss antaga det – en äldre konstför- vandt med litet skolbildning. Han – eller ofta han i spetsen för ett aktie- bolag – köper ett tryckeri med tillbehör. Kontrakt med pappersbruk uppgöres, och så börjas arbetet, utan de ringaste förutsättningar hvar- ken i andligt eller materiellt hänseende för att lyckas.

Kapitalet är för knapt att tillåta engagerandet af en verklig eller van tidningsman. Utgifvaren klipper sjelf och skrifver nödtorftigt ihop en eller annan platsnotis. Hufvudsaken är dock att nedsätta X-allehanda i publikens ögon och med både möjliga och omöjliga medel draga till sig detsammas abonnenter.

En lifsfråga för nationen, en märklig debatt inom riksdagen eller en yttring af kraft och lif inom konstens verld är för X-bladet och X-alle- handa af ojemförligt mindre intresse än ett tryckfel hos motparten, hvar- raf man kan begagna sig för att slå ned på honom.

Så pågår kampen utan ände. Konkurrensen fordrar emellertid ut- vidgningar och ”redaktören” hinner ej med allt sjelf. Så får han för ett par hundra kronor biträde, i bästa fall af en läroverkskollega i staden el- ler en nybakad student, som helst skrifver i ”estetik”, – i värsta fall af nå- gon på dekadans vorden skrifkunnig man af hvad kaliber som helst.

Går bladet en smula framåt binder han vid detsamma med ”fast lön”

den unge studenten, och förhållandet blir då ofta nog detsamma som Gustaf af Gejersstam så träffande skildrar i sin i senaste Svea intagna berättelse "Ett lefnadslopp".

Men redaktören vakar över honom, att han icke skall skrifva "halsen af sig".

Allt måste gå lugnt och sansadt till väga och han får aldrig "bråka", sådant skadar prenumerationen och minskar annonskontots summa.

Göra de magtegende i samhället ett dåligt bruk af denna sin magt – tyst! de indraga annars sina annonser.

Äro ett teatersällskaps prestationer under all kritik – tyst! de trycka sina affischer här.

Skrif ej *mot* regeringen, då blir borgmästaren ond, ej *för* densamma, då blir köpman Z, som är rabulist, ursinnig. Rör ej vid kyrkan, ej vid armén; Klipp notiser om benbrott, olyckor och eldsvådor.

Denna tidning blir hvad man på tidningsspråket kallar "hvita plåstret" d. v. s. ett organ som icke har någon mening alls, och skam att säga lyckas sådana bäst.

Men så händer det också att X-bladet är radikalt och X-allehanda är konservativt, dessa slagord nu tagna i den bemärkelse man gifvit dem, men som ofta icke håller streck.

Nu blir striden än häftigare, ty nu gäller det icke allenast penningarne, det gäller också en mening. Dessa fall äro dock icke så vanliga i de minsta städerna, der meningarne får vika för penningarne.

Mången gång händer det att utgifvaren verkligen är besjälad af den rätta andan, att han *vill* göra allvar af sitt program och föra sanningens talan – men ändå gör han det ej, eller också blott ibland, så der med modifikation. Den ene vågar han sig på, den andre icke.

August Strindberg säger på ett ställe, jag tror nästan att det var i denna tidskrift, att "tidningsmannen står utanför samhället därför att han ställt sig öfver detsamma". Ja, så borde det vara och är väl ibland så, men redaktören af "Hvita plåstret" står icke utanför samhället. Tvärtom, han har vänner öfverallt i staden, ty han är så beskedlig, och hvarför skulle han väl röra vid någon af dem, äfven om de i offentliga lifvet begå handlingar som förtjena klander?

("Några ord om landsortspressen i våra dagar af en medarbetare deri", *Ur Dagens Krönika*, tredje och fjärde häftet 1884, s. 8 off.)

Hvilka äro då de viktigaste egenskaperna hos en tidningsman?

Svaret ligger nära till hands: Det är först och främst *ledig och god stil*. Pressens alster – äfven de högtidligare och så att säga allvarsammare tidningarna – äro ju barn för en dag, afsedda att väcka intresse och uppmärksamhet hos den läsande. Ingen tidning kan undandraga sig den starka konkurrens som råder, utan måste söka att af sjelfbevarelsedrift arbeta sig fram. Det faktiska materialet som skall bearbetas (i vårt land, är antalet af och ämnena för ”ledande artiklar” enligt tyst överenskomelse ju jemförelsevis ringa) är ungefär det samma för alla tidningar. Dess mera är det då nödvändigt att kunna behandla detta på grund af våra förhållandens inskränkthet så begränsade material på ett sätt, som gör anrättningen smaklig.

En god stilist har derför mer än någon annan utsigt till att få plats i en tidning och att lyckas der. Huru otillräckliga kunskaper äro för vinnandet af ett sådant mål, visar mer än ett exempel. Och mången tidning presterar emellanåt mer eller mindre allvarsamma artiklar, der den stilistiskt goda framställningen uppsåtligen är hufvudsak och det svaga innehållet bisak.

Hufvuddelen af vår kultur och särskildt af den litterära bildningen har kommit från Tyskland, men för tidningsmannen går det dock ej an att bilda sig efter den tunga tyska stilen med dess långa meningar och talrika bisatser. Den engelska tidningsstilen med dess märkligt lösliga satsbyggnad är å sin sida än mindre att följa. Nej, mönstret är gifvet, det är den lätta och klara, från sträng tukt dock härflytande franska stilen, som verkligen ganska allmänt följes. Vi med vår öfvervägande estetiska bildning finna de politiska, sociala, ekonomiska frågorna i sig sjelfa ofast tråkiga, och dess nödigare är att de behandlas stilistiskt väl.

Är den stilistiska talangen hufvudsaken, äro dock andra egenskaper äfven af vikt. Ej minst viktigt är *ett behagligt sätt*. Det är oundgängligt för två personer i en tidning, nemligen dels för redaktören eller hans ställföreträdare och dels för referenten eller nyhetssamlaren. Båda dessa personer komma i närmare beröring med folk ur alla samhällsklasser och måste på ett angenämt och förbindligt sätt kunna meddela sig med hvar och en.

Kunskaper. I afseende härpå får man erinra sig, att ett visst mått kunskaper är oundgängligt för tidningsmannen. Väl är det ej nödvändigt att

t.ex. vara student, än mindre filosofie doktor, men kunskaper få därför icke förbises. En tidningsmans kunskaper skola vara allmänna, och då han äfven om han kvalificerat sig genom en examen, hvilken som helst, troligen saknar kännedom om en hel del förhållanden, återstå för en begynnande tidningsman ej blott att förvärva journalismens teknik, utan ock att inhemta åtskilligt nytt inom det allmänna vetandets område.

Främsta villkoret kan sägas vara *språkkunskaper*. Den som ej förstår mer än modersmålet, är ganska illa ute, till och med om han är reporter eller referent för nyheter, kommunala eller riksdagssammanträden. I allmänhet fordras att känna de vanliga främmande språken: först och främst tyska, dernäst franska och engelska. Sanningsenligt måste dock medgifvas, att ganska många tidningsmän ej kunna reda sig med en engelsk tidning, andra ej heller med en fransk. Kan man latin, är det mycket nyttigt, lika väl som det är så för hvarje bildad person, ehuru det ej kan påstås vara nödvändigt. Hvad angår danskan, kan endast den oerfarne förmena, att den förstås af hvar och en. I sjelfva verket behöfves långvarig öfning i läsning af dansk litteratur för att kunna öfversätta från en dansk (norsk) tidning, om man ej vill äfventyra att begå de löjligaste fel.

Utan öfverdrift kan vidare påstås, att en tidningsman oundgängligen behöfver vanliga skolkunskaper i några ämnen, ehuru visserligen ej i alla, dem skolan fordrar. Grunddragen i historien och geografin och af dylika ämnen får man naturligtvis känna.

En detalj – ehuru denna benämning knappast är riktig – fordras det likväl att tidningsmannen känner. Det är statsvetenskaperna. Vare sig man är anställd i hufvudstaden eller annanstädes, är det nödvändigt att känna sitt eget lands författning och förvaltning med regering och riksdag, embetsverk och kommunalrepresentationer o. s. v. Ej nog härmed: man bör äfven veta hvad vetenskapen lär om de i tidningarna så lifligt behandlade frågorna om t. ex. kooperativa föreningar, statssocialism, tullskydd, banker, internationella kurser och andra frågor i politisk ekonomi, hvilka äro lika viktiga som statsrättens. Lika oundgänglig är kännedom af de enklaste statistiska data och af den internationella rättens vanligaste bruk. Ett visst mått juridiska kunskaper behöfves äfven, åtminstone rörande yttre förhållanden. Att dessa kunskaper äfven böra, om ock i ringaste mån, omfatta utlandets förhållanden, är själfklart.

Genom allt detta löper som den röda tråden – och hvarje vand tid-

ningsman vet det nog – att det är *det aktuella*, det som för närvarande, för dagen, är af intresse och derför kräfver behandling, som man behöfver känna. Om man vore till exempel lärd i allmänna historien, gagnar det föga vid behandlandet af en rent politisk fråga, om man icke känner det kanske aflägst liggande lands egendomliga förhållanden som det är fråga om, inberäknat framför allt dess allra nyaste historia. Likaså t. ex. i svenska riksdagsfrågor: hade man än skrivit afhandlingar om forna riksdagar, båtär det ej mycket, då man har för sig frågor om nya skatte-reformer, militärväsen, industriell eganderätt, nya embetsverk och dylikt. På tal om det aktuella kan man för öfrigt gerna säga rent ut, att en tidningman borde känna statskalendern utantill – och hvarför ej också handelskalendern och adelskalendern i vissa delar. Embets- och tjänstemän, riksdags- och affärsmän, orter och institutioner, allt borde tidningsmannen ha reda på. Ju mera han kan deraf, dess bättre är det för honom sjelf och för den tidning, han tillhör.

(C. R., "Litteratören", i Hubendick, *Hvad skall man bli? Rådgifvare vid valet af lefnadsbana. IV. Vetenskapsmannen, läraren, litteratören*, Stockholm, 1884, s. 118ff.)

1885

Literatör 1. litteratör (Fr. *litterateur*), skriftställare; person, som har till yrke att arbeta inom literaturen såsom tidningsman, medarbetare i tidsskrifter eller encyklopediska och lexikaliska verk, öfversättare, literärt biträde, literär rådgifvare (hos en förläggare, vid en teater) o. s. v.

(*Nordisk familjebok*. Nionde bandet, Stockholm, 1885.)

955. *Nyttan af tidningspapper*. Om natten är kall och man ej har tillräckligt täcken och filter till hands, bredas 2–3 stora tidningar mellan filten och lakanet. Härigenom bibehålles en angenäm värme hela natten, utan att betäckningen känns tung. Äfven på längre resor i vagn eller båt eller under långa promenader i motvind bör man breda ett tidningspapper öfver bröstet under ytterplagget, och detta är tillräckligt att utestänga kölden. Intet medel härför kan vara billigare och mera verksamt.

(H. [Charles Emil] Hagdahl, *Det bästa af allt! En nödvändig bok för hvarje hem*, Stockholm, 1885, s. 221.)

Manor den 2. Oktober 1886

Älskade Syster Sofie!

Mycken tack för dina båda bref som var så ifrigt efterlängtrade. Wi borde nog ha svarat förr, men som vi nu är i den brådaste tiden så torde det kanske vara ursäktligt. Wi håller nu som bäst på med att afplocka bomullen. Skörden blef ej hvad den lofvade att bli för ett par månader sedan, den är rätt dålig. Du frågar huru dana tider det är i Amerika, jag kan knapt svara på det, ty tiderna äro mycket olika på olika platser, men öfver hufvud taget tror jag att de ej äro de bästa. Nog talas det mycket i tidningarne om att afärslifvet åter börjar att uppblomstra, men ännu har vi ej erfärit något af det goda, vi hoppas emellertid att framtiden måtte bära någonting dylikt i sitt sköte. Igenom tidningen som vi har ser vi att tiderna äro mycket dåliga i Sverige. Wi såg äfven att Ridderstad är död. Du må tro att vi ha nog reda på Linköping. Det är det första vi ser efter då vi får tidningen. Det måtte ha varit en ihållande torka hos er. Vi ha äfvenledes haft nog af den, men det är så vanligt här att nästan hvarje sommar är torr, men den har varit ovanlig i år. Äfven har det varit många svåra stormar Och en mycket förödande Jordbäfning som till största delen förstörde en af Amerikas äldsta städer. Jordbäfningen var ej i Texas utan i South Carolina, men Texas har haft sin fullkomliga del utaf stormar. Wi hade en svår storm den 20 Augusti, den gjorde ej oss någon skada, ty då han uppnådde vårt lilla samhälle var den alltför svag, men utmed kusten var den förödande. [---]

Du får ursäkta att jag skrifver så dåligt, min hand är van vid plogen, ej vid pennan. –

Hjertligen
Carl och Fred

(Otto Rob. Landelius (red.), *Amerikabreven*, Stockholm: Natur o. Kultur, 1957, s. 120ff.)

[---] Men man klagar icke endast deröfver, att ungdomen får läsa för mycket i skolorna, utan man påstår, att äfven många vuxna hängifva sig åt läsning mer, än nyttigt kan vara. Hur många husmor – säger man – försummar icke vården om barn och hus för boken? Hur många af våra unga qvinnor förnöta ej en stor del af tiden med en läsning, som blir fruktbringande hvarken för dem sjelfva eller andra, ja, ej sällan skadlig. Särskildt klagar man öfver, att läsningen af små broschyrer, tidskrifter, tidningar och ströskrifter tilltagit i oroväckande grad, och att derigenom läsningen af böcker med mera gediget innehåll allt mera tränges undan. Klagomålen äro helt säkert icke oberättigade. Alla folkklasser använda mera tid på läsning af dylik litteratur, än hvad som kan vara gagneligt. I en stor del af de s. k. bättre familjerna läses flera tidskrifter och tidningar; i städerna får man ofta på de offentliga serveringslokaler och tidningskontoren se personer af alla klasser sitta i hela timmar och läsa tidning efter tidning; åkare och månglerskor fylla ofta tiden, då de vänta på kunder, med läsning af tidningar; embetsmännen och af-färsmännen vilja gerna se, hvad tidningarna hafva att förmäla, under det de låta maten smälta, och huru många vill ej läsa sig ”till sömn” genom att genomfara innehållet i en tidning? Äfven bland allmogen på landsbygden har tidningsläsandet under de senare åren betydligt tilltagit. Så berättas det t. ex. från Nerike, att det ej sällan inträffar, att i en allmogefamilj läsas tre olika tidningar.

Redan Goethe säger: ”Om man icke har läst tidningar under några veckor eller månader och sedan läser dem allasamman, visar det sig lätt, huru mycken tid man förderfvar med dessa papper”. Men tidsförlusten är ej det värsta onda, som det öfverdrifna tidningsläsandet har med sig. Betänkligare är det, att ganska ofta framställes i tidningarna en vishet, som mycket lite gör sig förtjent af detta namn; en vishet, som lätt för obefästade hjertan och sinnen ut på irrvägar; som tager bort smaken för sund läsning och förringar förmågan att läsa med eftertanke och allvar. Vi säga icke, att alla tidningar äro sådana. Tidningar finnas ju, som bjuda på ett godt och lärorikt innehåll och hvilka man utan samvetsförebärrelser kan förorda till läsning; men vi påstå, att numera finnas många, hvilkas innehåll är dåligt och som måste inverka skadligt. Vi säga icke heller, att man icke bör läsa tidningar, utan vi säga, att man bör läsa goda tidningar, men

äfven sådana med måtta; samt att man ej bör låta tidningarna tränga undan snart sagdt all annan litteratur af hvad slag som helst.

För att kunna förstå och följa med den tid, hvari man lefver, är det numera nästan nödvändigt att läsa tidningar; men vi må akta oss för att låta dem få för stor makt öfver oss. Den varningen är ej öfverflödig. Aktgifver man på förhållandena, skall man nämligen finna, att tidningen fått den betydelsen för många, att den blifvit "ett annat evangelium"; att de äro färdiga att antaga som sant och rätt allt hvad deras liftidning säger dem, det må röra sociala, kyrkliga eller politiska förhållanden eller vetenskap och konst. De blifva så beroende af den tryckta vishet, som dagligen framräcket åt dem i en lätt tillgänglig form, att de ej kunna tänka sjelfständigt. "Den periodiska dag-litteraturen är i sanning så kallad kursiv läsning." Det är klart, att bedvid denna måste en läsning med allvar och eftertanke ega rum, så vidt ej läsarens minne, förstånd och karakter skola i betänklighet grad skadas. Det myckna läsandet af daglitteraturens lätta alster bidrager sannolikt ej litet dertill, att en stor del af nutidens menniskor äro så ytliga, opålitliga och utan djupare intressen; att, såsom erfarenheten lär, man endast sällan kan få i gång och föra till slut ett allvarligt, mera djupgående samtal. Det, som egentligen roar och som behandlas med en viss vidlyftighet, är dagens händelser och sqvaller; åt tidens brännande frågor egnar man visserligen ock uppmärksamhet, men man går dem ej på djupet; man ser dem så att säga blott på utansidan.

Till och med läsningen af goda tidningar skulle förytliga läsaren, om han icke såsom en motvigt deremot läste goda, grundliga böcker, hvilkas förstående kräfde ett allvarligt tankearbete. En stor del tidningsartiklar äro nämligen författade i hast. Författaren nödgas skriva dem utan att hafva tid till de studier och det allsidiga genomtänkande, som en grundligare behandling af ämnet kräfver. En tidningsredaktör, med hvilken vi för kort tid samtalade, och som visserligen skulle vilja meddela sina läsare endast grundliga utredningar af de behandlade ämnena, klagade öfver, att det ofta voro omöjligt att åstadkomma sådana, enär han ej sällan nödgades att på rak arm behandla till och med viktiga frågor, alldenstund allmänheten fordrar, att så snart en fråga väckes, genast se den behandlad i tidningen. Dertill kommer, att tidningsredaktören, som ofta skrifer för ett visst parti, tvingas att se den i fråga varande saken från partiets synpunkt. Hans framställning kommer därför ej sällan att sakna den oväld, som är nödvändig för en sanningsenlig framställning. De åsigter, som

framställas i tidningarna, äro därför ej sällan ytliga och partiska. Skall läsaren därför ej få skef uppfattning af de behandlade frågorna, måste han kunna bilda sjefständiga omdömen. Han måste kunna läsa med förstånd. Men förmågan härtill förlorar han genom att hufvudsakligen mätta sitt vettbegär med den lösa mat, som tidningarna bjuda på. I samma mån som den läsande eger mindre bildning, i samma mån blir han lätt beroende i sina åsikter af den tidning, han läser. Det är därför fara, att den stora massan af vårt folk kommer att beherskas af de tidningar, den läser. För att vänja den att läsa med förstånd och sålunda rädda dess sjelfständighet, bör man söka förmå det att läsa böcker med gedignare innehåll, än som vanligen förekommer i tidningarna.

(Karl Kastman, "Dagspressen och folklitteraturen", *Tidskrift för folkundervisningen*, Stockholm, 1886, s. 17ff.)

1887

Derpå tog jag mod till mig och gick till redaktionen af en af de största hufvudstadstidningarna.

En vaktmästare tog emot mig, mönstrade mig mycket noga från topp till tå och sporde mig derefter om mitt ärende. Jag anhöll att få tala med redaktören. Han bad mig vänta, frågade hvem han fick anmäla och tog på sig en helt medlidsam min vid mitt alldeles okända "Johan Holm, studerande".

– Det är frågan om något manuscript kan jag förstå?

Jag tyckte att mitt ärende var något, som ej angick vaktmästaren. Jag hade kommit för att träffa redaktören, men ej för att tala med en vaktmästare. I en temligen inpertinent ton upprepade jag, att jag sökte redaktören sjelf och ingen annan. Han gaf mig en blick full af ovilja och förde mig derpå in i en stor sal, der han anvisade mig en plats helt nära dörren. Jag räknade stolarne, som voro uppradade uteder ena väggen, de voro åtta. Sju af dem voro upptagna af herrar, hvilka i likhet med mig, som erhållit den åttonde och sista stolen, väntade på att få tala med redaktören. De höllo alla hattarne i handen och sågo ofantligt tråkiga ut. Breddvägarne af det stora rummet voro upptagna af hyllfack, som räckte från golf till tak, uppfyllda af tidningar. Jag hade aldrig sett en sådan mängd ma-

kulatur. Öfverallt hvar ögat vände sig endast tidningar, i stora högar på golvet, på stolarne, på borden och i fönstren funnos de, ja, till och med i händerna på de flesta af dem, som befunno sig i rummet. Vid de tre stora fönstren voro lika många ofantliga skrifbord placerade, öfverlastade med papper, kuvert, pennor och bläckhorn, lexikon med trasiga ryggar, stats-, adels- och adresskalendrar, hvilka alla sågo ut att vara lika flitigt begagnade som lexikonerna. Det herskade en imponerande tystnad i rummet. Redaktionsbyrån föreföll mig som en rosenkammare, och de ofantliga papperssaxarne blänkte hemskt för solstrålarne likt fruktansvärda tortyrredskap. Då och då öppnade en af dessa skräckinjagande tingestar sitt gigantiska gap, lät höra ett skadeglådigt hväsande, och der låg måhända ett mästerverk stympadt för att bitvis delgifvas läsarne af morgondagens tidningsnummer. Ingen tycktes hafva brådt om. Alla voro lugna och tysta som Egyptens prester. Man meddelade sig med hvarandra genom att räcka hvarandra urklipp ur tidningarne eller genom hviskningar. En och annan skref, utan att det ringaste bry sig om hvad de andra gjorde. De arbetade ytterst flegmatiskt, dessa skribenter, och jag tror att de ej låtit störa sig, om också huset midt emot fönstren ramlat. De öfriga tidningsmännen studerade vårdslöst tidningar, manuskript och bref, eller njöto af en cigarr utan att låta någon sysselsättning störa de idéer, som föddes inom dem vid den narkotiska njutningen. Ingen enda bekymrade sig om oss, väntande. Det var något så vanligt att de åtta stolarne voro upptagna af främlingar, att det aldeles förlorat förmågan att väcka en gnista ens af nyfikenhet hos dessa bläckslafvar.

(Fredrik Lindholm, *Tidningsmannen: Roman*, Stockholm, 1887, s. 89ff.)

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidnings redaktion 1888, Foto: Göteborgs Stadsmuseum.

1888

Ett varningens ord till tjufläsare

Ett oskick, som vi upprepade gånger anmärkt, men som icke desto mindre fortfarande florerar och utbreder sig, tack vare i främsta rummet tidningsutgifvarnes förbiseende af sakens vikt, är den s. k. *tjufläsningen*.

Nu har vi på allvar beslutat oss att *ensamme*, om ej vi får understöd af våra kolleger, försöka utrota detta oskick. Och härvid vända vi oss i främsta rummet till den *rättänkande* allmänheten.

Först ett exempel på, hur tjufläsningen systematiskt bedrifves.

I förra veckan inkom å tidningskontoret, 40 Mäster Samuelsgatan, en herre (föreståndare för systrarna Josephsons filial, Drottninggatan 53). Han började plocka ihop en mängd på disken liggande tidningar: Dagens Nyheter, Stockholms Dagblad, Svenska Dagbladet, Fäderneslandet, Budkaflen, Vikingen, Söndags-Nisse, Kasper, Svea, med ett ord hela den nyutkomna tidningslitteraturen, en försvarlig packe. ”Ska’ det inte vara Smålandsposten också?” frågade kontorets föreståndarinna. ”Nej, tack, den tar jag i afton, när jag hemtar aftontidningarna, Figaro och hvad öfrigt utkommit. Jag reder mig en stund med det här.” Därmed aflägsnade han sig.

”Det var en god tidningskund, den där, som köper så många på en gång”, anmärkte vi.

Föreståndarinnan satte upp en förvånad min.

”Inte köpte han dem. Det var en abonnent.”

Och så berättade hon, att denne gentleman med flere andra lika frikostiga tidningsläsare betalade tidningskontoret 1 krona i månaden, d. v. s. ungefär 3 öre om dagen, för att få hemtaga och läsa alla å kontoret till försäljning inlämnade tidningar samt därefter – återlämna dem.

”Nå men”, anmärkte vi, ”det är ju att *stjåla* från tidningsutgifvarne, som få bekosta utgifvandet af dessa tidningar och sedan få dem tillbaka som makulatur.”

Nej, det kunde hon inte begripa, och det var fåfängt att söka öfvertyga henne, att tidningsutgifvarne icke utgifva tidningar för sitt enskilda nöjes skull och till tidningskontorens nytta, utan att de också behöfva förtjena en smula.

Hon är tyvärr icke ensam om denna för tidningarnas ekonomi vådliga begreppsförvirring. Här existera snart sagt hundratals tidningskontor, som bedriva samma ofog på tidningsutgifvarnes bekostnad.

Men huru förekomma det? Det är frågan.

Erfarenheten har öfvertygat oss om nödvändigheten att vidtaga stränga åtgärder. Först och främst måste vi, som sagt vädja till den *rätt-tänkande* allmänheten. Den ringaste eftertanke säger ju en hvar, att detta sätt att läsa tidningar är i ordets egentliga bemärkelse *lumpet*, för att ej säga något värre. Det är att låna sig till en systematisk utsugning af tidningsutgifvarne, som visserligen under närvarande omständigheter få vara nöjda med litet, men dock ingalunda kunna lefva af makulatur.

Hvad skulle t. ex. en affärsman, en handtverkare säga, om hans varor eller tillverkningar på ett sådant sätt ginge i lån, utan ringaste vinst för honom, och han sedan finge återtaga dem förstörda utan minsta ersättning? Skulle han ej beteckna en sådan industri som rent af *stöld* från honom, så mycket mer som utsigterna att få sälja något naturligtvis minskades? Hvem köper en sak, när man kan så godt som gratis få låna och begagna den?

Ofoget måste städfas förr eller senare, men med hvarje dag som går ökas svårigheterna. Ett energiskt ingripande från tidningsutgifvarnes sida skulle för länge sedan satt stopp för rörelsen. Den dag skall komma, då detta *måste* ske till hvad pris som helst. Lösnummerförsäljningen spelar för hvarje tidning en så pass viktig roll, att omsider själfbevarelsesdriften måste öfvervinna trögheten och efterlåtenheten. Det låge närmast till hands att *Publicistklubben* eller *Tidningsmannaföreningen* toge saken om hand; men sker det icke förr, skall frågan bringas på tal vid nästa års publicistmöte. Och underligt skulle vara, om ej solidaritetskänslan så väl som det egna intresset skulle åstadkomma att omsider en dam sättes mot den systematiskt bedrifna tjufläsningen.

I utlandet, ja ingensstädes i hela världen känner man till ett sådant ofog. Där köper gentlemannen sina tidningar eller också läser han dem på sin klubb eller ett kafé – men han lånar dem inte hem.

Intill dess några andra åtgärder blifva vidtagna skola vi hålla razzia efter herrar tjufläsare och, hvar vi anträffa dem, *utan förskoning offentligen namngifva dem*.

(*Budkaflen* nr 20, 18/5 1888.)

1889

Publicera (Lat. *publicaré*), offentliggöra; kungöra; utsprida; utgifva (en skrift af trycket). Se vidare Publikation. – Publici'st, tidningsskrifvare, tidningsman; i utlandet äfven benämning på statsrättslärd och på utgifvare af urkunder. – Publicitet, offentlighet; tidningsmannaskap, tidningsväsende.

Publicistklubben stiftades sommaren 1874 af ett antal medarbetare i Stockholms dagliga tidningar i syfte att under sällskapligt umgänge medlemmarna emellan främja gemensamma pressangelägenheter. Småningom vidgades kretsen genom inval såväl bland pressens "frivillige" som ock af representanter för landsortspressen. Sedan 1885 hafva äfven qvinnor antagits till ledamöter. Medlemmarnas antal uppgår f. n. till 287, och i mån af den numeriska tillväxten har ock efter hand verksamhetsfältet utsträckts. Med synnerlig förkärlek och ofta med påfallande framgång har klubben till behandling upptagit sådana frågor, som afsett höjandet af pressens anseende och motarbetandet af dess oarter samt vinnandet af större tillmötesgående från myndigheternas sida gent emot pressens representanter.

Bristerna i vår nuvarande tryckfrihetslag hafva varit föremål för en omfattande utredning från klubbens sida, liksom genom dess granskning lagstiftningen för den literära eganderätten icke oväsentligt förbättrats. Publicistklubben har ock bekostat utarbetandet af en bibliografi öfver Sveriges periodiska litteratur (under utgifning) samt 1889 anskaffat en permanent lokal, i hvars läse- och skrifrum ett ganska rikt urval af Sveriges tidnings- och tidskriftslitteratur dagligen står till besökande klubbmedlemmars förfogande. Slutligen må ock nämnas, att sedan flere publicistmöten förgäfves sökt bringa till stånd en pensions- och understödsförening för svenska publicister, tog klubben år 1881 med framgång frågan härom om hand, skänkte första grundplåten till Svenska publicisternas understödsförening (se d. o.) och har sedan tid efter annan af behållningen på sin illustrerade tidning "Julqvällen" lemnat bidrag till denna förenings ekonomiska utveckling. Publicistklubbens egen kassatillgång var vid 1889 års början något öfver 8,000 kr.

Redaktör (Fr. *rédacteur*, af Lat. *redi'gere*, bringa i ett visst tillstånd, leda), ordnare och utgifvare af en periodisk eller encyklopedisk skrift, till hvil-

ken bidrag inflyta från flere medarbetare. Det är ej ovanligt, t. ex. vid ett större tidningsföretag, att en hufvudredaktör (Fr. *rédacteur en chef*) utöfvar högsta ledningen, medan underredaktörer förestå hvar sitt område. Merendels är redaktören för en periodisk skrift tillika dennas ansvarige utgifvare. – Redaktion, ordnande och utgifning af en författares arbeten eller af periodisk skrift, utgifvareskap; affattning; sammanfattningen af dem, som gemensamt redigera en periodisk eller encyklopedisk skrift; lokalen för en sådan redigering. – Redaktris (Fr. *rédactrice*), qvinna, som är redaktör. – Redigera (-sjera; Fr. *rediger*), samla, ordna och utgifva (andras eller egna skrifter); hafva främsta ledningen af en periodisk eller encyklopedisk skrifs utgifning; affatta; gifva ändamålsenlig form åt en literär produkt.

(Ur *Nordisk familjebok*. Trettonde bandet, Stockholm, 1889.)

V. P. M.

De politiska nyheter, som dagligen genom tidningarne sprides öfver hela verlden, förmedlas – hvad Europa beträffar och med bortseende från de engelska tidningarnes privatkorrespondenter – genom ett antal telegrafbyråer, af hvilka de mest kända äro "Reuters office" i London, "Agence Havas" i Paris, "Continental Telegraphen Compagnie Actien Gesellschaft" eller "Wolffs Bureau" i Wien, "Agenzia Stefani" i Rom o. s. v.

De tre skandinaviska rikenas telegrambyråer stå i närmaste förbindelse med "Continental", men hafva äfven direkta förbindelser med öfriga byråer.

Alla dessa byråer hafva officiösa förbindelser, och skulle utan sådana knappast kunna existera. Det är ock i Regeringarnes såväl som i byråernas intresse, att så är förhållandet. Regeringarne kunna derigenom utöfva någon kontroll öfver de nyheter, som spridas, och byråerna kunna förvissa sig om sanningsenligheten af de uppgifter, som lemnas dem.

För Kungl. Maj^{ts} Regering torde den nuvarande anordningen med Svenska Telegrambyrån erbjuda alla de fördelar, man rimligen kan begära, utom i det afseendet, att nyheter *från* de Förenade Rikena genom dem spridas i ett mycket ringa omfång. Detta förklarar hvarför understundom de stora byråerna, åtminstone Reuter's, genom enskilde kor-

respondenter bekommit meddelanden, som, åtminstone hvad formen beträffar, lemnat åtskilligt öfrigt att önska.

För att afhjelpa denna olägenhet och bereda åtminstone möjlighet, att när som helst till utlandet meddela nyheter från de Förenade Rikena af de innehåll och den form, Kungl. Maj^{ts} Regering finner mest ändamålsenlig, erbjuder sig nu följande två kombinationer:

I. Nyheter till *Tyskland*, med eventuel spridning till Frankrike, England, Ryssland, Italien, Spanien, Belgien o. s. v.

Utrikes Departementet telegraferar under signaturen "Cabo" direkt till "Wolffbureau, Berlin". Den spridning departementet önskar gifva åt meddelandet indikeras i slutet af telegrammet genom ett helt eller brutet % tal enligt vidfogade tabell. Är nyheten af den beskaffenheten att vara användbar för Continentales vanliga meddelanden, medför spridningen icke någon kostnad. I annat fall får departementet betala de telegram, Continentale efter den givna indikationen låter utgå.

Behöfver Continentale göra någon förfrågan hos departementet i anledning af en otydlighet eller af annan orsak, telegraferar den under signaturen "Cabo" till "Cabinet, Stockholm".

Chefen för Wolffs bureau är geheimerat *Richard Wentzel*.

II. Nyheter till *Österrike* förmedlas genom direkt telegrafering under signaturen "Boca" till "Telegraphisches Correspondenz Bureau, Wien". De blifva då utan vidare kostander spridda genom den mycket anlitade "Politische Correspondenz", hvars egare Regieringsrat *Ludvig von Hirschfeld* tillika innehar embetsställning som chef för "telegrafisches Correspondenzbureau", hvilken är mer än officiös.

Derjemte kunna korrespondensartiklar adresseras till *herr von Hirschfeld personligen*, och blifva då intagna i "Politische Correspondenz". De måste vara avfattade på tyska eller franska språket.

Stockholm den 13 april 1889

Alfr. Lagerheim

(Utrikesdepartementet med föregångare, Utrikesdepartementet 1902 års dosiersystem 1748–1926, Utrikesdepartementet och beskickningarna, K. Pressen, Vol. 475a, Riksarkivet.)

Andra utgifter.

[illegible]

Wendela Hebbe

[---] Sedan familjen efter faderns död åter inflyttat till Jönköping, ingick Wendela år 1833 äktenskap med den då varande notarien i Göta hofrätt *Gustaf Clemens Hebbe*. I detta äktenskap äro äfvenledes trenne döttrar födda, samtliga rikt begåfvade kvinnor. En af dem är numera som gift bosatt i Köpenhamn, den närmast följande, Tecla Hebbe, hvilken var en framstående dramatisk sångerska, är sedan åtskilliga år död, den yngsta, Signe, delar, som redan nämts, numera hem med modern i Stockholm och är tillräckligt allmänt känd att här behöfva rosas.

När nu fru Hebbe efter ett långt lif blickar tillbaka, på hvad hennes penna skapat, kan hon för visso känna sig stolt. Det är icke endast det kvantitativa, som här bjuder erkännande och aktning för en aldrig trötande arbetshåg, äfven kvalitativt stå delar af hennes diktarskap så högt, att de på samma gång bjudit de djupa lagren af läskunnige förströelse och uppbyggelse, som de vunnit ampla loford af sådane män som Björnson, Grundtvig m. fl. Också ha hennes originalarbeten delvis öfversatts till flere främmande språk.

Vi nämnde de *djupa* lagren, och vi gjorde det med skäl. Wendela Hebbe har alltid sträfvat att så att säga *popularisera* sin diktning. Hon har ej velat skrifva för de öfvermätte och öfverklöke. Men de ringe och de betryckte ha alltid stått hennes hjerta nära. Otaliga gånger har också hennes penna arbetat direkt i välgörenhetens tjänst, och tusentals kronor ha hennes behjertansvärda skildringar af armodets barn inbringat hungrande och slagne.

Det är endast helt naturligt, att barnen och deras verld hos detta varma sinne rönt hjertligt intresse. Också tillhör Wendela Hebbes sagor och äfventyr för barn det yppersta, som på detta område åstadkommits. För djuren har hon äfven alltid varit en ömmande vän och i många af sina skrifter inför vuxna och små fört deras talan.

Fru H. har varit en flitig medarbetare i flere tidskrifter och tidningar, särskildt i Aftonbladet på Hiertas tid. Som öfversättarinna har hon utöfvat en omfattande verksamhet; till och med för scenen har hennes mångsidiga begåfvning räckt till. Af hennes originalstycken är åtminstone ett, oss veterligen, uppfört, nämligen sångspelet "Dalkullan", som för första gången gick öfver Djurgårdsteaterns scen den 13 augusti 1858.

(J. N-g., "Wendela Hebbe", *Idun* nr 46 1889.)

1890

Eva Bonnier, Hushållsföreståndarinna 1890, ©Foto Nationalmuseum, Stockholm.

Om man vid läsandet af våra många svenska tidningar och tidskrifter äfven egnar vederbörlig uppmärksamhet åt de många annonser som de oftast innehålla, så finner man att affärsmän och industriidkare, mycket allmännare nu än för endast ett tiotal år sedan, använda annonsen, – det kraftigaste hjälpmedel som finnes att öka kundkretsen. Vår tids lätta

kommunikationer hafva verkat det att äfven detaljköpmannen med fördel kan arbeta för att skaffa sig kunder på vidt skilda orter. Hos oss såväl som i utlandet har i följd deraf uppstått affärer (i Tyskland, Versand-Geschäften) hvilka drifvas uteslutande genom annonsering. Många exempel finnas derpå att ett sådant arbetssätt fört, förut obetydlig affärsverksamhet till en storhet och utveckling hvilken utan en omfattande annonsering ej varit möjlig att uppnå. Sådana exempel bör väl bevisa att det lönar sig att göra uppoffringar för annonser, för den som verkligen förstår hvar och huru han skall annonsera.

Att icke *alla* förstå att sköta annonseringen med den eftertanke som fordras om ett godt resultat skall uppnås, det blir den öfvertygad om som under någon tid observerar och läser annonser hvar helst de förekomma. Man kan då ej underlåta att ofta anmärka på många annonsörers sätt att stilisera och markera sina annonser. Dertill får man ej sällan anledning till den tanken att annonser förekomma på orätt ställe, i en tidning, i en kalender, på en annonskarta eller liknande der *de* annonserna ej träffas af *sin* publik.

Att åstadkomma en fullständig handledning för annonsörer är ej meningen med denna anspråkslösa publikation utan här påvisas endast några exempel på de fel hvilka oftast förekomma.

Skulle dessa anmärkningar bli observerade af några bland dem hvilka behöfva manas till mera eftertanke vid nedskrifvandet och publicerandet af sina annonser så må de af desamma taga den lilla undervisning de kunna lemna. Något annat än en uppmaning till mera eftertanke i ifrågavarande hänseende afses icke.

De exempel [som] här visas äro tagna bland de många tidningarne, med bibehållande af stilisering och markering, men ändrade så att de ej igenkännas. Så t. ex. förekomma annonser till innehåll och utseende liknande följande:

För ärade herrskaper tillkännagifves

att jag från och med den första Maj 1890 börjat *tricotstickningsaffär* vid S. Hamngatan i Göteborg. Allt arbete utföres på *bästa maskiner af nyaste konstruktion* så att jag kan utlofva arbete af *prima kvalitet till platsens billigaste priser*. Alla olika sorters garn finnes på lager eller anskaffas efter beställning då arbete önskas utfört. Äfven mottages garn till arbete som utföres skyndsamt efter mottagen

beställning. Särskildt ber jag få rekommendera mina *tricotstickade Gosskostymer* hvilka äro den billigaste och snyggaste beklädnad för småpojkar. Sådana tillverkas till pris af 0,00 0,00 pr styck och profver sändas öfverallt franco på begäran. Rekommenderar mig till utförande af allt som till yrket hör.

*Johanna Börjesson,
S. Hamngatan 4, Göteborg.*

En sådan annons, (många liknande förekomma) är ju utförlig och något fel i språkligt hänseende förekommer ej heller. Den blir måhända (?) läst. Men felaktig är den såsom annons på så sätt, att den inrymmer alldeles för vidlyftig text. Derföre kan den ej utan för stor kostnad bli tryckt med stor tydlig stil. En så lång annons, tryckt med liten stil, stående bland en massa andra, kommer ej till sin rätt. En tidningsläsare hvilken oftast helt flygtigt öfverser annonserna bör i ett ögonblick kunna uppfatta hufvudinnehållet af en annons. Han ger sig ej tid att genomläsa sådana annonser som ej intresserar honom vid första anblicken. Låt nu denna annons få följande utseende och innehåll. Den lemnar då samma upplysningar och kan blifva tryckt med tydligare stil för samma kostnad. I följd af att läsaren sålunda, utan att behöfva genomläsa annonsen, ser hvad det är frågan om så blir den säkert mera uppmärksammas och läst just af den del af publiken som kan hafva intresse af densamma.

Ny tricotstickningsaffär!

Allt arbete utföres på bästa maskiner af nyaste konstruktion.

Alla sorters garn finnes på lager eller anskaffas.

Garn mottages till arbete.

Specialitet Tricotstickade Gosskostymer

(Billigaste och snyggaste beklädnad för småpojkar) till priser:

0,00 0,00 pr st. Profver franco öfverallt.

Allt arbete af prima qualité och solidité

utföres skyndsamt till platsens billigaste priser.

*Johanna Börjesson,
Tricotstickningsaffär,
S. Hamngatan 4, Göteborg.*

En annonsör bör först och främst taga för *regel att skriva sina annonser i korta, tydliga meningar så att största möjliga stil kan användas och så, att läsaren utan studium kan uppfatta hvad det är frågan om.*

Angående *markeringen* och den *typografiska utstyrseln* kunde vara mycket att säga, men jag vill här endast framvisa följande ex. [---]

(Nya generationen inom affärsverlden: Kåseri om reklamen och dess verkningar: Efter en främmande idé/Några anmärkningar om och regler för verkningsfull annonsering af en köpman/Om annonser och annonsering, Helsingborg, 1890, s. 14ff.)

1891

En afton i Kvinnoklubben

[---] Det var år 1887, som ett antal damer i Stockholm förenade sig om den vackra tanken att genom bildandet af en kvinlig klubb verka för en sammanslutning mellan kvinnor från olika arbetsfält för idkandet af ett godt och angenämt kamratlif och för utbyte af tankar. Antalet utom hemmet arbetande kvinnor är i Stockholm mycket stort och ökas oupphörligt. Många af dessa i skolor, bank, post, vid telegraf och telefon samt på kontor anställda kvinnor sakna ett kamratlifs trefnad och ett enkelt sällskapslifs förströelser. Deras krets blir lätt trång, och de känna sig ensamma och utanför det rikare lif, som rör sig utomkring dem.

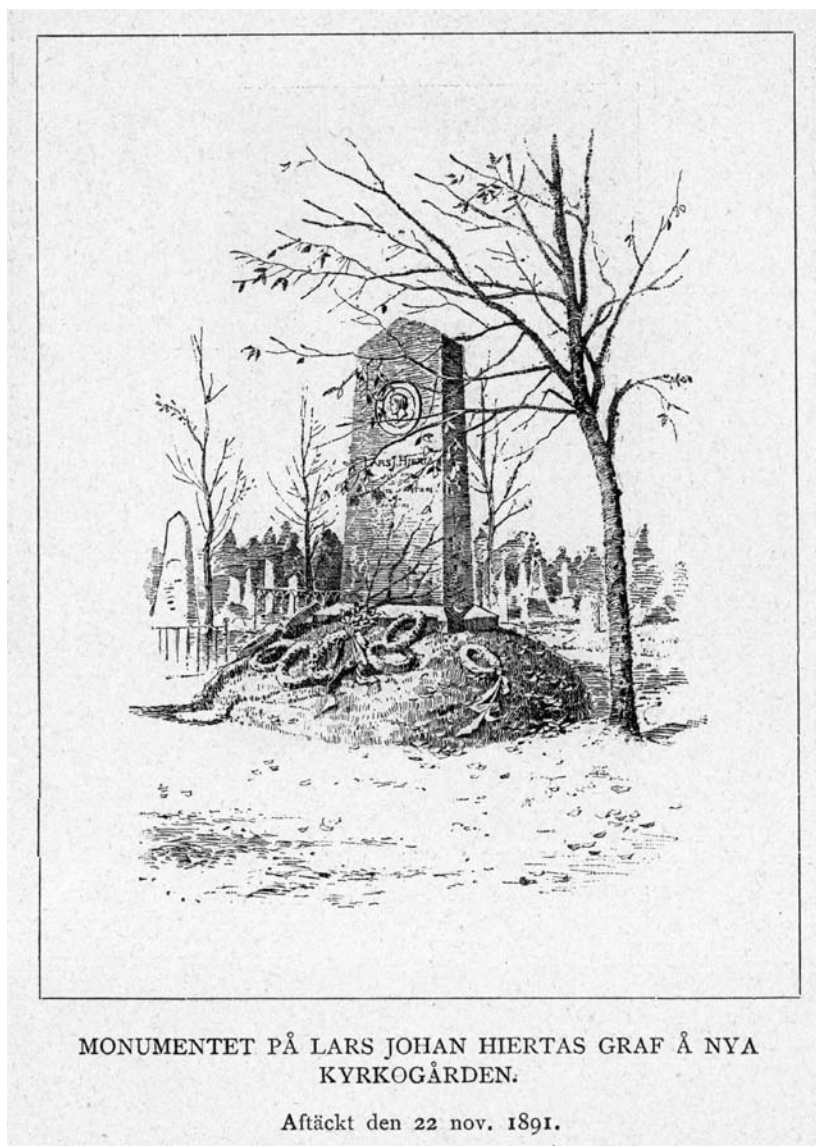
Det var i främsta rummet dessa kvinnor, man ville bereda gagn och glädje af klubben, och den inbjudan, som utfärdades, mottogs med varma sympatier, som beredde förslagsställarinnorna den glädjande framgången att om hösten samma år se Kvinnoklubben konstitueras och ordna sig i eget hem.

Klubben ställer nämligen till sina medlemmars förfogande en hemtreflig, om än anspråkslös lokal – den var först belägen vid Gamla Norrbro, senare vid Hamngatan 18 B – och hvilken omfattar samlingsrum, läs- och skrifrum samt ett par serveringsrum. Lokalen är tillgänglig alla dagar från morgonen till 11 om kvällen.

Hit samlas nu medlemmarne för att läsa dagens tidningar, nyare tidskrifter och literatur, samspråka och musicera – med ett ord efter dagens arbete finna en angenäm och själsodlande ersättning för det familjelif, de ofta måste sakna. Hvar eller hvarannan vecka hålles dessutom all-

mänt samkväm med diskussioner, föredrag och diverse sällskapsnöjen. Äfven är på klubblokalen tillfälle beredt för medlemmar att till billiga priser intaga sina måltider – de som så behaga.

(J. N-g., "En afton i Kvinnoklubben", *Idun* nr 15 1891.)

Ur *Ny Illustrerad Tidning* nr 50–52, 1891, s. 423.

Ett monumnet på Lars Hiertas graf.

Monumnetet öfver Lars Hiertas och hans makas graf å Nya kyrkogården, hvilket förut omnämnts i tidningarne, är nu färdigt. I går, söndag, skedde i all enkelhet dess invigning. Ledamöterna af styrelsen för stiftelsen "Lars Hiertas minne", som samma dag hade ordinarie sammanträde och hvars nuvarande ordförande frih. A.H. Fock för närvarande såsom ålderspresident i Andra kammaren intager den plats Lars Hierta under de senare åren af sitt lif innehade, äfvensom åtskilliga närmare anhöriga samlades vid grafven och togo minnesvården i betraktande samt nedlade kransar derpå.

Till sist framträdde Aftonbladets nuvarande redaktör, jur. kand. Harald Sohlman och yttrade, i det han nedlade en lagerkrans på grafven:

Denna lager skall inom kort vissna. Men *en* lager är det, som aldrig skall vissna, som alltid skall förblifva lika frisk. Det är den lager, hvar med historieskrifvaren omkransar banbrytaren för den fria politiska pressen i vårt fädernesland.

Glömskans natt skall aldrig falla öfver hans kamp och lifsgerning.

Härmed var den enkla högtidligheten, hvilken gynnades af det härligaste väder, slut, och deltagarne begåfvo sig åter till staden.

Den stolta minnesvård, som nu höjer sig öfver Lars Hiertas och Wilhelmina Hiertas graf, för framtida släkten erinrande om, hvar frihetsvännens stoft hvilar, är en af de vackraste i hela denna de dödas stora stad.

Minnesvården utgöres af en stor gräsbeväxt grafkulle med en hög monolit i blågrå granit från Malmöns stenbrott i Bohuslän. Denna monolit är utförd efter samma proportioner och i samma form som öfverstycket å Runebergsmonumnetet i Borgå. På den finpolerade stenens framsida är å midten inristadt i stora förgyllda bokstäfver *Lars J. Hierta*, f. 1801, d. 1872, och därunder *Wilhelmina Hierta*, f. 1805, d. 1878. Öfver namnen är anbragt Lars Hiertas porträtt i medaljong, modelleradt af hans dotter fru Anna Hierta Retzius, samt gjutet i brons af firman Otto Meyer & komp. i Stockholm.

Monumentet, som gör ett på samma gång storslaget som enkelt och värdigt intryck, är utfördt under ledning och inseende af arkitekten Flodqvist.

(*Aftonbladet* 23/11 1891.)

Senaste åtalet mot redaktör Danielsson

Kristianstad d. 8.

Redaktören *Axel Danielsson* i Malmö åtalades af kronolänsmannen C. L. Barrau vid Frosta häradsrätt för det att han vid ett folkmöte i Sätöfta den 9 Aug. 1891 skulle hafva talat smädligt emot de för ordningens upprätthållande närvarande polismännen och uppmanat till våld mot dem, hvilket skulle haft till följd att polismännen misshandlats af mötesdeltagare.

Häradsrätten dömde D. att, för det han sökt förleda till ohörsamhet mot lag och myndighet, undergå två månaders fängelse.

Hofrätten öfver Skåne och Blekinge, der så väl Barrau som Danielsson klagat, har emellertid befriat Danielsson från allt ansvar i målet.

(*Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 8/4 1892.)

Intryck från publicistmötet

[---] Två frågor gäfvos oss dock anledning att göra några tysta betraktelser öfver mötets karaktär. Den ena gälde förslaget om sammanslutning mellan tidningsförläggare d. v. s. *arbetsgifvarne*, och den andra, väckt af redaktören för "Stockholmstidningen", Anders Jeurling, hemställde om åtgärder mot tillströmningen till publicistyrket af personer, "som rätteligen ej där hör hemma".

I den förra frågan beslöts efter en kort debatt, att mötet ansåg en organisation af tidningsförläggare behöflig, och en komité fick i uppdrag att realisera saken.

Godt! tänkte vi. Detta är början till de gamla publicistmötenas upplösning. Ty en *arbetsgifvareförening* inom yrket kommer naturligtvis att ha till närmaste konsekvens en *publicistisk arbetareförening*, ett förslag som också utom mötet dryftades *inter pocula* af en liten pigg sammanväjning bland de yngre journalisterna. Där voro vi med och fyrade på under det visserligen lindriga missnöjet.

Den Jeurlingska bönhaseriplanen mot icke-journalister strandade emot det sunda förnuftet hos några inflytelserika tidningschefer. Men i

början af debatten såg det nästan ut som om publicistmötet skulle komma att gå ännu längre i reaktionärt ifrande än de klagande handtverksmästarmötena.

Redaktör Jeurling talade som en gammal bekymrad skråmästare, hvilken ser det kära yrket upplösas genom nya arbetssätt och tillströmning af arbetskraft från andra yrken. Enligt hans mening skulle alla andra slag af yrkesmän än den "utlärde" journalisten betraktas såsom icke hemmahörande i prässen, icke ens *litteratörerna*, mot hvilka en tidningsförläggare ofta hyser en afgjord motvilja, troligtvis därför, att de vilja göra yrket till *konst*. Till de fyra kategorier herr J. ville bönhäsa lade en annan skråjournalist ännu två, nämligen notisjägarna och juristerna i embetsverken, hvarefter det inte fans många kvar af de äkta tidningsmännen. Sedan emellertid Jörgen erinrat om, att de värdefullaste artiklarne i pressen ofta skrivas af fackmän inom andra yrken, och *Henrik Hedlund* erinrat om pressens uppgift att eftersträffa allt intimare beröring med allmänheten samt *Isidor Kjellberg* med sina amerikanska erfarenheter varnat mot ett journalistiskt skråsystem, afslogs utskottets hemställan, och man fattade det visliga beslutet att låta bero vid den förda diskussionen. Hade man slagit in på den yrkesprotektionistiska vägen, skulle man komprometterat sig mycket, och mötet hade lagt i dagen en vida större naivitet och oerfarenhet än den blygsammaste fackförening inom det socialdemokratiska partiet.

(Marat, "Intryck från publicistmötet", *Arbetet* 2/8 1892.)

En blick på Sveriges tidningspress

Skapare af vår större, självständiga dagspress med politiskt inflytande är, som bekant, Lars Johan Hierta, Aftonbladets grundläggare. Redan dessförinnan hade naturligtvis länge funnits tidningar i vårt land, men ingen, som förmått uppnå ett inflytande, motsvarande det, som Aftonbladet inom kort tillvann sig under sin skapares skickliga och energiska ledning. Det dröjde emellertid icke länge, förrän vid Aftonbladets sida funnos – dels nya, dels äldre, rekonstruerade – tidningar, hvilka täflade med densamma i politiskt inflytande och makt.

I samband med pressens utveckling och växande inflytande har naturligtvis äfven publicisternas eget, mödosamma yrke, länge i viss mån föraktadt, vunnit i socialt anseende, äfven om det dröjde ganska länge, tills den allmänna uppfattningen – ifall det ännu skett helt och hållet – förmådde höja sig till Nils Månssons i Skumparp upplysta ståndpunkt. Belysande i afseende på den tröghet, hvarmed detta ägt rum, är en anekdot, som anföres af Emil Key i hans påbörjade ”försök till Svenska tidningspressens historia”. Han skrifver där på ett ställe:

”På 1840- och 50-talen fanns i Stockholm ett känt ämbetsmannaindignation H., ständigt vald af domstolen till juryman i tryckfrihetsmål. Till regel för sitt handlingssätt hade denne uppställt: ”Murfel contra murfel frikännes, murfel contra hederlig karl fälles”. För honom voro nämligen publicist och hederlig karl två alldeles motsatta begrepp. Att en man med ett sådant föreställningssätt nästan regelbundet utsågs af domstolen är betecknande i mer än ett hänseende för sagda tid.”

Förhållandena äro nu, som nämnt, mycket både förändrade och förbättrade. Pressen har blifvit icke blott en makt utan en stormakt i samhället och publicisten är en så god medborgare som någon annan samt hedras flitigt med medborgerliga förtroendeuppdrag. I ett mycket stort antal af våra städer, kanske i de flesta, äro publicister medlemmar af kommunalrepresentationen. I en norrländsk stad har, såsom tidningarna nyligen omtalade, uppskattningen af pressmännens lämplighet för detta kall varit så stor, att stadens samtliga tidningsredaktörer, tre till antalet, invalts bland stadsfullmäktige.

Lars Johan Hierta var den förste tidningsman, som genast efter representationsreformens genomförande invaldes i andra kammaren, hvilkens förste ålderspresident han blef. Den nya kammaren var ju också i många afseenden ett verk af hans eget reformarbete.

För närvarande sitta omkring ett dussin publicister i andra och 2 i första kammaren.

(Jonas Brag, ”En blick på Sveriges tidningspress”, *Sverige: Årsbok för svenska folket 1892*, Stockholm, 1892, s. 44ff.)

!En karneval om skeppsbord! "Kryssaren Svenska Pressen."

Andra Publicist-Karnevalen i Nya Cirkus vid Karlavägen den 27 Februari 1892.

En fest för Stockholms elegantaste publi-
k. Utrymmet i år dubbelt så stort som i fö-
r.

Publicistkarnevalen gifves för välgörande ändamål.
Publicistkarnevalen blir säsongens första allmänna fest.
Publicistkarnevalen kommer att bjuda på en mängd fyndiga
och vackra arrangement.
Publicistkarnevalen skall afdansas i **den största bal-
salong** man ännu sett i Sverige.
Publicistkarnevalen skall bjuda på en lysande och originell
dekorerings af bal-lokalen.
Publicistkarnevalen skall gå af stapeln under tonerna från
K. Svea Lifgardes hela musikkår.
Publicistkarnevalen förenas med en utmärkt restaurant. Ser-
vering kommer dessutom att ega rum i
logerna och i **hela** den med golf täckta
och pryddigt inredda ryttargången.

Hela Cirkus kommer att inredas till en gammal
svensk fregatt.

Då linien passeras, uppträder ett lysande karnevalståg!

Blott ett begränsadt antal biljetter för-
säljes i Allmänna Tidningskontoret vid
Gustaf Adolfs torg.

Prisen äro: för herre 10 kr., för dam 6
kr., större loger 25 kr., mindre loger 15 kr.

Biljetter torde köpas i god tid, då antalet
måste begränsas.

Vår Tidning.

Lif och rörelse var det i torsdags kväll på "Ny Tids" expedition. Arbetare, som räknat dagarne tills deras eget organ skulle komma ut och börja ingjuta nytt mod i alla deras hjärtan, som kämpat för arbetarrörelsen här nere, men hittills sett så liten framgång för densamma. De kommo dessa män nu den ena efter den andre icke för att blått åse hur nu andra togo vid, utan för att själfva göra allt för att ytterligare utbreda kännedom om sin tidning. Många af dem hade redan innan tidningen kom ut gjort allt för att skaffa afnämare till den samma och fått – 250 *prenumeranter* redan innan 1:a profnumret, ett resultat, som kanske knappt någon arbetaretidning förut ernått. Nu gällde det sprida den öfver allt i staden, lösnummervis, och den ena packen efter den andra vandrade från expeditionen.

En framåtskridandets bild. Arbetare, som sprida sitt förnämsta kampmedel till andra arbetare, för att göra dem delaktiga af den nya tidens befriande lösen.

Här i Göteborg har en, åtminstone för en arbetartidning, ytterst skadlig osed inrotats, nämligen att tidningarne förnämligast säljas i lösnummer. Ett system, som för denna tidning ovilkorligen måste så småningom utbytas mot det stabilare och för alla parter säkrare *prenumerationssystemet*. Nu, första gången, gällde ju emellertid att göra tidningen känd; man måste göra allt för att äfven få den såld på gatorna. Flere partivänner gjorde sitt bästa därtill. Men tidningspojkarne ville inte nappa i den grad som fordrades. De äro äffärsmän, dessa små bytingar, men blott till hälften. De förstå att sälja en kurant vara, men ha intet begrepp om att arbeta in något nytt. De betrakta en ny tidning med samma förakt som en dryg grosshandlare betraktar den genialiske uppfinnaren ända tills han kan köpa patentet – till underpris.

Så i hörnet af Husar- och Haga Nygata, ett af de förnämsta "tidningshörnen" i Göteborg. Vill ni sälja "Ny Tid"? Ett bredt, grinande nää! blef svaret. "Möjligen för 5 öre"! Men vi hade kapital, vi behöfde icke sänka priset, ty vi kunde handla själfva. Och så kom det sig att "Ny Tids" redaktör blef lösnummerförsäljare på Husargatan.

På 1 timma hade vi sålt 63 exemplar. – Sedan köpte pojkarne "Ny Tid".

Om hvad folk sade. Många, många ruskade blott på hufvudet. Arbetarepartiets tidning, hvad hade de för begrepp om hvad det ordet innehöll? Nåväl, de *skola* lära det. Många beklagade sig: "Arbetslös, har inte ett öre." De kände hatet glöda inom sig mot det samhälle, som vägrade dem arbeta för sitt dagliga bröd. De skola bli våra bästa förkämpar. Många lyste upp då de hörde ropet: "*Arbetarepartiets nya tidning*". "Ändtligen! Den ha vi väntat på; den skola ni agitera för. Nu skall det bli nytt lif." Andra spottade och svuro, öfverklassnobbar och deras apor. En gubbe gick tre gånger fram till oss. Slutligen köpte han tidningen. Om en liten stund kom han ut, ursinnig öfver att ha bortkastat sina 10 öre. "En arbetaretidning! Fy fan! Har vi nu fått den uselheten hit också"!

Ja! Den uselheten ha kommit hit nu också! Icke blott kommit hit utan den *sprides* också. Den skall ut till hvarje arbetare och ge honom klafven till den gåta hvarunder han lider, att ingenting vill komma honom till godo för allt hans slit. Den skall ut till hvarje arbeterska och lära henne gemensamhetskänslan med sin klass. In i hvarje hem och sprida hopp om bättre tider då arbetarne bli starka nog att tvinga fram dem trots allt motstånd. Ut på alla varf och verkstäder med bud från kämpande bröder, visande vägen till den slutliga segern.

Därför, framåt! Till kraftig agitation för Arbetarepartiets nya organ.

(*Ny Tid* 31/3 1892.)

Tidningspressen förr och nu.

[---] Ett oöfverskådligt nät af elektriska ledningar kommer att omsluta jordklotet. Genom dem skola nyheterna från alla verldens kanter flyta in i journalistens byrå som genom lika många nervtrådar; andra nervtrådar skola i samma ögonblick öfverföra dem till alla abonnenterna eller magasinera dem i deras fonograf. Och härnäst – hvem vet? Kanske hafva våra sonsöner redan uppfunnit konsten att se på afstånd. Aktörernas, aktriserernas och berömda personers utseende, sätt och rörelser skola blifva tillgängliga på samma sätt som deras ord nu är det. Och så skall man slutligen icke längre hafva någon tidning alls; endast telefon och fonograf.

(Eugène Dubiff, *Svenska Dagbladet* 4/3 1892.)

Arbetsordning för Östgötens redaktionsbyrå.

(Afvikelse från en och annan detalj kunna komma att af tillfälliga anledningar och oförutsedda omständigheter påkallas).

Till redaktionen höra:

Isidor Kjellberg.

Emil Kjellberg.

A. Edling.

Ingeborg Löfgren.

Isidor Kjellberg är hufvudredaktör och tidningens ansvarige utgifvare. Hans verksamhet och arbete inom redaktionen omfatta naturligtvis det hela utan att vara bundna vid något särskilt.

Emil Kjellberg står hufvudredaktören närmast med en *redaktionssekreterares* uppdrag, skyldighet och ansvar. Af honom uppbäres således det i hög grad ömtåliga, grannlaga värfvet att genom oafåtligt öfvervakande moraliskt skydda såväl hufvudredaktören som ansvarige utgifvaren, i det han samtidigt upprätthåller tidningens program till alla delar*.

E. Kjellberg är således den, som på chefens vägnar

a) bestämmer Östgötens innehåll, med hänsyn till ämne, utsträckning, form och uttryckssätt;

b) afgör tidningens uppställning;

c) uppgör ombrytningslistan;

d) mottager och förkastar manuskript, af hufvudslag och af hvem helst de vara må; således böra i allmänhet alla manuskript föreläggas och pröfvas af honom;

e) fördelar arbetet inom redaktionen, med hänsyn till dess skilda afdelningar och mera tillfälliga sysselsättningar;

f) ordnar med faktorn angående ombrytning m.m.

Besökande personer i redaktionsärenden hänvisas till Emil Kjellberg i hans egenskap af föredragande hos hufvudredaktören och såsom den, hvilken bör omedelbart vara à jour med alla redaktionella angelägenheter.

A. Edling

är a) lokalredaktör, b) hufvudreferent och c) föreståndare för utrikes- samt Sveriges-afdelningarna.

Hans uppgift i de båda först nämnda egenskaperna, a) och b), omfattar dels sjelfständiga referat från rådstugu- och häradsrätter inom länet, från bolags-stämmor, landsting, stadsfullmäktige, förenings- och ordenssammanträden m. fl., dels ock utdrag ur och ämbetsutnämningar efter stadens andra tidningar, beträffande särskilt och uteslutande sådant som tillhör Linköping; slutligen anskaffande så långt som möjligt och direkt af lokalnotiser.

Till hans uppgifter hör dessutom:

([infogat i efterhand:] Öfversättningar för och annars ansvar för följetongsafdelningen.)

att efter tid och tillfälle skrifva artiklar, ”sextummare”, *frågor* o.s.v.;

att ur befintliga utländska tidningar göra öfversättningar af anekdoter och annat;

att tryckningsdagarne pr telefon från hr Olsson mottaga Norrköpings notiser;

och att samma dagar ur Linköpingstidningarna utgallra för ”Efterskrift” lämpliga in- och utrikes-telegram.

För öfrigt bestämmes af konstanta liksom af mera tillfälliga omständigheter, och väntas af Edlings intresse och företagsamhet hvad han, lämnad fria händer, kan och må uträtta i tidningens och det allmännas tjänst.

Ingeborg Löfgren handhafver och ombesörjer afdelningen korrekturläsning, skrifver minneslistan och tillgodoser särskilt rubrikerna "Döde och födde" samt utför dertill sådant, som blir henne uppdraget genom I. Kjellberg och Emil Kjellberg.

Linköping den 19 December 1893.

Isidor Kjellberg.

* Någon offentlighet åt platsfördelningen inom Östgötens redaktion behöfves icke och bör ej förekomma. Vi ställa oss alla jemnsides inför allmänheten.

(Isidor Kjellbergs samling, Stifts- och landsbiblioteket, Linköping.)

Pressofili

Den senaste arten af samling

En kung i Sachsen samlade porslin,
men samlingsvurmen blef en riktig sjuka,
han bytte bort till kungen af Berlin,
sitt garde – tänk! – mot en kinesisk kruka!

Se'n bytet gjordes, har ett sekel svunnit,
femhundra tappra hjertan brista hunnit,
den gamla krukan hon står ännu bi!

Så sjunger Snoilsky i sin bekanta sonett. Samlandet har således gamla anor. Men det är emellertid först nittonde seklet, som med fullt fog kan kallas 'samlandets århundrade'. En mängd vetenskaper har uppstått just genom samlarintresset – så t.ex. numismatik, keramik, sfragistik, filateli och många andra med lika konstiga som för de utomstående svårförstådda namn. Det har uppvuxit en verkligen storartad literatur och en synnerligen rik press för vår tids lifliga och mångfaldiga samlarintressen.

Och nu finns det knappast något mellan himmel och jord, som ej samlaresträfvandena bemäktigat sig: här gifves folk, som samlar ex-li-

bris, sigill, mynt, insekter, tändsticksaskar, autografer, affischer, entrébiljetter, knappar, frimärken, käppar, etiketter och, och, och – – –

Då samlarintressena äro så vidt omfattande, är det ju underligt, att det nyaste fältet för samlare, den nyaste samlare-vetenskapen *pressofili* ej vunnit allmännare beaktande och tillslutning.

Hvad är *pressofili*?

Jo, *pressofili* är kunskapen om den periodiska pressen och samlandet af dess alster.

Man må emellertid ej föreställa sig, att *pressofilien*, oaktadt sitt nya namn, är något spenabarn; dess ålder är tvärtemot rätt respektabel; den räknar redan betydande samlingar samt kunskapsrika kännare och idkare.

Verldens största tidningssamling är *British Museums*. Den innehåller nästan alla engelska tidningar ända från första åren av 1700-talet och en massa utländska blad. Den väldiga pappersmassans vikt beräknas till omkring 600 tons.

Aachens Zeitungs Museum, det enda i sitt slag i verlden, ett verk af den nitiske samlaren O. v. Forckenbeck, räknar nu 55,000 olika tidningar, ej mindre än 365 tidningar sända regelbundet sina utkommande nummer dit.

Bland enskilda samlare intager dr Guilmot i Bryssel utan tvifvel ett af de främsta rummen med sin vackra samling af öfver 30,000 tidningar. Han besitter därjämte ett rikhaltigt bibliotek af arbeten om tidningspressen. Bland svenska *pressofiler* må nämnas hr Albert Sahlin, hvilken välvilligt stält dessa upplysningar till vårt förfogande.

Äfven den, som icke är samlare, måste medgifva, att ett intressantare område än den pressen erbjuder för samlaren knappast finnes. Verldspressens fält sträcker sig ju så långt civiliserade varelser bo och bygga, 'från Nova Zemblas fjäll till Ceylons brända dalar', – från veckotidningen *Atnagagliatit*, Godthaab, Grönland, till *Minsumii magenge*, Kibungi, Kongo. På detta oändligt vidsträckt fält frodas en vegetation utan like. Tidningarna skifta i alla färger och storlekar. Där finnas jätteblad som *Times* i London och *World* i Chicago, där finnas mikroorganismer, sådana som *Star* i Madoc, verldens minsta tidning.

Ur rent vetenskaplig synpunkt har *pressofilien* en stor uppgift. För all modern historieforskning är studiet af pressen nödvändigt; för krigshistorien lika väl som för kulturhistorien, för biografen lika väl som för

samhällslifvets tecknare är dagspressen en oundgänglig vägvisare, direkt genom belysande af historiska fakta, indirekt som utslag af skilda kulturepokers stridiga strömningar.

Som intellektuel sport står pressofilien oändligt öfver numismatiken, sfragistik etc redan genom fältets vidd och samlingsföremålens olikartade rikedom. Än tydligare blir detta dess omätliga företräde, om man tager i betraktande det intresse, som ur flere synpunkter knyter sig till tidningen som kulturprodukt. Redan hvad dess materiela sida angår, papper och tryck, är det lärorikt studera en tidningssamling, jämföra sjuttonhundratalets små lappar med de moderna pappersdrakarna eller ett suddigt illustrerad blad från början af århundradet med vår dagspress praktverk och fototypi, kromolitografi och hvad de alt heta, våra dagars fulländade reproduktionsmetoder.

Och ser man på det andliga arbete, hvaraf tidningen är ett resultat, vinner en dylik samling ett ofantligt intresse. Denna portfölj af gamla tidningar sluter *in nuce* en hel mensklighets utvecklingshistoria under två sekel. Genom att ögna igenom den låter man generation efter generation passera revy, med sina sträfvanden och strider i smått som stort, sina segrar och nederlag. Här finner man summan af hvad tidernas främste tänkt och trott, men här finner man ock ett kompendium i 'de menskliga dårskapernas historia'.

Samlandet och studiet af pressens alster är därför icke blott intressant i och för sig sjef, utan äfven lärorikt genom den inblick det ger i gångna tiders kulturlif.

Och pressofilien kan därför anses som en af de främsta af alla samlingar.

(*Aftonbladet* 5/3 1893.)

1894

Ur Edvard Forsströms samling, vol. 1, Sveriges Pressarkiv/Riksarkivet.

Så länge riksdagen hade fyra stånd, började de flesta unga publicister sin bana såsom riksdagsreferenter för en eller annan tidning. Åtminstone fem af hufvudstadens tidningar hade, på min tid, egna referenter i hvart och ett af de fyra stånden; således voro icke mindre än tjugo blifvande publicister på detta sätt sysselsatte. I rådhusrätten och poliskammaren hade tidningarna också referenter, men dessa erkändes icke af de andre som litteräre och voro i allmänhet på ett eller annat sätt afsigkomna existenser. Det var också nödvändigt, att hufvudredaktören eller någon annan af redaktionens egentliga medlemmar emellanåt såg efter dessa senare referenter, ty de hade en instinktmässig benägenhet för att låta köpa sig af parter, som önskade få sina mål på för sig fördelaktigt sätt refererade. De hade bildat ett riktigt band, i spetsen för vilket stod Z., som

gifvit sig själf titeln af ”öfverreferent”, men som folkhumorn döpt till ”Geten”, och som genom långvarig praktik grundligt lärt sig att pressa mutor ur rättssökande. De af dessa, som fruktade för att släktingar och bekanta skulle genom tidningarna erfara hvilket trassel de råkat, voro polisreferenternes bästa kunder, ty tystnaden var dyrköpt. När italienske grefven d’Erizzo, som varit gift med en fröken ur en af Sveriges förnämsta ätter, men efter dennas död lefde samman med en dalkulla, hvilken förut varit i hans hus som tjenstflicka, i förening med denna sin fästekvinna var misstänkt för barnamord, fick hvarje rättegångsreferent en rund summa som dusör utan allt förbehåll, men meningen var naturligtvis, att målet skulle refereras så mildt som möjligt, och det blef det också. Att helt och hållet tiga dermed, gick icke an, men genom alla referaten framlyste referenternes välvilja mot den rike och frikostige grefven, och de antogo som alldeles gifvet, att han var föremål för ett helt och hållet ogrundadt missförstånd. De båda anklagade blefvo frikända, men allmänna opinionen fällde en mindre mild dom än domstolen och referenterne.*

En gammal, mycket rik köpman betalade också väl hvarje gång han hade en rättegång på halsen, och man såg här bevis på penningens allmakt, i det att medlaren mellan honom och tidningsreferenterne var ingen mer eller mindre än en af Stockholms stadsfiskaler, borgmästaren M.

* Utgifvaren har vintern 1894 uppmärksamt genomläst de långa domstolshandlingarna i den på sin tid så uppseendeväckande d’Erizzo’ska rättegången och har för sin del omöjligt kunnat komma till annan åsikt än ”domstolen och referenterna”.

Anm. af utgif:n.

(Janne Damm, *Från Stockholmska tidningsvärlden på 1850- och 60-talen*, Stockholm, 1894, s. 106ff.)

Sätteriet i *Jämtlands-Postens* tryckeri 1895. Foto: Jämtli, Östersund.

	1891.	1892.	1893.
<i>Inrikes försändelser af:</i>			
Bref antal	44,324,966	43,359,499	45,836,363
Brefkort "	5,359,261	5,284,639	5,554,907
Abonnerade tidningar och tidskrifter } antal nummerexemplar	58,079,338	61,401,936	67,433,912
Bandförsändelser antal	3,696,668	4,416,630	4,561,110
Portofria försändelser (postsaker) "	1,317,502	1,372,763	1,918,144
Rekommenderade försändelser "	2,230,168	2,280,964	—
Assurerade försändelser "	1,216,891	1,308,779	1,420,014
Postanvisningar "	618,012	708,506	889,400
Postförsäktatsförsändelser "	310,552	340,234	—
Paket (vanliga) "	311,113	322,950	360,492
Summa "	117,464,471	120,796,900	127,974,342
Deraf rekommenderade försändelser "	—	—	2,752,439
postförsäktatsförsändelser "	—	—	385,938
<i>Försändelser till utrikes ort af:</i>			
Bref "	4,828,461	4,986,215	5,356,013
Brefkort "	368,173	389,428	386,529
Abonnerade tidningar och tidskrifter } antal nummerexemplar	1,454,188	1,505,944	1,491,516
Bandförsändelser antal	964,029	805,246	1,031,836
Portofria försändelser (postsaker) "	22,106	23,881	27,573
Rekommenderade försändelser "	336,609	362,201	—
Assurerade försändelser "	19,078	19,762	19,263
Postanvisningar "	59,904	72,914	92,929
Postförsäktatsförsändelser "	5,676	5,946	—
Paket (vanliga) "	27,652	27,391	28,697
Summa "	8,085,876	8,198,928	8,434,356
Deraf rekommenderade försändelser "	—	—	262,886
postförsäktatsförsändelser "	—	—	5,377
<i>Försändelser från utrikes ort af:</i>			
Bref "	6,721,185	8,331,986	7,328,594
Brefkort "	405,837	416,858	442,689
Abonnerade tidningar och tidskrifter } antal nummerexemplar	1,438,440	1,413,000	1,361,400
Bandförsändelser antal	2,816,327	2,825,537	2,932,085
Portofria försändelser (postsaker) "	32,458	36,088	18,902
Rekommenderade försändelser "	257,192	280,112	—
Assurerade försändelser "	64,051	64,086	65,247
Postanvisningar "	102,102	116,980	121,731
Postförsäktatsförsändelser "	28,697	24,749	—
Paket (vanliga) "	91,424	88,565	92,980
Summa "	11,957,713	13,597,961	12,363,628
Deraf rekommenderade försändelser "	—	—	340,210
postförsäktatsförsändelser "	—	—	25,135

Ur "Postverkets verksamhet och förvaltning åren 1891–1893", i *Statistisk Tidskrift*, nr 1 1895, s. 69.

En tidningssamlare. En märklig tidningssamling eges, berättar Sk. D., af studerande Ernfrid Persson i Hörby. Samlingen, som uppgår till omkring 1,500 nummer, innehåller tidningar på hebreiska, grekiska, syriska, kinesiska, japanesiska, isländska m. fl. tungomål. Derjemte har denne samlare lyckats förvärfva en mängd sällsynta svenska tidningar från tidningspressens barndom.

(*Norra Skåne* 10/8 1895.)

1896

I publicitetens tjänst

[---] Uppvuxen i den åsikt, att hvarje hederligt arbete, som är förenligt med en människas kroppskrafter och själsanlag, är *passande* för henne, utan afseende på kön, fann jag helt naturligt, att jag borde ”skrifva i tidningarna”, sedan mina första små arbeten blifvit välvilligt antagna i en ansedd tidskrift. Men det bör kanske sägas, att jag då öfverskridit trettioalet, lärt känna åtskilligt af lifvets både ljusa och mörka sidor, var ej utan all kännedom om vårt folk och våra samhällsförhållanden och var fullt förtrogen med landtallmogens tanke- och lefnadssätt. Dessutom kunde jag nu med godt samvete ägna mera af min tid åt författareskap, ty våra barn, som hittills blifvit undervisade i hemmet, voro nu i den ålder att de, med hopp om gagn, kunde sändas till en berömd flickpension i samma stad, där vi då bodde.

Det hade ej undgått mig, att man i vårt land ej kan tala till en stor allmänhet genom böcker, ej ens genom romaner och noveller. Håg och tid för att läsa en *bok* saknas ännu för massan af vårt folk, och dessutom ha jämförelsevis få råd att köpa en sådan, som går upp till en krona. Sockenbiblioteken, hvilkas innehåll så sällan förnyas, utöfva jämförelsevis ringa inflytande på folkets läslust och upplysning och kunde ej på 1870-talet på minsta vis konkurrera med de bloddrypande romaner, hvilka, med tillhjälp af lottsedlar och tioörespriset per häfte, vunno en så stor och fördärflig spridning i vida kretsar, medan andra däremot öfversvämmades af s. k. traktater. Tanken på att sprida goda originalarbeten till samma pris som de usla tjuf- och mordromanerna afvisades af sakkunniga som omöjlig att genomföra; hvad under då, att den, som ej begärde

bättre än att få tala till denna stora allmänhet, med glädje grep de tillfällen därtill, som lämnades genom tidningspressen.

Efter några famlande försök, som dock välvilligt upptogs i andra blad, vände jag mig personligen till den aktade utgifvaren af "Snällposten", doktor B. Cronholm i Malmö. "Kan lilla frun tåla den här?" frågade han med sitt fina leende och tog upp en blyertsbit ur sin bröstficka. Jag svarade, hvad jag tänkte och kände, nämligen att *hans* blyerts säkert skulle blifva en nyttig vägledare för mig. Och så inrymde han mig nu och då plats *öfver strecket* för åtskilliga artiklar rörande saker och förhållanden på skånska landsbygden.

Det är en anseelig lista på tidningar och tidskrifter, både i hufvudstaden och i landsorten, till hvilka jag sedan dess haft glädjen att lämna bidrag, så väl för spalterna "öfver strecket" som under detsamma, i följetongen. Ett par gånger har jag antagit anbud om fast anställning i redaktioner, och hade den ena gången arbete från 2 e. m. till kl. 8 eller något mera i redaktionslokalen. Detta arbete i en daglig tidning med stor läskrets var högst intressant, och det var ingalunda trötthet, utan allt mer och mer olika åsikter i åtskilliga af samhällets och mänsklighetens viktigare frågor som omöjliggjorde allt samarbete emellan mig och tidningens utgifvare. Upplysningsvis bör nämnas, att denne själfmant erbjudit mig samma aflöning, som han tillämnat en manlig medarbetare, och att jag hade alla skäl att vara nöjd därmed.

Någon tid därefter erhöll jag från en man i hufvudstaden bref med liflig anhållan, att jag skulle öfvertaga redaktörskapet för en tilltänkt ny tidning. Som mannens namn var mig alldeles obekant och tidningens färg ej nogare angafs, blef naturligtvis svaret afböjande, ehuru villkoren, som erbjödos, voro glänsande. Han vidhöll dock envist sin anhållan och sände slutligen respenningar, för att jag åtminstone skulle "komma upp och själf se." Jag kom, såg och segrade öfver hvarje frestelse till ett nytt försök till samarbete med personer, hvilkas åsikter stredo så skarpt mot mina egna.

Om man tänker sig, att unga kvinnor trädde i publicitetens tjänst, ej blott som medarbetare under strecket, d. v. s. i följetongs-afdelningen, finge de troligen svårare för att, bevara sin andliga själfständighet än de manliga publicisterna, åtminstone i början af deras bana. Hittills obekant med och oberörd af de svallvågor, som kunna gå högt äfven inom svenska dagspressen, när någon s. k. brännande fråga väckt storm i de

olika lägren, torde kvinnan dels af sina personliga känslor, dels af ned-
ärfd lydnadsdrift för den manlige husbonden, arbetsgifvaren, kanske
komma att nyttja sin penna i en riktning, som ej fullt skulle gillas af hen-
nes senare klarare eftertanke. För de *stora* affallen från en sak, som man
omfattar, är det på denna bana ej svårt att vakta sig, det är de *små med-
gifvandena*, de till utseendet obetydliga jämkningarna, som äro så farliga
för böjliga karaktärer och alltför känsliga sinnen.

Detta om möjliga faror för kvinnliga publicister; men å andra sidan
torde en dylik verksamhet kunna blifva till stort gagn för samhället ge-
nom kvinnans skarpare sinne och klarare blick för de sedliga frågorna
och krafven för deras plats i samhällslifvet. Äfven stridssättet emellan
motståndarne ur de olika lägren kan tänkas blifva mera ridderligt, så att
anfallen mot personer mera allmänt försvunne och efterträddas af en
sakkunnig utredning af förekommande tvistefrågor. Ty vi kvinnor äro ej
så beskaffade, att vi ena dagen skulle kunna skrifva och låta trycka per-
sonliga angrepp mot en motståndare och andra dagen trycka hans hand
i något festligt lag.

(Ave. [Eva Wigström], "I publicitetens tjänst.", *Idun* nr 35 1896, s. 274f.)

1897

Bland de hjälpmedel, själfbildningen äger, plägar man – och med rätt –
nämna tidningarna. Men det gagn de, å ena sidan, värkligen göra bild-
ningen, det motväga de genom att allt mera vänja människorna från att
läsa böcker. Och detta skulle redan vara till stor skada för bildningen, äf-
ven om det innehåll, tidningarna i sin lättare form erbjöde, vore allt i ge-
nom ypperligt. Nu blir ofta följden den, att prässen mera tjänar obild-
ningens än bildningens sak. Ty under sin inbördes konkurrentkamp
vinna flertalet tidningar allmänheten genom att underblåsa dess småak-
tigaste inträsen, dess skandal- och skvallerlusta. Hvad prässen värkar
för kulturen blir sålunda en ren obetydlighet mot hvad den skattar åt
notiser och alla slags tillfälliga viktigheter, genom hvilka tanke och
känsla, kunskapshåg och fantasi hafva lika litet att vinna. Den bildnings-
sökande är därför vis om han, af den dagliga tid han kan bruka till läs-
ning, knappt ger tidningarna en tiondel.

Och om det är fullkomligt riktigt att folkskolebildningens resultat bland annat bör vara: att den utgående lärjungen skall äga ”färdigheten att med förstånd och fullt begripande läsa en väl redigerad stor, daglig politisk tidning”*), så är det ett fullt lika eftersträfvansvärdt bildningsresultat att lärjungen skall veta hvad han af tidningarna bör – lämna oläst!

*) Se Ohlsson-Hörles ofvan nämnda skrift [*Folkundervisningens anpassning till den moderna kulturen*].

(Ellen Key, *Bildning: Några synpunkter*, Stockholm, 1897, s. 11f.)

Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897. [---] Pressens paviljong är belägen midt på östra utställningsfältet mellan industrihallen och Djurgårdsbrunnsviken. Den utgöres af en ståtlig villa af sten. Det är tvänne rader med vackra rum, flera försedda med balkonger, hvarifrån man ser ut öfver utställningsfältet och sjön.

Presskongress. Internationella presskongressen i Budapest i juni 1896 beslöt med stor majoritet att sammanträda i Stockholm 1897.

Svenska pressens historia till statshöfningens 1775 af docenten Otto Sylwan, vår första på samma gång fullt vetenskapliga och populärt hållna presshistoria, utkom under år 1896.

(*Svensk års-krönika innehållande det förflutna årets märkligaste tilldragelser i alfabetisk ordning samlade och utgifna af Gustaf Malmkvist*, Örebro, 1897, s. 10, 118, 170.)

1898

Till redaktionen af ”Pressen”

Jag ber att härmed få fästa uppmärksamheten på ett förhållande, som mig veterligt ännu icke blifvit afhandladt tidningarna emellan, nämligen den afgift pressen får erlägga för interurbana telefonsamtal.

Särskildt landsortspressen är ju i mångt och mycket nödsakad att för notisers erhållande anlita Sv. telegrambyrån eller dess filialer. Under den nu rådande stora konkurrensen inom tidningsvärlden uppdrifves

detta notisanskaffningssätt till det yttersta. Då Sv. telegrambyrån däre- jämt fr. o. m. 1898 i arvode af vissa landsortstidningar tager nära fyra- dubbelt mera än förut, är det ju gifvet, att kostnaderna för detta slag af nyheter blifva mycket känbara med en telefonafigt, så pass hög som den nuvarande.

Ett sätt att minska kostnaderna vore emellertid att nedbringa denna telefonafigt. Och detta torde väl icke vara så ogörligt. Hvad telegram- men t. ex. beträffar, så åtnjuta ju tidningarna sedan länge afsevärda för- delar, och dock användes ju telegrafén i långt mindre utsträckning än telefonen. Så mycket lättare borde det väl då vara att få telefonafigten minskad på samma sätt som telegramafgiften, d. v. s. till hälften af det nuvarande beloppet. Ty det är ju så, att ju mera en sak användes, desto billigare bör den bli, desto större rabatt, om man så får säga, bör lemnas å densamma.

Det är ju vidare orättvist, att tidningarne, som så ofantligt mycket mera begagna den interurbana telefonen än den enskilde, skola betala samma afgift som denne.

Måne icke Publicistklubben skulle kunna göra något för denna sak? Publicistklubben är ju till icke blott för hufvudstadstidningarna utan äf- ven för landsortstidningarna. Dessa senare skulle nog bli tacksamma för en ändring i här berörda afseende, och hufvudstadstidningarna kunna ju icke hafva annat än fördel af en sådan. Äfven för dem kan det ju hädan- efter, som hittills, ibland blifva nödvändigt att pr telefon mottaga längre referat från landsorten.

Oscar Ericsson, Gefle.

(Pressen: Publicistklubbens facktidning nr 6 1898.)

1899

Hvad Nytt

i dag?

I Unionsfrågan

af Dr Otto Sjögren.

Tremaktsförbund mot England.

Amerikansk seger

på Filippinerna.

Svafvelsyredrama i Stockholm.

Lösnummer 3 öre.

Ur Löpsedelssamlingen, Sveriges Pressarkiv/Riksarkivet.

Selektiv bibliografi

EN ANVÄNDBAR BIBLIOGRAFI är Per Rydén *Anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi* (Lund: Lunds universitet, 1971). En annan är Staffan Sundins *Ytterligare anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi: En inventering av litteratur utgiven 1760–1994* (Göteborg: Nordicom, 1994). *Den svenska pressens historia*, I–V, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (Stockholm: Ekerlid, 2000–2003) innehåller litteraturanvisningar för respektive kapitel. Relevanta för perioden 1800 till 1899 är Ingemar Oscarssons (fram till 1809) och Jarl Torbackes (1809–1830) i del 1, Dag Nordmarks (1830–1858), Eric Johannessons (1858–1880) och Birgit Peterssons (1880–1897) i del 2 samt Gunilla Lundströms (från 1897) i del 3.

Litteratur som finns förtecknad i ovan nämnda bibliografier och litteraturanvisningar upprepar vi inte här. Det betyder att vi begränsar oss till arbeten utgivna de senaste cirka tio åren. Vi har främst fokuserat på pressrelaterad historisk forskning men också inkluderat mediehistorisk forskning mer generellt. Å andra sidan, för att göra det hanterligt i ett sådant här sammanhang, har vi endast tagit med böcker (och alltså uteslutit artiklar och uppsatser i tidskrifter och antologier). Trots dessa begränsningar gör vi inga anspråk på fullständighet utan föreliggande förteckning ska precis som boken i stort ses som en ingång för vidare sökningar.

Abelius, Hans, *Det självpåtagna uppdraget: En undersökning av medborgarprojektet kring tidningen Östgötha Correspondenten 1840–1870* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2007).

- Alm, Mikael, & Britt Inger Johansson, *Scripts of kingship: Essays on Bernadotte and dynastic formation in an age of revolution* (Uppsala: Uppsala universitet, 2008).
- Alm, Mikael, *Kungsord i elfte timmen: Språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809* (Stockholm: Atlantis, 2002).
- Andersson, Per-Olof, *Den kalejdoskopiska offentligheten: Lokal press, värderingsmönster och det offentliga samtalets villkor 1880–1910* (Växjö: Växjö Univ. Press, 2001).
- Berglund, Mats, *Massans röst: Upplopp och gatubräk i Stockholm 1719–1848* (Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, 2009).
- Bergström, Martin, Anders Ekström & Frans Lundgren, *Publika kulturer: Att tilltala allmänheten, 1700–1900* (Uppsala: Uppsala universitet, 2000).
- Burman, Anders, *Politik i sak: C.J.L. Almqvists samhällstänkande 1839–1851* (Stockholm/Stehag: Symposion, 2005).
- Dal, Björn, *Med kolorerade figurer: Handkolorering i Sverige under 1700- och 1800-talen* (Fjälkinge: Orbis pictus, 2001).
- Edgren, Henrik, *Publicitet för medborgsmannavett: Det nationellt svenska i Stockholmstidningar 1810–1831* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2005).
- Ekedahl, Nils, (red.), *En dynasti blir till: Medier, myter och makt kring Karl XIV Johan och familjen Bernadotte* (Stockholm: Norstedt, 2010).
- Ekström, Anders, (red.), *Den mediala vetenskapen* (Nora: Nya Doxa, 2004).
- Ekström, Anders, *Viljan att synas, viljan att se: Medieumgänge och publik kultur kring 1900* (Stockholm: Stockholmia, 2010).
- Ekström, Anders, Solveig Jülich & Pelle Snickars (red.), 1897: *Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006).
- Fredriksson, Martin, *Skapandets rätt: Ett kulturvetenskapligt perspektiv på den svenska upphovrättens historia* (Göteborg: Daidalos, 2009).
- Furuland, Gunnel, *Romanen som vardagsvara: Förläggare, författare och skönlitterära häfteserier i Sverige 1833–1851 från Lars Johan Hierta till Albert Bonnier* (Stockholm: Lagun, 2007).
- Garnert, Jan, *Hallå! Om telefonens första tid i Sverige* (Lund: Historiska media, 2005).
- Gustafsson, Anna, *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet* (Lund: Lunds universitet, 2009).
- Gustafsson, Karl Erik, & Per Rydén, *Den svenska pressens upplagor 1824–1872* (Göteborg: Nordicom, 2001).
- Hallgren, Karin, *Borgerlighetens teater: Om verksamhet, musiker och repertoar vid Mindre teatern i Stockholm 1842–63* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2000).

- Harvard, Jonas, *En helig allmänlig opinion: Föreställningar om offentlighet och legitimitet i svensk riksdagsdebatt 1848–1919* (Umeå: Umeå universitet, 2006).
- Harvard, Jonas, & Patrik Lundell (red.), *1800-talets mediesystem* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2010).
- Häkli, Esko (red.), *Ingen dag utan papper: Om papper och dess roll som kulturbärare* (Helsingfors & Stockholm: Söderström, 2008).
- Höjer, Henrik, *Svenska siffror: Nationell intergration och identifikation genom statistik 1800–1870* (Hedemora: Gidlund: 2001).
- Ivarsson Lilieblad, Björn, *Moulin Rouge på svenska: Variétéunderhållningens kulturhistoria i Stockholm 1875–1920* (Linköping: Linköpings universitet, 2009).
- Jacobsson, Roger, *Typographic man: Medielandskap i förändring – studier i provinsen tryckkultur* (Stockholm: Carlssons, 2009).
- Jarlbrink, Johan, *Det våras för journalisten: Symboler och handlingsmönster för den svenska pressens medarbetare från 1870-tal till 1930-tal* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2009).
- Johannesson, Lena (red.), *Konst och visuell kultur i Sverige 1810–2000* (Stockholm: Signum, 2007).
- Jülich, Solveig, *Skuggor av sanning: Tidig svensk radiologi och visuell kultur* (Linköping: Linköpings universitet, 2002).
- Lindvall, Ann-Christine, *Anpassade för tillfället: Bruket av personvers i Norrköpings Tidningar 1760 till 1869* (Linköping: Linköpings universitet, 2004).
- Lundblad, Kristina, *Om betydelsen av böckers utseende: Det svenska förlagsbandets framväxt och etablering under perioden 1840–1914 med särskild hänsyn till dekorerade klotband: En studie av bokbandens formgivning, teknik och relation till frågor om modernitet och materiell kultur* (Malmö: Råmus, 2010).
- Lundell, Patrik, *Pressen i provinsen: Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850* (Lund: Nordic Academic Press, 2002).
- Lundström, Gunilla, *När tidningarna blev moderna: Om svensk journalistik 1898–1969* (Göteborg: Nordicom, 2004).
- Magnusson, Jonas J., & Cecilia Grönberg, *Witz-bomber och foto-sken: Aron Jonason – vitsare, fotograf, tidningsman, poet* (Göteborg: Glänta, 2009).
- Martinsson, Tyrone, *Photographic archaeology and Nils Strindberg's photographs from the Andrée polar expedition 1896–1897* (London: Univ. of Westminster 2003).
- Nodin, Anders, *”Fosterländska bilder”: Den svenska historien i 1800-talets illustrerade läromedel, historieböcker och romanfiktio* (Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2006).

- Nyblom, Andeas, *Ryktbarhetens ansikte: Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige* (Stockholm: Atlantis, 2008).
- Petersen, Anja, *På visit i verkligheten: Fotografi och kön i slutet av 1800-talet* (Eslöv: Östlings bokförlag Symposion, 2007).
- Rodell, Magnus, *Att gjuta en nation: Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Stockholm: Natur och kultur, 2002).
- Snickars, Pelle, *Svensk film och visuell masskultur 1900* (Stockholm: Aura, 2001).
- Strömquist, Helena, *"Med couleur omslag": Färgade, dekorerade och tryckta pappersomslag på svensk bokmarknad 1787–1846: En bokhistoria* (Lund: Lunds universitet, 2010).
- Svensson, Carl-Johan, & Oscar Svensson, *Öronbrok önskas: Livsöden, brott och humor i annonser genom tiderna* (Malmö: Roos & Tegner, 2011).
- Söderholm, Gundel, *Svea: En litterär kalender 1844–1907* (Uppsala: Uppsala universitet, 2007).
- Söderlund, Petra, *Romantik och förnuft: V.F. Palmblads förlag 1810–1830* (Hedemora: Gidlund, 2000).
- Torbacke, Jarl, *Allehanda skapnader: (Nya) Dagligt Allehanda 1767–1944* (Göteborg: Nordicom, 2005).
- Widestedt, Kristina, *Ett tongivande förnuft: Musikkritik i dagpress under två sekler* (Stockholm: Stockholms universitet, 2001).
- Viklund, Jon, *Ett vidunder i sitt sekel: Retoriska studier i C.J.L. Almqvists kritiska prosa 1815–1851*, (Hedemora: Gidlund, 2004).
- Öjmyr, Hans, *Kungliga teaterns scenografi under 1800-talet* (Stockholm: Stockholms universitet, 2001).
- Östholm, Hanna, *Litteraturens uppodling: Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800* (Hedemora: Gidlund, 2000).

Register

- Abrahamsson, Aron 27
Abrahamsson, Gustaf 74
Accidenstryck 115
Adel 46, 95, 198, 203
Adelsparre, Sophie (Esselde) 156
Affisch 195, 228
Aftenbladet 156
Aftonbladet 78, 80f, 99, 102, 106, 108,
112, 134, 156, 160, 182f, 212, 218,
220, 229
Aftonbladet i Norrköping 82
Agence Havas 209
Agenzia Stefani 209
Allgemeine Zeitung 82
Allmoge 141f, 145, 158, 200, 235
*Allmän litteraturtidning utgifven af ett
sällskap i Åbo* 30
Allmän Politisk Jurnal 40
Allmänhet 27f, 34, 36f, 40f, 47, 51, 53f,
56–58, 71, 73, 77, 85–90, 104–106,
109f, 115, 125, 129f, 133f, 136, 141,
150, 155, 162, 165f, 169, 178, 180,
183f, 191–193, 201, 206f, 220, 227,
235–237
Almqvist, Carl Jonas Love 128
Amerika 127, 176, 181, 184, 193, 199,
220
Anckarsvärd, Carl Henrik 145
Anmärkaren 47, 51
Annonser, annonsera 29, 37, 42, 71, 81,
92, 97f, 114, 155, 174f, 184, 186f, 192,
195, 213–216, 222
Anonym, anonymitet 27, 34, 45, 71, 92
Arbetartidning 223f
Arbetet 220
Argus (1732–1734) 103
Argus (1820–1836) 54, 64f, 68, 73, 78,
182
Ark 37f, 74, 98, 103, 143, 152, 181
Arnheimsche Courant 169
Art-Journal, The 164
Arwidsson, Ivar Adolph 96
Askelöf, Johan Christoffer 73, 113
Askersund 74

- Atnagagliatit* 228
- Atterbom, Per Daniel Amadeus 66, 111, 145
- Avisa 31f, 54, 71, 123
- Bagge, Johan Fredric 35
- Barn 54, 80, 83, 115, 137f, 142, 145, 158, 163–165, 191, 196, 200, 212, 228, 231, 235
- Barnens Tidning* 137f, 163
- Barrau, C. L. 219
- Bazar, Der* 163
- Beckman, Ernst 193
- Belgien 139, 210
- Bergius, Olof Erik 84f
- Bergstedt, Carl Fredrik 127
- Berling, Christian Fredrik 28
- Berling, Carl Fredrik 50
- Beskow, Bernhard von 65, 87, 93, 95
- Bibliotek 46, 181, 191, 228
- Läsebibliotek 98, 104
- Sockenbibliotek 141, 158, 235
- Bihang 28, 34, 132, 152
- Bildning 39, 58, 72, 88f, 110, 126, 130, 142, 155, 192, 194, 196, 202, 237f
- Biljett 92, 174, 222, 228
- Björn, Didric Gabriel 25f
- Björnstjerna, Magnus Fredrik
- Ferdinand 145
- Blanche, August 102, 113, 159–161
- Bohlin, Abraham 82
- Boije af Gennäs, Fredrik 113
- Bok 28–31, 58, 71, 79, 85, 95, 114, 116, 142, 156, 175, 181, 191–193, 200–202, 205f, 235, 237
- Bokhandel, boklåda 29, 36–38, 81, 95, 163
- Bonnier, Adolf 156
- Bonnier, Eva 213
- Borås Weckoblad* 65
- Brag, Jonas 221
- Braun, Wilhelm von 106
- Bremer, Fredrika 127
- Brev 28f, 35, 44, 71f, 74, 148, 151, 159, 188, 199, 203, 234, 236
- Broocman, Carl Ulrik 39
- Broschyr 91–95, 114, 200
- Bruzelius, Nils 101
- Budapest 238
- Budbäraren* 137f
- Budkaflen* 206f
- Buxhöfden, Fredrik Vilhelm von 35
- Callmer, Paula 211
- Carlén, Johan Gabriel 102, 159
- Carlgren, Leonhard 42
- Carlshamns-Posten* 96
- Carlshamns Tidning* 55, 57
- Carlstads Tidningar* 27
- Cederschöld, Per Gustaf 145
- Censur 76–78
- Charad 56, 138
- Cicero, Marcus Tullius 59
- Continental Telegraphen Compagnie
- Actien Gesellschaft 209f
- Conversationsbladet* 78
- Corpus 98
- Correspondenten* (i Uppsala) 78, 87
- Crusenstolpe, Magnus Jacob 113
- Dagblad 25, 30f, 35, 37, 42, 44f, 55, 64–66, 71, 73, 77f, 88, 91, 93, 99, 102, 117, 123, 132, 151, 174
- Dagen* 82

Dagmar 163
 Dahlgren, Carl Fredrik 72, 100
 Dalin, Anders Fredrik 123
 Dalin, Olof von 103
 Dalman, Vilhelm Fredrik 113
Dalpilen 175
 Dam 150, 155f, 207, 216, 222
 Danielsson, Axel (Marat) 219f
 Danmark 148
 Dardel, Fritz von 128, 174
 Debatt 134, 194, 219f
 Demokratiska 68
Den Flygande Posten 105
Den nyaste Journalisten 70
 Dramatik 36, 159, 212

Ecclesiastik tidskrift för Prester 79
Edinburgh Magazine, The 79
 Edling, Alfred 225f
 Ekonomi 46, 56, 103, 158, 162, 177, 182, 196f, 207f
 Elgström, Per 38
 Engelhart, Johan Henrik 79
 England 75, 182, 184, 210
 Ekmarck, Carl Erik 89
 Europa 41, 67, 75f, 87, 167, 209
Europeische Modenzeitung 163
Evangel. Lutherisches Missionsblatt 164
Evangelisk-Luthersk Kyrkotidning 163
Extra-Posten 41

Fahlu Weckoblad 38, 42
 Faktor 115, 226
 Falun 148
Finlands Allmänna Tidning 82
 Flicka 48, 71, 80, 137, 143, 231, 235
 Flygare-Carlén, Emelie 150
 Flygblad 58, 110
Folkets Röst 128
 Frankrike 31, 67, 136, 210
 Franska journaler 30f
 Frihet 54, 58, 68, 75–77, 103, 127, 135, 140, 188f, 218
Frihetsvännen 142, 145
 Fock, Alfred Henrik 218
 Fonograf 224
 Forsell, Louise 106
 Forsström, Edvard 230
 Fototypi 229
Framtiden 163
 Fredric Adolf, Hertig 31
 Frisinnad 149, 182, 185
 Fruntimmer 27, 38, 82, 89, 106, 112f, 155
Fruntimmers-Salongen 112
 Fryxell, Anders 146
Fäderneslandet 78, 165f, 206
 Följetong 106f, 109, 114, 127, 134, 146, 155, 163, 175, 226, 236
Föreningen 142, 145
 Författare 27, 29, 34, 37, 40, 44f, 52, 57, 59, 71f, 74, 78, 80, 85, 91f, 94–96, 98, 114, 116f, 123f, 160, 201, 209, 235
 Författarinna 112
 Förläggare 29, 44, 136, 143, 155f, 198, 219f
Förr och Nu 163, 182

 Gazett 36, 71, 123
 Geijer, Erik Gustaf 96, 145
 Geijer, Jacob Fredrik 111
 Geijerstam, Gustaf af 195
Gengångaren 106f, 110, 112
 Gjörwell, Carl Christoffer 30, 103
 Goethe, Johann Wolfgang von 200

Granskaren 78
Granskaren: Tidning för tidningarne 150
 Gravstickel 43
 Grevesmöhlen, Carl August 93
 Grundlag 52, 58, 76, 78
 Gävle 96, 193, 239
 Göteborg 25, 28, 44, 149, 177, 214f, 223
Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning 96, 159f
Göteborgs-Posten 182
Götheborgs Allehanda 25
Götheborgs Nyheter 25
Göthen 96
Göttingische gelerte Anzeigen 82

Hagdahl, Charles Emil 191, 198
 Hagström, Jacob Fredrik 165
Hamburger Correspondenten 82
Hamburg Reporter, The 82
 Handel 27, 37, 47, 51, 54, 105, 107f, 163, 174, 191, 198
 Hartmansdorff, Jakob August von 145
 Hazeliuss, Johan August 145
 Hebbe, Wendela 104, 128, 212
Hedemora Tidning 148
 Hedin, Adolf 160, 168
 Hedlund, Henrik 220
 Hedlund, Sven Adolf 161
 Hedvig Elisabeth Carlotta 44
 Hedrén, Johan Jakob 100
Heimdal 78
 Hellberg, Johan Carl 132
 Helsingborg 28
Hemmetts Allehanda 211
Hermansburger Missionsblatt 164
 Hierta, Lars 108f, 113, 182f, 189, 212, 217f, 220f

Hierta, Wilhelmina 218
 Hirschfeld, Ludvig von 210
 Historia 36f, 75, 93, 97, 103, 108, 146, 198, 229
 Presshistoria 89, 182, 192, 221, 238
 Historiett 36, 38, 56
 Hollander, Johan August 184f
 Hovkansler, hovkanslersämbetet 79, 182
 Hubendick, Ludvig Andreas 198
 Hustidning 193
Hvad nytt i dag? 240
 Hörby 235

Idun 212, 217, 237
 Illuminerad 38
Illustrated London News, The 132, 164
Illustration, illustrerad 132f, 174f, 208, 229
Illustrerad teknisk tidning 163
Illustrerad Tidning 133
Illustrerad Tidsfördrif 138
Illustreret Modetidende 163
Illustreret Tidende 163
Illustrerte Familien-Zeitung 164
Illustrerte Welt, Die 163
Illustrerte Zeitung 163
 Industri 98, 105, 108, 114, 132, 136, 163, 198, 207, 213, 238
Ingeniör-Föreningens Förhandlingar 163
Inrikes-Tidningar 35f, 41f
 Insändare, insänt 45, 50, 69, 71f, 90, 107, 138, 140
 Italien 168, 188, 210

Jacobsson, Christopher Fritz 80
 Janzon, Johan (Spada) 188

Jeurling, Anders 219f
 Johansson, Backåkers Erik 145, 148f
 Johansson, Johan 182f
 Jolin, Johan 146
 Jordbruk 47, 69
 Journal 30f, 35, 42, 47, 51f, 64, 67, 71, 78, 105, 117, 123, 164, 181
Journal der Pract. Arzneykunde 79
Journal för Fruntimmer och Moder 38
Journal för litteraturen och theatern,
Journalen 38, 41f, 68, 70, 78, 151
Journal för Läkare 79
Journal för Prester 79
Journal för Rel. Lärare 79
Journal öfver Svensk Statistik och Allmän Hushållning 46, 79
 Journalism 75, 78, 123, 197
 Journalist 51–53, 68, 71f, 84f, 92, 114, 219f, 224
 Journalistisk 88, 220
 Justitiekansler 45
 Justitieombudsman 139
 Justitiestatsminister 116
Jämtlands-Posten 233
 Järta, Hans 87, 145

 Kafé, kaffehus 81, 85, 159, 207
 Kaffesyster 90, 126
Kalas-Tidning 42
 Kannstöpare, kannstöperi 39f, 54
Kapten Puff 135
 Karlskrona 96
Karlskrona Weckoblad 27
 Karta 48, 132f, 214
 Kastman, Karl 202
 Kellgren, Johan Henric 103, 110f
 Key, Ellen 238
 Key, Emil 192, 221
 Kjellberg, Emil 225f
 Kjellberg, Isidor 186f, 220, 225, 227
 Klander 51–53, 72, 96, 104, 124, 185, 195
 Klass 39, 50, 56–58, 155, 158, 184f, 196, 200, 224
 Klingspor, Wilhelm Mauritz 35
 Klipp, klippa 193–195, 203
 Kommunikationer 130, 214
Konst och nyhetsmagasin för medborgare af alla klasser 49f
 Konstitution, konstitutionell 76–78, 92, 130
 Korrekturläsning 227
 Korrespondent 107, 134, 182, 188, 209f
 Krig 43, 54, 65, 67, 71, 75, 103, 132, 188, 228
 Kristianstad 163, 219
 Kritik 34, 42, 72, 84, 103, 110, 140, 149, 192, 195
 Krok, Johan Peter 70, 72f
 Kromolitografi 229
 Kung, kunglig 85, 147, 227
 Kungl. Maj:t 209f
 Kungörelse 31, 42, 107, 130, 132, 153, 186f, 190
 Kvinna, kvinnlig 111f, 162, 164f, 200, 208f, 212, 216, 231, 236f
 Kvinnoklubben 216f
 Kyrka 44, 130, 132, 143, 148f, 169, 195
Kölnische Zeitung 169
 Köpenhamn 28, 177, 212

 La Croix 134
 Lagar 26, 59, 78f, 124, 139, 165
 Lagbrott 26, 44, 77, 100, 116, 139, 158, 165f

- Lagerheim, Alfred 210
 Landshövding 46, 107
 Landsorten 45, 97, 100, 136, 147, 151, 175
 Landsortstidning, landsortsblad 87–89, 96, 103–105, 129f, 134, 142, 193–195, 208, 236, 238f
Landtbruks-Akademiens handlingar 163
Landtbruks-Akademiens tidskrift 163
 Ledande artikel, ledare 114, 134, 191, 196
 Leipzig 43, 74
 Lektor 36, 67, 70, 107
 Lénström, Carl Julius 103
 Lenz, Christian Ludwig 29
 Liberal, liberalism 86, 89, 95–97, 143, 150, 162, 183
L'illustration 123
 Lindblom, Jacob 30
l'Independence Belge 169
 Lindh, Nils Magnus 74, 98
 Lindeberg, Anders 102, 113
 Lindholm, Fredrik 203
 Linköping 26, 38, 46f, 86, 96, 98, 115, 185–187, 199, 226f
Linköpings Bladet 47, 74, 85f
Linköpings Tidning 187
Linnéa 163
 Litteratur 36f, 47, 77f, 92–95, 103f, 116f, 142, 155, 158, 192, 197f, 200–202, 206, 208, 216, 227
Litteratur- und Kunstblatt 82
 Litteratör 85f, 95, 160, 198, 220
 Litterär 29, 36f, 56, 71f, 103f, 111, 117, 123f, 159, 163, 192, 196, 198, 208f, 230
 Livtidning 193, 201
 Ljunggren, Carl Johan 81
London Journal 164
 Lump 135f, 167
 Lund 28, 50, 163
 Lundin, Claës, 159, 178
Lunds Tidning 34
Lunds Weckoblad 50, 136
Luthersk Kirketidende 156
 Läsare 48, 55–58, 75, 82f, 89f, 105, 109, 114, 125, 132, 134, 137, 139f, 162, 167f, 175, 187, 193, 201–203, 206f, 215f
 Läsesalong, läsesällskap 81f, 155f
Läsning för Sveriges allmog 145
Läsning i blandade Religionsämnen 79
Läsning i blandade ämnen 79
 Löfgren, Ingeborg 225, 227

Magasin för föräldrar och lärare 39
Magazin för Populaira medicinen 79
 Makulatur 103, 192, 206f
Malmö Allehanda 90
Malmö Tidning 90
 Marat, Jean Paul 100
 Massa, folkmassa 57, 95, 131, 142, 146, 161, 202, 235
 Medalj, minnespenning 183, 189, 218
 Medborgare, medborgerlig 26, 35, 46, 88, 92, 109f, 114, 116f, 145, 165, 187, 221
Medborgaren 78
Medicins tidning 151
 Mellin, Gustaf Henrik 102
 Mengel, Paul Fritz 182
Minerva, se *Svenska Minerva*
Minsumii magenge 228
 Missbruk 39, 77, 86, 96, 100f, 111, 116, 140, 164

- Missionsbladet* 156
 Mode, modejournaler 38, 48, 164, 179
Modenwelt, Die 163
 Monument 217f
Morgenbladet 82, 156
Morgenblatt für gebild. Stände 82
 Murvel 123, 221

Najaden 96
 Napoleon 31, 67, 93
 Nation 38f, 55, 89, 99, 126, 130–132, 165, 194
 Naturvetenskap 37, 47
 Neijber, Johan Ludvig 68
New Monthly Magazine 82
 Norberg, Sam 25
Norden 156
Nordisk Tidskrift 156, 163
 Norell, Pehr 26
 Norge 185, 197
Norra Skåne 235
Norrlands-Posten 96
Norsk Folkblad 156
Norsk Rigstidende 151
 Notis 70, 105, 134, 149, 194f, 220, 226, 237–239
Ny Tid 223f
Nya Journalisten 35
Nya Wermlands Tidningen 127
 Nyheter 25, 28, 37, 54, 80, 93, 106, 112, 123, 125, 133, 147f, 178, 180f, 191, 193, 197, 209f, 239
 Utländska 28, 36, 56, 78, 80, 86, 105, 162, 168, 181, 209f, 224
Ny Illustrerad Tidning 156, 160f, 163, 181, 189, 217
Nytt och Gammalt 28, 34

 Nyttä 29, 35–37, 40, 54f, 73, 94, 105, 138, 155, 158, 191, 198, 200, 206, 236
När och Fjerran 163
 Nöje 34–36, 41, 53f, 80, 105, 109f, 132f, 138, 145, 192, 206, 217

 Obildad, obildning 73, 237
Observer, The 79
 Offentlighet 34, 57–59, 76f, 85, 91, 123f, 127, 139f, 150, 155f, 158, 180, 183, 186f, 191, 195, 200, 207f, 227
 Officin 114f
 Ohlsson-Hörle, Nils 238
 Onyttig 39f
 Opartisk 34, 89
 Opinion 50f, 56, 59, 62, 66, 68, 71, 87f, 92, 97, 109, 125, 139, 146f, 231
 Opposition 52, 68, 74, 94–97, 117, 134
 Organ 58f, 86, 88f, 92, 109, 123, 131, 150, 158, 195, 223f

 Palmær, Henrik Bernhard 97f
 Palmblad, Wilhelm Fredrik 38, 101f, 145
 Papper 37f, 54, 71, 86, 115, 135f, 162, 167, 184, 190–192, 198, 203, 228f
 Pappersbruk 55, 135f, 167, 194
Pariser-Modelle 163
 Parti 52f, 86, 103, 201, 220, 223f
Pedagogisk tidskrift 163
 Periodisk litteratur, periodisk skrift 42, 44f, 71, 77, 81, 98, 103, 116f, 123f, 139, 141, 158, 201, 208f, 228
 Persson, Ernfrid 235
 Petit, petit ansio 97f
Philipstads stads och Bergslags tidning 126
 Plansch 38
 Poesi, poem 27, 47, 56, 70, 106, 110–112

Pojke 182, 193, 215, 223

Politik, politisk 29, 36, 39f, 47, 52, 56, 67f, 73, 88, 94, 97, 102f, 107f, 110, 117, 123, 125–127, 132f, 146, 149, 162, 168f, 180f, 196–198, 201, 209, 218, 220, 238

Politische Correspondenz 210

Popularitet, populär 36, 52, 73, 87, 125, 139, 212, 238

Porto 29, 151f, 184

Post 27–30, 32, 44, 54, 65, 74, 105, 107, 129, 147f, 151–154, 161–163, 168, 184, 216, 234

Posttidningen, Post- och Inrikes Tidningar 36, 71, 78, 131, 134, 141f, 145, 147, 151, 156, 189f

Predikstol 42

Pressofili 227–229

Privat, 130f, 185, 209

Präst, prästerskap 30, 70, 111, 143, 145, 158, 186, 203

Publicist 57, 64, 66f, 89, 95, 104, 114, 117, 123–125, 139, 141, 146, 155, 182f, 192, 194, 208, 219, 221, 230, 236f

Publicistklubben 180, 183, 189, 207f, 239

Publicistmöte 207f, 219f

Publicitet 59, 78, 89, 95, 146, 182f, 208, 235–237

Publik, publikum 34, 52f, 69, 73, 81, 87–89, 99, 104, 106–108, 114, 140, 149, 155, 194, 222, 214f

Pöbel 77, 95, 100

Rabulism, rabulist 53, 100f, 115, 195

Recensent 34, 90

Recension 37f, 46, 72, 90

Redaktion 55, 58, 85f, 89, 102, 105, 110, 112, 126, 133, 139–141, 162, 165f, 202, 209, 225–227, 230, 236

Redaktionsbyrå 203, 225

Redaktionssekreterare 225

Redaktör 55–57, 72, 85, 100, 114, 125, 160, 162, 177, 194–196, 201f, 208f, 218–221, 223, 225f, 230, 236

Redigering 55, 65, 105, 209, 238

Referent 67, 176, 196f, 226, 230f

Regering 30, 66, 68, 76–78, 85, 87, 96, 102, 114, 126, 131, 142, 169, 183, 195, 197, 209f

Representation 68, 76, 160, 197, 221

Retzius, Anna Hierta 218

Reuters 209

Riddare, ridderlig 68, 150, 237

Riddarhuset 108

Ridderstad, Carl Fredrik 113, 115, 199

Riksdagstidningen 37, 151

Robespierre, Maximilien 100

Roman 36, 38, 47, 235

Romanbladet 156

Rosén, Johan Magnus 93f

Rosenblad, Bernhard 58f

Rousseau, Jean-Jacques 76

Rydin, Carl Gustaf 129f

Rydin, Herman Ludvig 139–141

Rykte 90, 112, 140, 168f, 180

Ryssland 182, 188, 191, 210

Sahlin, Albert 228

Samlaren 79

Samlare, samling 35, 42, 70, 79, 85, 88f, 103, 130, 136, 150, 191, 196, 209, 227–229, 235

Samtal 57, 73, 92, 95, 99, 145, 148, 168, 191, 201, 238

- Sanning 51f, 59, 68, 78, 80, 85f, 89f, 93, 95, 101, 109, 116, 124–127, 139, 145f, 165f, 195, 201, 209
- Satir 47, 57, 103, 106, 110
- Sax 193, 203
- Schwerin, Fredrik Bogislaus 145
- Schwerin, Martina af 90
- Skandinavien: Republikansk tidskrift för Nordens enhet* 185
- Skelefteå Tidning* 172
- Skillingmagasinet* 156
- Skånska Posten* 79, 90
- Skvaller 54, 90, 99, 149, 191, 201, 237
- Smädesskrivare 125, 139, 146
- Snoilsky, Carl 227
- Snäll-Posten* 148, 156, 211, 236
- Sohlman, Harald 160, 218
- Spanien 210
- Star* 228
- Statistik 37, 46f, 154, 159, 197, 234
- Statsman, statsmän 37, 39, 127
- Stilar 28, 74, 98, 114f, 215f
- Stockholm 28f, 31f, 38, 45, 47, 51, 70, 96, 107, 115, 138, 151, 155f, 159f, 166, 168f, 176f, 182f, 190, 193, 208, 210, 212, 216, 218, 221f, 231, 238
- Stockholms Dagblad* 162, 176f, 206
- Stockholms-Posten* 41, 79, 110f
- Stockholms Post-Tidningar* 36
- Storbritannien 76
- Strindberg, August 190, 195
- Ströskrift 58, 90f, 200
- Sturzenbecker, Oscar Patric 109, 113
- Stånggren, Magnus Fredrik, 186
- Stämpelavgift, stämpelskatt 129, 152, 161f, 166
- Swartz, John 109
- Svea* 144, 195, 206
- Svensk författnings-samling* 132, 163
- Svensk Litteratur-Tidning* 58
- Svensk Tidskrift* 163
- Svenska Biet* 104
- Svenska Litteratur-Föreningens tidning* 82
- Svenska Tidningen* 134, 138
- Svensk Bibliografi* 82
- Svenska Akademien 71, 111
- Svenska Jägareförbundets tidskrift* 163
- Svenska Familj-Journalen* 163, 167
- Svenska Minerva* 73, 78, 87, 95
- Svenska Telegrambyrå 238f, 209
- Sydsvenska Dagbladet (Snällposten)* 162f, 219
- Sylwan, Otto 238
- Sätter 232f
- Tatler, The* 79
- Teater 36, 46, 57, 69, 90, 102, 149, 159, 195, 198, 212
- Tegnér, Esaias 73, 89, 145
- Telefon 176f, 216, 224, 226, 238f
- Telegraf, telegram 147, 162, 168f, 176f, 180, 193, 209f, 216, 226, 239
- Telegrambyrå 168f, 177, 180, 209
- Teologisk tidskrift* 163
- Texas 199
- Theorell, Sven Lorens 125, 139, 145
- Tiden* 143
- Tidning för trädgårdsodlare* 163
- Tidningsanka 123
- Tidningscirkel 78, 145
- Tidningskabinett 141f
- Tidningskontor 102, 163, 200, 206f
- Tidningsmannamöte 169

Tidningspojke 223
 Tidningsskrivare, tidningsförfattare 40,
 71, 85, 100, 123, 145f, 155, 208
 Tidningsväsen 68, 123, 208
Tidskrift för byggnadskonst 163
Tidskrift för folkskolan 163
Tidskrift för hemmet 156, 163f
Tidskrift för lagstiftning och lagskipning 163
Tidskrift för matematik 163
Times, The 168, 228
 Tollin, Ferdinand 102
 Tollstorp, Jacob Philip 73f
 Tryckare 26, 55, 97, 116, 129, 165
 Tryckeri 25, 27f, 42, 64f, 97, 105, 107f, 115,
 129, 131, 138, 143f, 149, 175, 194, 232f
 Tryckfrihet 38, 40, 44–46, 52, 57f, 74–
 78, 85, 91f, 96, 100f, 116f, 127, 130f,
 139–141, 146, 184f, 208, 221
 Tryckfräcka 74–78
 Tryckfrihetsförordning 44f, 85
 Tryckpress, pressar 47, 79, 92, 97, 114f,
 126, 143, 155, 175
 Trycksvärta 41, 80, 90, 115, 190, 193
 Treffenberg, Curry 185
 Typografi 105, 216
 Tyskland 28f, 31f, 39f, 75, 78, 104, 132f,
 148, 188, 196f, 210, 214
 Törneblad, Bengt Johan 51

Über Land und Meer 163
 Ungdom, yngling 38, 88, 137f, 200
 Under strecket 146, 236
Ur Dagens Krönika 195
 Uppfostran 38, 73, 76
 Upphovsman 27
 Upplaga 28, 37, 44, 65, 106, 124, 168,
 175, 187
 Upplysning 26, 47, 54, 57, 59, 71, 80,
 95, 99, 109–111, 126, 130, 142, 158,
 189, 235
 Uppsala 28f, 153, 193
 Utgivningsbevis, tillståndsbervis 44f, 55,
 79, 116
 Vadstena 74, 107, 112
 Wall, Rudolf 104
 Wallenberg, André Oscar 129
 Wallenius, Johan Fredric 33
 Wallmark, Pehr Adam 97
 Varmluftsmaskin 143f
Vaterland, Das 74
 Veckoskrifter 31, 132, 228
 Wentzel, Richard 210
Wernamo Tidning 184
Westmanlands Läns Tidning 79, 164
 Vetenskap 29, 34, 37, 52, 71, 192, 197,
 201, 227f, 238
 Victoria 163
 Wieselgren, Harald 159f
 Wieselgren, Peter 117
 Wingård, Johan af 114
Voleur, Le 82
 Wolffs telegrambyrå 209f
 Voltaire 87
World 228
Wäktaren 143, 145

 Yrke 115, 125, 139, 198, 215, 219–221
 Yttrandefrihet 103, 141

 Zibet, Christoffer Bogislaus 31

 Åbo 33
Åbo Tidningar 103

Ämbete, ämbetsman, ämbetsverk 26,
30f, 45, 52–54, 66, 79, 88, 92, 95,
107, 129–131, 139, 145, 153, 181, 197f,
200, 210, 220f, 226

Ångkraft, ångmaskin 50f, 108, 130, 175

Åtal 141, 185, 219

Öbom, Anders Gustaf 79

Ödmann, Samuel 71

Öresundsposten 156

Österrike 139, 188, 210

Östgöta Correspondenten 96f, 115, 185–
187

Östgöten 184–187, 225–227

Över strecket 236

Överståthållarämbetet 45

Översättning, översättare 36, 45, 70,
90, 124, 146, 197f, 212, 226

